<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER</u>: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

===

અમદાવાદ ખાતે ગુજરાતની નામદાર વડી અદાલતમાં

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૯૯૫/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૩૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૫૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૬૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૫/૨૦૨૨

ની સાથે

ક્રિમિનલ પરચુરણ એપ્લિકેશન (જોઇન પાર્ટી માટે) નં. ૧ /

૨૦૨૨

આર/વિશેષ ગુનાહિત અરજી નં. ૨૦૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૮૩/૨૦૨૨

ની સાથે

ક્રિમિનલ પરચુરણ એપ્લિકેશન (ઈન્ટરિમ રિલીફના વેકેટિંગ માટે)

ના. ૧/૨૦૨૩

આર/વિશેષ ગુનાહિત અરજી નં. ૨૮૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૮૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૬૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૫૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૧૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૬૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૨૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૧૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૬૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૧૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૦૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૪૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૦૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૩૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૯૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૪૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૧૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૯૧/૨૦૨૨

ની સાથે

દિવાની અરજી (સ્પષ્ટતા માટે) નં. ૧/૨૦૨૨

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૯૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૨૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૮૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૬૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૦૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૨૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૩૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૮૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૩૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૪૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૬૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૫૮૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૯૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૩૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૦૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૯૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૦૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭૧૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૪૦૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૫૯૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૪૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૯૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૫૫/૨૦૨૨

સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૦૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૫૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭૮૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૬૯૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૬૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭૦૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૧૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૪૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૧૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૪૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૮૦૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭૮૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૮૭૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૧૩૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૬૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૧૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૨૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૧૪૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૩૩૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૩૧૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૫૬/૨૦૨૨

ની સાથે

ક્રિમિનલ પરચુરણ એપ્લિકેશન (જોઇન પાર્ટી માટે) નં. ૧/૨૦૨૨

આર/વિશેષ ગુનાહિત અરજી નં. ૧૮૫૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૬૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૩૫૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૧૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૨૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૩૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૮૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૧૫૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૭૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૬૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૭૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૨૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૬૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૯૭૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૯૨૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૩૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૦૪૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૬૪૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૮૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૩૫૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૩૩૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૪૦૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૩૯૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૪૭૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૫૪૯/૨૦૨૨

સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૫૨૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૯૪૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૦૪૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૬૫૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૦૬૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૦૦૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૮૬૩/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૬૫૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૬૯૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૬૯૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭૫૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૩૨૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૨૫૦/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭૪૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭૭૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭૯૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૦૧૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૭૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૮૨૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૮૩૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૪૫૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૮૨૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૦૪૪/૨૦૨૨

ની સાથે

દિવાની અરજી (નિર્દેશ માટે) નં. ૧/૨૦૨૪

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૦૪૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૯૭૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૨૫૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૯૦૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૦૮૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૭૪૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૧૩૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૯૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૦૯૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૦૮૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૦૬૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૦૬૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૦૬૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૧૦૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૧૦૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૧૨૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૧૮૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૫૮૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૫૮૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૨૩૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૬૭૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૬૭૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૩૫૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૩૨૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૩૫૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૫૫૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૩૪૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૧૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૦૨૮/૨૦૨૧

ની સાથે

ક્રિમિનલ પરચુરણ એપ્લિકેશન (રહેવા માટે) નં. ૧/૨૦૨૨

આર/વિશેષ ગુનાહિત અરજી નં. ૪૦૨૮/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૩૦૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૭૭૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૩૭૨/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭૩૦/૨૦૨૧

નીસાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૩૭૧/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૩૮૧/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૪૦૨/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૪૭૪/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૪૩૯/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૫૯૦/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૪૪૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૪૭૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૪૫૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૪૭૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૫૭૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૫૦૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૫૫૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૫૫૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૫૫૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૨૧૭/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૩૭૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૫૮૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૭૨૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૭૧૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૬૫૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૬૬૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૩૫૨/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૩૫૪/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૩૫૧/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૩૭/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૭૩૦/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૭૪૩/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૭૮૦/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૭૬૯/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૭૯૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૭૮૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૪૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૨૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૪૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૧૮૩/૨૦૨૨

સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૯૪૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૯૬૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૭૫૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૨૧૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૦૧૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૦૧૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૭૫૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૦૨૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૦૨૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૦૫૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૦૩૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૦૮૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૦૭૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૨૧૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭૮૩/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૧૩૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૧૪૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૦૦૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૧૫૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૨૭૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૨૪૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૩૩૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૪૪૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૫૨૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૮૦૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૫૯૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૭૦૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭૭૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૪૨૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૪૯૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૪૭૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૮૭૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૫૫૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૫૭૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૭૨૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૬૩૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૫૩૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૬૨૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૫૬૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૬૧૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૫૫૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૫૫૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૯૫૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭૬૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૮૫૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭૫૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૧૩૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૯૩૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭૭૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૩૨૦/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૩૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭૫૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૦૭૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૮૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૮૬૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૦૦૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૨૬૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૮૬૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૯૧૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૯૬૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૮૬૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૮૬૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૧૦૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૦૦૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૪૬૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૪૨૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૧૬૨/૨૦૨૨

ની સાથે

દિવાની અરજી (સ્પષ્ટતા માટે) નં. ૧/૨૦૨૨

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૧૬૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૬૮/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૦૪૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૦૪૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૧૨૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૧૨૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૫૭૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૧૫૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૧૯૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૨૦૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૨૧૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૫૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૩૨૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૨૮૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૭૭૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૨૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૩૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૩૭૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૭૮૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૩૮૮/૨૦૨૨

ની સાથે

ક્રિમિનલ પરચુરણ એપ્લિકેશન (ઇન્ટરિમ રિલીફના વેકેટિંગ માટે)

ના. ૧/૨૦૨૩

આર/વિશેષ ગુનાહિત અરજી નં. ૫૩૮૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૪૩૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૪૩૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૯૧૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૪૪૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૮૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૧૧૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૧૬૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૩૦૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૪૫૭/૨૦૨૨

ની સાથે

ક્રિમિનલ પરચુરણ એપ્લિકેશન (ઈન્ટરિમ રિલીફના વેકેટિંગ માટે)

ના. ૧/૨૦૨૪

આર/વિશેષ ગુનાહિત અરજી નં. ૫૪૫૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૯૨૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૦૫૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૬૦૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૪૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૪૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૯૯૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૧૮૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૯૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૭૦૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૬૩૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૮૨૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૨૧૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૮૧૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૬૨૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૬૫૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૪૩૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૭૪૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૭૭૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૭૧૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૩૧૦/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૭૨૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૯૯૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૯૯૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૭૧૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૧૧૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૨૭૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૬૯૭/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૫૭૮/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૦૦૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૭૮૦/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૭૯૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૭૧૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૦૯૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૦૫૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૨૮૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૫૪૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૬૯૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૦૬૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૭૫૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૯૯૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૯૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૧૧૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૧૧૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૯૯૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૮૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૧૨૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૭૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૨૫૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૩૩૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૩૧૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૯૯૩/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૪૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૦૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૯૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૨૬૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૯૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૪૦૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૨૮૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧,૩૯૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૪૮૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૬૮૦/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૮૫૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૩૮૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૪૩૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૪૪૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૪૪૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૩૪૭/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૪૮૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૭૦૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૬૬૭/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૬૩૬/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૪૫/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૪૮૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૩૪૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૯૬૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૫૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૫૯૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૦૪૫/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૦૪૮/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૩૩૬/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૩૪૫/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૨૯૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૨૪૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૨૪૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૨૮૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૨૮૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૮૫૫/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૭૯૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૫૯૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૨૪૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૫૨૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૬૦૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૫૨૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૫૮/૨૦૨૧

ની સાથે

ક્રિમિનલ પરચુરણ એપ્લિકેશન (ઇન્ટરિમ રિલીફના વેકેટિંગ માટે)

ના. ૧/૨૦૨૧

આર/વિશેષ ગુનાહિત અરજી નં. ૮૯૫૮/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૫૨૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૭૭૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૭૭૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૬૩૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૯૫૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૬૪૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૭૭૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૩૮૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૦૮૬/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૪૧૬/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૨૧૬/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૬૫૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૦૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૩૭૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૧૧૦/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૮૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૬૫૩/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૨૭૩/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૮૧૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૧૪૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૨૯૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૨૯૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૪૩૫/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૭૧૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૫૮૩/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૧૯૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૭૮૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૬૧૫/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૩૩/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૫૮૩/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૬૧૮/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૫૫૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૬૭૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૫૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૭૦૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૭૦૫/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૦૪૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૫૪૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૭૭૩/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૫૨૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૯૦૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૫૪૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૮૬૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૯૪૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૯૪૦/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૦૭૭/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૦૦૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૧૭૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૯૧૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૯૨૮/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૪૧૮/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૧૦૭/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૧૧૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૪૦૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૭૨૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૪૦૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૧૬૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૮૪૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૮૬૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૨૦૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૫૩૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૬૬૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪, ૯૨૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૦૦૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૯૮૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૨૭૩/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૮૨૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૧૭૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૨૮૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૧૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૧૯૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૯૭૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૯૫૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૯૧૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૮૭૦/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૪૧૯/૨૦૨૧

ની સાથે

ક્રિમિનલ પરચુરણ એપ્લિકેશન (દિશા માટે) નં. ૧/૨૦૨૩

આર/વિશેષ ગુનાહિત અરજી નં. ૧૦૪૧૯/૨૦૨૧

ની સાથે

ક્રિમિનલ પરચુરણ એપ્લિકેશન (વેકેટિંગ સ્ટે માટે) નં. ૨/૨૦૨૩

આર/વિશેષ ગુનાહિત અરજી નં. ૧૦૪૧૯/૨૦૨૧

ની સાથે

ક્રિમિનલ પરચુરણ એપ્લિકેશન (સુધારા માટે) નં. ૩/૨૦૨૩

આર/વિશેષ ગુનાહિત અરજી નં. ૧૦૪૧૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૨૬૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૭૩૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૯૭૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૦૭૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૭૫૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૫૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૫૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૪૨૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૬૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૭૭૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૪૦૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૭૭૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૬૨૭/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૫૩૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૮૨૫/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૬૯૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૯૧૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૭૨૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૫૮૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૯૦૧/૨૦૨૧

ની સાથે

ક્રિમિનલ પરચુરણ એપ્લિકેશન (જોઇન પાર્ટી માટે) નં. ૧/૨૦૨૧

આર/વિશેષ ગુનાહિત અરજી નં. ૧૦૯૦૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૮૭૬/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૮૫૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૦૫૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૩૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૪૨૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૯૨૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૦૩૪/૨૦૨૧

ની સાથે

દિવાની અરજી (વચગાળાના વિશ્વાસ માટે) નં. ૧/૨૦૨૩

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૦૩૪/૨૦૨૧

ની સાથે

દિવાની અરજી (તારીખ નક્કી કરવા/સાંભળવા માટે) નં. ૨/૨૦૨૩

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૦૩૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૯૦૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૬૯૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૭૨૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૧૧૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૦૯૬/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૨૦૭/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૧૫૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૮૯૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૦૧૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૦૪૬/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૨૬૦/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૨૫૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૩૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૪૪૭/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૧૧૮/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૩૪૦/૨૦૨૧

ની સાથે

દિવાની અરજી (વચગાળાના વિશ્વાસ માટે) નં. ૧/૨૦૨૪

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૩૪૦/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૩૧૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૫૭૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૩૧૬/૨૦૨૧

ની સાથે

દિવાની અરજી (વચગાળાના વિશ્વાસ માટે) નં. ૧/૨૦૨૪

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૩૧૬/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૬૮૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૪૪૭/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૫૮૩/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૫૪૩/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૬૮૫/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૫૮૦/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૫૩૫/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૦૨૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૫૩/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૧૮/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૫૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૬૯૭/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૯૫૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૮૮૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૯૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૪૦૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૯૧૫/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૯૭૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૯૧૭/૨૦૨૧

ની સાથે

ક્રિમિનલ પરચુરણ એપ્લિકેશન (ઇન્ટરિમ રિલીફના વેકેટિંગ માટે)

ના. ૧/૨૦૨૩

આર/વિશેષ ગુનાહિત અરજી નં. ૧૧૯૧૭/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૦૮૦/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૦૭૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૯૧૬/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૪૪૩/૨૦૨૧

ની સાથે

સિવિલ એપ્લિકેશન (ઈન્ટરિમ રિલીફ માટે) નં. ૧/૨૦૨૧

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૪૪૩/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૦૫૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૧૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૬૩૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૩૦૬/૨૦૨૧

ની સાથે

ક્રિમિનલ પરચુરણ એપ્લિકેશન (ઈન્ટરિમ રિલીફના વેકેટિંગ માટે)

ના. ૧/૨૦૨૩

આર/વિશેષ ગુનાહિત અરજી નં. ૧૨૩૦૬/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૩૪૩/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૪૧૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૪૮૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૪૫૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૫૧૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૮૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૫૪૫/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૫૪૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૫૯૭/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૧૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૫૮/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૯૪૭/૨૦૨૧

ની સાથે

દિવાની અરજી (વેકેટિંગ સ્ટે માટે) નં. ૧/૨૦૨૨

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૯૪૭/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૫૭/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૫૬/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૫૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૬૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૬૦૦/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૭૦૦/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૯૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૯૫/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૯૦/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૯૪/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૦૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૭૦૮/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૮૩૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૭૯૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૭૬૫/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૯૫૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૮૩૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૮૧૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૦૪૫/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૦૪૬/૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૮૯૧/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૦૪૯/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૯૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૯૬૫/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૦૧૦/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૦૩૩/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૩૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૪૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૯૨/૨૦૨૨

ની સાથે

દિવાની અરજી (આદેશો માટે) નં. ૧/૨૦૨૨

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૯૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૫૪૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૮૩૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૮૩૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૯૨૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૯૪૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૯૬૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૦૫૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૦૫૧/૨૦૨૨

ની સાથે

દિવાની અરજી (જોઇન પાર્ટી માટે) નં. ૧/૨૦૨૨

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૦૫૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૦૫૨/૨૦૨૨

ની સાથે

દિવાની અરજી (જોઈન પાર્ટી માટે) નં. ૧/૨૦૨૨

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૦૫૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૦૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૭૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૪૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૬૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૬૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૬૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૭૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૭૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૭૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૩૮૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૩૮૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૪૬૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૪૬૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૨૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૨૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૭૭૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૭૯૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૮૦૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૮૪૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૮૮૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૮૯૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૮૯૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૯૯૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૯૯૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૯૯૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૦૫૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૦૫૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૧૦૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૧૭૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૨૩૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૨૩૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૨૪૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૨૫૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૩૨૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૩૩૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૩૭૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૩૭૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૩૭૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૪૦૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૪૪૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૪૯૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૯૫૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૯૭૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૯૭૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૯૭૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૦૩૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૦૭૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૦૮૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૦૮૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૫૨૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪, ૬૦૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૭૦૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૭૩૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૭૪૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૭૪૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૮૩૨/૨૦૨૨

ની સાથે

દિવાની અરજી (વચગાળાના વિશ્વાસ માટે) નં. ૧/૨૦૨૩

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૮૩૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૮૩૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૮૩૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૮૩૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૮૪૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૮૪૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪, ૯૪૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૯૫૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૯૫૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૯૫૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪, ૯૬૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪, ૯૬૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪, ૯૭૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪, ૯૭૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૯૭૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૯૭૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૯૭૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪, ૯૭૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૦૪૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૧૨૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૧૬૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૨૦૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૨૦૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૨૦૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૨૦૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૩૨૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૩૨૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૩૭૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૪૧૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૪૪૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૦૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૨૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૩૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૫૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૭૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૭૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૭૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૮૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૮૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૮૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૮૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૮૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૯૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૯૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૬૯૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૭૩૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૮૫૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૯૬૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫, ૯૬૭/૨૦૨૨

ની સાથે

દિવાની અરજી (દિશા માટે) નં. ૨/૨૦૨૨

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫, ૯૬૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૯૬૮/૨૦૨૨

ની સાથે

દિવાની અરજી (દિશા માટે) નં. ૨/૨૦૨૨

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૯૬૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૯૬૯/૨૦૨૨

ની સાથે

દિવાની અરજી (દિશા માટે) નં. ૨/૨૦૨૨

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૯૬૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૯૭૧/૨૦૨૨

ની સાથે

દિવાની અરજી (દિશા માટે) નં. ૨/૨૦૨૨

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૯૭૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૯૭૬/૨૦૨૨

ની સાથે

દિવાની અરજી (દિશા માટે) નં. ૨/૨૦૨૨

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૯૭૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૦૪૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૦૬૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૧૦૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૧૦૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૨૦૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૪૫૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૫૮૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૫૮૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૬૩૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૬૪૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૭૮૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૯૪૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૧૧૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૧૨૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૩૧૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૩૯૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૪૨૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૪૫૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૬૬૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૬૭૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૬૭૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૬૯૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૭૦૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૭૧૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૭૨–૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૮૭૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૮૭૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૯૯–૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૦૧૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૨૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૧૫૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૧૬૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૨૩૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૪૭૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૪૭૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૬૮૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૬૯૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૯૩૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૦૨૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૦૬–૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૧૩૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૫૧૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૭૦૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૭૮૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૭૮–૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૮૧૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૮૨૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૮૩૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૮૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૦૮૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૨૬૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૪૧૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૪૧૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૪૧૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૪૧૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૪૨૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૪૨૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૪૨૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૪૨૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૪૨૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૪૮૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૫૦૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૫૪૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૫૬૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૫૬૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૬૩૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૬૬૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૬૯૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૭૭૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૯૦૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૦૦૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૧૭૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૧૯૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૧૯૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૩૧૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૭૭૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૭૮૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૭૯૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૦૭૩/૨૦૨૨

ની સાથે

દિવાની અરજી (વચગાળાના વિશ્વાસ માટે) નં. ૧ /

૨૦૨૩

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૦૭૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૧૦૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૧૧૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૩૨૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૩૫૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૪૦૯/૨૦૨૨

ની સાથે

દિવાની અરજી (વચગાળાના વિશ્વાસ માટે) નં. ૨/૨૦૨૩

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૪૦૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૫૪૩/૨૦૨૨

સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૫૯૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૬૦૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૬૧૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૬૩૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૯૯૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૩૦૦૩/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૩૦૦૫/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૩૦૦૭/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૩૭૮૬/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૪૫૯૬/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૫૦૬૮/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૫૭૪૭/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૫૯૩૦/૨૦૨૨

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૬૨૨૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૬૨૪૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૬૩૧૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૬૩૪૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૬૩૫૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૬૪૫૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૬૫૮૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૬૬૧૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૫૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૧૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૧૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૩૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૩૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૫૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૫૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૬૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૯૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૯૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૫૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૪૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૭૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૭૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૬૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૩૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૫૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૯૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૩૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૩૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૮૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૮૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૮૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૮૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૯૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૨૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૫૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૩૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૩૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૯૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૦૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૨૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૫૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૭૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૮૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૯૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૯૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૨૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૩૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૮૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૩૨૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૪૬૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૪૭૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૫૦૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૪૧૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૬૮૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૬૯૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૭૮૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૭૮૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૩૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૩૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૯૪૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૩૯૬૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૨૨૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૨૬૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૨૬૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૨૯૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૩૦૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૩૧૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૩૯૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૫૩૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૬૫૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭૩૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭૬૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૮૨૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૮૪૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૧૫૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૩૩૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૩૯૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૪૦૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૪૦૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૨૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૩૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૪૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૬૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૬૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૬૩૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૬૩૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૭૫૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૯૦૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૧૫૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૧૬૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૧૭૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૧૭૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૧૮૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૨૫૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૩૮૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૩૯૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૪૪૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૪૬૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૫૯૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૯૦૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૯૦૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૯૧૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૯૧૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૬૯૬૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૨૨૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૩૩૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૩૭૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૪૭૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૪૬૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૫૦૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૫૩૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૫૩૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૫૮૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૮૩૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૯૦૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૯૪૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૯૫૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૯૬૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૧૨૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૧૫૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૧૬૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૩૨૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૩૩૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૪૧૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૬૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૯૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૬૪૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૭૭૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૭૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૦૬૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૩૨૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૩૬૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૩૯૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૪૩૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૪૮૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૫૪૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૫૮૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૬૧૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૬૯૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૭૨૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૧૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૨૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૨૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૩૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૭૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૯૧૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૯૩૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૧૩૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૧૩૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૧૭૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૩૭૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૪૬૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૫૯૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૫૯૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૬૬૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૭૧૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૭૩૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૮૧૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૮૨૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૯૦૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૦૩૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૧૩૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૨૬૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૨૮૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૨૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૩૬/૨૦૨૩

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૮૩/૨૦૨૩

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૮૪/૨૦૨૩

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૪૮૦/૨૦૨૩

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૬૨૬/૨૦૨૩

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૬૩૯/૨૦૨૩

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૬૬૫/૨૦૨૩

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૬૭૦/૨૦૨૩

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૭૩૭/૨૦૨૩

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૭૪૧/૨૦૨૩

નીસાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૭૫૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૮૧૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૮૨૯/૨૦૨૩

ની સાથે

દિવાની અરજી (નિયત તારીખ/પ્રારંભિક સુનાવણી) નં. ૧/૨૦૨૪

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૮૨૯/૨૦૨૩

ની સાથે

દિવાની અરજી (વચગાળાના વિશ્વાસ માટે) નં. ૨/૨૦૨૪

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૮૨૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૮૩૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૯૦૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૯૧૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૯૩૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૯૭૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૧૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૨૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૯૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૩૮૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૪૭૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૪૯૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૫૦૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૫૦૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૫૮૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૯૪૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૧૩૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૨૮૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૪૨૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૬૫૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૭૬૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૮૯૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૯૬૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૯૭૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૯૯૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૦૧૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૦૧૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૦૨૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૦૭૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૧૫૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪, ૨૨૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૨૫૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૨૯૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૩૧૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૪૮૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૪૯૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪, ૬૮૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૭૭૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૨૪૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૪૧૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૪૮૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૧૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૮૮/૨૦૨૩

ની સાથે

દિવાની અરજી (જોઈન પાર્ટી માટે) નં. ૧/૨૦૨૩

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૮૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૧૩૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૫૦૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૫૫૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૫૯૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૬૦૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૭૫૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૭૮૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૮૩૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૮૩૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૯૪૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૯૬૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૦૮૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૧૦૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૧૬૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૯૫–૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૫૬૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૬૨૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૮૪૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશીયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૧૯૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૨૧૨/૨૦૨૧

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૩૫૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૨૫૦/૨૦૨૨

ની સાથે

ક્રિમિનલ પરચુરણ એપ્લિકેશન (જોઇન પાર્ટી માટે) નં. ૧/૨૦૨૨

આર/વિશેષ ગુનાહિત અરજી નં. ૫૨૫૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૬૦૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૬૦૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૬૬૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૬૯૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૭૦૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૭૮૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૮૯૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૯૧૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૯૭૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૯૭૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૧૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૨૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૩૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૩૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૪૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૫૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૬૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૭૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૯૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૧૪૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૧૬૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૧૬૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૧૮૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૧૯૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૧૯૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૨૦૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૨૫૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૩૦૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૩૦૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૩૧૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૩૧૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૩૧૩/૨૦૨૨

સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૩૧૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૪૪૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૪૫૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૪૮૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૪૯૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૫૦૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૫૧૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૫૨૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૫૪૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૫૬૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૬૦૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૬૧૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૬૧૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૬૫૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૬૯૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૭૩૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૭૬૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૭૬૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૭૯૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૭૯૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૮૦૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૮૨૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૮૩૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૮૪૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૮૫૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૮૬૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૮૬૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૮૬૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૮૭૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૮૭૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૯૦૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૯૧૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૯૨૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૯૩૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૯૪૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૯૬૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૦૦૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૦૨૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૦૨૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૦૩૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૦૫૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૦૫૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૦૬૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૦૮૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૦૯૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૧૦૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૧૦૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૧૧૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૧૬૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૧૭૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૧૮૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૧૯૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૨૧૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૨૧૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૨૬૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૩૦૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૩૨૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૩૩૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૩૩૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૩૪૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૩૮૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૪૧૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૪૧૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૪૩૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૪૯૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૪૯૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૧૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૨૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૪૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૪૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૪૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૫૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૬૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૮૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૮૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૬૪૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૬૬૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૬૬૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૭૩૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૭૩૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૭૮૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૭૯૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૭૯૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૮૨૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૮૬૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૮૯૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૩૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૩૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૪૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૪૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૬૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૮૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૮૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૮૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૯૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૯૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૦૪૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૦૫૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૦૫૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૦૬૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૦૯૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૧૦૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૧૧૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૧૨૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૧૪૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૧૮૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૧૮૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૨૫૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૩૨૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૩૮૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૩૯૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૪૨૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૪૭૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૪૮૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૪૯૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૫૭૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૫૮૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૫૮૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૬૧૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૬૬૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૬૮૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૭૧૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૭૭૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૭૮૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૧૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૩૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૫૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૮૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૯૦૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૯૧૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૯૫૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૯૫૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૦૭૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૧૪૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૧૪૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૨૧૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૨૧૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૩૧૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૪૦૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૪૧૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૪૩૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૪૪૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૪૪૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૫૬૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૫૮૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૫૯૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૬૪૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૬૫૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૬૬૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૭૨૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૭૩૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૭૩૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૭૪૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૭૫૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૮૨૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૮૭૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૯૦૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૯૩૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૯૩૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૯૩૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૯૯૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૦૦૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૦૦૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૦૧૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૦૨૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૦૭૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૦૭૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૦૮૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૨૩૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૨૪૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૨૬૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૨૬૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૨૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૪૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૪૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૮૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૯૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૯૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૯૬/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૪૦૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૪૫૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૪૭૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૬૨૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૬૪૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૭૦૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૭૪૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૭૯૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૮૦૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૮૬૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૮૬૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૮૬૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯, ૯૬૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૦૧૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૩૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૭૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૮૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૦૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૬૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૭૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૩૩૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૩૪૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૬૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૬૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૭૦૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૭૧૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૭૨૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૭૪૭/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૭૭૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૮૮૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૮૮૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૯૪૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૯૭૪/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૯૭૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૧૪૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૧૬૩/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૨૮૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૩૨૯/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૩૯૧/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૪૧૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૪૪૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૪૭૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૫૦૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૫૫/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૬૪૦/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૭૨૨/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૭૨૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૮૦૮/૨૦૨૨

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૧૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૨૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૮૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૮૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૨૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૩૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૭૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૨૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૬૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૫૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૦૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૭૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૮૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૭૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૮૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૨૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૨૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૫૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૮૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૧૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૧૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૨૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૩૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૪૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૬૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૦૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૭૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૭૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૩૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૯૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૫૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૫૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૫૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૫૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૬૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૯૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૨૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૩૧૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭૦૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭૧૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭૨૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭૪૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭૪૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭૬૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૭૮૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૮૦૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૯૦૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૯૧૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૯૬૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૯૭૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૯૭૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૯૮૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૦૨૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૦૯૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૦૯૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૦૯૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૧૧૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૧૧૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૧૩૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૧૬૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૧૯૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૨૦૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૨૧૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૨૬૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૨૬૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૨૬૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૨૭૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૨૭૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૨૯૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૩૦૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૩૫૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૩૭૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૩૯૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૩૯૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૪૧૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૪૧૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૪૪૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૪૭૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૫૧૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૫૫૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૫૬૪/૨૦૨૩

ની સાથે

ક્રિમિનલ પરચુરણ એપ્લિકેશન (ઇન્ટરિમ રિલીફ માટે વેકેટિંગ) નં. ૧/૨૦૨૪

આર/વિશેષ ગુનાહિત અરજી નં. ૩૫૬૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૬૩૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૬૩૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૬૫૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૬૭૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૬૯૦/૨૦૨૩

સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૬૯૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૭૧૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૭૩૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૭૩૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૭૫૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૭૮૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૦૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૦૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૦૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૦૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૦૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૧૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૧૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૧૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૧૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૧૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૨૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૨૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૨૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૨૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૨૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૨૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૬૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૮૯૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૯૧૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૯૩૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૦૦૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૦૨૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૦૨૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૦૪૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૧૨૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૧૫૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૨૧૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૨૩૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૩૪૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૩૫૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૩૬૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૪૧૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૪૧૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૪૨૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૪૮૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૪૮૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૫૧૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૫૫૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૬૧૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૬૪૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૬૫૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૬૯૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭૪૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭૭૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭૭૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭૭૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭૭૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭૮૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૭૮૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૮૦૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૮૨૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૮૯૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૯૨૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૪૯૬૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૦૧૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૦૪૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૦૫૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૧૦૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૧૩૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૧૯૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૨૨૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૨૩૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૨૬૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૨૬૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૨૮૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૩૧૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૩૭૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૪૦૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૪૨૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૪૪૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૪૬૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૪૬૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૪૮૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૧૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૩૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૪૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૫૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૫૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૬૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૭૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૫૯૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૬૨૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૬૯૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૯૦૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૯૧૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૯૯૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૦૩૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૦૪૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૦૫૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૧૯૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૧૯૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૩૪૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૩૯૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૪૯૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૫૨૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૫૪૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૬૦૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૬૦૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૬૪૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૬૭૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૬૮૨/૨૦૨૩

ની સાથે

ક્રિમિનલ પરચુરણ એપ્લિકેશન (ઈન્ટરિમ રિલીફના વેકેટિંગ માટે)

ના. ૧/૨૦૨૪

આર/વિશેષ ગુનાહિત અરજી નં. ૬૬૮૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૭૬૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૭૭૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૭૭૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૭૮૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૮૪૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૮૪૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૮૪૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૮૪૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૮૭૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૮૮૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૮૯૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૮૯૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૮૯૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૬૯૧૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૨૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૦૫૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૧૦૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૩૮૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૪૩૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૪૭૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૪૮૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૪૯૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૫૩૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૬૫૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૬૮૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૮૫૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૯૫૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૯૫૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૭૯૮૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૦૩૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૧૨૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૧૬૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૧૮૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૨૪૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૨૮૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૩૧૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૩૩૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૩૪૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૪૦૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૪૩૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૪૩૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૪૪૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૪૫૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૪૫૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૪૫૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૧૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૨૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૨૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૭૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૮૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૮૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૫૯૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૬૧૦/૨૦૨૩

ની સાથે

ક્રિમિનલ પરચુરણ એપ્લિકેશન (જોઇન પાર્ટી માટે) નં. ૧/૨૦૨૩

આર/વિશેષ ગુનાહિત અરજી નં. ૮૬૧૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૬૫૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૬૬૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૬૮૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૬૮૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૭૨૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૭૩૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૭૪૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૮૪૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૮૯૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૫૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૫૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૭૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૦૪૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૦૫૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૧૧૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૧૭૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૧૮૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૧૯૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૨૩૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૨૬૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૨૭૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૨૮૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૩૬૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૩૬૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૪૪૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૭૦૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૭૩૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૪૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૪૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૮૪૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૯૯૯૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૦૧૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૦૧૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૦૫૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૦૭૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૧૦૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૧૦૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૧૧૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૧૨૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૧૯૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૧૯૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૨૧૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૨૪૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૨૫૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૨૬૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૨૬૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૨૭૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૩૩૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૩૩૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૩૩૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૩૫૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૪૨૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૪૩૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૬૦૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૬૧૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૬૭૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૬૯૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૭૦૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૭૧૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૭૨૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૭૩૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૭૩૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૨૯૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૫૮૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૬૫૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૧૯૭૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૦૨૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૦૩૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૮૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૮૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૯૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૩૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૩૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૪૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૪૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૭૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૩૦૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૩૫૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૪૦૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૪૦૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૪૫૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૪૯૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૫૯૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૦૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૪૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૬૫૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૭૧૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૭૧૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૭૧૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨, ૭૬૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૭૬૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૭૯૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૮૩૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૮૭૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૯૩૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૦૮૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૧૬૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૧૮૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૧૮૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૨૨૨/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૨૪૬/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૨૫૧/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૨૭૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૩૨૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૩૨૭/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૪૪૩/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૪૮૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૪૯૦/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩,૫૪૯/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૩૬૦૫/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૬૧૮/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૨૪૪/૨૦૨૩

ની સાથે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૧૬૬૧૯/૨૦૨૩

મંજૂરી અને સહી માટેઃ

માનનીય ચીફ જસ્ટિસ શ્રીમતી સુનીતા અગ્રવાલ

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી અનિરુદ્ધ પી. માયી

૧.	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે?	હા.
૨.	શું ચુકાદો રિપોર્ટરને સોંપવામાં આવે કે નહીં?	હા.
૩.	શું માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	ના.

૪.	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	હા.

===

કમલેશ જીવણલાલ દવે અને અન્ય

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય

==

ઉપસ્થિતિ:

અરજદારો વતી વિવિધ સંબંધિત અરજીઓમાં વરિષ્ઠ ધારાશાસ્ત્રી શ્રી અસીમ પંડ્યા, જેમની મદદે એડવોકેટ શ્રી ગૌરવ વ્યાસ, શ્રીમતી મેઘા જાની સાથે શ્રી અર્જુન જોશી સાથે શ્રી મિત એસ. ઠક્કર સાથે કુમારી અદિતિ શેઠ, કુમારી ક્રિશા ભીમાણી, શ્રી વિરાટ પોપટ, એડવોકેટ શ્રી તેજસ એમ. બારોટ જેમની મદદે કુમારી રિયા ચોકસી, શ્રી મૌલિક શાહ, શ્રી માસૂમ શાહ, શ્રી રાસેશ પરીખ, શ્રી વિશ્વાસ શાહ, શ્રી વિક્રમ ઠાકોર, શ્રી વિકાસ નાયર, શ્રી એ. વી. નાયર, શ્રી જીગર ગઢવી અને શ્રી એમ. એમ. સૈયદ ઉપસ્થિત રહેલ છે.

રાજ્યના પ્રતિવાદીઓ વતી એડવોકેટ જનરલ શ્રી કમલ ત્રિવેદી, જેમની મદદે એડિશનલ એડવોકેટ જનરલ શ્રીમતી મનીષા લવકુમાર, એડિશનલ એડવોકેટ જનરલ શ્રી મિતેશ અમીન, આસિસ્ટન્ટ ગવર્નમેન્ટ પ્લીડર શ્રી વિનય વિષેન અને એડવોકેટ કુમારી અંકિતા રાજપૂત ઉપસ્થિત રહેલ છે.

==

કોરમ: **માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ શ્રીમતી જસ્ટિસ સુનીતા અગ્રવાલ**

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી અનિરૂદ્ધ પી. માયી

તારીખ : ૦૯/૦૫/૨૦૨૪

સી.એ.વી. જજમેન્ટ (ચુકાદો અનામત રાખ્યા બાદ આપેલ ચુકાદો)

(દ્વારા : માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ શ્રીમતી જસ્ટિસ સુનીતા અગ્રવાલ)

સી.એ.વી. ચુકાદો

(માનનીય ચીફ જસ્ટિસ શ્રીમતી સુનીતા અગ્રવાલ દ્વારા)

૧. વાચકોની સુવિધા માટે, ચુકાદાને નીચે મુજબ દર્શાવેલ વિષયસૂચિના કોષ્ટક અનુસાર ભાગોમાં વિભાજીત કરવામાં આવ્યો છે :–

વિષયસૂચિનું કોષ્ટક

ક્રમ નં.	**વિષય**	**પૃષ્ઠ નં.**
૧	પ્રસ્તાવના	૮૧
૨	વિષયો – પડકારના મુદ્દાઓ	૯૨
ભાગ ૧	રાષ્ટ્રપતિની મંજુરી અને વિસંગતતા – ભારતના બંધારણની કલમ ૨૫૪	૯૫
	(એ) પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોની દલીલો	૯૫
	(બી) વિશ્લેષણના વિષયો	૧૨૦
	(એ) સાતમી અનુસૂચિની પ્રવેશોની વ્યાપ્તિ અને અર્થઘટન;	૧૨૦
	(બી) ધી ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ, ૨૦૨૦નું સારતત્વ;	૧૨૭
	(સી) વિસંગતતા અને રાષ્ટ્રપતિની મંજુરી;	૧૪૩
	(ડી) પ્રાસંગિક અતિક્રમણ;	૧૫૫
	(ઈ) કેન્દ્રીય કાયદાઓ સાથે ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ, ૨૦૨૦ની વિવિધ જોગવાઈઓના દેખીતા વિરોધાભાસ પર વિદ્વાન વકીલોની દલીલો અંગે વિચારણા:–	૧૬૭

	(૧) દિવાની કાર્યરીતિ સંહિતા અને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા સાથે વિરોધાભાસ;	૧૬૮
	(૨) ૨૦૨૦ના કાયદાની કલમ ૧૫ની અસર;	૧૮૦
	(૩) ધી સ્પેસિફિક રિલીફ, ધી લિમિટેશન એક્ટ અને ધી ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટ સાથે દર્શાવેલા વિરોધાભાસો;	૧૯૩
	(સી) વિસંગતતા અને રાષ્ટ્રપતિની મંજુરી પર નિષ્કર્ષ.	૨૦૪
ભાગ ૨	દેખીતી મનસ્વીતા – બંધારણની કલમ ૧૪નું ઉલ્લંઘન	૨૧૮
	(એ) પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોની દલીલો:–	૨૧૮
	(એ) મિશ્ચિફ રૂલ;	૨૨૮
	(બી) લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ની જોગવાઈઓ અને તે હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિયમોમાં દેખીતી મનસ્વીતા;	૨૩૨
	(બી) વિશ્લેષણ –	૨૫૫
	(એ) અધિનિયમની બંધારણીયતા ચકાસવાના સામાન્ય સિદ્ધાંતો.	૨૫૫
	(બી) ૨૦૨૦ના કાયદાના હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનનું વિશ્લેષણ;	૨૬૦
	(સી) અસમાન લોકોને સમાન ગણીને કલમ ૧૪ના ઉલ્લંઘનની દલીલ અંગે વિચારણા;	૨૬૬
	(ડી) આંધ્રપ્રદેશ લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૧૯૮૨ સંબંધિત સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાઓની	૨૮૪

	સહાય લેવી;	
	(સી) નિષ્કર્ષ:	૨૯૭
	લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ પર પરત ફરતા :-	૨૯૭
	(એ) ૨૦૨૦ના કાયદાનો હેતુ અને ઉદ્દેશ્ય, વિશેષ અદાલતની હકુમતની વ્યાપ્તિ;	૨૯૭
	(બી) પુરાવાનો ઉલટો બોજો;	૩૦૪
	(સી) કલમ ૭(૨)- વિશેષ અદાલતોની હકુમત અંગેનો વિવાદ;	૩૦૮
	(ડી) ૨૦૨૦ના કાયદાની કલમ ૯ – વિશેષ અદાલતોને માર્ગદર્શન વિનાની અને અનિયંત્રિત સત્તા ;	૩૧૧
	(ઇઈ) કલમ ૧૨(એ) – સમિતિની રચના અંગે:-	૩૨૦
	(એફ) ૨૦૨૦ના નિયમોનો નિયમ ૫ – સંદર્ભ: ફરિયાદોની તપાસની કાર્યરીતિ :-	૩૨૨
ભાગ ૩	પ્રમાણસરતાનો સિદ્ધાંત અને ફરજિયાત લઘુત્તમ સજાની માન્યતા	૩૨૪
	(એ) વિદ્વાન વકીલોની દલીલો:-	૩૨૪
	(એ) પ્રમાણસરતાનો કાયદો;	૩૨૪
	(બી) સજાની નીતિ પ્રદાન કરવામાં ધારાડાંગ દ્વારા સત્તાનો દુરુપયોગ;	૩૪૨
	(સી) સત્તાધિકારીઓમાં વિવેકાધિકારની નિહિતતા;	૩૪૭

	(ડી) અનિયંત્રિત અને અમર્યાદિત વિવેકાધિકાર મનસ્વીતા તરફ દોરી જાય છે;	૩૫૦
	(બી) વિશ્લેષણ અને નિષ્કર્ષ:	૬૦
	(એ) પ્રમાણસરતાનો સિદ્ધાંત અને વ્યાજબીપણાની કસોટી	૩૬૦
	(બી) ફોજદારી કાયદા હેઠળ પ્રમાણસરતા અને સજા.	૩૬૪
	(સી) કાયદાકીય સર્વોપરિતા અને ન્યાયિક પુનરાવલોકનની સત્તા	૩૭૧
ભાગ ૪	ગુનાહિત માનસ અને પશ્ચાતવર્તી અસર – બંધારણની કલમ ૨૦નું ઉલ્લંઘન	૩૮૨
ભાગ ૫	નિયમ ૫(૨) – શબ્દના સમાવેશની અસર:– "માથાભારે"	૪૦૨
ભાગ ૬	અન્ય રાજ્યોના સમાન કાયદાઓ	૪૦૮
ભાગ ૭	નિષ્કર્ષ : અમલી ભાગ :–	૪૧૨

૨. ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ આ અદાલતની હકુમતનો ઉપયોગ કરતી રિટ અરજીઓના આ જૂથમાં, પડકારનો મુખ્ય વિષય ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ, ૨૦૨૦ (૨૦૨૦નો ગુજરાત અધિનિયમ નં. ૧૧) અને તે હેઠળ ઘડવામાં આવેલા ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) નિયમો, ૨૦૨૦ની બંધારણીયતા છે.

૩. પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોની સંમતિથી, અમે માત્ર ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ, ૨૦૨૦ (ટૂંકમાં "લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦" અથવા "૨૦૨૦નો કાયદો") અને તે હેઠળ ઘડવામાં આવેલા ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) નિયમો, ૨૦૨૦ ("લેન્ડ ગ્રેબિંગ નિયમો, ૨૦૨૦") ની કાયદેસરતાના પ્રશ્ન પર જ વિચારણા કરી છે, અને અત્રેના અરજદારોના વ્યક્તિગત દાવાઓની ગુણવત્તા પર પ્રવેશ કર્યો નથી.

૪. રિટ અરજીઓના આ જૂથમાં કરવામાં આવેલી સામાન્ય પ્રાર્થના, કે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ અને તે હેઠળ ઘડવામાં આવેલા લેન્ડ ગ્રેબિંગ નિયમો, ૨૦૨૦ની જોગવાઈઓને ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪, ૨૦, ૨૧ અને કલમ ૨૫૦નું ઉલ્લંઘન કરતી હોવાથી ભારતના બંધારણથી વિપરીત જાહેર કરવામાં આવે, તેને ધ્યાને લેવામાં આવી છે અને કાયદાના સામાન્ય પ્રશ્ન તરીકે આ મુદ્દા પર પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોની દલીલો સાંભળવામાં આવી છે. તમામ રિટ અરજીઓ એકસાથે સાંભળવામાં આવી હોવાથી, ઉપરોક્ત સંદર્ભિત મુદ્દા પર આ સામાન્ય ચુકાદા દ્વારા તેનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

૧ – પ્રસ્તાવના

૫. ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ, ૨૦૨૦ એ ગુજરાત વિધાનસભાનો કાયદો છે અને રાજ્યપાલની મંજુરી મળ્યા બાદ, તે ૦૯/૧૦/૨૦૨૦ ના રોજ ગુજરાત સરકારના ગેઝેટમાં પ્રકાશિત થયો હતો. આ કાયદાનું વિસ્તૃત શીર્ષક નીચે મુજબ છે :-

"ગુજરાત રાજ્યમાં જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિઓ અને તેની સાથે જોડાયેલી બાબતો પર પ્રતિબંધ મૂકવા માટેનો કાયદો"

૬. આ કાયદો સમગ્ર ગુજરાત રાજ્યને લાગુ પડે છે અને કલમ ૧ ની પેટા-કલમ (૩) ના આધારે ૨૯/૦૮/૨૦૨૦ થી અમલમાં આવ્યો છે.

૭. કાયદાની કલમ ૨ "જમીન", "જમીન પચાવી પાડનાર" અને "જમીન પચાવી પાડવી" ની વ્યાખ્યા પ્રદાન કરે છે.

૮. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૩ "જમીન પચાવી પાડવા" ને ગેરકાયદેસર ઠેરવે છે અને જણાવે છે કે કોઈપણ સ્વરૂપમાં જમીન પચાવી પાડવા પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવશે અને તેને ગેરકાયદેસર જાહેર કરવામાં આવશે અને "જમીન પચાવી પાડવા" સાથે જોડાયેલી અથવા તેમાંથી ઉદ્‌ભવતી કોઈપણ પ્રવૃત્તિ આ કાયદા હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો બનશે.

૯. કલમ ૪ નકારાત્મક ભાષામાં ઘડવામાં આવી છે જે "જમીન પચાવી પાડવા" પર પ્રતિબંધ મૂકે છે અને જોગવાઈ કરે છે કે કોઈ પણ વ્યક્તિ જાતે અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા "જમીન પચાવી પાડવાનું" કૃત્ય કરશે નહીં અથવા કરાવશે નહીં. કલમ ૪ ની પેટા–કલમ (૨) વધુમાં જોગવાઈ કરે છે કે જે કોઈ વ્યક્તિ, કાયદાના પ્રારંભ પર અથવા તે પછી, સરકાર, સ્થાનિક સત્તાધિકારી, ધાર્મિક કે સદાચારી સંસ્થા અથવા એન્ડોમેન્ટ અથવા અન્ય khangi વ્યક્તિની "પચાવી પાડેલી જમીન" પર કાયદેસરના ભાડુઆત સિવાયના અન્ય સ્વરૂપે કબજો ચાલુ રાખે છે, તે આ કાયદા હેઠળના ગુના માટે દોષિત ગણાશે. કલમ ૪ ની પેટા–કલમ (૩) કલમ ૪ ની પેટા–કલમ (૧) અથવા પેટા–કલમ (૨) ની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘન બદલ "જમીન પચાવી પાડવાના" ગુના માટે સજા અને દંડની જોગવાઈ કરે છે.

૧૦. કલમ ૫ દોષિત ઠરવા પર ૧૦ વર્ષની કેદની સજા અને દંડના સ્વરૂપમાં શિક્ષાની જોગવાઈ કરે છે, જે "જમીન પચાવી પાડવા" ના સંબંધમાં અન્ય ગુનાઓ માટે છે, જેમ કે પચાવી પાડેલી કોઈપણ જમીનનું વેચાણ અથવા ફાળવણી; જેમાં વેચાણ અથવા ફાળવણી સાથે જોડાયેલા હેતુઓ માટે માત્ર પચાવી પાડેલી જમીનનો ઉપયોગ કરવો અથવા તેનો ઉપયોગ કરવા દેવો જ નહીં પરંતુ કોઈપણ વ્યક્તિને "જમીન પચાવી પાડવા" માટે ઉશ્કેરવી કે પ્રોત્સાહિત

કરવી; પચાવી પાડેલી જમીન પર કોઈપણ માળખું અથવા ઈમારતોના બાંધકામ માટે કરાર કરવો; ઉપરોક્ત કોઈપણ કૃત્યો કરવા માટે કોઈપણ વ્યક્તિને પ્રેરિત કરવી અથવા મેળવવી અથવા મેળવવાનો પ્રયાસ કરવો શામેલ છે.

૧૧. કલમ ૬ એવી વ્યક્તિ કે જે કંપની છે તેના દ્વારા લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળ કરવામાં આવતા ગુનાઓ સાથે સંબંધિત છે.

૧૨. કલમ ૭ ગુજરાત વડી અદાલતના મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિની સંમતિથી રાજ્ય સરકાર દ્વારા વિશેષ અદાલતોની રચના કરવાની જોગવાઈ કરે છે અને જોગવાઈ કરે છે કે જ્યાં કોઈપણ વિશેષ અદાલતની હકુમત અંગે કોઈ પ્રશ્ન ઉભો થાય, તો તે રાજ્ય સરકારને સંદર્ભિત કરવામાં આવશે, જેનો આ બાબતમાં નિર્ણય આખરી રહેશે. વિશેષ અદાલતની રચના અને વિશેષ અદાલતમાં નિયુક્ત વ્યક્તિઓની લાયકાત પેટા–કલમ (૩) થી પેટા–કલમ (૭) માં પ્રદાન કરવામાં આવી છે.

૧૩. કલમ ૯(૧) વિશેષ અદાલતોને જમીન પચાવી પાડવાના કોઈપણ કથિત કૃત્યમાંથી ઉદ્ભવતા દરેક કેસની સુઓ મોટો અથવા કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજી પર સંજ્ઞાન લેવાની અને ચલાવવાની સત્તા આપે છે. તે વિશેષ અદાલતને કાયદાના પ્રારંભ પહેલાં અથવા પછી, પચાવી પાડેલી

જમીનની માલિકી અને હક અથવા કાયદેસરના કબજાના સંબંધમાં કોઈપણ વિવાદ ચલાવવાની સત્તા આપે છે.

૧૪. કલમ ૯ ની પેટા–કલમ (૨) વધુમાં સ્પષ્ટ કરે છે કે દિવાની કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૦૮ માં ગમે તે સમાવિષ્ટ હોય તેમ છતાં, ૨૦૨૦ ના કાયદા હેઠળ "જમીન પચાવી પાડવાના" કથિત કૃત્યના સંબંધમાં કોઈપણ કેસ, આ કાયદાની જોગવાઈઓને આધીન, વિશેષ અદાલતમાં ચલાવી શકાશે અને વિશેષ અદાલતના નિર્ણયને આખરી રાખશે.

૧૫. કલમ ૯ ની પેટા–કલમ (૩) વધુમાં જણાવે છે કે દિવાની કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૦૮ માં ગમે તે હોય તેમ છતાં, વિશેષ અદાલત દિવાની જવાબદારી નક્કી કરતી વખતે કુદરતી ન્યાય અને નિષ્પક્ષતાના સિદ્ધાંતોને અનુરૂપ અને ૨૦૨૦ ના કાયદા અને તે હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિયમોની જોગવાઈઓને આધીન પોતાની કાર્યરીતિ અનુસરી શકે છે.

૧૬. કલમ ૯ ની પેટા–કલમ (૪) ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતામાં ગમે તે હોય તેમ છતાં, વિશેષ અદાલતને કાયદા હેઠળ શિક્ષાપાત્ર તમામ ગુનાઓ ચલાવવાની સત્તા આપે છે.

૧૭. કલમ ૯ ની પેટા–કલમ (૫) વધુમાં વિશેષ અદાલતને "જમીન પચાવી પાડનાર" સામે દિવાની અને ફોજદારી જવાબદારી નક્કી કરવા માટે, દિવાની અને ફોજદારી બંને કાર્યવાહીનો નિર્ણય કરવા માટે પોતાની કાર્યરીતિ ઘડવાની સત્તા આપે છે.

૧૮. કલમ ૯ ની પેટા–કલમ (૬) વિશેષ અદાલત દ્વારા પેટા–કલમ (૧) હેઠળ સુઓ મોટો અથવા કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજી પર જે કેસોની સંજ્ઞાન લેવામાં આવી છે, તેના નિકાલ માટેની સમયસીમા પ્રદાન કરે છે.

૧૯. કલમ ૯ ની પેટા–કલમ (૭) માં બે શરતો શામેલ છે, જે વિશેષ અદાલતને જાહેર નોટિસ દ્વારા કાયદા હેઠળ સંજ્ઞાન લેવાની હકીકતની જાણ કરવા અને જાહેર નોટિસ દ્વારા કોઈપણ વ્યક્તિ પાસેથી વાંધાઓ આમંત્રિત કરવા અને વધુમાં જમીનમાં રસ ધરાવતી અથવા રસ ધરાવતી હોવાનું મનાતી કોઈપણ વ્યક્તિ પર કાયદા હેઠળ કેસની સંજ્ઞાન લેવાની નોટિસની બજવણી કરાવવાની જરૂરિયાત ઉભી કરે છે.

૨૦. કલમ ૯ ની પેટા–કલમ (૭) વધુમાં જણાવે છે કે "જમીન પચાવી

પાડવાના" કોઈપણ કથિત કૃત્યના સંબંધમાં વિશેષ અદાલતનું તારણ "જમીન પચાવી પાડવાની" હકીકત અને જે વ્યક્તિએ આવું કૃત્ય કર્યું છે તેનો નિર્ણાયક પુરાવો ગણાશે અને કાયદેસરની વ્યક્તિ અથવા કોઈપણ "પચાવી પાડેલી જમીન" ના હક અને માલિકીના નિર્ધારણના સંબંધમાં વિશેષ અદાલતનો દરેક ચુકાદો આવી જમીનમાં હિત ધરાવતી તમામ વ્યક્તિઓ પર બંધનકર્તા રહેશે.

૨૧. કલમ ૯ ની પેટા–કલમ (૮) જોગવાઈ કરે છે કે જ્યારે "જમીન પચાવી પાડવાનો" ગુનો સાબિત થાય છે, ત્યારે વિશેષ અદાલત આદેશ આપી શકે છે કે જો જરૂરી હોય તો મિલકતનો કબજો ધરાવતી અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિને બળપૂર્વક હાંકી કાઢીને, આવી જમીનમાં હિત ધરાવતી વ્યક્તિને જમીનનો કબજો પરત સોંપવામાં આવે.

૨૨. કલમ ૯ ની પેટા–કલમ (૯) વિશેષ અદાલતને પચાવી પાડેલી જમીનના ગેરકાયદેસર કબજા માટે નાણાકીય વળતર આપવાની અને જો સરકાર માલિક હોય તો જમીન મહેસૂલની બાકી રકમ તરીકે અથવા અન્ય કોઈપણ કિસ્સામાં, દિવાની અદાલતના હુકમનામું તરીકે વસૂલ કરવાની સત્તા આપે છે, જેનો અમલ વિશેષ અદાલત દ્વારા કરવાનો રહેશે. કલમ ૯ ની પેટા–કલમ (૯) ની શરત જણાવે છે કે વળતર આપવાનો આદેશ પસાર કરતા પહેલાં, જમીન પચાવી પાડનારને રજૂઆત કરવાની અથવા પુરાવા રજૂ કરવાની તક આપવામાં આવશે

અને રજૂ કરાયેલા પુરાવા અને રજૂઆત પર યોગ્ય વિચારણા કરવામાં આવશે.

૨૩. કલમ ૧૦ વિશેષ અદાલત સમક્ષની કાર્યવાહી માટે દિવાની કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૦૮ અને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩ ની જોગવાઈઓ લાગુ કરવાની જોગવાઈ કરે છે અને લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળ કાર્યવાહી ચલાવતી વિશેષ અદાલતને દિવાની અદાલત અને સેશન્સ અદાલતની સત્તાઓ આપે છે.

૨૪. કલમ ૧૨એ લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળ વિશેષ અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા આખરી ચુકાદા અને આદેશ સામે વડી અદાલતમાં અપીલનો ઉપાય પ્રદાન કરે છે અને જણાવે છે કે દિવાની અથવા ફોજદારી કાર્યવાહીમાં વિશેષ અદાલત દ્વારા કરાયેલા ચુકાદા અને આદેશથી અલગ–અલગ અપીલો થઈ શકશે.

૨૫. કલમ ૧૫ લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ને તત્સમયે અમલમાં હોય તેવા અન્ય કાયદાઓ અથવા રૂઢિ, પ્રથા કે કરાર અથવા અદાલત કે અન્ય કોઈ ટ્રિબ્યુનલ અથવા સત્તાધિકારીના હુકમનામું કે આદેશ પર સર્વોપરી અસર આપે છે.

૨૬. કલમ ૧૬ રાજ્ય સરકારને કાયદાના હેતુઓને પાર પાડવા માટે નિયમો બનાવવાની સત્તા આપે છે.

૨૭. કલમ ૧૭ પચાવી પાડેલી જમીન અથવા તેના કોઈપણ ભાગના હસ્તાંતરણ સંબંધિત કોઈપણ વ્યવહાર, જે કાયદાના પ્રારંભ પહેલાં અથવા પછી થયો હોય, તેને વિશેષ અદાલત દ્વારા આદેશ કરાયેલ મર્યાદા સિવાય, અમાન્ય અને રદબાતલ ગણાવે છે.

૨૮. કલમ ૧૧ જમીન સરકારની અથવા આવી કથિત વ્યક્તિ સિવાયની અન્ય કોઈ ખાનગી વ્યક્તિની માલિકીની હોવાના પ્રથમદર્શી પુરાવા પર, જે વ્યક્તિએ જમીન પચાવી પાડી હોવાનો આક્ષેપ છે તેવી વ્યક્તિ પર પુરાવાનો બોજો સ્થાનાંતરિત કરવાની જોગવાઈ કરે છે.

૨૯. કલમ ૧૧ ની પેટા–કલમ (૨) જમીન પચાવી પાડનાર અથવા તેના વતી કોઈપણ વ્યક્તિના આર્થિક સ્ત્રોતોની તપાસ કરવાની અને જ્યાં સુધી વિપરીત સાબિત ન થાય સુધી, આવી મિલકત કે આર્થિક સ્ત્રોતો જમીન પચાવી પાડનાર તરીકેની તેની પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા મેળવવામાં આવ્યા છે તેવી ધારણા કરવાની

જોગવાઈ કરે છે.

૩૦. કલમ ૧૨(એ) વધુમાં જણાવે છે કે પોલીસ અધિકારી રાજ્ય સરકાર દ્વારા અધિસૂચિત સમિતિની સલાહથી જિલ્લા કલેક્ટરની પૂર્વ મંજુરી વિના લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળ ગુનો કરવા અંગેની કોઈ માહિતી નોંધશે નહીં.

૩૧. કલમ ૨(એ) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા અધિસૂચિત સમિતિની રચના લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ના હેતુઓ માટે જિલ્લા કલેક્ટરના અધ્યક્ષપણા હેઠળ કરવાની રહેશે.

૩૨. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૧૬ ની પેટા–કલમ (૧) દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ કરીને બનાવવામાં આવેલા નિયમો, એટલે કે ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) નિયમો, ૨૦૨૦ ને મહેસૂલ વિભાગ દ્વારા તારીખ ૧૬/૧૨/૨૦૨૦ ના સરકારી ગેઝેટમાં અધિસૂચિત કરવામાં આવ્યા છે જે અરજી કરવાની કાર્યરીતિ; સમિતિ દ્વારા તપાસ; સમિતિની સત્તા અને કાર્યો અને વિશેષ અદાલત માટે સમિતિને કેસો મોકલવાની જોગવાઈ કરે છે, જેની સંજ્ઞાન તેના દ્વારા સુઓ મોટો અથવા અદાલત સમક્ષ કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજી પર લેવામાં આવી હોય, જેમાં નિયમ ૫ મુજબ તપાસ

બાદ સમિતિ પાસેથી ચકાસણી અહેવાલ માંગવામાં આવ્યો હોય. નિયમ ૩(૧) મુજબ અરજીનું ફોર્મ પણ તેમાં પ્રદાન કરવામાં આવ્યું છે.

૩૩. કાનૂની વિભાગની તારીખ ૦૬/૧૧/૨૦૨૦ ની અધિસૂચના દ્વારા, ગુજરાત સરકારે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૭ ની પેટા–કલમ (૧) દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ કરીને, ગુજરાત વડી અદાલતના મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિની સંમતિથી ન્યાયાધીશ, સિટી સિવિલ કોર્ટ, અમદાવાદ અને ગુજરાત રાજ્યમાં મુખ્ય મથક ખાતેના દરેક જિલ્લાના સૌથી વરિષ્ઠ અધિક જિલ્લા ન્યાયાધીશની અદાલતને 'કાયદા હેઠળ નોંધાયેલા ગુનાઓ ચલાવવા' માટે વિશેષ અદાલતો તરીકે અધિસૂચિત કરી છે.

૩૪. તારીખ ૧૬ ડિસેમ્બર, ૨૦૨૦ ના રોજ ગુજરાત સરકારના ગેઝેટમાં ભાગ – બી માં પ્રકાશિત અધિસૂચના દ્વારા, ગુજરાત સરકારે અધિનિયમ, ૨૦૨૨ ની કલમ ૨(એ) દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ કરીને, દરેક જિલ્લા માટે જિલ્લા સમિતિની રચના કરવાની જોગવાઈ કરી છે, જેમાં જિલ્લા કલેક્ટર અધ્યક્ષ તરીકે રહેશે અને સભ્યો નીચે મુજબ કોષ્ટકમાં દર્શાવ્યા અનુસાર રહેશે :–

૧.	જિલ્લા વિકાસ અધિકારી (જિલ્લા પંચાયત)	સભ્ય
૨.	મ્યુનિસિપલ કમિશનર (મહાનગરપાલિકા વિસ્તાર	સભ્ય

	માટે)	
૩.	શહેરી વિકાસ સત્તામંડળના સીઈઓ/વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળના સીઈઓ (જો લાગુ પડતું હોય તો)	સભ્ય
૪.	પોલીસ અધિક્ષક	સભ્ય
૫.	પોલીસ કમિશનર (પોલીસ કમિશનરેટ વિસ્તાર માટે)	સભ્ય
૬.	નિવાસી અધિક કલેક્ટર	સભ્ય–સચિવ

અધિસૂચના જોગવાઈ કરે છે કે ઉક્ત સમિતિની રચના આગામી અધિસૂચના સુધી રહેશે.

૩૫. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ અને તે હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિયમો તેમજ વિશેષ અદાલતની નિયુક્તિ અને સમિતિની રચના માટેની સરકારી અધિસૂચનાઓને અત્રેના અરજદારો દ્વારા આ દલીલો સાથે પડકારવામાં આવી છે કે સમગ્ર કાયદો ગેરબંધારણીય, અમાન્ય, કાયદાની વિરુદ્ધ, ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪, ૨૦, ૨૧, ૨૫૪ તેમજ ભારતના બંધારણના મૂળભૂત માળખાનું ઉલ્લંઘન કરતો છે. દલીલ એ છે કે કાયદાની જોગવાઈઓ અને તે હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિયમો અસ્પષ્ટ, સંદિગ્ધ, બિન–વ્યવહારુ, કાયદાના શાસન વિરુદ્ધ, ઔચિત્યના નિયમ વિરુદ્ધ અને દેખીતી રીતે મનસ્વી છે. આથી, સમગ્ર કાયદાને બંધારણીય રીતે અમાન્ય જાહેર કરવો

જરૂરી છે.

૨ – વિષયો – પડકારના મુદ્દાઓ

૩૬. પડકારના મુદ્દાઓનું વિગતવાર વર્ણન કરતા પક્ષકારોના વિદ્ધાન વકીલો દ્ધારા વિવિધ પાસાઓ પર કરવામાં આવેલી દલીલોને સુવિધા માટે નીચે મુજબ મુદ્દાવર ગોઠવવામાં આવી છે :–

પડકારના મુખ્ય મુદ્દાઓ :–

(૧) રાષ્ટ્રપતિની મંજુરીના અભાવે આ કાયદો ભારતના બંધારણની કલમ ૨૪૬ અને ૨૫૪ની વિરુદ્ધ છે.

(૨) આ કાયદો કેન્દ્રીય કાયદાઓ સાથે વિસંગત છે, જેમાં અન્ય બાબતોની સાથે :–

- (એ) ધી લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩
- (બી) દિવાની કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૦૮
- (સી) ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩
- (ડી) ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટ, ૧૮૮૨

- (ઈ) સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટ, ૧૯૬૩
- (એફ) ઈન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨
- (જી) ઈન્ડિયન કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨ — અને તેથી રાષ્ટ્રપતિની મંજુરીની ગેરહાજરીમાં અમાન્ય છે.

(૩) કાયદાને પશ્ચાતવર્તી અસર આપવામાં આવી છે કારણ કે તે તેના અમલીકરણ પહેલાં હાથ ધરવામાં આવેલા કોઈપણ પગલાંના લક્ષણો અને પરિણામો ધરાવે છે અને તેથી, બંધારણની કલમ ૨૦ની વિરુદ્ધ છે.

(૪) આ કાયદો હેતુ સાથે સંબંધ ધરાવતા વર્ગીકરણના સિદ્ધાંતો, દેખીતી મનસ્વીતાના સિદ્ધાંત, મિશ્ચિફ રૂલ અને અસમાન લોકોને સમાન ગણવા પર બંધારણની કલમ ૧૪ હેઠળ પ્રહાર કરે છે.

(૫) આ કાયદો પ્રમાણસરતા અને સજાના સિદ્ધાંત પર બંધારણની કલમ ૧૩, ૧૪, ૧૯ અને ૨૧ની વિરુદ્ધ છે કારણ કે તે જમીન પચાવી પાડવાના દરેક કૃત્ય માટે ઓછામાં ઓછી ૧૦ વર્ષની મુદતની કેદની સજા નક્કી કરે છે, જે કઠોર, અપ્રમાણસર અને દેખીતી રીતે મનસ્વી છે.

(૬) આ કાયદો પ્રોબેશન ઓફ ઓફેન્ડર્સ એક્ટ, ૧૯૫૮ હેઠળ ગુનેગારોને પ્રોબેશનના લાભથી વંચિત રાખે છે.

અન્ય આનુષંગિક મુદ્દાઓ :–

(૭) જમીન પચાવી પાડવાના કૃત્યને સતત ચાલતો ગુનો બનાવવા માટે આ કાયદો પ્રહાર પાત્ર છે, જે માત્ર એક જ વાર થઈ શકે છે, જો કે માત્ર કબજો ચાલુ રાખવો એ પોતે ગુનો નથી.

(૮) કલમ ૭ જે રાજ્ય સરકાર દ્વારા હકુમતના પ્રશ્નનું નિર્ધારણ કરવાની જોગવાઈ કરે છે તે સત્તાના વિભાજન અને ન્યાયિક પુનરાવલોકનના સિદ્ધાંતો, કાયદાના શાસન અને ન્યાયતંત્રની સ્વતંત્રતાની વિરુદ્ધ છે.

(૯) કલમ ૯ દેખીતી રીતે મનસ્વી છે અને બિન–વ્યવહારુ છે કારણ કે તે દિવાની કાર્યરીતિ સંહિતાની જોગવાઈઓને સંપૂર્ણપણે બાજુ પર રાખે છે અને લિમિટેશન એક્ટ, ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, દિવાની કાર્યરીતિ સંહિતા અને એવિડન્સ એક્ટની જોગવાઈઓની વિરુદ્ધ છે, વિશેષ કરીને જ્યારે તે વિશેષ અદાલતને કોઈપણ માર્ગદર્શન વિના દિવાની અને ફોજદારી કાર્યવાહી કયા ક્રમમાં ચલાવવી તે નક્કી કરવાની સત્તા આપે છે અને વધુમાં વિશેષ અદાલતના નિર્ણયને પ્રક્રિયાગત અને મૂળભૂત રીતે આખરી ઈન રેમ બનાવે છે, એટલે કે આવી જમીનમાં હિત ધરાવતા તે તમામ લોકો સામે, ભલે તેઓ કાર્યવાહીમાં પક્ષકાર ન હોય.

(૧૦) કલમ ૧૧ જે પુરાવાનો ઉલટો બોજો પૂરો પાડે છે, તે અસ્પષ્ટ, દેખીતી રીતે મનસ્વી, કોઈપણ માર્ગદર્શિકા વિનાની અને એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૦૧ અને ૧૦૨ની વિરુદ્ધ છે.

(૧૧) કલમ ૧૫ અન્ય બાબતોની સાથે દિવાની કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૧૧,

એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૪૦ અને ઈન્ડિયન કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટની જોગવાઈઓ સાથે વિસંગત છે, જ્યારે તે કરાર, હુકમનામું અને અદાલતના આદેશ સહિતના તમામ કાયદાઓ પર સર્વોપરી અસર આપે છે, આમ, પક્ષકારોના અધિકારોને અસ્થિર કરે છે અને કાયદાના શાસનનું ઉલ્લંઘન કરે છે.

(૧૨) આસામ, કર્ણાટક અને આંધ્રપ્રદેશ રાજ્ય દ્વારા ઘડવામાં આવેલા સમાન કાયદાઓ સાથે ગુજરાત કાયદાના તુલનાત્મક વાંચન પર, ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓ અસ્પષ્ટ, મનસ્વી અને બિન–વ્યવહારુ જોઈ શકાય છે.

(૧૩) જિલ્લા સમિતિની સ્થાપના અને વિશેષ અદાલતોની નિયુક્તિ માટેની અધિસૂચનાને પડકારવામાં આવી છે, જે ધારાસભા દ્વારા કોઈપણ માર્ગદર્શન વિના બહાર પાડવામાં આવી હોવાથી સત્તાનો મનસ્વી ઉપયોગ છે.

ભાગ I : રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી અને વિસંગતતા – ભારતના સંવિધાનનો અનુચ્છેદ ૨૫૪

(એ) પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોની દલીલો

વિદ્વાન વરિષ્ઠ ધારાશાસ્ત્રી શ્રી અસીમ પંડ્યા, વિદ્વાન ધારાશાસ્ત્રીઓ શ્રી તેજસ બારોટ, શ્રી વિરાટ પોપટ, શ્રી માસૂમ શાહ, શ્રી વિશ્વાસ શાહ, શ્રી રાશેષ પરીખ

અને શ્રી વિક્રમ ઠાકોરે આ મુદ્દા પર અદાલતને સંબોધન કર્યું છે.

૩૭. અરજદારોના વિદ્વાન વરિષ્ઠ ધારાશાસ્ત્રી શ્રી અસીમ પંડ્યા દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે ગુજરાત જમીન પચાવી પાડવા (પ્રતિબંધ) અધિનિયમ, ૨૦૨૦ નીચેના કારણોસર ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૫૪નું ઉલ્લંઘન કરે છે:–

(૧) આ એક એવો કાયદો છે, જે ભારતના સંવિધાનની સાતમી અનુસૂચિની સમવર્તી સૂચિ (સૂચિ ૩) અને સંઘ સૂચિ (સૂચિ ૧) માં દર્શાવવામાં આવેલી ઘણી બાબતોના સંબંધમાં ઘડવામાં આવ્યો છે અને આ રીતે, તે સમવર્તી સૂચિ અને સંઘ સૂચિ હેઠળ સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કેટલાક કાયદાઓ પર અતિક્રમણ કરે છે.

(૨) આ કાયદો દીવાની અને ફોજદારી કાયદાઓનું અનોખું (સુઈ જેનેરીસ) મિશ્રણ છે. જમીન પચાવી પાડવા સંબંધિત અધિનિયમ, ૨૦૨૦ હેઠળ પ્રક્રિયાના વિવિધ સેટ નિર્ધારિત કરીને 'જમીન પચાવી પાડવી' (લેન્ડ ગ્રેબિંગ) ને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે અને એક નવા ગુના તરીકે સામેલ કરવામાં આવી છે.

(૩) આક્ષેપિત અધિનિયમની કલમ ૧૫ અન્ય કાયદાઓ, ચુકાદાઓ અને હુકમનામાઓ પર સર્વોપરી અસર (ઓવરરાઇડિંગ ઈફેક્ટ) આપે છે અને તે અન્ય

કાયદાઓના ઉમેરા તરીકે નથી, જેનાથી તે જ ક્ષેત્રમાં અમલી કેન્દ્રીય કાયદાઓના ઉપયોગને સંપૂર્ણપણે બાકાત રાખે છે. આક્ષેપિત કાયદાને આપવામાં આવેલી સર્વોપરી અસરનું પરિણામ એટલું વ્યાપક છે કે કાયદાની અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલ કોઈપણ હુકમનામું જેમ કે 'પ્રતિકૂળ કબજો' (એડવર્સ પઝેશન) ને અમાન્ય ગણી શકાય અને સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા સ્થાપિત કાયદો કે જે અધિનિયમની જોગવાઈઓ પર અસર ધરાવતો હોય તેને પણ અમાન્ય ગણવામાં આવ્યો છે.

(૪) અધિનિયમની કલમ ૨(સી), જે 'જમીન' ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, તેમાં માત્ર જમીન જ નહીં, પરંતુ ઈમારતો, બાંધકામો અને પૃથ્વી સાથે જોડાયેલી અથવા પૃથ્વી સાથે જોડાયેલી કોઈપણ વસ્તુ સાથે કાયમી ધોરણે જકડાયેલી વસ્તુઓનો પણ સમાવેશ થાય છે. જેનો અર્થ એ થાય કે, આ અધિનિયમ 'જમીન' સિવાયની સ્થાવર મિલકતોને પણ આવરી લે છે.

(૫) કલમ ૨(ડી) માં વ્યાખ્યાયિત 'જમીન પચાવી પાડનાર' (લેન્ડ ગ્રેબર) માં વારસદારોનો સમાવેશ થાય છે, જેમાં માત્ર જમીન પચાવી પાડવાનું કૃત્ય કરનાર વ્યક્તિ જ નહીં, પરંતુ આવી વ્યક્તિ કે જે આ કૃત્યમાં મદદગારી કરે છે અને હિત ધરાવતા ઉત્તરાધિકારીઓનો પણ સમાવેશ થાય છે.

(૬) કલમ ૨(ઈ) 'જમીન પચાવી પાડવી' ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, જે વ્યક્તિગત અધિકારો એટલે કે ખાનગી વિવાદોને અસર કરે છે અને તે રાજ્ય સરકારના અધિકાર પૂરતી મર્યાદિત નથી. "જમીન પચાવી પાડવી" ની વ્યાખ્યામાં આવતા

શબ્દો 'કોઈપણ કાયદેસરના હક્ક વિના' ની વ્યાપક અસર છે, કારણ કે તે કલમ ૨(સી) માં વ્યાખ્યાયિત 'જમીન' પર લાંબા સમયથી કબજો ધરાવતી વ્યક્તિને રક્ષણ આપવાનો ઈનકાર કરે છે.

(૭) કલમ ૪ માત્ર કાયદેસરના ભાડુઆતને માન્યતા આપે છે અને તેનું રક્ષણ કરે છે અને માત્ર "જમીન પચાવી પાડવા" ના કૃત્ય પર પ્રતિબંધ જ નથી મૂકતી, પરંતુ તેને ૧૪ વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય તેવી કેદની સજાની જોગવાઈ કરીને ગુનો બનાવે છે.

(૮) કલમ ૯ વિશેષ અદાલતોને, અધિનિયમની શરૂઆત પહેલાં અથવા પછી, "જમીન પચાવી પાડવા" ના કોઈપણ કથિત કૃત્યની બાબતમાં આપમેળે (સુઓ મોટુ) સંજ્ઞાન લેવાની સત્તા આપે છે, આમ, વિશેષ અદાલતને અધિનિયમની શરૂઆત પહેલાં બનેલી જમીન પચાવી પાડવાની આશંકાઓ પર સંજ્ઞાન લેવાની અમર્યાદિત સત્તા આપે છે અને આ રીતે, અધિનિયમને ભૂતકાળની અસર (રેટ્રોસ્પેક્ટિવ ઈફેક્ટ) આપે છે.

(૯) કલમ ૯(૨) અને કલમ ૯(૩) જમીન પચાવી પાડવા સંબંધિત અધિનિયમ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓને આ ક્ષેત્રમાં અમલી સંસદીય કાયદાઓ, જેમ કે દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતા અને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, જે અનુક્રમે દીવાની અને ફોજદારી કાર્યવાહી સંબંધિત પ્રક્રિયા પૂરી પાડે છે, તેના પર સર્વોપરી અસર આપે છે.

(૧૦) કલમ ૧૭ જમીન પચાવી પાડવા સંબંધિત હસ્તાંતરણ અથવા

વિભાજનના કોઈપણ દસ્તાવેજ દ્વારા જમીનની તબદીલીને લગતા કોઈપણ વ્યવહારને શૂન્ય ગણે છે.

(૧૧) આક્ષેપિત કાયદો મર્યાદા અધિનિયમની કલમ ૨૭ ની જોગવાઈઓ, સ્થાવર મિલકતના સંબંધમાં પ્રતિકૂળ કબજાના સિદ્ધાંત પર વધુ અતિક્રમણ કરે છે. તે મર્યાદા અધિનિયમના અનુચ્છેદ ૬૪, ૬૫, ૬૬, ૬૭ ની વિરુદ્ધ છે અને મર્યાદા અધિનિયમમાં નિર્ધારિત કબજો મેળવવા માટેનો દાવો દાખલ કરવાની સમયમર્યાદાને નિરર્થક બનાવે છે.

(૧૨) આક્ષેપિત અધિનિયમ હેઠળ મૂળ કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે કોઈ સમયમર્યાદા નિર્ધારિત કરવામાં આવી નથી. પ્રવર્તમાન કાયદાઓ કે જે અસરગ્રસ્ત પક્ષકારની વિનંતી પર કાર્યવાહી શરૂ કરવાની જોગવાઈ કરે છે તેનાથી તદ્દન વિપરીત, ખાનગી જમીન વિવાદોના સંબંધમાં પણ આપમેળે કાર્યવાહી શરૂ કરવાની બાબતને માન્યતા આપવામાં આવી છે. પરિણામ એ આવે છે કે કાળબાધિત (ટાઇમ બાર) દાવો અથવા કાર્યવાહી શરૂ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે અને કાયદાના અમલીકરણ દ્વારા અન્ય પક્ષની તરફેણમાં સૃજિત થયેલા/મળેલા અધિકારો રદબાતલ થઈ જાય છે.

(૧૩) વિશેષ અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા અંતિમ ચુકાદા અને આદેશ સામે નારાજ વ્યક્તિ દ્વારા અપીલ દાખલ કરવા માટે કલમ ૧૨એ(સી) હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલી એકમાત્ર મર્યાદા જે તારીખે આક્ષેપિત ચુકાદો અથવા આદેશ આપવામાં આવ્યો હોય તે તારીખથી ૩૦ દિવસની છે. કલમ ૧૨એ ની પેટા–

કલમ (૩) પણ કાર્યવાહીમાં પસાર કરાયેલા ચુકાદા અને આદેશની સંબંધિત તારીખથી ગણતરી કરવા માટે ૩૦ દિવસનો સમયગાળો નિર્ધારિત કરે છે. પેટા–કલમ (૩) નો પરંતુક વિશેષ અદાલતને અપીલ દાખલ કરવામાં થયેલા વિલંબને માફ કરવાની સત્તાને વધુમાં વધુ ૬૦ દિવસ સુધી મર્યાદિત કરે છે, તે પણ એવા કિસ્સામાં જ્યાં નારાજ વ્યક્તિ ઉપરોક્ત સમયગાળામાં પૂરતા કારણોસર અપીલ દાખલ કરવામાં અસમર્થ રહી હોય. અધિનિયમ હેઠળ અપીલ દાખલ કરવા માટે ૩૦ દિવસની મર્યાદા પૂરી પાડીને, રાજ્ય ધારાસભાએ મર્યાદા અધિનિયમની જોગવાઈઓ પર અતિક્રમણ કર્યું છે, જે મર્યાદા અધિનિયમના અનુચ્છેદ ૧૧૬ હેઠળ હુકમનામા અથવા આદેશની તારીખથી ૯૦ દિવસની છે અને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા હેઠળ મૃત્યુદંડ સિવાયની કોઈપણ સજા અથવા સજા કે આદેશની તારીખથી કોઈપણ આદેશ સામે અપીલ માટે ૬૦ દિવસની છે.

(૧૪) આક્ષેપિત કાયદો વિશિષ્ટ દાદ અધિનિયમ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૫ અને ૬ ની જોગવાઈઓ પર વધુ અતિક્રમણ કરે છે જે કાયદાની યોગ્ય પ્રક્રિયા સિવાય બેદખલ કરાયેલ કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતામાં દર્શાવેલ રીતે દાવો લાવીને માત્ર કબજાના હક્કના આધારે સ્થાવર મિલકતનો કબજો પુનઃપ્રાપ્ત કરવાની જોગવાઈ કરે છે.

જો ગુજરાત જમીન પચાવી પાડવા સંબંધિત અધિનિયમ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓનો અમલ કરવામાં આવે તો, કલમ ૬ હેઠળ હુકમનામાની બજવણી

અથવા કબજો મેળવવો એ એક ગુનો બનશે અને કબજાના હક્કના આધારે વ્યક્તિની તરફેણમાં પસાર કરાયેલ અદાલતનું હુકમનામું રદબાતલ થઈ જશે. કલમ ૩૭, ૩૮ અને ૩૯ હેઠળ હંગામી અને કાયમી મનાઈહુકમ તેમજ ફરજિયાત મનાઈહુકમ આપવાની જોગવાઈઓ જમીન પચાવી પાડવા સંબંધિત અધિનિયમ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૧૫ દ્વારા રદબાતલ થઈ જાય છે, કારણ કે કાયદાની અદાલત અથવા કોઈપણ ટ્રિબ્યુનલ અથવા સત્તાધિકારીના હુકમનામા અથવા આદેશ પર જમીન પચાવી પાડવા સંબંધિત અધિનિયમ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓને આપવામાં આવેલી સર્વોપરી અસરને કારણે જો કોઈ મનાઈહુકમ હોય, તો તેનો અમલ કરી શકાતો નથી.

(૧૫) દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતા અને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની જોગવાઈઓ પર અધિનિયમ, ૨૦૨૦ ને સર્વોપરી અસર આપતી કલમ ૯ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતા અને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા હેઠળની અદાલતોના વંશવેલા (હાયરાર્કી) ને સંપૂર્ણપણે નાબૂદ કરે છે. વિશેષ અદાલતોની રચના કરવામાં આવી છે અને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવનારી તમામ પ્રક્રિયાઓ વિશેષ અદાલતો દ્વારા હાથ ધરવામાં આવશે. કલમ ૯ તેમાં વ્યાખ્યાયિત જમીન પર વ્યક્તિની માલિકી અને હક્ક અથવા કાયદેસરના કબજાના સંબંધમાં દીવાની અને ફોજદારી કાર્યવાહી ચલાવવા માટે દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતા અથવા ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતામાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા કરતાં અલગ પ્રક્રિયાની જોગવાઈ કરે છે. આક્ષેપિત

અધિનિયમની કલમ ૯(૫) તથા કલમ ૧૧ હેઠળ પુરાવાના કાયદાના વિશેષ નિયમો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે.

૩૮. ટૂંકમાં, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આક્ષેપિત કાયદો કેન્દ્રીય કાયદાઓ સાથે વિસંગત છે, એટલે કે મર્યાદા અધિનિયમની કલમ ૫ અને કલમ ૨૭; વિશિષ્ટ દાદ અધિનિયમની કલમ ૫, ૬, ૩૭, ૩૮ અને ૩૯; દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૨(૨) અને કલમ ૧૧; મિલકત હસ્તાંતરણ અધિનિયમની કલમ ૫૩એ અને કલમ ૫૮ અને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૬ અને ૧૪૫.

૩૯. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ગુજરાત રાજ્યે ગુજરાત જમીન પચાવી પાડવા (પ્રતિબંધ) અધિનિયમ, ૨૦૨૦ ઘડતી વખતે ભારતના રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મેળવવી જરૂરી હતી, જે રીતે કર્ણાટક, આસામ અને આંધ્રપ્રદેશ રાજ્યોએ પોતપોતાના રાજ્યો માટે જમીન પચાવી પાડવા સંબંધિત કાયદા ઘડતી વખતે મેળવી હતી. ગુજરાત રાજ્યનો એવો દાવો કે આક્ષેપિત કાયદો રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૧૮ અને ૬૪ માં આવે છે, તે અયોગ્ય છે. આક્ષેપિત કાયદો સૂચિ ૩ (સમવર્તી સૂચિ) ની એન્ટ્રી ૧ અને ૬ માં આવે છે. એન્ટ્રી ૧૧એ પણ જે શરૂઆતમાં રાજ્ય સૂચિમાં હતી તેને ભારતના સંવિધાનના ૪૨મા સુધારા દ્વારા સમવર્તી સૂચિમાં સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવી છે અને ન્યાય વહીવટ, સર્વોચ્ચ

અદાલત અને ઉચ્ચ અદાલત સિવાયની તમામ અદાલતોની રચના અને સંગઠનને લગતી બાબતો હવે સાતમી અનુસૂચિની સમવર્તી સૂચિ (સૂચિ ૩) માં આવે છે.

૪૦. રજૂઆત એવી છે કે ભારતના સંવિધાનનો અનુચ્છેદ ૨૫૪ સ્પષ્ટપણે નિર્ધારિત કરે છે કે જ્યાં સમવર્તી સૂચિમાં દર્શાવવામાં આવેલી બાબતોના સંબંધમાં રાજ્ય ધારાસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદાની જોગવાઈઓ અને સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદા વચ્ચે સીધો સંઘર્ષ અથવા વિસંગતતા હોય, ત્યારે ખંડ (૨) ની જોગવાઈઓને આધીન, રાજ્યનો કાયદો વિસંગતતાની મર્યાદા સુધી શૂન્ય ગણાશે.

૪૧. રજૂઆત એવી છે કે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૫૪ (૨) હેઠળ રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મેળવવાની બાબત એ સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૨૩ હેઠળ પરિકલ્પિત રાષ્ટ્રપતિની કાયદાકીય સત્તાનો ઉપયોગ નથી, પરંતુ તે કાયદાકીય પ્રક્રિયાનો એક ભાગ છે. કાયદો ઘડતા પહેલા સંવિધાન દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસરવામાં આવી છે કે નહીં તે પ્રશ્નની ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને અદાલત હંમેશા તપાસ કરી શકે છે. જો આવી પ્રક્રિયા અનુસરવામાં ન આવી હોય, તો તેવા કાયદાને સમગ્રપણે અમાન્ય ઠેરવી શકાય છે.

૪૨. અરજદારો તરફથી કૈસર-ઈ-હિંદ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ અને અન્ય વિરુદ્ધ નેશનલ ટેક્સટાઇલ કોર્પોરેશન (મહારાષ્ટ્ર નોર્થ) લિમિટેડ અને અન્ય [(૨૦૦૨) ૮ એસસીસી ૧૮૨] કૈસર-ઈ-હિંદ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ અને અન્ય વિરુદ્ધ નેશનલ ટેક્સટાઈલ કોર્પોરેશન (મહારાષ્ટ્ર નોર્થ) લિમિટેડ અને અન્ય] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે, તે રજૂ કરવા માટે કે સરકારી જગ્યાઓ (બિનઅધિકૃત કબજેદારોને બેદખલ કરવા) અધિનિયમ, ૧૯૭૧ અને બોમ્બે રેન્ટ્સ, હોટેલ એન્ડ લોજિંગ હાઉસ રેટ્સ કંટ્રોલ એક્ટ, ૧૯૪૭ વચ્ચેના સંઘર્ષ પર વિચાર કરતી વખતે, પ્રશ્ન એ છે કે શું કાયદાની અદાલત માટે એવી પરિસ્થિતિઓની તપાસ કરવી અને તેની ખાતરી કરવી પરવાનગી પાત્ર છે જેમાં અનુચ્છેદ ૨૫૪(૨) હેઠળ મંજૂરી આપવામાં આવી હતી અને આવી વિચારણાના પરિણામે એવું ઠરાવવું કે રાજ્યનો કાયદો સમવર્તી સૂચિ હેઠળ દર્શાવવામાં આવેલી બાબતના સંબંધમાં પણ (જો તે રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે અનામત રાખવામાં આવ્યો હોય અને તેમની મંજૂરી મળી હોય તો પણ) તે રાજ્યમાં પ્રવર્તતો નથી. જેનો અર્થ એ થાય કે, મંજૂરી મેળવવાની રીત અને રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરીની અસરકારકતા, જો આપવામાં આવી હોય, તો તેની સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા એવી અવલોકન કરીને તપાસ કરવામાં આવી હતી કે કાયદો ઘડતા પહેલા સંવિધાન દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસરવામાં આવી છે કે નહીં તે અદાલત હંમેશા જોઈ શકે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ઉક્ત

કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું છે કે અનુચ્છેદ ૨૫૪ (૨) હેઠળ મંજૂરી આપવી એ અનુચ્છેદ ૧૨૩ હેઠળ પરિકલ્પિત રાષ્ટ્રપતિની ધારાસભાકીય સત્તાનો ઉપયોગ નથી, પરંતુ ધારાસભાકીય પ્રક્રિયાનો એક ભાગ છે.

૪૩. વધુમાં રાજીવ સરીન વિરુદ્ધ ઉત્તરાખંડ રાજ્ય [(૨૦૧૧) ૮ એસસીસી ૭૦૮] રાજીવ સરીન વિરુદ્ધ ઉત્તરાખંડ રાજ્ય] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે, તે રજૂ કરવા માટે કે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૫૪(૨) હેઠળ રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી એ માત્ર ઔપચારિકતાની બાબત નથી. રાષ્ટ્રપતિને, ઓછામાં ઓછું, તેમની મંજૂરી શા માટે માંગવામાં આવી રહી છે તેનાથી વાકેફ કરવા જરૂરી છે, જો તેમ કરવા માટે કોઈ વિશેષ કારણ હોય. જો સામાન્ય શબ્દોમાં મંજૂરી માંગવામાં આવે અને આપવામાં આવે, તો તે તમામ હેતુઓ માટે અસરકારક રહેશે.

૪૪. ફોરમ ફોર પીપલ્સ કલેક્ટિવ એફર્ટ્સ (એફપીસીઈ) વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય [(૨૦૨૧) ૮ એસસીસી ૫૯૯] ફોરમ ફોર પીપલ્સ કલેક્ટિવ એફર્ટ્સ (એફપીસીઈ) વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્યના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે, તે રજૂ કરવા માટે કે રાજ્યના અધિનિયમ, એટલે કે પશ્ચિમ બંગાળ હાઉસિંગ ઈન્ડસ્ટ્રી રેગ્યુલેશન એક્ટ, ૨૦૧૭ અને સંસદીય કાયદા, એટલે કે રિયલ એસ્ટેટ (રેગ્યુલેશન એન્ડ

ડેવલપમેન્ટ) એક્ટ, ૨૦૧૬ વચ્ચેની વિસંગતતા નક્કી કરવા માટેની કસોટી લાગુ કરતાં, તેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે પશ્ચિમ બંગાળ હાઉસિંગ ઈન્ડસ્ટ્રી રેગ્યુલેશન એક્ટના ઘડતર પહેલાં, સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૫૪(૨) હેઠળ રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મેળવવામાં આવી ન હતી, જો કે તે જરૂરી હતી કારણ કે રાજ્યનો અધિનિયમ સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા રેરા કાયદા સમાન ક્ષેત્ર ધરાવતો હતો. રાજીવ સરીન વિરુદ્ધ ઉત્તરાખંડ રાજ્ય ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત બેવડી કસોટી ત્યાં લાગુ કરવામાં આવી હતી અને ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કારણ કે રાજ્યના કાયદાને રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી ન હતી અને તે અનુચ્છેદ ૨૫૪ હેઠળ રેરા સાથે વિસંગત હતો અને રાજ્યની સ્વીકૃતિને ધ્યાનમાં રાખીને કે તેના દ્વારા ઘડવામાં આવેલ અધિનિયમ સૂચિ ૩ (રેરા સમાન) માં આવે છે, તેથી તે ગેરસંવિધાનિક હતો.

૪૫. વધુમાં યોગેન્દ્ર કુમાર જયસ્વાલ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય [(૨૦૧૬) ૩ એસસીસી ૧૮૩] યોગેન્દ્ર કુમાર જયસ્વાલ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે જ્યાં ઓરિસ્સા સ્પેશિયલ કોર્ટ એક્ટ, ૨૦૦૬ અને બિહાર સ્પેશિયલ કોર્ટ એક્ટ, ૨૦૦૯ ની સંવિધાનિક માન્યતાની ચકાસણી કરવામાં આવી હતી, ઓરિસ્સા અને કટક ઉચ્ચ અદાલત અને પટના ઉચ્ચ અદાલતના ઉક્ત કાયદાઓની માન્યતાને યથાવત રાખવાના નિર્ણયોને ધ્યાનમાં રાખીને. તેમાં નોંધવામાં આવ્યું હતું કે

ઓરિસ્સા અધિનિયમને ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. એવું નોંધવામાં આવ્યું હતું કે સમગ્ર ખરડો મંજૂરી મેળવવા માટે રાષ્ટ્રપતિને મોકલવામાં આવ્યો હતો અને આ રીતે, તે સુરક્ષિત રીતે તારણ કાઢી શકાય છે કે જ્યારે મંજૂરી માંગવામાં આવી ત્યારે રાષ્ટ્રપતિને તેના કારણથી વાકેફ કરવામાં આવ્યા હતા. મંજૂરી સામાન્ય શબ્દોમાં આપવામાં આવી છે જેથી તે તમામ હેતુઓ માટે અસરકારક રહે. તેથી, એમ કહી શકાય નહીં કે રાષ્ટ્રપતિની સામાન્ય મંજૂરી મેળવવામાં આવી ન હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ઓરિસ્સા અધિનિયમે રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મેળવી હોવાના તથ્યને કારણે તેની સંવિધાનિંક માન્યતા યથાવત રાખવામા આવી હતી.

૪૬. અમે નોંધી શકીએ કે ઉપરોક્ત તમામ ચુકાદાઓ અરજદારો વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ ધારાશાસ્ત્રી શ્રી અસીમ પંડ્યા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યા છે જેથી અમને પ્રભાવિત કરી શકાય કે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૫૪(૨) ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરીની શું અસર થશે અને રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી આપવામાં આવી છે તેની ખાતરી કેવી રીતે કરી શકાય.

૪૭. રાજીવ સરીન ના કેસમાં નિર્ધારિત ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૫૪ હેઠળની વિસંગતતા નક્કી કરવા માટેની બેવડી કસોટીને એ રજૂ કરવા માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવી છે કે જમીન પચાવી પાડવા સંબંધિત અધિનિયમ,

૨૦૨૦ ના સંબંધમાં, એ દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે આ અધિનિયમ દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૦૮, ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩, મર્યાદા અધિનિયમ, ૧૯૬૩, મિલકત હસ્તાંતરણ અધિનિયમ, ૧૮૮૨, વિશિષ્ટ દાદ અધિનિયમ, ૧૯૬૩, ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ અને ભારતીય કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની જોગવાઈઓ સાથે વિસંગત છે, કારણ કે આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ ઉક્ત ક્ષેત્રો ધરાવતા કેન્દ્રીય અધિનિયમોની જોગવાઈઓને નકારે છે. આ કાયદો ઉક્ત ક્ષેત્રો ધરાવતા કેન્દ્રીય અધિનિયમોની વિવિધ જોગવાઈઓને નકારે છે, તેથી તેને સંવિધાનિક રીતે અમાન્ય અથવા ભારતના સંવિધાનની વિરુદ્ધ (અલ્ટ્રા વાયર્સ) ઠેરવવો જોઈએ.

૪૮. શ્રી અસીમ પંડ્યાની દલીલોમાં ઉમેરો કરતાં, અરજદાર વતી વિદ્વાન ધારાશાસ્ત્રી શ્રી તેજસ બારોટે રજૂઆત કરી કે વિશેષ કાયદો, જે તે ક્ષેત્રને લાગુ પડતા સામાન્ય કાયદા સાથે વિસંગત છે, તેને માન્ય કાયદા તરીકે ટકી રહેવા માટે રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરીની જરૂર પડશે.

૪૯. અરજદાર વતી વિદ્વાન ધારાશાસ્ત્રી શ્રી માસૂમ કે. શાહ દ્વારા ગુજરાત આતંકવાદ અને સંગઠિત ગુના નિયંત્રણ ખરડો, ૨૦૧૫ ના ઘડતર પહેલાં રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મેળવવા માટે ગુજરાતના માનનીય રાજ્યપાલના મુખ્ય સચિવ દ્વારા મોકલવામાં આવેલા પત્રવ્યવહારનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે, તે

દર્શાવવા માટે કે ઉક્ત ખરડો ભારતના સંવિધાનની સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી નં. ૭, ૬૪ અને ૬૫ ઉપરાંત સૂચિ ૩ માં એન્ટ્રી નં. ૧, ૨, ૬, ૧૧એ, ૧૨ અને ૪૬ હેઠળ આવે છે અને તે ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨, મિલકત હસ્તાંતરણ અધિનિયમ, ૧૮૮૨, દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૦૮, ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩, માહિતી ટેકનોલોજી અધિનિયમ, ૨૦૦૦ જેવા સંસદ દ્વારા પસાર કરાયેલા પ્રવર્તમાન કાયદાઓ સાથે વિસંગત હતો, તેથી આ ખરડા માટે ભારતના રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મેળવવાની જરૂરિયાત જણાઈ હતી.

૫૦. રજૂઆત એવી છે કે ગુજરાત આતંકવાદ અને સંગઠિત ગુના નિયંત્રણ અધિનિયમ, ૨૦૧૫ રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મેળવ્યા પછી ઘડવામાં આવ્યો હતો કારણ કે તે કેન્દ્રીય કાયદાઓ દ્વારા આવરી લેવાયેલા ક્ષેત્રો પર અતિક્રમણ કરતો હતો. જમીન પચાવી પાડવા સંબંધિત અધિનિયમ, ૨૦૨૦ ના સંબંધમાં પણ આવી જ સ્થિતિ છે, જે રાજ્ય સરકાર દ્વારા વિશેષ અદાલતોની સ્થાપના, વિશેષ અદાલતોના આદેશ સામે અપીલ દાખલ કરવા માટે કડક સમયમર્યાદા અને પુરાવાના નિયમોનો અલગ સેટ પૂરો પાડે છે. તેને ભારતના સંવિધાનની સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રી નં. ૧, ૬, ૭, ૧૧એ, ૧૩ અને ૧૮ સાથે સંઘર્ષમાં માનવો જોઈએ અને રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી ન મળી હોવાને કારણે, તેને અમાન્ય ઠેરવવો જરૂરી છે.

૫૧. અપીલકર્તા વતી વિદ્વાન ધારાશાસ્ત્રી શ્રી માસૂમ શાહે ૦૫.૧૧.૨૦૧૯ ના રોજ ઘડવામાં આવેલા અને ભારતના રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મેળવનારા ગુજરાત આતંકવાદ અને સંગઠિત ગુના નિયંત્રણ અધિનિયમ, ૨૦૧૫ નું તુલનાત્મક પ્રદર્શન કર્યું, એ દાવો કરવા માટે કે આક્ષેપિત કાયદા એટલે કે જમીન પચાવી પાડવા સંબંધિત અધિનિયમ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓ તે જ ક્ષેત્રો સાથે તુલનાત્મક છે જેમાં ગુજરાત આતંકવાદ અને સંગઠિત ગુના નિયંત્રણ અધિનિયમની જોગવાઈઓ ઘડવામાં આવી છે અને રાજ્ય સરકારના પોતાના વલણથી, ખરડાની વિષયવસ્તુમાં સંઘર્ષ હોવાને કારણે, જે સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રીઓમાં આવે છે, રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી જરૂરી હતી અને આથી, તે મેળવવામાં આવી હતી.

૫૨. વિદ્વાન ધારાશાસ્ત્રી શ્રી વિરાટ પોપટે કર્ણાટક જમીન પચાવી પાડવા પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૨૦૧૧ ની સંવિધાનિક માન્યતાને યથાવત રાખતા કર્ણાટક ઉચ્ચ અદાલતના ચુકાદા તરફ અદાલતનું ધ્યાન દોર્યું છે, એ દાવો કરવા માટે કે સંવિધાનની સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧૮ અને ૬૪ હેઠળ રાજ્ય ધારાસભા દ્વારા પસાર કરાયેલ ઉક્ત કાયદો રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મળ્યા પછી અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો છે.

૫૩. વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ શ્રી કમલ બી. ત્રિવેદીએ તેમની પ્રારંભિક

દલીલમાં કાયદાની સંવિધાનિક માન્યતાના પડકારનો સામનો કરતી વખતે સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા સ્થાપિત સામાન્ય સિદ્ધાંતો તરફ અદાલતનું ધ્યાન દોર્યું છે. અમે નોંધી શકીએ કે આ પાસાને અમે આ ચુકાદાના યોગ્ય તબક્કે જોઈશું. આ તબક્કે, રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી અને વિસંગતતાના મુદ્દા પર પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોની દલીલોના જવાબો આપતાં, વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ દ્વારા બચાવમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે :-

(૧) ગુજરાત અધિનિયમ સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧૮ ને સુસંગત છે, જે અન્ય બાબતોની સાથે 'જમીન' એટલે કે "જમીનમાં અથવા તેના પરના અધિકારો" સાથે સંબંધિત છે. ગુજરાત અધિનિયમનો મુખ્ય સાર (પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સ) 'જમીન' અને તેને સંબંધિત બાબતો છે, જે સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧૮, ૬૪ અને ૬૫ ને સુસંગત છે અને તેથી ગુજરાત અધિનિયમ સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રી ૧, ૨, ૬, ૭, ૧૧એ, ૧૨ અને ૧૩ ની વિષયવસ્તુઓ પર અતિક્રમણ કરે છે એવું સ્વીકાર્યા વિના માની લઈએ તો પણ, તેમાં પણ તેનું કોઈ મહત્વ રહેશે નહીં, કારણ કે તે આવા અતિક્રમણની મર્યાદા અને માત્રાને ધ્યાનમાં લીધા વિના માત્ર પ્રાસંગિક અતિક્રમણ હશે.

(૨) વિસંગતતાનો પ્રશ્ન માત્ર સૂચિ ૩ (સમવર્તી સૂચિ) માં દર્શાવવામાં આવેલી બાબતોના સંબંધમાં જ ઉભો થઈ શકે છે જે અંગે સંઘ અને રાજ્ય ધારાસભાઓ બંને સમાન સત્તા ધરાવે છે, બંને ધારાસભાઓ દ્વારા સમાન વિષયવસ્તુ સંબંધિત કાયદાઓ વચ્ચે સંઘર્ષના કિસ્સામાં ત્રણ સંભવિત પરિસ્થિતિઓમાં :-

(૧) જ્યારે રાજ્યના કાયદા અને કેન્દ્રીય કાયદા વચ્ચે સીધો સંઘર્ષ હોય, એવી રીતે કે એકનું પાલન બીજાનું ઉલ્લંઘન કર્યા વિના ન થઈ શકે;

(૨) જ્યારે સંસદે સૂચિ ૩ ની વિષયવસ્તુના સંબંધમાં સમગ્ર ક્ષેત્રને આવરી લેવાનો પોતાનો ઈરાદો દર્શાવ્યો હોય, અને

(૩) જ્યાં રાજ્ય અને કેન્દ્રીય કાયદાઓ બંને સૂચિ ૩ હેઠળ સમાન વિષયવસ્તુને સંબંધિત કરવા માંગતા હોય જેના પરિણામે બંને કાયદાઓ અતિવ્યાપ્ત (ઓવરલેપ) થાય છે.

(૩) એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આ ત્રણેય પરિસ્થિતિઓમાંથી એક પણ ગુજરાત અધિનિયમને લાગુ પડતી નથી. ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૫૪(૨) મુજબ કોઈપણ રાજ્યના કાયદા માટે રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી ત્યારે જ જરૂરી છે જ્યારે તે સૂચિ ૩ ની કોઈપણ એન્ટ્રીને સુસંગત હોય, જે કેન્દ્રીય કાયદા સાથે વિસંગત હોય જે સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રીને પણ સુસંગત હોય. રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મેળવવાની કોઈ જરૂર ન હતી કારણ કે ગુજરાત અધિનિયમ સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧૮ ને સુસંગત છે અને સૂચિ ૩ ની કોઈ એન્ટ્રીને નહીં.

(૪) વર્તમાન કેસમાં ઉપરોક્ત સંવિધાનિક આવશ્યકતાની ગેરહાજરીમાં, વિદ્વાન ધારાશાસ્ત્રીઓ શ્રી માસૂમ શાહ અને શ્રી વિરાટ પોપટની વિવિધ રાજ્યો દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી કાયદાકીય પ્રક્રિયા અંગેની રજૂઆત, જેમાં ગુજરાત રાજ્ય દ્વારા પણ તેમના દ્વારા સંદર્ભિત રાજ્યના વિવિધ ખરડાઓના કિસ્સામાં રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી માંગવાની બાબત સામેલ છે, તે સંપૂર્ણપણે ગેરમાર્ગે દોરનારી

હશે. ગુજરાત અધિનિયમ ન તો દીવાની કાર્યરીતિ સંબંધિત કાયદો છે જે સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રી ૧૩ ને સુસંગત હોય, ન તો ફોજદારી કાર્યરીતિ સંબંધિત કાયદો છે જે સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રી ૨ ને સુસંગત હોય, કે ન તો તે આઈપીસી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટેનો ફોજદારી કાયદો છે જે સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રી ૧ ને સુસંગત હોય.

(૫) વિસંગતતાનો પ્રશ્ન ઊભો થશે નહીં કારણ કે ગુજરાત અધિનિયમ સીપીસી, ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા અને આઈપીસીની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરતો નથી, વિશેષ કરીને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૪ અને ૫ અને આઈપીસીની કલમ ૫ ને ધ્યાનમાં રાખતા, જે તેમાં સમાવિષ્ટ સામાન્ય જોગવાઈઓને બાકાત રાખીને આવા વિશેષ કાયદાઓ ઘડવાની પરવાનગી આપે છે.

(૬) ગુજરાત અધિનિયમ ન તો કોઈ મિલકતના હસ્તાંતરણ અથવા વેચાણ અથવા વારસા સાથે સંબંધિત છે અને ન તો તે કેન્દ્ર સરકાર અથવા કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત જાહેર નિગમની મિલકત સાથે સંબંધિત છે અને તેથી, ગુજરાત અધિનિયમ સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રી ૬, ૭ અને ૧૩ ને સુસંગત હોવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. તેથી, અરજદાર વતી વિદ્વાન ધારાશાસ્ત્રી શ્રી માસૂમ શાહ દ્વારા એકાઉન્ટન્ટ એન્ડ સેક્રેટરીયલ સર્વિસીસ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ભારતીય સંઘ [(૧૯૮૮) ૪ એસસીસી ૩૨૪] એકાઉન્ટન્ટ એન્ડ સેક્રેટરીયલ સર્વિસીસ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ભારતીય સંઘ] અને અશોક માર્કેટિંગ લિમિટેડ વિરુદ્ધ પંજાબ નેશનલ બેંક [(૧૯૯૦) ૪ એસસીસી ૪૦૬] અશોક માર્કેટિંગ લિમિટેડ વિરુદ્ધ પંજાબ નેશનલ બેંક] ના ચુકાદાઓ પર રાખવામાં આવેલો આધાર અપ્રસ્તુત છે.

(૭) ગુજરાત અધિનિયમ વિશિષ્ટ દાદ અધિનિયમ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૬, ૩૮ અને ૩૯ સાથે વિસંગત નથી જેમ કે અરજદારોના વિદ્ધાન વકીલો દ્વારા દાવો કરવામાં આવ્યો છે, ઊલટાનું, વિશિષ્ટ દાદ અધિનિયમની કલમ ૬ અને ગુજરાત અધિનિયમની જોગવાઈઓ એકબીજાની પૂરક છે, કારણ કે વિશિષ્ટ દાદ અધિનિયમની કલમ ૬(૪) જોગવાઈ કરે છે કે તે કોઈપણ વ્યક્તિને મિલકતનું રક્ષણ કરવા માટે તેના હક્ક સ્થાપિત કરવા માટે દાવો દાખલ કરવા અને તેનો કબજો પુનઃપ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રતિબંધિત કરશે નહીં. આ જોગવાઈ, આમ, ફરિયાદકર્તાને ગુજરાત અધિનિયમ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરવાથી અટકાવતી નથી જેના દ્વારા તેમાં સમાવિષ્ટ પ્રક્રિયાને અનુસરીને કબજો પુનઃપ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

(૮) એ જ રીતે, વિશિષ્ટ દાદ અધિનિયમ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૩૮ અને કલમ ૩૯ વચ્ચે કોઈ સંઘર્ષ કે વિસંગતતા નથી, કારણ કે વિશિષ્ટ દાદ અધિનિયમની કલમ ૩૮ અથવા ૩૯ હેઠળ પસાર કરાયેલો કોઈપણ આદેશ વિશેષ અદાલત સમક્ષ ગુજરાત અધિનિયમ હેઠળની કાર્યવાહીમાં હંમેશા સારો બચાવ હોઈ શકે છે, તેનું કારણ એ છે કે વિશિષ્ટ દાદ અધિનિયમની કલમ ૩૮ હેઠળ કાયમી મનાઈહુકમ અથવા ફરજિયાત મનાઈહુકમ અથવા કલમ ૩૯ હેઠળ ફરજિયાત મનાઈહુકમ કોઈપણ અસ્તિત્વ ધરાવતા કાયદેસરના અધિકારની ગેરહાજરીમાં કોઈ વ્યક્તિની તરફેણમાં આપી શકાય નહીં. જો કે, ગુજરાત જમીન પચાવી પાડવા સંબંધિત અધિનિયમ, ૨૦૨૦ જમીનનો કબજો લેવા અથવા ગેરકાયદેસર ભાડૂઆત અથવા લીઝ અથવા લાયસન્સ, કરારો અથવા વેચાણ વગેરે કરવાના

સિદ્ધાંત પર આગળ વધે છે, તે માટેના કોઈપણ કાયદેસરના હક્ક વિના.

(૯) ગુજરાત અધિનિયમ મર્યાદા અધિનિયમ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૨૭, જે મર્યાદા અધિનિયમની અનુસૂચિના અનુચ્છેદ ૫૮, ૬૪, ૬૫, ૬૬, ૬૭, ૧૧૧ અને ૧૧૨ સાથે વંચાણમાં લેતા, તેની સાથે વિસંગત નથી, તેનું કારણ એ છે કે ગુજરાત અધિનિયમ મર્યાદા અધિનિયમની પ્રસ્તુતતાને બિલકુલ બાકાત રાખતો નથી.

(૧૦) ગુજરાત અધિનિયમને મર્યાદા અધિનિયમ, ૧૯૬૩ ની અનુસૂચિના અનુચ્છેદ ૬૪ અને ૬૫ સાથે વિસંગત કહી શકાય નહીં, કારણ કે પ્રતિકૂળ કબજાના સિદ્ધાંતને ગુજરાત અધિનિયમ દ્વારા નિરર્થક બનાવવામાં આવ્યો નથી. પ્રતિકૂળ કબજાનો બચાવ વિશેષ અદાલત સમક્ષ પણ એવી વ્યક્તિ દ્વારા રજૂ કરી શકાય છે કે જેની સામે જમીન પચાવી પાડવાના આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા છે જેથી તે પોતાના કબજાના હક્કને જાળવી રાખવા માટે પોતાના કાયદેસરના હક્ક સ્થાપિત કરી શકે.

(૧૧) ગુજરાત અધિનિયમ સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧૮ ને સુસંગત હોવા અંગેની દલીલોને સમર્થન આપવા માટે, નીચેના ચુકાદાઓ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે:–

ક્રમ નં.	**પક્ષકારોના નામ**	**સાઈટેશન**
૧	મેઘ રાજ વિરુદ્ધ અલ્લાહ રખિયા	એઆઇઆર ૧૯૪૭ પીસી

		૭૨
૨	આત્મારામ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય	એઆઇઆર ૧૯૫૯ એસસી ૫૧૯
૩	રાણી રત્નપ્રભા વિરુદ્ધ ઓરિસ્સા રાજ્ય	એઆઇઆર ૧૯૬૪ એસસી ૧૧૯૫
૪	ભારતીય સંઘ વિરુદ્ધ વલ્લુરી બસવૈયા ચૌધરી	(૧૯૭૯) ૩ એસસીસી ૩૨૪
૫	કૃષ્ણ ભીમરાવ દેશપાંડે વિરુદ્ધ લેન્ડ ટ્રિબ્યુનલ	(૧૯૯૩) ૧ એસસીસી ૨૮૭
૬	જીલુભાઈ નાનભાઈ ખાચર વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય	૧૯૯૫ સપ્લિ. (૧) એસસીસી ૫૯૬

(૧૨) એ દાવો રજૂ કરવા માટે કે મુખ્ય સારમાં, ગુજરાત અધિનિયમ સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧૮, ૬૪ અને ૬૫ ને સુસંગત છે અને પ્રાસંગિક અતિક્રમણ તેને સૂચિ ૩ ના કેન્દ્રીય કાયદાઓ સાથે વિસંગત બનાવશે નહીં, નીચેના ચુકાદાઓનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે:–

ક્રમ નં.	**પક્ષકારોના નામ**	**સાઈટેશન**
૧	પ્રફુલ્લ કુમાર મુખર્જી વિરુદ્ધ બેંક ઓફ કોમર્સ Lτd.	એઆઇઆર ૧૯૪૭ પીસી ૬૦
૨	બોમ્બે રાજ્ય વિરુદ્ધ નરોત્તમદાસ જેઠાભાઈ	એઆઇઆર ૧૯૫૧ એસસી ૬૯

૩	એ. એસ. ક્રિષ્ના વિરુદ્ધ મદ્રાસ રાજ્ય	એઆઈઆર ૧૯૫૭ એસસી ૨૯૭
૪	મેસર્સ હોઇસ્ટ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય	(૧૯૮૩) ૪ એસસીસી ૪૫
૫	ઓફશોર હોલ્ડિંગ્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ બેંગલોર ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી અને અન્ય	(૨૦૧૧) ૩ એસસીસી ૧૩૯

(૧૩) વિસંગતતા અને રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરીના મુદ્દાઓ પર, અમારી સમક્ષ નીચેના ચુકાદાઓ રજૂ કરવામાં આવ્યા છે:-

ક્રમ નં.	**પક્ષકારોના નામ**	**સાઈટેશન**
૧	ઈનોવેન્ટિવ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ વિરુદ્ધ આઈસીઆઈસીઆઈ બેંક	(૨૦૧૮) ૧ એસસીસી ૪૦૭
૨	કેરળ રાજ્ય વિરુદ્ધ માર એપ્પ્રેમ કુરી કંપની લિમિટેડ	(૨૦૧૨) ૭ એસસીસી ૧૦૬
૩	ફોરમ ફોર પીપલ્સ કલેક્ટિવ એફર્ટ્સ વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય	(૨૦૨૧) ૮ એસસીસી ૫૯૯

૫૪. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલોની એ દલીલોનો સામનો કરવા માટે કે આક્ષેપિત અધિનિયમ સીપીસી, ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા સાથે સંઘર્ષમાં છે અને આઈપીસીની જોગવાઈઓ સાથે વિસંગત છે, નીચેના ચુકાદાઓની મદદથી એવો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે સીપીસી અને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતામાં

નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું સંપૂર્ણ પાલન કરવાનું રહેશે, સિવાય કે આક્ષેપિત કાયદાના કાનૂની શાસનમાં કોઈ અસંગતતા હોય.

ક્રમ નં.	પક્ષકારોના નામ	સાઈટેશન
૧	પી.એસ. સાથપ્પન વિરુદ્ધ આંધ્ર બેંક લિમિટેડ	(૨૦૦૪) ૧૧ એસસીસી ૬૭૨
૨	નીલરતન સરકાર વિરુદ્ધ લક્ષ્મી નારાયણ રામ નિવાસ	એઆઈઆર ૧૯૬૫ એસસી ૧
૩	ગાંગુલા અશોક વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય	(૨૦૦૨) ૨ એસસીસી ૫૦૪
૪	લલિતાકુમારી વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ સરકાર	(૨૦૧૪) ૨ એસસીસી ૧

૫૫. શરૂઆતમાં, અમને રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરીના અભાવે જમીન પચાવી પાડવા સંબંધિત અધિનિયમ, ૨૦૨૦ પર સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૫૪(૨) સાથે વંચાણમાં લેતા અનુચ્છેદ ૨૪૬ ની અસર થવાના પ્રશ્ન પર વિચાર કરવો યોગ્ય લાગે છે, એ આધાર પર કે જમીન પચાવી પાડવા સંબંધિત અધિનિયમ, ૨૦૨૦ કેટલાક કેન્દ્રીય કાયદાઓ સાથે વિસંગત છે, કારણ કે આ મુદ્દો આક્ષેપિત અધિનિયમની માન્યતાના મૂળ સુધી જાય છે અને જો તે યોગ્ય જણાય તો અન્ય કોઈ પ્રશ્નમાં જવાની જરૂર રહેશે નહીં. અમે નોંધી શકીએ કે આક્ષેપિત અધિનિયમ ઘડવા માટે રાજ્ય ધારાસભાની સક્ષમતા વિશે કોઈ વિવાદ નથી. અરજદારોના

વિદ્વાન વકીલોની રજૂઆત એવી છે કે કારણ કે રાજ્યની ધારાસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલો આક્ષેપિત કાયદો અસંગત છે, પ્રવર્તમાન કેન્દ્રીય કાયદાઓ સાથે વિસંગત છે, તે માત્ર ત્યારે જ ટકી શક્યો હોત જો તે રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મેળવ્યા પછી ઘડવામાં આવ્યો હોત.

૫૬. જો કે, રાજ્યનું વલણ એવું છે કે આક્ષેપિત અધિનિયમ સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧૮ ને સુસંગત છે, જે રાજ્યની સૂચિ છે અને આ કાયદો જે ક્ષેત્ર સાથે સંબંધિત છે, એટલે કે 'જમીન' એટલે કે "જમીનમાં અથવા તેના પરના અધિકારો" તે સંપૂર્ણપણે સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧૮ ના દાયરામાં છે. કારણ કે આક્ષેપિત અધિનિયમ સૂચિ ૩ એટલે કે સમવર્તી સૂચિની કોઈપણ એન્ટ્રી સાથે સંબંધિત નથી, તેથી સંઘર્ષ અથવા વિસંગતતાનો કોઈ પ્રશ્ન નથી અને આ રીતે, રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મેળવવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી.

૫૭. રાજ્યની એવી દલીલ છે કે જમીન પચાવી પાડવા સંબંધિત અધિનિયમ, ૨૦૨૦ ભારતના સંવિધાનની સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૨ ની ત્રણ એન્ટ્રીઓને સુસંગત છે:-

(૧) એન્ટ્રી ૧૮ - જમીન, એટલે કે, જમીનમાં અથવા તેના પરના અધિકારો, જમીનની માલિકી જેમાં મકાનમાલિક અને ભાડુઆતના

સંબંધો અને ભાડાની વસૂલાતનો સમાવેશ થાય છે; ખેતીની જમીનનું હસ્તાંતરણ અને વેચાણ; જમીન સુધારણા અને કૃષિ લોન; વસાહતીકરણ.

(૨) એન્ટ્રી ૬૪ – આ સૂચિમાંની કોઈપણ બાબતો સંબંધિત કાયદાઓ વિરુદ્ધના ગુનાઓ.

(૩) એન્ટ્રી ૬૫ – આ સૂચિમાંની કોઈપણ બાબતોના સંબંધમાં સર્વોચ્ચ અદાલત સિવાયની તમામ અદાલતોની હકુમત અને સત્તાઓ.

(બી) વિશ્લેષણના વિષયો :–

(એ) સાતમી અનુસૂચિની એન્ટ્રીઓનો વ્યાપ અને અર્થઘટન:–

૫૮. ઉપરોક્ત બાબત, એટલે કે ભારતના સંવિધાનની સાતમી અનુસૂચિની એન્ટ્રીઓનો વ્યાપ અને અર્થઘટન અંગે નિર્ણય કરવા માટે, અમે વિદ્ધાન એડવોકેટ જનરલ દ્ધારા રજૂ કરવામાં આવેલા ચુકાદાઓ ધ્યાને લઈ શકીએ.

૫૯. મેઘ રાજ વિરુદ્ધ અલ્લાહ રખિયા [મેઘ રાજ વિરુદ્ધ અલ્લાહ રખિયા (એઆઇઆઇઆર ૧૯૪૭ પીસી ૭૨)] ના કેસમાં પ્રશ્ન એ હતો કે પંજાબ ધારાસભા દ્ધારા ઘડવામાં આવેલ અધિનિયમ, એટલે કે "પંજાબ રેસ્ટિટ્યુશન

ઓફ મોર્ગેજડ લેન્ડ એક્ટ", સૂચિ ૨ હેઠળના પ્રાંતની ધારાસભાની સત્તાઓની મર્યાદા બહાર ગયો હતો કે કેમ. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે તેમાં આક્ષેપિત અધિનિયમને સૂચિ ૩ હેઠળના પ્રાંતની સમવર્તી સત્તાઓનો આશરો લઈને સમર્થન આપી શકાય નહીં, કારણ કે તે હેતુ માટે જે જોગવાઈઓનો આશરો લેવાનો હતો તે પ્રવર્તમાન ભારતીય કાયદાઓથી વિરોધાભાસી હતી અને આથી, ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ની કલમો ૧૦૭ હેઠળ અમાન્ય હતી. સૂચિ ૨ ની બાબત નં.૨૧, જે ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ હેઠળ પ્રાંતીય સૂચિ હતી, તે ભારતના સંવિધાનની સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૨ (રાજ્ય સૂચિ) ની એન્ટ્રી નં.૧૮ ને સમાન વિષયવસ્તુ ધરાવે છે.

બાબત નં. ૨૧ (એન્ટ્રી નં. ૧૮ ને સમાન વિષયવસ્તુ ધરાવતી) નું અર્થઘટન કરતી વખતે, એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે બાબત નં. ૨૧ ની ચાવી તેના શરૂઆતના શબ્દ "જમીન" માં જોવા મળે છે. તે શબ્દ પોતાનામાં જ જમીનના દરેક સ્વરૂપનો સમાવેશ કરવા માટે પૂરતો છે, પછી ભલે તે કૃષિ વિષયક હોય કે ન હોય. જમીન ખરેખર મુખ્યત્વે પ્રાંતીય ચિંતાની બાબત છે. દરેક પ્રાંતમાં જમીનની તેની વિશેષ લાક્ષણિકતાઓ હોઈ શકે છે જેને ધ્યાનમાં રાખીને કાયદો ઘડવો જરૂરી છે, અને જમીન-ધારણ અંગેના સ્થાનિક રિવાજો અને પરંપરાઓ છે તથા પ્રાંતીય અથવા સ્થાનિક ચિંતાની વિશિષ્ટ સમસ્યાઓ છે જે પ્રાંતીય વિચારણાની માંગ કરે છે. જો કોઈ પ્રાંતમાં જમીનને અલગ-અલગ

ભાગોમાં તોડી નાખવામાં આવે, જેમાંના કેટલાક પ્રાંતની કાયદાકીય સત્તાઓની અંદર અને કેટલાક તેની બહાર હોય, તો તે વિચિત્ર બાબત ગણાશે. હુકુમતના આવા સંઘર્ષની અપેક્ષા રાખી શકાય નહીં.

૬૦. એન્ટ્રીના વ્યાપને ધ્યાનમાં લેતી વખતે, એવું નોંધવામાં આવ્યું હતું કે બાબત નં.૨૧ એ સંવિધાનનો એક ભાગ છે અને સામાન્ય સિદ્ધાંતો પર તેનું સૌથી વ્યાપક અર્થઘટન કરવામાં આવશે, સિવાય કે કોઈ કારણસર તે કાં તો બાબત ૨૧ ની પોતાની શરતો દ્વારા અથવા સંવિધાનના અન્ય ભાગો દ્વારા મર્યાદિત કરવામાં આવ્યું હોય જેને સમગ્ર તરીકે વાંચવું પડે છે. વધુમાં, એન્ટ્રીના શબ્દો, એટલે કે બાબત નં.૨૧ ને અર્થ આપતાં એવું નોંધવામાં આવ્યું હતું કે, મુખ્ય શબ્દ "જમીન" પછી બાબતનો બાકીનો ભાગ આવે છે, જે આગળ કહે છે, "એટલે કે". આ શબ્દો સૌથી સામાન્ય વિભાવના "જમીનમાં અથવા જમીન પરના અધિકારો" ની રજૂઆત કરે છે. "જમીનમાં અધિકારો" માં પૂર્ણ માલિકી અથવા પટ્ટાપણા અથવા આવા તમામ અધિકારો જેવા સામાન્ય અધિકારોનો સમાવેશ થવો જ જોઈએ. "જમીન પરના અધિકારો" માં સુખાધિકાર અથવા અન્ય ગૌણ અધિકારોનો સમાવેશ થશે, પછી ભલે તેઓ ગમે તે સ્વરૂપ લે. ત્યારબાદ આવતા શબ્દો જેમ કે "જમીનમાલિક અને ભાડૂતના સંબંધો" વગેરે, તે મર્યાદાના શબ્દો નથી પરંતુ સ્પષ્ટીકરણ અથવા દૃષ્ટાંતના છે, જે એવા ઉદાહરણો આપે છે જે વિશિષ્ટ બાબતોનો સંકેત આપી શકે છે. એવું અવલોકન

કરવામાં આવ્યું હતું કે આ શબ્દો કૃષિ જમીનોની સાથે સમાન રીતે બિન–કૃષિ જમીનોને પણ લાગુ પડે છે. ભાડું તે છે જે જમીનમાંથી ઉદ્ભવે છે. બાબત નં. ૨૧ માં "જમીન" શબ્દનો ઉપયોગ કૃષિ જમીનના મર્યાદિત સંદર્ભમાં કરવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ તે સામાન્ય રીતે જમીન સાથે સંબંધિત છે.

૬૧. આ દ્રષ્ટિકોણનો સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા આત્મારામ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ પંજાબ [[એઆઈઆર ૧૯૫૯ એસસી ૫૧૯] આત્મારામ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ પંજાબ] ના કેસમાં સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે સંવિધાનની એન્ટ્રીઓ સામાન્ય સિદ્ધાંતો પર, સૌથી વ્યાપક વિચારણા મેળવવી જોઈએ. યુનાઈટેડ પ્રોવિન્સિસ વિરુદ્ધ અતીકા બેગમ [[એઆઈઆર ૧૯૪૧ (એફસી) ૧૬] યુનાઈટેડ પ્રોવિન્સિસ વિરુદ્ધ અતીકા બેગમ] માં ફેડરલ કોર્ટના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો અને તેના પર ભરોસો મૂકવામાં આવ્યો હતો, જેમાં મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ ગ્વાયરના માધ્યમથી બોલતાં ફેડરલ કોર્ટે અવલોકન કર્યું છે કે સાતમી અનુસૂચિની વિવિધ સૂચિઓની બાબતોને સાંકડા અથવા મર્યાદિત અર્થમાં વાંચવી જોઈએ નહીં, અને પ્રત્યેક સામાન્ય શબ્દ તમામ આનુષંગિક અને ગૌણ બાબતો સુધી વિસ્તરેલો ગણવો જોઈએ જે વાજબી અને તાર્કિક રીતે તેમાં સમાવિષ્ટ કહી શકાય.

૬૨. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ વલ્લુરી બસવૈયા ચૌધરી [[(૧૯૭૯) ૩

એસસીસી ૩૨૪] યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ વલ્લુરી બસવૈયા ચૌધરી] ના કેસમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧૮ ની વિષયવસ્તુ એટલે કે "જમીન" માં "જમીન અને મકાનો" નો સમાવેશ થાય છે અને તેથી, તેમાં અનિવાર્યપણે "ખાલી જમીન" નો સમાવેશ થશે. તે દરેક પ્રકારની જમીન, એટલે કે કૃષિ જમીન, શહેરી જમીન અથવા અન્ય કોઈ પણ પ્રકારની જમીનને પોતાનામાં સમાવી લેશે.

૬૩. જીલુભાઈ નાનભાઈ ખાચર વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત [[૧૯૯૫ સપ્લી. (૧) એસસીસી ૫૯૬] જીલુભાઈ નાનભાઈ ખાચર વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત] ના કેસમાં એવું નોંધવામાં આવ્યું હતું કે અર્થઘટનના સ્થાપિત કાયદા મુજબ, સાતમી અનુસૂચિમાંની એન્ટ્રીઓ સત્તાઓ નથી પરંતુ કાયદા ઘડવાના ક્ષેત્રો છે. ધારાસભા તેની સત્તા સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૪૬ અને અન્ય સંબંધિત અનુચ્છેદોમાંથી મેળવે છે. આમ, સંબંધિત એન્ટ્રીઓની ભાષાને તેમના અર્થનો સૌથી વ્યાપક વ્યાપ આપવો જોઈએ, જે સંવિધાન દ્વારા સ્થાપિત સરકારના તંત્રને પહોંચી વળવા માટે યોગ્ય રીતે સક્ષમ હોય. પ્રત્યેક સામાન્ય શબ્દ તમામ આનુષંગિક અથવા ગૌણ બાબતો સુધી વિસ્તરવો જોઈએ જે તેમાં વાજબી અને તાર્કિક રીતે સમાવિષ્ટ થઈ શકે. જ્યારે કોઈ કાયદાની કાયદેસરતાને પડકારવામાં આવે છે, ત્યારે તેની બંધારણીયતાની પ્રારંભિક ધારણા હોય છે અને જો કાયદાકીય સત્તાની મર્યાદાઓ નક્કી કરવામાં કોઈ મુશ્કેલી હોય, તો તે

મુશ્કેલીનો ઉકેલ, કાયદાકીય એન્ટ્રીનું સૌથી ઉદાર અર્થઘટન કરીને ધારાસભાની તરફેણમાં શક્ય તેટલો લાવવો જોઈએ જેથી તેની મહત્તમ વ્યાપકતા હોઈ શકે. એ યાદ રાખવું જોઈએ કે જ્યારે અદાલતને સંવિધાનનું અર્થઘટન કરવાનું કહેવામાં આવે છે, ત્યારે તેનું કોઈ સાંકડા અથવા પંડિતશાહી અર્થમાં અર્થઘટન કરવું જોઈએ નહીં અને એવું અર્થઘટન અપનાવવું જોઈએ જે કાયદાકીય સત્તાઓની વ્યાપકતા માટે ફાયદાકારક હોય. વ્યાપક અને ઉદાર ભાવનાએ સંવિધાનનું અર્થઘટન કરવાની ફરજ ધરાવતા લોકોને એ શોધવા માટે પ્રેરિત કરવા જોઈએ કે આક્ષેપિત અધિનિયમ સંબંધિત સૂચિમાંની કોઈ એન્ટ્રી સાથે સુસંગત છે કે કેમ.

ઈન્ડિયા સિમેન્ટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ તમિલનાડુ [[(૧૯૯૦) ૧ એસસીસી ૧૨] ઈન્ડિયા સિમેન્ટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ તમિલનાડુ] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદા પર ભરોસો મૂકતાં, તેમાં ફકરા '૮' માં નીચે મુજબ નોંધવામાં આવ્યું હતું :-

"સંવિધાનની સાતમી અનુસૂચિની ત્રણ સૂચિઓમાંની એન્ટ્રીઓ, કાયદાકીય શીર્ષકો અથવા કાયદા ઘડવાના ક્ષેત્રો છે. આ તે વિસ્તારને સીમાંકિત કરે છે જેના પર યોગ્ય ધારાસભા કાર્ય કરી શકે છે. તે સુસ્થાપિત છે કે આ એન્ટ્રીઓની ભાષાને સૌથી વ્યાપક અવકાશ આપવો જોઈએ પરંતુ વિવિધ સૂચિઓમાંની અથવા સમાન સૂચિમાંની આમાંની કેટલીક એન્ટ્રીઓ એકબીજા પર વ્યાપી શકે

છે અને ક્યારેક એકબીજા સાથે સીધા સંઘર્ષમાં પણ દેખાઈ શકે છે. ત્યારે, અદાલતની એ ફરજ છે કે તે તેનો સાચો હેતુ અને આશય શોધી કાઢે અને કોઈ ચોક્કસ કાયદાના તેના સત્વ અને તત્વની તપાસ કરે જેથી તે નક્કી કરી શકાય કે તે સૂચિઓમાંથી કઈ એક સૂચિમાં બંધબેસે છે, સૂચિઓ સંઘ અને રાજ્યોની સંબંધિત સક્ષમતાના સંબંધિત વિસ્તારોને વ્યાખ્યાયિત અને સીમાંકિત કરવા માટે તૈયાર કરવામાં આવી છે. તેઓ ન તો સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૪૬ દ્વારા પ્રદત્ત કાયદાકીય સત્તા પર કોઈ ગર્ભિત પ્રતિબંધ લાદે છે, ન તો તે કાયદાકીય સત્તાનો કોઈ ચોક્કસ રીતે ઉપયોગ કરવાની કોઈ ફરજ નક્કી કરે છે. તેથી, સરકારના તંત્રની ગોઠવણમાં કયો અર્થ વાજબી રીતે સક્ષમ છે તે શોધવા માટે એન્ટ્રીઓની ભાષાને વ્યાપક અવકાશ આપવો જોઈએ. પ્રત્યેક સામાન્ય શબ્દ તમામ આનુષંગિક અથવા ગૌણ બાબતો સુધી વિસ્તરેલો ગણવો જોઈએ જે વાજબી અને તાર્કિક રીતે તેમાં સમાવિષ્ટ થઈ શકે. કોઈ એન્ટ્રીનું અર્થઘટન કરતી વખતે, તે જ સૂચિમાંની અન્ય કોઈ એન્ટ્રી સાથે તેની તુલના કે વિરોધાભાસ કરીને કોઈ મર્યાદા લાદવી વાજબી રહેશે નહીં."

૬૪. સૂચિ ૨ (રાજ્ય સૂચિ) ની એન્ટ્રી ૧૮ ને લગતા વિવાદનો નિકાલ કરતી વખતે, રામનાથ અય્યર દ્વારા ધ લો લેક્સિકોન (પુનઃમુદ્રિત આવૃત્તિ ૧૯૮૭) (પાના ૭૦૧) ની સહાયથી એવું નોંધવામાં આવ્યું હતું કે :-

"...સામાન્ય કાનૂની અર્થમાં 'જમીન' શબ્દ નિશ્ચિત અથવા કાયમી પ્રકૃતિની દરેક વસ્તુને સમાવે છે અને તેથી, ઉગતા વૃક્ષો, જમીનમાં જમીનમાંથી ઉદ્ભવતા લાભ અને પૃથ્વી સાથે જોડાયેલી અથવા કાયમી ધોરણે જોડાયેલી વસ્તુઓનો સમાવેશ થાય છે જેનો અર્થ પૃત્વી સાથે જોડાયેલી દરેક વસ્તુ અને ગામડાઓના મહેસૂલ કે ભાડામાં અથવા પ્રદેશના અન્ય વ્યાખ્યાયિત ભાગોમાં હિસ્સો અથવા બોજો પણ છે. જમીનમાં હાઈ વોટર માર્ક નીચે દરિયાના તળનો સમાવેશ થાય છે...જમીન એ મકાનો અને અન્ય તમામ વારસાગત મિલકતો સુધી વિસ્તરશે, પછી ભલે તે ભૌતિક હોય કે અભૌતિક અને પછી ભલે તે મુક્ત માલિકીની હોય કે અન્ય કોઈ પણ ભોગવટાની હોય અને જમીનની ખરીદીમાં ચૂકવવાની રકમ હોય. તેથી જમીન તેના સૌથી વ્યાપક અર્થમાં માત્ર જમીનની સપાટી, ખેડી શકાય તેવી, બિન–ખેડાણલાયક અથવા પડતર જમીનનો જ સમાવેશ કરશે નહીં પરંતુ તેની ઉપર અથવા તેની નીચેની દરેક વસ્તુનો પણ સમાવેશ કરશે." (ફકરો ૧૨)

૬૫. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, આપણે વર્તમાન વિવાદની તપાસ કરવાની છે કે શું લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ સમગ્ર રીતે સૂચિ ૨ માં એન્ટ્રી નં.૧૮ દ્વારા રાજ્ય ધારાસભાને આપવામાં આવેલી સત્તાઓની અંદર આવે છે કે કેમ, કારણ કે જો રાજ્ય આ એન્ટ્રી અને તેની સાથે વાંચવામાં આવતી એન્ટ્રી નં. ૬૪ અને ૬૫ જે રાજ્ય સૂચિમાંની કોઈપણ બાબતોના સંબંધમાં છે, તેમાંથી સત્તા મેળવે છે, તો

સંવિધાનની અન્ય કોઈ એન્ટ્રીઓ, જેમ કે અરજદારોના વિદ્ધાન વકીલો દ્ધારા ભરોસો મૂકવામાં આવ્યા મુજબની સંવિધાનની સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી નં. ૧, ૨, ૬, ૭, ૧૧એ, ૧૨ અને ૧૩ માંથી સત્તા મેળવવાની કોઈ જરૂર રહેશે નહીં. આવી પરિસ્થિતિમાં વિરોધાભાસનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી અને તેના પર વિચાર કરવાની જરૂર નથી. ઉપરોક્ત બાબતનો નિકાલ કરવા માટે, સત્વ અને તત્વના સિદ્ધાંતને લાગુ કરીને લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ નો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય અને વ્યાપ તથા કાયદાકીય યોજનાને પ્રથમ સમજવી અમને યોગ્ય લાગે છે.

(બી) ધી ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ, ૨૦૨૦ નું સત્વ અને તત્વ :-

૬૬. વિદ્ધાન એડવોકેટ જનરલ દ્ધારા એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ગુજરાત અધિનિયમનું સત્વ અને તત્વ "જમીન" છે, જે સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી નં. ૧૮, ૬૪ અને ૬૫ ને સંદર્ભિત છે અને તેથી સ્વીકાર્યા વિના એમ માની લેતા પણ કે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રી નં. ૧, ૨, ૬, ૭, ૧૧એ, ૧૨ અને ૧૩ ના વિષય પર અતિક્રમણ કરે છે, તો પણ તે સંજોગોમાં, તે માત્ર એક આનુષંગિક અતિક્રમણ હશે અને આવા અતિક્રમણના વ્યાપ અને માત્રાને ધ્યાનમાં લીધા વિના, કાયદાની કાયદેસરતા પર તેની કોઈ અસર થશે નહીં.

૬૭. સત્વ અને તત્વના સિદ્ધાંતને સમજતાં, જે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ એક સૂચિ અથવા બીજી સૂચિમાંની બાબતોના સંબંધમાં કાયદા ઘડવાના ક્ષેત્રમાં આવે છે કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે લાગુ કરવાનો છે, તે માટે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓના ઉદ્દેશ્ય અને મુખ્ય હેતુને સુનિશ્ચિત કરીને અધિનિયમનું સાચું સ્વરૂપ અને લક્ષણ જોવું પડશે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આક્ષેપિત કાયદો એક સૂચિ અથવા બીજી સૂચિમાંની બાબતોના સંબંધમાં કાયદો છે કે કેમ તે નક્કી કરવાના હેતુ માટે તેના સત્વ અને તત્વ અથવા તેના સાચા સ્વરૂપ અને લક્ષણને સુનિશ્ચિત કરવા માટે સમગ્ર રીતે તપાસવો જોઈએ. સ્થાપિત સિદ્ધાંત એ છે કે જ્યાં વિષય પરસ્પર વ્યાપતો હોય, ત્યાં પ્રશ્ન પૂછવો જોઈએ કે, સત્વ અને તત્વમાં કાયદાની અસર શું છે. તે સુનિશ્ચિત કરવાનું છે કે શું પરસ્પર વ્યાપવું એવું છે કે તેને ઘડનાર ધારાસભા પ્રતિબંધિત ક્ષેત્રમાં પ્રવેશી ગઈ છે. આનુષંગિક અતિક્રમણ સમયાંતરે અનિવાર્યપણે થઈ શકે છે કે ધારાસભા ભલે એક સૂચિમાંના વિષય સાથે વ્યવહાર કરવાનો આશય ધરાવતી હોય, પરંતુ તે બીજી સૂચિમાંના વિષયને સ્પર્શે છે (સંદર્ભ: પ્રફુલ્લ કુમાર મુખર્જી વિરુદ્ધ બેંક ઓફ કોમર્સ લિમિટેડ [પ્રફુલ્લ કુમાર મુખર્જી વિરુદ્ધ બેંક ઓફ કોમર્સ લિમિટેડ [એઆઇઆર ૧૯૪૭ પીસી ૬૦]).

૬૮. એ જોવાનું રહે છે કે શું રાજ્ય ધારાસભા સૂચિ ૨ માં સંબંધિત એન્ટ્રીઓમાં ઉલ્લેખિત બાબતોના સંબંધમાં કાયદો બનાવવા માટે સક્ષમ છે. એકવાર રાજ્ય

ધારાસભા સૂચિ ૨ ના ક્ષેત્રમાં કાયદો બનાવવા માટે સક્ષમ જણાય, પછી સંઘર્ષનો કોઈ પ્રશ્ન રહેતો નથી, કારણ કે રાજ્યની સક્ષમતા પર સવાલ ઉઠાવી શકાય નહીં. જો કે, સૂચિ ૧ માં આપેલી બાબતોના સંબંધમાં કેન્દ્રીય કાયદાકીય સત્તા અથવા સૂચિ ૩ (સમવર્તી સૂચિ) માં એન્ટ્રીઓના વિષયો પર સંસદીય કાયદાઓ સાથેના દેખીતા સંઘર્ષને આપેલ કેસમાં સત્વ અને તત્વ તથા આનુષંગિક અતિક્રમણના સિદ્ધાંતનો આશરો લઈને ઉકેલી શકાય છે.

૬૯. સત્વ અને તત્વમાં કોઈ ચોક્કસ કાયદો એક સૂચિ અથવા બીજી સૂચિની અંદર આવે છે કે કેમ તે નક્કી કરવા માટેની કસોટી, જે બેંક ઓફ કોમર્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ અમુલ્ય ક્રિષ્ના બાસુ [બેંક ઓફ કોમર્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ અમુલ્ય ક્રિષ્ના બાસુ [એઆઇઆર ૧૯૪૪ એફસી ૧૮]] ના કેસમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે, તેને સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે વિરુદ્ધ નરોત્તમદાસ જેઠાભાઈ [સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે વિરુદ્ધ નરોત્તમદાસ જેઠાભાઈ [એઆઇઆર ૧૯૫૧ એસસી ૬૯] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં આવી હતી, જેમાં પ્રિવી કાઉન્સિલના નિર્ણયોની અસરનો સારાંશ આપતાં જણાવ્યું હતું કે આ મુદ્દા પર "તે તદ્દન સંભવિત લાગે છે" કે "એક દ્રષ્ટિકોણથી જોવામાં આવેલો કોઈ ચોક્કસ અધિનિયમ પ્રાંતીય ધારાસભાની સત્તાની અંદર (ઇન્ટ્રા વાયર્સ) હોઈ શકે છે અને છતાં બીજા દ્રષ્ટિકોણથી જોવામાં આવે તો તે ડોમિનિયન પાર્લામેન્ટ (કેન્દ્રીય કાયદો) ની સત્તાની અંદર પણ હોઈ શકે છે", એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે કોઈ અધિનિયમની

વિષયવસ્તુ અધિનિયમના સાચા દ્રષ્ટિકોણ પર આધારિત હોઈ શકે છે. આ સિદ્ધાંતને દર્શાવતા કેસો દર્શાવે છે કે, 'દ્રષ્ટિકોણ' થી કાયદાના ઉદ્દેશ્ય, હેતુ અને વ્યાપને કાયદાબદ્ધ કરવામાં કાયદા ઘડનારના દ્રષ્ટિકોણ અથવા દ્રષ્ટિબિંદુને સમજવું જોઈએ. આ શબ્દનો ઉપયોગ કાયદો ઘડવામાં આવેલી બાબતના ઉદ્દેશ્યને બદલે કાયદો ઘડનારના વ્યક્તિલક્ષી હેતુ માટે થાય છે.

ફેડરલ સંવિધાનનું અર્થઘટન કરતી વખતે, એ યાદ રાખવું જોઈએ કે આવા સંવિધાનનું સત્વ એ છે કે કેન્દ્ર અને પ્રાંતો વચ્ચે ફેડરેશનની કાયદાકીય સત્તાઓની વહેંચણી હોવી જોઈએ. એ જોવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે સંવિધાન કેન્દ્ર અને રાજ્યો કયા વિષયો પર કાયદો ઘડી શકે છે તેની વિગતવાર ગણતરી કરે છે, ત્યારે પણ કાયદા ઘડવાના ક્ષેત્રનું થોડું પરસ્પર વ્યાપવું અનિવાર્ય છે.

૭૦. કેનેડિયન અદાલતોના નિર્ણયો ન્યાયમૂર્તિ વેંકટરામ અય્યર (જેઓ તે સમયે હતા) દ્વારા એ. એસ. ક્રિષ્ના વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ મદ્રાસ [એઆઈઆર ૧૯૫૭ એસસી ૨૯૭] એ. એસ. ક્રિષ્ના વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ મદ્રાસ] ના કેસમાં નોંધવામાં આવ્યા હતા, કે બ્રિટિશ નોર્થ અમેરિકા એક્ટ, ૧૮૬૭ માં સૂચિ હોવા છતાં, જેણે કેનેડા માટે એક ફેડરલ સંવિધાન સ્થાપિત કર્યું હતું, કલમ ૯૧ અને ૯૨ માં તે વિષયોની ગણતરી કરી હતી જેના પર ડોમિનિયન અને પ્રાંતો અનુક્રમે કાયદો ઘડી શકે છે, જો કે સૂચિઓ તદ્દન પૂર્ણ અને વ્યાપક બને તે રીતે તૈયાર કરવામાં

આવી હતી, છતાં એવું જોવા મળ્યું હતું કે બંને કલમોમાં ગણતરી કરાયેલા વિષયો પરસ્પર વ્યાપતા હતા. તે પરિસ્થિતિમાં, પ્રિવી કાઉન્સિલે ડોમિનિયન અને પ્રાંતીય કાયદાઓ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદાઓની બંધારણીયતાના પડકારનો સામનો કરતી વખતે, એ સિદ્ધાંત વિકસાવ્યો કે કોઈ આક્ષેપિત કાયદો સત્તાની અંદર (ઇન્ટ્રા વાયર્સ) હતો કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે, તેના સત્વ અને તત્વને ધ્યાનમાં લેવું આવશ્યક છે. એટલે કે, જો કોઈ કાયદો સત્વમાં ધારાસભાની સક્ષમતાની અંદરના વિષય સાથે સંબંધિત હોવાનું જણાય, તો તેને ઈન્ટ્રા વાયર્સ ગણવો જોઈએ, ભલે તે તેની કાયદાકીય સક્ષમતામાં ન હોય તેવા વિષયો પર આનુષંગિક રીતે અતિક્રમણ કરતો હોય. (સંદર્ભ – ફકરો: ૮, એ. એસ. ક્રિષ્ના–૧૬).

૭૧. ફકરા:૮, એ. એસ. ક્રિષ્ના–૧૬ માં નોંધાયેલા ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતો ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ હેઠળ ભારતીય ધારાસભાઓ દ્વારા પસાર કરાયેલા કાયદાઓની કાયદેસરતાના પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવા માટે સુબ્રહ્મણ્યન ચેટ્ટિયાર વિરુદ્ધ મુત્તુસ્વામી ગૌંડન [[એઆઈઆર ૧૯૪૧ એફ સી ૪૭] સુબ્રહ્મણ્યન ચેટ્ટિયાર વિરુદ્ધ મુત્તુસ્વામી ગૌંડન] ના કેસમાં પણ લાગુ કરવામાં આવ્યા છે. તેમાં પ્રશ્ન એ હતો કે શું મદ્રાસ એગ્રીકલ્ચરીસ્ટ્સ રિલીફ એક્ટ ૪ ઓફ ૧૯૩૮, જે સૂચિ ૨ માં એન્ટ્રી ૨૦ અને ૨૧ હેઠળ પ્રાંતીય ધારાસભાની વિશિષ્ટ સક્ષમતાની અંદર હતો, તે ખેડૂતો દ્વારા લખવામાં આવેલી પ્રોમિસરી

નોટ્સ સાથે સંબંધિત હોવાના કારણે તે હદ સુધી સત્તા બહાર (અલ્ટ્રા વાયર્સ) હતો, કારણ કે સૂચિ ૧ ની એન્ટ્રી ૨૮ હેઠળ, "ચેક, વિનિમય પત્રો, પ્રોમિસરી નોટ્સ અને અન્ય સમાન દસ્તાવેજો" કેન્દ્રની વિશિષ્ટ હકુમત હેઠળ આવતી બાબતો હતી. આ કાયદો ઈન્ટ્રા વાયર્સ છે તેમ ઠરાવતાં, સર મોરિસ ગ્વાયરે (મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ) આ શબ્દોમાં કારણો જણાવ્યા હતા:

"તે સમયાંતરે અનિવાર્યપણે બની શકે છે કે કાયદો, ભલે એક સૂચિમાંના વિષય સાથે વ્યવહાર કરવાનો આશય ધરાવતો હોય, પરંતુ તે બીજી સૂચિમાંના વિષયને પણ સ્પર્શે છે, અને કાયદાની વિવિધ જોગવાઈઓ એકબીજા સાથે એટલી નજીકથી ગૂંથાયેલી હોઈ શકે છે કે કડક શાબ્દિક અર્થઘટનનું આંધળું પાલન કરવાથી મોટી સંખ્યામાં કાયદાઓ અમાન્ય જાહેર થઈ શકે છે કારણ કે તેને ઘડનાર ધારાસભા પ્રતિબંધિત ક્ષેત્રમાં કાયદો ઘડતી હોય તેમ લાગી શકે છે. આથી જ્યુડિશિયલ કમિટી દ્વારા વિકસાવવામાં આવેલ નિયમ છે જેના દ્વારા આક્ષેપિત કાયદાની તપાસ તેના 'સત્વ અને તત્વ' અથવા તેના 'સાચા સ્વરૂપ અને લક્ષણ' ને સુનિશ્ચિત કરવા માટે કરવામાં આવે છે, જેનો હેતુ તે આ સૂચિમાંની બાબતોના સંબંધમાં કાયદો છે કે પેલી સૂચિમાંની તે નક્કી કરવાનો છે............" (એ. એસ. ક્રિષ્ના ૧૬ ના ફકરા ૯ માં નોંધાયેલ)

૭૨. એ. એસ. ક્રિષ્ના ૧૬ ના ફકરા '૧૦' માં પ્રફુલ્લ કુમાર ૧૩ ના નિર્ણયનો

સંદર્ભ છે, જ્યાં પ્રશ્ન એ હતો કે બંગાળ મની લેન્ડર્સ એક્ટ, ૧૯૪૦, જે નાણાં ધીરનાર દ્વારા તેની લોન પરના મુદ્દલ અને વ્યાજ માટે વસૂલવાપાત્ર રકમ સાથે સંબંધિત હતો, તે પ્રોમિસરી નોટ્સ સાથે સંબંધિત હતો તે હદ સુધી માન્ય હતો કે કેમ. સુબ્રહ્મણ્યન ચેટ્ટિયાર ૧૭ માં સર મોરિસ ગ્વાયર (મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ) ના અવલોકનોને મંજૂરી સાથે ટાંકતા, લોર્ડ પોર્ટરે તેમાં (પ્રફુલ્લ કુમાર મુખર્જી ૧૩) અવલોકન કર્યું કે :-

"તેમના લોર્ડશિપ સંમત થાય છે કે આ ફકરો યોગ્ય રીતે તે આધારોનું વર્ણન કરે છે જેના પર નિયમ આધારિત છે, અને તે ભારતીય તેમજ ડોમિનિયન કાયદાઓને લાગુ પડે છે.

"નિઃશંકપણે ભૂતકાળની મુશ્કેલીઓના અનુભવે ભારતીય અધિનિયમની જોગવાઈઓને કેટલીક વિગતોમાં વધુ ચોક્કસ બનાવી છે, અને સમવર્તી સૂચિના અસ્તિત્વથી તે બાબતો વચ્ચે તફાવત કરવાનું સરળ બન્યું છે જે ચોક્કસ જોગવાઈ કઈ સૂચિને આભારી હોવી જોઈએ તે નક્કી કરવામાં આવશ્યક છે અને જે માત્ર આનુષંગિક છે. પરંતુ બે ના બદલે ત્રણ સૂચિઓ બદલવાથી અથવા હકુમતોની શ્રેણીબદ્ધ વ્યવસ્થા કરવાથી પણ વિષયવસ્તુનું પરસ્પર વ્યાપવું ટળી શકતું નથી. વિષયો હજી પણ પરસ્પર વ્યાપશે, અને જ્યાં તેઓ વ્યાપે છે, ત્યાં પ્રશ્ન પૂછવો જ જોઈએ કે જેની સામે ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે કાયદાની અસર

સત્વ અને તત્વમાં શું છે, અને તેનું સાચું સ્વરૂપ અને લક્ષણ કઈ સૂચિમાં જોવા મળે છે. જો આ પ્રશ્નો પૂછી ન શકાય, તો ઘણા લાભદાયી કાયદાઓ જન્મ લેતા જ રૂંધાઈ જશે, અને પ્રાંતીય કાયદાને સોંપવામાં આવેલા ઘણા વિષયો સાથે ક્યારેય અસરકારક રીતે વ્યવહાર કરી શકાશે નહીં."

(સંદર્ભ ફકરો ૧૦ એ. એસ. ક્રિષ્ના ૧૬)

૭૩. પ્રાંતીય કાયદા દ્વારા ફેડરલ ક્ષેત્રોમાં થયેલા આક્રમણની માત્રાના પ્રશ્ન પર વિચાર કરતાં, લોર્ડ પોર્ટરે આગળ અવલોકન કર્યું :-

"નિઃશંકપણે તે એક મહત્વની બાબત છે, તેમના લોર્ડશિપના વિચાર મુજબ એટલા માટે નહીં કે કોઈ અધિનિયમની કાયદેસરતા આક્રમણની માત્રાઓ વચ્ચે ભેદ પાડીને નક્કી કરી શકાય છે, પરંતુ આક્ષેપિત અધિનિયમનું સત્વ અને તત્વ શું છે તે નક્કી કરવાના હેતુ માટે છે. તેની જોગવાઈઓ ફેડરલ ક્ષેત્રમાં એટલી આગળ વધી શકે છે જે દર્શાવે છે કે તેનું સાચું સ્વરૂપ પ્રાંતીય બાબતો સાથે સંબંધિત નથી, પરંતુ પ્રશ્ન એ નથી કે તેણે વધુ કે ઓછું અતિક્રમણ કર્યું છે, પરંતુ પ્રશ્ન એ છે કે અતિક્રમણ, તે ગમે તે હોય, એવું દર્શાવે છે કે આક્ષેપિત અધિનિયમનું સત્વ અને તત્વ નાણાં ધીરધાર નથી પરંતુ પ્રોમિસરી નોટ્સ અથવા બેંકિંગ છે? એકવાર તે પ્રશ્ન નક્કી થઈ જાય પછી અધિનિયમ રેખાની એક

અથવા બીજી બાજુએ આવે છે અને તેની સાચી સામગ્રી અનુસાર માન્ય અથવા અમાન્ય તરીકે જોઈ શકાય છે."   (સંદર્ભ ફકરો ૧૦ એ. એસ. ક્રિષ્ના ૧૬)

૭૪. લક્ષ્મી નારાયણ દાસ વિરુદ્ધ પ્રોવિન્સ ઓફ બિહાર [(એઆઈઆર ૧૯૫૦ એફસી ૫૯) લક્ષ્મી નારાયણ દાસ વિરુદ્ધ પ્રોવિન્સ ઓફ બિહાર] માં ફેડરલ કોર્ટના નિર્ણયને એ.એસ. ક્રિંષ્ના ૧૬ ના ફકરા ૧૧ મા નોંધવામાં આવ્યો હતો, જેમાં બિહાર સરકાર દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા ૧૯૪૯ ના વટહુકમ નં.૪ ની કાયદેસરતાને લગતા પ્રશ્નની તપાસ કરવામાં આવી હતી. આ વટહુકમને એવા ગ્રાઉન્ડ પર પડકારવામાં આવ્યો હતો કે તે ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટની કલમ ૧૦૭ (૧) હેઠળ શૂન્ય અને અમાન્ય હતો, કારણ કે તેમાં પ્રિવેન્ટિવ ડિટેન્શન, સામૂહિક દંડ લાદવા, સરઘસો અને જાહેર સભાઓના નિયંત્રણની જોગવાઈ હતી અને અધિનિયમ હેઠળના ગુનાઓ માટે વિશેષ જોગવાઈઓ હતી. દલીલ એવી હતી કે ભલે જાહેર વ્યવસ્થા જાળવવાને લગતી વટહુકમની કલમો સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧ દ્વારા આવરી લેવામાં આવી હોય, પરંતુ ગુનાઓ રચતી અને સર્ચ તથા ટ્રાયલની જોગવાઈ કરતી કલમો સમવર્તી સૂચિની બાબત ૧ અને ૨ હેઠળ આવે છે, અને તે ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની જોગવાઈઓ સાથે વિરોધાભાસી હોવાથી શૂન્ય અને અમાન્ય હતી. આ દલીલને નકારી કાઢતાં, ન્યાયમૂર્તિ મુખર્જીએ તેમાં અવલોકન કર્યું :-

"આમ વટહુકમની તમામ જોગવાઈઓ મુખ્યત્વે બિહાર પ્રાંતમાં જાહેર વ્યવસ્થા જાળવવા સાથે સંબંધિત છે અથવા તેની સાથે સંકળાયેલી છે અને તેના સંદર્ભમાં પ્રિવેન્ટિવ ડિટેન્શન અને તેના જેવી અન્ય પ્રક્રિયાઓની જોગવાઈ કરે છે. તે સાચું છે કે વટહુકમની જોગવાઈઓ અથવા તેના હેઠળ પસાર કરાયેલા આદેશોનું ઉલ્લંઘન ફોજદારી ગુનાઓ બનાવવામાં આવ્યા છે પરંતુ સૂચિ ૨ માં નિર્દિષ્ટ બાબતોના સંબંધમાં કાયદાઓ સામેના ગુનાઓ સૂચિ ૨ ની જ બાબત ૩૭ ની અંદર આવશે, અને સમવર્તી સૂચિની બાબત ૧ માંથી સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે. આવા ગુનાઓની સુનાવણી માટેની પ્રક્રિયા નક્કી કરતી અને તે હેતુ માટે અમુક અદાલતોને હકુમત પ્રદાન કરતી આનુષંગિક બાબતો સૂચિં ૨ ની બાબત ૨ દ્વારા સ   પૂર્ણપણે આવરી લેવામાં આવશે અને પ્રાંતીય ધારાસભા માટે સમવર્તી સૂચિની બાબત ૨ હેઠળની સત્તાઓનો આશરો લેવો જરૂરી નથી."   (સંદર્ભ ફકરો ૯ એ. એસ. ક્રિષ્ના ૧૬)

૭૫. તેમાં (એ. એસ. ક્રિષ્ના ૧૬) ફકરા '૧૨' માં સારાંશ આપેલી સ્થિતિ નીચે મુજબ છે :–

"જ્યારે કોઈ કાયદાને પડકારવામાં આવે છે– એવા ગ્રાઉન્ડ પર કે તે તેને ઘડનાર ધારાસભાની સત્તાઓની બહાર (અલ્ટ્રા વાયર્સ) છે, ત્યારે જે સુનિશ્ચિત કરવાનું છે તે કાયદાનું સાચું સ્વરૂપ છે. તેમ કરવા માટે, વ્યક્તિએ સમગ્ર કાયદાને, તેના

ઉદ્ધેશ્યોને અને તેની જોગવાઈઓના વ્યાપ અને અસરને ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ. જો આવી તપાસ પર એવું જણાય કે કાયદો સત્વમાં ધારાસભાને સોંપવામાં આવેલી બાબત પરનો છે, તો તેને તેની સંપૂર્ણતામાં માન્ય ગણવો જોઈએ, ભલે તે તેની સક્ષમતા બહારની બાબતો પર આનુષંગિક રીતે અતિક્રમણ કરતો હોય. આ પ્રશ્ન પ્રત્યેનો તદ્દન ભૂલભરેલો અભિગમ હશે કે આવા કાયદાને એક જૈવિક સમગ્રતા તરીકે જોવાને બદલે, માત્ર કલમોના સંગ્રહ તરીકે જોવો, પછી તેને ભાગોમાં વિભાજીત કરવો, કાયદાના કયા શીર્ષકો હેઠળ તે ભાગો અલગ-અલગ આવશે તેની તપાસ કરવી, અને તે પ્રક્રિયા દ્વારા નક્કી કરવું કે તેના કયા ભાગો ઇન્ટ્રા વાયર્સ છે અને કયા નથી."

૭૬. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતો લાગુ કરીને, એ. એસ. ક્રિષ્ના ૧૬ માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે મદ્રાસ પ્રોહિબિશન એક્ટ, જેની કાયદેસરતા તેમાં પડકારનો વિષય હતી, તે સ્વરૂપ અને સત્વ બંનેમાં નશીલા પીણાં સંબંધિત કાયદો છે. અધિનિયમની કલમ ૪(૧) હેઠળના ગુનાઓની સુનાવણીમાં ઊભી થનારી કલમ ૪(૨) માંની ધારણાઓ, તેમજ કલમ ૨૮ થી ૩૨ માં સર્ચ, જપ્તી અને ધરપકડને લગતી જોગવાઈઓ, માત્ર અધિનિયમ હેઠળ આચરવામાં આવેલા અથવા આચરવામાં આવ્યાની શંકા હોય તેવા ગુનાઓના સંદર્ભમાં જ છે. અધિનિયમ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા ગુનાઓ સિવાય સામાન્ય રીતે તેમની કોઈ કામગીરી નથી. ફોજદારી કેસોની સુનાવણીમાં ઊભી થનારી એવી કોઈ

ધારણાઓ નથી, જે એવિડન્સ એક્ટમાં ઘડવામાં આવી હોય, જેને અધિનિયમની બહાર આવતા ગુનાઓને કોઈ એપ્લિકેશન ન હોય. આમ, તેમને સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૩૧ ના સંબંધમાં કાયદાકીય સત્તાના ઉપયોગ માટે સંપૂર્ણપણે આનુષંગિક ગણવામાં આવ્યા હતા. એવો નિષ્કર્ષ કાઢવામાં આવ્યો હતો કે મદ્રાસ પ્રોહિબિશન એક્ટ, તેની સંપૂર્ણતામાં, પ્રાંતીય ધારાસભાની વિશિષ્ટ સક્ષમતાની અંદરનો કાયદો છે અને કલમ ૧૦૭(૧) હેઠળ વિરોધાભાસનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી.

૭૭. વર્તમાન કેસમાં આ કસોટી લાગુ કરતાં, આપણે ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ, ૨૦૨૦ નું લાંબુ શીર્ષક નોંધી શકીએ, જે દર્શાવે છે કે તે ગુજરાત રાજ્યમાં જમીન હડપ કરવાની પ્રવૃત્તિઓ અને તેની સાથે જોડાયેલી બાબતોને પ્રતિબંધિત કરવા માટેનો કાયદો છે. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૨(સી), જે "જમીન" ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, તે વાંચે છે કે :-

"જમીન" માં જમીનમાં અથવા જમીન પરના અધિકારો, જમીન અને મકાનોમાંથી ઉદ્ભવતા લાભો, પૃથ્વી સાથે જોડાયેલી સંરચનાઓ અને અન્ય વસ્તુઓ અથવા પૃથ્વી સાથે જોડાયેલી કોઈપણ વસ્તુ સાથે કાયમી ધોરણે જોડેલી વસ્તુઓનો સમાવેશ થાય છે"

૭૮. "જમીન હડપ કરનાર" અને "જમીન હડપ કરવી" ને કલમ ૨(ડી) અને (ઈ) માં નીચે મુજબ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે :-

"(ડી) "જમીન હડપ કરનાર" એટલે એવી વ્યક્તિ જે જમીન હડપ કરવાનું કૃત્ય કરે છે અને તેમાં એવી કોઈપણ વ્યક્તિનો સમાવેશ થાય છે જે જમીનનો ગેરકાયદેસર કબજો લેવા માટે અથવા તેના પર અનધિકૃત બાંધકામો કરવા માટે કોઈપણ વ્યક્તિને નાણાકીય સહાય આપે છે, અથવા જે ગુનાહિત ધાકધમકી દ્વારા આવી જમીનોના કોઈપણ ભોગવટાકારો પાસેથી ભાડું, વળતર અને અન્ય ચાર્જ વસૂલ કરે છે અથવા વસૂલ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે, અથવા જે ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત કોઈપણ કૃત્યો કરવામાં મદદ કરે છે, અને તેમાં હિત-ઉત્તરાધિકારીઓનો પણ સમાવેશ થાય છે;

(ઈ) "જમીન હડપ કરવી" એટલે જમીન હડપ કરનારની બળ, ધમકી, ધાકધમકી અને કપટના ઉપયોગ સાથે અથવા વગર, કોઈપણ જમીન (ભલે તે સરકારની, પબ્લિક સેક્ટર અન્ડરટેકિંગની, સ્થાનિક સત્તામંડળની, ધાર્મિક અથવા સેરિટેબલ સંસ્થાની અથવા અન્ય કોઈપણ ખાનગી વ્યક્તિની હોય) જેના પર તેની અથવા તેઓની કોઈ માલિકી, હક-દાવા કે ભૌતિક કબજો ન હોય, કાયદેસરની કોઈ પાત્રતા વિના અને આવી જમીનનો ગેરકાયદેસર કબજો લેવા અથવા ગેરકાયદેસર ભાડૂઆત અથવા પટ્ટા અથવા લાઈસન્સ, કરારો

અથવા તબદીલી અથવા વેચાણ કરવાના અથવા તેના પર વેચાણ અથવા ભાડે આપવા અથવા ઉપયોગ અથવા આવી અનધિકૃત સંરચનાઓના ભોગવટા માટે અનધિકૃત સંરચનાઓનું બાંધકામ કરવાના આશયથી ભોગવટો કરવાની અથવા ભોગવટો કરવાનો પ્રયાસ કરવાની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ અને "હડપ કરેલી જમીન" શબ્દનો અર્થ તે મુજબ કરવામાં આવશે;"

૭૯. અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, કલમ ૩ અને ૪ કોઈપણ સ્વરૂપમાં જમીન હડપ કરવાને ગેરકાયદેસર અને પ્રતિબંધિત બનાવે છે અને જમીન હડપ કરવા સાથે જોડાયેલી અથવા તેમાંથી ઉદ્ભવતી કોઈપણ પ્રવૃત્તિને લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો જાહેર કરે છે. કલમ ૫ દંડની જોગવાઈ કરે છે અને કલમ ૭ થી ૧૧ વિશેષ અદાલતોની રચના, પ્રક્રિયા અને જમીન હડપ કરવાના કોઈપણ કૃત્યની ફરિયાદોનો નિકાલ કરવા માટે વિશેષ અદાલતોની સત્તા પ્રદાન કરે છે. કલમ ૧૨ જોગવાઈ કરે છે કે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળ જમીન હડપ કરવાનો ગુનો આચરવામાં આવ્યાની માહિતી મળવા પર પોલીસ અધિકારી દ્વારા કઈ રીતે તપાસ હાથ ધરવામાં આવશે. કલમ ૧૨(એ) લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળ વિશેષ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા અંતિમ ચુકાદા અને આદેશ વિરુદ્ધ ઉચ્ચ નદાલતમાં અપીલનો ઉપાય પૂરો પાડે છે. કલમ ૧૩ અને ૧૪ લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓ હેઠળ કાર્ય કરતા સરકારના અધિકારીઓ અને વિશેષ અદાલતના કોઈપણ અધિકારી અથવા કર્મચારીને શુદ્ધ

નિષ્ઠાથી લેવાયેલા પગલાં અથવા અધિનિયમ કે તેના હેઠળ બનાવેલા નિયમો હેઠળ કરવાના આશયવાળા કાર્યો માટે કોઈપણ દાવો, પ્રાસિક્યુશન અથવા કાનૂની કાર્યવાહી સામે રક્ષણ આપવા સંબંધિત છે, જેવું ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૨૧ ના અર્થમાં જાહેર સેવકને આપવામાં આવ્યું છે.

૮૦. કલમ ૧૫ લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓને પ્રવર્તમાન કાયદાઓ અથવા રિવાજ, વપરાશ કે કરાર, તેમજ અદાલતના અથવા કોઈપણ ટ્રિબ્યુનલ કે સત્તામંડળના આદેશ કે હુકમનામા પર, જે અધિનિયમની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત હોય, તેના પર સર્વોચ્ચ (ઓવરરાઈડિંગ) અસર આપે છે. કલમ ૧૬ રાજ્ય સરકારને લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ના હેતુઓને પાર પાડવા માટે નિયમો બનાવવાની સત્તા આપે છે. કલમ ૧૭ હડપ કરેલી જમીન અથવા તેના કોઈપણ ભાગને વેચાણ, પટ્ટા, બક્ષિસ, વિનિમય, સેટલમેન્ટ, શરણાગતિ, ઉસૂફ્રક્ચુઅરી મોર્ગેજ અથવા અન્યથા તબદીલ કરવા પર, અથવા આવી જમીનના સંબંધમાં કરાયેલી કોઈપણ વહેંચણી અથવા ટ્રસ્ટની રચના પર પ્રતિબંધ મૂકે છે, જે આ અધિનિયમના પ્રારંભ પહેલા અથવા પછી થઈ હોય અને જણાવે છે કે આવી ટ્રાન્ઝેક્શન, વિશેષ અદાલત દ્વારા આદેશ કરાયેલી મર્યાદા સિવાય, શૂન્ય અને અમાન્ય રહેશે. કલમ ૧૮ મુશ્કેલીઓ દૂર કરવાની જોગવાઈ છે, જ્યારે કલમ ૧૯ એ ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) ઓર્ડિનન્સ, ૨૦૨૦ (ગુજરાત વટહુકમ ૧૦/ ૨૦૨૦) ના

રદ્દીકરણ અને બચાવની જોગવાઈ છે.

૮૧. સમગ્ર લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ને ધ્યાનમાં લેતા સત્વ અને તત્વના સિદ્ધાંતને લાગુ કરતાં એ સ્પષ્ટ કરતાં પણ વધુ સ્પષ્ટ છે કે સત્વમાં, આક્ષેપિત અધિનિયમનો ઉદ્દેશ્ય ગુજરાત રાજ્યમાં "જમીન હડપ કરવાની પ્રવૃત્તિઓ" ને પ્રતિબંધિત કરવાનો છે.

૮૨. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૨(સી), ૨(ડી) અને ૨(ઈ) ને સંયુક્ત રીતે વાંચતા સંકેત મળે છે કે કોઈપણ જમીન, જેના પર "જમીન હડપ કરનાર/ઓ" ની કોઈ માલિકી, હક-દાવો કે ભૌતિક કબજો ન હોય, કાયદેસરની કોઈ પાત્રતા વિના, બળ, ધમકી, ધાકધમકી અને કપટના ઉપયોગ સાથે અથવા વગર, ભોગવટો કરવાની અથવા ભોગવટો કરવાનો પ્રયાસ કરવાની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ "જમીન હડપ કરવી" ગણાશે. કલમ ૨(ઈ) તેના બીજા ભાગમાં, આવી જમીનોનો ગેરકાયદેસર કબજો લેવા અથવા ગેરકાયદેસર ભાડૂઆત અથવા પટ્ટા અથવા લાઈસન્સ, કરાર અથવા તબદીલી અથવા વેચાણ કરવાના અથવા તેના પર વેચાણ અથવા ભાડે આપવા અથવા ઉપયોગ અથવા આવી અનધિકૃત સંરચનાઓના ભોગવટા માટે અનધિકૃત સંરચનાઓનું બાંધકામ કરવાના આશયથી ભોગવટો કરવાની અથવા ભોગવટો કરવાનો પ્રયાસ કરવાની જમીન હડપ કરવાની પ્રવૃત્તિઓનો પણ સમાવેશ કરે છે અને જોગવાઈ કરે છે કે "હડપ

કરેલી જમીન" શબ્દનો અર્થ તે મુજબ કરવામાં આવશે.

૮૩. "જમીન હડપ કરનાર" ને એવી વ્યક્તિઓ કે જેમણે જમીન હડપ કરવાનું કૃત્ય કર્યું છે અથવા મદદગારો, જેઓ જમીનનો ગેરકાયદેસર કબજો લેવા માટે કે તેના પર અનધિકૃત સંરચનાના બાંધકામ માટે કોઈપણ વ્યક્તિને નાણાકીય સહાય પૂરી પાડે છે, તેમનો સમાવેશ કરવા માટે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે. તેમાં એવી વ્યક્તિઓનો પણ સમાવેશ થાય છે જેઓ ગુનાહિત ધાકધમકી દ્વારા આવા કોઈપણ ભોગવટાકાર પાસેથી જમીન, ભાડું, વળતર અને અન્ય ચાર્જ વસૂલ કરે છે અથવા વસૂલ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. કલમ ૨(ડી) મુજબ "જમીન હડપ કરનાર" ના અર્થની અંદર જમીન હડપ કરનારના "હિત–ઉત્તરાધિકારીઓ" નો પણ સમાવેશ થાય છે.

૮૪. જોઈ શકાય છે તેમ, લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૨(સી) ના અર્થમાં "જમીન" સંબંધિત પ્રવૃત્તિને લગતો સર્વોચ્ચ હેતુ અને ઉદ્દેશ્ય સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧૮ હેઠળ કાયદા ઘડવાના ક્ષેત્રમાં આવશે, જેના સંબંધમાં રાજ્ય ધારાસભા કાયદો ઘડવા માટે સક્ષમ છે. અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, મેઘ રાજ ૭ ના કેસમાં ફેડરલ કોર્ટ વતી બોલતા લોર્ડ રાઈટના અવલોકનોની સહાયથી, સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧૮ ની ચાવી તેના શરૂઆતના શબ્દ "જમીન" માં જોવા મળે છે. જમીન ધારણ કરવા અંગેના સ્થાનિક રિવાજો અને પરંપરાઓ,

રાજ્ય અથવા સ્થાનિક સંબંધિત વિશિષ્ટ સમસ્યાઓના કારણે તેની વિશેષ લાક્ષણિકતાઓને લીધે 'જમીન' ખરેખર મુખ્યત્વે રાજ્યની ચિંતાની બાબત છે, જે પ્રાંતીય વિચારણાની માંગ કરે છે. આમ, રાજ્ય ધારાસભા "જમીન અને તેની સાથે જોડાયેલી બાબતો" ના સંબંધમાં કાયદો ઘડવાની સત્તા ધરાવે છે. સત્વ અને તત્વમાં, લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ નો મુખ્ય હેતુ જમીન હડપ કરવાની પ્રવૃત્તિઓ અને/અથવા સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓ પર પ્રતિબંધ મૂકવાનો હોવાથી, તેના સાચા સ્વરૂપમાં તે એક એવો અધિનિયમ છે, જેનો આવશ્યક વિષય એન્ટ્રી ૧૮, સૂચિ ૨ માં આવતી "જમીન" છે.

<u>(સી) વિરોધાભાસ અને રાષ્ટ્રપતિની મંજુરી</u>

૮૫. હવે અરજદારોના વિદ્વાન વકીલોની દલીલોને ધ્યાનમાં લેતા આગામી પ્રશ્ન એ ઊભો થશે કે શું કેન્દ્રીય કાયદાઓ સાથે કોઈ વિરોધાભાસ છે કે કેમ. અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, આક્ષેપિત કાયદો ઘડવામાં રાજ્ય ધારાસભાની સક્ષમતા વિશે કોઈ વિવાદ નથી. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની વિવિધ કલમો અરજદારોના વિદ્વાન વકીલો દ્વારા ટુકડે-ટુકડે વાંચવામાં આવી છે જેથી એ દાવો કરી શકાય કે આ જોગવાઈઓએ સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રી ૧, ૨, ૬, ૭, ૧૧એ, ૧૨ અને ૧૩ દ્વારા રોકાયેલા ક્ષેત્રોના વિસ્તાર પર અતિક્રમણ કર્યું છે, અને સમવર્તી સૂચિના વિષયમાં આવતા હોવાથી, રાષ્ટ્રપતિની મંજુરીના અભાવે આખો કાયદો શૂન્ય અને અમાન્ય બની જશે.

૮૬. અરજદારોના વિદ્ધાન વકીલોની દલીલ એ છે કે ભલે આક્ષેપિત કાયદો સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧૮ સાથે સુસંગત હોવાનું કહી શકાય, છતાં લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળ સમાવિષ્ટ વિવિધ કલમોને ધ્યાનમાં લેતા કેન્દ્રીય કાયદાઓ સાથે વિરોધાભાસ છે. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આક્ષેપિત કાયદો લિમિટેશન એક્ટની કલમ ૨૭ ની જોગવાઈઓ પર અતિક્રમણ કરે છે કારણ કે તે કબજા માટે દાવો/અપીલ દાખલ કરવાનો સમયગાળો પૂરો પાડતી લિમિટેશન એક્ટની કલમોનો ભંગ કરે છે. આક્ષેપિત કાયદો સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટની કલમ ૫ અને ૬ ની જોગવાઈઓ પર અતિક્રમણ કરે છે, જે કબજો પુનઃપ્રાપ્ત કરવા માટે દાવો લાવવા માટે માત્ર ભોગવટાના હક-દાવાને માન્યતા આપે છે. કામચલાઉ અને કાયમી મનાઈહુકમ તેમજ ફરજિયાત મનાઈહુકમ આપવાની જોગવાઈઓ કલમ ૧૫ દ્વારા રદબાતલ કરવામાં આવી છે, જે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓને કાયદાની અદાલતના અથવા કોઈપણ ટ્રિબ્યુનલ કે સત્તામંડળના હુકમનામા કે આદેશ પર સર્વોચ્ચ અસર આપે છે. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળ દીવાની અને ફોજદારી કાર્યવાહી ચલાવવાની પ્રક્રિયા સીપીસી અને કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરમાં દીવાની અને ફોજદારી કાર્યવાહી માટે નિર્ધારિત પ્રક્રિયા કરતા અલગ છે. આક્ષેપિત અધિનિયમની કલમ ૯(૫) અને કલમ ૧૧ એવિડન્સ એક્ટમાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા કરતા અલગ પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરે છે. આક્ષેપિત લેન્ડ ગ્રેબિંગ

એક્ટ, ૨૦૨૦ એ સીપીસી ની કલમ ૨(૨) અને કલમ ૧૧; કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૬ અને ૧૪૫ તેમજ ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટની કલમ ૫૩એ અને કલમ ૫૮ સાથે પણ વિરોધાભાસી છે.

૮૭. દેખીતા સંઘર્ષને ધ્યાનમાં લેતા, રાજ્યનો કાયદો કેન્દ્રીય કાયદાઓ સાથે વિરોધાભાસી હોવાથી, ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૫૪(૨) હેઠળ રાષ્ટ્રપતિની મંજુરી ફરજિયાત હતી, અને આથી સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૫૪ (૨) નો ભંગ કરતો આક્ષેપિત કાયદો ટકી શકે નહીં.

૮૮. ઉપરોક્ત પ્રશ્નનો નિકાલ કરવા માટે, આપણે આ તબક્કે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૪૬ અને ૨૫૪ ને નિર્ધારિત કરવા જોઈએ જે સંસદ અને રાજ્ય ધારાસભાની કાયદાકીય સત્તા પર મર્યાદાઓ લાદે છે અને તે વાંચે છે કે :-

"૨૪૬. સંસદ દ્વારા અને રાજ્યોની ધારાસભાઓ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદાઓની વિષયવસ્તુ.

(૧) ખંડ (૨) અને (૩) માં ગમે તે સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૧ માં ગણતરી કરાયેલી કોઈપણ બાબતોના સંબંધમાં કાયદા બનાવવાની સંસદ પાસે વિશિષ્ટ સત્તા છે (આ સંવિધાનમાં તેને "સંઘ સૂચિ" તરીકે

ઓળખવામાં આવે છે).

(૨) ખંડ (૩) માં ગમે તે સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, સંસદ અને ખંડ (૧) ને આધીન રહીને, કોઈપણ રાજ્યની ધારાસભા પણ, સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૩ માં ગણતરી કરાયેલી કોઈપણ બાબતોના સંબંધમાં કાયદા બનાવવાની સત્તા ધરાવે છે (આ સંવિધાનમાં તેને "સમવર્તી સૂચિ" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે).

(૩) ખંડ (૧) અને (૨) ને આધીન રહીને, કોઈપણ રાજ્યની ધારાસભા પાસે સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૨ માં ગણતરી કરાયેલી કોઈપણ બાબતોના સંબંધમાં આવા રાજ્ય અથવા તેના કોઈપણ ભાગ માટે કાયદા બનાવવાની વિશિષ્ટ સત્તા છે (આ સંવિધાનમાં તેને "રાજ્ય સૂચિ" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે).

(૪) સંસદ પાસે ભારતના પ્રદેશના કોઈપણ ભાગ માટે જે રાજ્યમાં સમાવિષ્ટ નથી, કોઈપણ બાબતના સંબંધમાં કાયદા બનાવવાની સત્તા છે, ભલે તે બાબત રાજ્ય સૂચિમાં ગણતરી કરાયેલી બાબત હોય."

૮૯. આ અનુચ્છેદના વિશ્લેષણ પર, સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા હોઈસ્ટ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ બિહાર [[(૧૯૮૩) ૪ એસસીસી ૪૫] હોઈસ્ટ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ બિહાર] ના કેસમાં એવું નોંધવામાં આવ્યું હતું કે :–

૧. ખંડ (૨) અને (૩) માં ગમે તે સમાવિષ્ટ હોવા છતાં સૂચિ ૧ માં ગણતરી

કરાયેલી કોઈપણ બાબતોના સંબંધમાં કાયદો ઘડવાની સંસદ પાસે વિશિષ્ટ સત્તા છે. અનુચ્છેદ – ૨૪૬(૧) માં નોન–ઓબ્સ્ટેન્ટ કલમ સંઘ ધારાસભાની પ્રબળતા અથવા સર્વોચ્ચતા પ્રદાન કરે છે. આ સત્તા ખંડ (૨) and (૩) માં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબતો દ્વારા અવરોધાતી નથી કારણ કે તે પોતે જ સ્પષ્ટપણે મર્યાદિત છે અને અનુચ્છેદ – ૨૪૬(૧) માં નોન–ઓબ્સ્ટેન્ટ કલમને આધીન બનાવવામાં આવી છે. અનુચ્છેદ – ૨૪૬ માં સમાવિષ્ટ વિવિધ ખંડોની સંયુક્ત અસર આનાથી વધુ કે ઓછી નથી: કે સૂચિ ૧ માં આવતી કોઈપણ બાબતના સંબંધમાં, સંસદ પાસે કાયદો ઘડવાની વિશિષ્ટ સત્તા છે.

૨. રાજ્ય ધારાસભા પાસે સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૨ માં ગણતરી કરાયેલી કોઈપણ બાબતોના સંબંધમાં આવા રાજ્ય અથવા તેના કોઈપણ ભાગ માટે કાયદા બનાવવાની વિશિષ્ટ સત્તા છે અને તે સૂચિ ૩ માં ગણતરી કરાયેલી કોઈપણ બાબતોના સંબંધમાં કાયદા બનાવવાની સત્તા પણ ધરાવે છે. સૂચિ ૨ માં ગણતરી કરાયેલી કોઈપણ બાબતોના સંબંધમાં કાયદો ઘડવાની રાજ્ય ધારાસભાની વિશિષ્ટ સત્તાનો ઉપયોગ ખંડ (૧) ને આધીન એટલે કે સૂચિ ૧ માં ગણતરી કરાયેલી બાબતોના સંબંધમાં કાયદો ઘડવાની સંસદની વિશિષ્ટ સત્તાને આધીન કરવાનો રહેશે. પરિણામે, જો સૂચિ ૧ ની કોઈ એન્ટ્રી અને સૂચિ ૨ ની કોઈ એન્ટ્રી વચ્ચે એવો સંઘર્ષ હોય જેનું સમાધાન શક્ય ન હોય, તો સૂચિ ૨ માં ગણતરી કરાયેલી બાબતના સંબંધમાં કાયદો ઘડવાની સંસદની સત્તા રાજ્ય ધારાસભાની સત્તાના ઉપયોગ પર તે હદ સુધી સર્વોચ્ચ રહેશે.

૩. સંસદ અને રાજ્ય ધારાસભા બંને પાસે સૂચિ ૩ માં ગણતરી કરાયેલી કોઈપણ બાબતોના સંબંધમાં કાયદો ઘડવાની સમવર્તી સત્તાઓ છે.

૯૦. અનુચ્છેદ ૨૫૪ સમવર્તી સૂચિમાં આવતી બાબતોના સંબંધમાં સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદા અને રાજ્યની ધારાસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદા વચ્ચેના સંઘર્ષના નિવારણની પદ્ધતિ પૂરી પાડે છે અને તે વાંચે છે કે:−

"૨૫૪. સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદાઓ અને રાજ્યોની ધારાસભાઓ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદાઓ વચ્ચે અસંગતતા

(૧) જો કોઈ રાજ્યની ધારાસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદાની કોઈ જોગવાઈ સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદાની કોઈ જોગવાઈ સાથે વિરોધાભાસી હોય જેને ઘડવા માટે સંસદ સક્ષમ છે, અથવા સમવર્તી સૂચિમાં ગણતરી કરાયેલી બાબતોમાંથી એક બાબતના સંબંધમાં પ્રવર્તમાન કાયદાની કોઈ જોગવાઈ સાથે વિરોધાભાસી હોય, તો, ખંડ (૨) ની જોગવાઈઓને આધીન રહીને, સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલો કાયદો, પછી ભલે તે આવા રાજ્યની ધારાસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદા પહેલા અથવા પછી પસાર થયો હોય, અથવા, યથાસ્થિતિ, પ્રવર્તમાન કાયદો પ્રબળ રહેશે અને રાજ્યની ધારાસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલો કાયદો, વિરોધાભાસની હદ સુધી, શૂન્ય

અને અમાન્ય રહેશે.

(૨) જ્યાં સમવર્તી સૂચિમાં ગણતરી કરાયેલી બાબતોમાંથી એક બાબતના સંબંધમાં કોઈ રાજ્યની ધારાસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદામાં સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા અગાઉના કાયદાની જોગવાઈઓ અથવા તે બાબતના સંબંધમાં પ્રવર્તમાન કાયદાની જોગવાઈઓ સાથે વિરોધાભાસી કોઈ જોગવાઈ હોય, તો, જો તે કાયદો રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે અનામત રાખવામાં આવ્યો હોય અને તેમની મંજુરી મળી હોય, તો તે કાયદો તે રાજ્યમાં પ્રબળ રહેશે:

પરંતુ શરત એ છે કે આ ખંડમાંની કોઈ પણ બાબત સંસદને તે જ બાબતના સંબંધમાં કોઈપણ સમયે કાયદો બનાવતા અટકાવશે નહીં જેમાં રાજ્યની ધારાસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદામાં ઉમેરો કરતો, સુધારો કરતો, ફેરફાર કરતો અથવા તેને રદ કરતો કાયદો શામેલ હોય."

૯૧. સંસદ અને રાજ્ય ધારાસભા પાસે સૂચિ ૩ માં ગણતરી કરાયેલા વિષયોના સંબંધમાં સમવર્તી સત્તાઓ છે, પણ એ શરતે કે રાજ્ય અધિનિયમની જોગવાઈઓ તે વિષય પરના કોઈપણ કેન્દ્રીય અધિનિયમ સાથે સંઘર્ષ ન કરતી હોય, જો કે, વિરોધાભાસના કિસ્સામાં, અનુચ્છેદ ૨૫૪ ના ખંડ (૨) હેઠળ જોગવાઈ કર્યા મુજબ, રાજ્યનો કાયદો કેન્દ્રીય કાયદાને આધીન રહેવો જોઈએ સિવાય કે તે રાષ્ટ્રપતિની મંજુરી માટે અનામત રાખવામાં આવ્યો હોય અને મંજુરી મળી હોય. અસર એ છે કે વિરોધાભાસનો પ્રશ્ન માત્ર ત્યાં જ ઊભો થાય છે જ્યાં

બંને ધારાસભાઓ સમાન ક્ષેત્રમાં કાયદો ઘડવા માટે સક્ષમ હોય, એટલે કે જ્યારે સંઘ અને રાજ્યના બંને કાયદા સૂચિ ૩ માં નિર્દિષ્ટ વિષય સાથે સંબંધિત હોય અને સમાન ક્ષેત્ર રોકતા હોય સિવાય કે સંઘ અને રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રીઓ વચ્ચે કોઈ અસંગત સંઘર્ષ હોય. અનુચ્છેદ ૨૪૬(૧) માં "ખંડ (૨) અને (૩) માં ગમે તે સમાવિષ્ટ હોવા છતાં" શબ્દો અને અનુચ્છેદ ૨૪૬(૩) માં "ખંડ (૧) અને (૨) ને આધીન રહીને" શબ્દો ફેડરલ સર્વોચ્ચતાના સિદ્ધાંતને નિર્ધારિત કરે છે એટલે કે સૂચિ ૨ અને સૂચિ ૩ માં ગણતરી કર્યા મુજબ સંઘ અને રાજ્યની સત્તાઓ વચ્ચે અનિવાર્ય સંઘર્ષના કિસ્સામાં, સૂચિ ૨ અને સૂચિ ૩ વચ્ચે પરસ્પર વ્યાપવાના કિસ્સામાં, પૂર્વવર્તી પ્રબળ રહેશે. બે સૂચિઓ વચ્ચેના દેખીતા સંઘર્ષના કિસ્સામાં, તેમાંથી કોઈને પણ સાંકડો અથવા મર્યાદિત અર્થ આપ્યા વિના એન્ટ્રીઓને સાથે વાંચવી જોઈએ. એ જોવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ કે હકુમતના સંઘર્ષને ટાળવા માટે બંને એન્ટ્રીઓનું સમાધાન થઈ શકે છે કે કેમ. એ ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ કે શું સંઘ કાયદાકીય સૂચિની ભાષાને એવો અર્થ આપીને (સૂચિ ૧ અને સૂચિ ૩) જે તેને યોગ્ય રીતે આપી શકાય અને સમાન રીતે રાજ્ય કાયદાકીય સૂચિની ભાષાને (સૂચિ ૩) તે જ રીતે અર્થ આપીને એક વ્યાજબી સમાધાન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે કે કેમ. અનુચ્છેદ ૨૪૬(૧) માં નોન–ઓબ્સ્ટેન્ટ કલમ માત્ર ત્યારે જ કાર્ય કરવી જોઈએ જો આવું સમાધાન અશક્ય હોય. જો કે, બે સૂચિઓ વચ્ચે સંઘર્ષનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થશે નહીં જો આક્ષેપિત ધારાસભા "સત્વ અને તત્વ" ના સિદ્ધાંતના પ્રયોગ દ્વારા વિશિષ્ટ રીતે એક સૂચિ

હેઠળ આવતી જણાય અને બીજી સૂચિ પરનું અતિક્રમણ માત્ર આનુષંગિક હોય. (સંદર્ભ ફકરો ૭૧, મેસર્સ હોઈસ્ટ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ લિમિટેડ ૧૯)

૯૨. સી. પી. એન્ડ બેરાર ટેક્સેશન એક્ટ કેસ [[એઆઈઆર ૧૯૭૫ પીસી ૯૮] સી. પી. એન્ડ બેરાર ટેક્સેશન એક્ટ કેસ] માં મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ ગ્વાયરના શબ્દોમાં એવું નોંધવામાં આવ્યું હતું :-

"કારણ કે આ કલમને અંતિમ ઉપાય તરીકે ગણવી જોઈએ, જે માનવીય અભિવ્યક્તિની અપૂર્ણતાઓ અને કાનૂની ડ્રાફ્ટમેનશિપની ભૂલપાત્રતાની સાક્ષી છે."

૯૩. સુબ્રહ્મણ્યન ચેટ્ટિયાર ૧૭ અને પ્રફુલ્લ કુમાર-૧૩ માં મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ ગ્વાયર અને લોર્ડ પોર્ટરના અગાઉ નોંધેલા અવલોકનો હોઈસ્ટ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ લિમિટેડ.૧૯ માં એવું ઠરાવવા માટે નોંધવામાં આવ્યા છે કે ફેડરલ સત્તા સાથેના દેખીતા સંઘર્ષનું સમાધાન સત્વ અને તત્વના સિદ્ધાંત અને આનુષંગિક અતિક્રમણના પ્રયોગ દ્વારા કરવું પડતું હતું, એકવાર એવું જણાય કે પ્રાંતીય ધારાસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલો કાયદો પ્રાંતીય સૂચિમાં ગણતરી કરાયેલી બાબતોમાંથી એક બાબતના સંબંધમાં હતો, તો પ્રતિબંધિત ક્ષેત્રમાં આક્રમણની

માત્રા કે વ્યાપ બિનમહત્વપૂર્ણ હતો. પ્રફુલ્લ કુમાર–૧૩ માં પ્રિવી કાઉન્સિલનું અવલોકન નોંધવામાં આવ્યું હતું કે ફેડરલ ધારાસભાની અગ્રતા પ્રાંતીય ધારાસભાને સૂચિ ૨ ની અંદરની કોઈપણ બાબત સાથે વ્યવહાર કરતા અટકાવશે નહીં ભલે તે આનુષંગિક રીતે સૂચિ ૧ માંની કોઈપણ બાબતને અસર કરતી હોય. કાયદાની બંધારણીયતા તેના વાસ્તવિક વિષયવસ્તુ દ્વારા નક્કી કરવાની હોય છે અને કોઈપણ ક્ષેત્રમાં કાયદાના કોઈપણ વિષય પર તેની આનુષંગિક અસર દ્વારા નહીં.

૯૪. હોઈસ્ટ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ લિમિટેડ–૧૯ માં સર્વોચ્ચ અદાલતે સર્વોચ્ચતાના સિદ્ધાંત (ડોક્ટ્રિન ઓફ પેરામાઉન્ટસી) પર પણ વિચાર કર્યો હતો અને જણાવ્યું હતું કે ઉક્ત સિદ્ધાંત "અતિક્રમણના સિદ્ધાંત" સાથે જોડાયેલો છે. ડોમિનિયન એક્ટની પ્રબળતાના નિયમનો આશરો માત્ર સમાન વિષયવસ્તુ ધરાવતા (ઇન પારી મટેરિયા) સંપૂર્ણપણે વિરોધાભાસી કાયદાના કિસ્સામાં જ લઈ શકાય છે, જ્યારે ડોમિનિયન અને પ્રાંતીય બંને કાયદાઓને અસર આપવી અશક્ય હોય.

૯૫. તેમાં આગળ એવું નોંધવામાં આવ્યું હતું કે સર્વોચ્ચતાનો કોઈ મુદ્દો ઊભો થઈ શકે નહીં સિવાય કે ત્યાં કોઈ અસ્તિત્વ ધરાવતો ફેડરલ અને પ્રાંતીય કાયદો હોય જે, સ્વતંત્ર રીતે જોતાં, પ્રત્યેક કિસ્સામાં માન્ય હોય. જો કાયદાનો કોઈ એક ભાગ, એકલો રહેતા, અમાન્ય હોય, તો તે ક્ષેત્ર રોકાયેલું છે કે કેમ તે વિચારવાનો

કોઈ પ્રસંગ નથી. આવા કિસ્સામાં જે મુદ્દાનો ઉકેલ લાવવો પડશે તે બે માન્ય કાયદાઓ પૂર્વેના "કાયદા દ્વારા સમાવિષ્ટ બાબત, પછી ભલે તે સંસદની હોય કે પ્રાંતીય ધારાસભાની હોય, જે પણ કિસ્સો હોય", એટલે કે રોકાયેલા ક્ષેત્રનો સિદ્ધાંત માત્ર ત્યાં જ લાગુ પડે છે જ્યાં બંને માટે સમાન વિસ્તારની અંદર ડોમિનિયન કાયદા અને પ્રાંતીય કાયદા વચ્ચે સંઘર્ષ હોય. જ્યાં સંઘ અને રાજ્યનો કાયદો બે અલગ-અલગ અને ભિન્ન ક્ષેત્રોમાં કાર્ય કરે છે અને બંને કાયદાઓનું પાલન કરવા સક્ષમ હોય, ત્યાં સંઘર્ષનો કોઈ પ્રશ્ન નથી. આમ, ફકરા '૫૭' અને '૬૭' માં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું છે :-

"૫૮. તે સુસ્થાપિત છે કે જો કોઈ અધિનિયમ અધિકૃત ક્ષેત્રની બહારની બાબતો પર આનુષંગિક રીતે અતિક્રમણ કરતો હોય તો તેની કાયદેસરતાને અસર થતી નથી અને તેથી દરેક કિસ્સામાં તપાસ કરવી જરૂરી છે કે આક્ષેપિત અધિનિયમનું સત્વ અને તત્વ શું છે. જો અધિનિયમ, જ્યારે તે રીતે જોવામાં આવે, તો તે ઘડનાર ધારાસભાને સ્પષ્ટપણે પ્રદત્ત સત્તાઓની અંદર સત્વરે આવતો હોય, તો તેને માત્ર એટલા માટે અમાન્ય ઠરાવી શકાય નહીં કારણ કે તે અન્ય ધારાસભાને સોંપવામાં આવેલી બાબતો પર આનુષંગિક રીતે અતિક્રમણ કરે છે."

"૬૭. સંવિધાનનો અનુચ્છેદ ૨૫૪ સૌપ્રથમ તો સમવર્તી સૂચિમાં ગણતરી કરાયેલા વિષયોના સંબંધમાં કેન્દ્રીય અને રાજ્યના કાયદા વચ્ચે સંઘર્ષના

કિસ્સામાં શું થશે તે જોગવાઈ કરે છે, અને બીજું, આવા સંઘર્ષના નિવારણ માટે જોગવાઈ કરે છે. અનુચ્છેદ ૨૫૪(૧) સામાન્ય નિયમ સ્પષ્ટ કરે છે કે સમવર્તી ક્ષેત્રમાં સંઘ અને રાજ્યના કાયદા વચ્ચે સંઘર્ષની સ્થિતિમાં, પૂર્વવર્તી ઉત્તરવર્તી પર પ્રબળ રહે છે. ખંડ (૧) નિર્ધારિત કરે છે કે જો સમવર્તી વિષય સંબંધિત રાજ્યનો કાયદો તે વિષય સંબંધિત સંઘના કાયદા સાથે 'વિરોધાભાસી' હોય, તો, સંઘનો કાયદો સમયમાં અગાઉનો હોય કે પછીનો, સંઘનો કાયદો પ્રબળ રહેશે અને રાજ્યનો કાયદો, આવા વિરોધાભાસની હદ સુધી, શૂન્ય અને અમાન્ય રહેશે. ખંડ (૧) માં નિર્ધારિત સામાન્ય નિયમમાં, ખંડ (૨) એક અપવાદ જોડે છે, એટલે કે, જો રાષ્ટ્રપતિ એવા રાજ્યના કાયદાને મંજુરી આપે છે જે તેમની વિચારણા માટે અનામત રાખવામાં આવ્યો હોય, તો તે સંઘના અગાઉના કાયદા સાથેના તેના વિરોધાભાસ હોવા છતાં પ્રબળ રહેશે, બંને કાયદા સમવર્તી વિષય સાથે વ્યવહાર કરે છે. આવા કિસ્સામાં, કેન્દ્રીય અધિનિયમ માત્ર બંને વચ્ચેની અસંગતતાની હદ સુધી જ રાજ્ય અધિનિયમ માટે માર્ગ આપશે, અને તેનાથી વધુ નહીં. ટૂંકમાં, અગાઉના કેન્દ્રીય કાયદા સાથે અસંગત હોય તેવા રાજ્ય અધિનિયમ માટે રાષ્ટ્રપતિની મંજુરી મેળવવાનું પરિણામ એ આવશે કે રાજ્ય અધિનિયમ તે રાજ્યમાં પ્રબળ રહેશે અને તે રાજ્યમાં તેની લાગુ પડવાની બાબતમાં કેન્દ્રીય અધિર્નિયમની જોગવાઈઓ પર સવો ચ્ચ રહેશે. જો કે, જો સંસદ ખંડ (૨) ના પરંતુક હેઠળ કાયદો ઘડે તો રાજ્યના કાયદાની પ્રબળતા છીનવી શકાય છે. અનુચ્છેદ ૨૫૪(૨) નું પરંતુક સંઘ સંસદને વિરોધાભાસી

રાજ્યના કાયદાને કાં તો સીધી રીતે અથવા 'તે જ બાબત' ના સંબંધમાં રાજ્યના કાયદા સાથે વિરોધાભાસી કાયદો પોતે ઘડીને રદ કરવાની અથવા તેમાં સુધારો કરવાની સત્તા આપે છે. ભલે સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલો પછીનો કાયદો સ્પષ્ટપણે રાજ્યના કાયદાને રદ ન કરતો હોય, તેમ છતાં, વિરોધાભાસ ઊભો કરતો સંસદનો પછીનો કાયદો બનતાની સાથે જ રાજ્યનો કાયદો શૂન્ય બની જશે. જ્યારે બંને કાયદાઓ વચ્ચે સીધો સંઘર્ષ હોય ત્યારે રાજ્યનો કાયદો સંઘના કાયદા સાથે વિરોધાભાસી ગણાશે. આવો વિરોધાભાસ ત્યાં પણ ઊભો થઈ શકે છે જ્યાં બંને કાયદા સમાન ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરે છે અને બંને સંભવિત રીતે સાથે રહી શકતા નથી.: જુઓ: ઝવેરભાઈ આમઇદાસ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે(૧), એમ. કરુણાનિધિ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા(૨) અને ટી. બારાઈ વિરુદ્ધ હેનરી અહ હો"

૯૬. દીપ ચંદ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ ઉત્તર પ્રદેશ અને અન્ય [[એઆઈઆર ૧૯૫૯ એસસી ૬૪૮] દીપ ચંદ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ ઉત્તર પ્રદેશ અને અન્ય] ના કેસના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપતાં, હોઇસ્ટ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ લિમિટેડ ૧૯ માં અનુચ્છેદ ૨૫૪(૧) નું અર્થઘટન નીચેની રીતે નોંધવામાં આવ્યું હતું :-

"અનુચ્છેદ ૨૫૪(૧) એક સામાન્ય નિયમ નિર્ધારિત કરે છે. ખંડ (૨) તે અનુચ્છેદનો એક અપવાદ છે અને પરંતુક ઉક્ત અપવાદને લાયક બનાવે છે. જો

સમવર્તી સૂચિમાં ગણતરી કરાયેલી બાબતોમાંથી એક બાબતના સંબંધમાં રાજ્ય દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદા અને સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદા વચ્ચે વિરોધાભાસ હોય, તો સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલો કાયદો વિરોધાભાસની હદ સુધી પ્રબળ રહેશે અને રાજ્ય દ્વારા બનાવવામાં આવેલો કાયદો, આવા વિરોધાભાસની હદ સુધી, શૂન્ય અને અમાન્ય રહેશે."

૯૭. ઈનોવેન્ટિવ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ વિરુદ્ધ આઈસીઆઈસીઆઈ બેંક [[(૨૦૧૮) ૧ એસસીસી ૪૦૭] ઈનોવેન્ટિવ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ વિરુદ્ધ આઈસીઆઈસીઆઈ બેંક] ના કેસમાં, સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૫૪ માં વિરોધાભાસને લગતા કાયદાનો સારાંશ નીચે મુજબ આપવામાં આવ્યો છે:–

"૫૧.૧૦ ઉપરોક્ત બાબતોમાં એકમાત્ર અપવાદ એ છે કે જ્યારે એવું જણાય કે રાજ્યનો કાયદો સંસદીય કાયદા અથવા પ્રવર્તમાન કાયદા સાથે વિરોધાભાસી છે જો કેસ અનુચ્છેદ ૨૫૪(૨) ની અંદર આવતો હોય, અને રાજ્યના કાયદા માટે રાષ્ટ્રપતિની મંજુરી મળી હોય, તે કિસ્સામાં રાજ્યનો કાયદો તે રાજ્યની અંદર સંસદીય કાયદા અથવા પ્રવર્તમાન કાયદા પર પ્રબળ રહે છે. અહીં ફરીથી, રાજ્યના કાયદાએ સંસદના કોઈપણ પછીના કાયદા માટે માર્ગ આપવો જ જોઈએ જે અનુચ્છેદ ૨૫૪(૨) ના પરંતુકના સંચાલનના આધારે રાજ્યની ધારાસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદામાં ઉમેરો કરે છે, સુધારો કરે છે, ફેરફાર કરે છે

અથવા તેને રદ કરે છે."

(ડી) આકસ્મિક અતિક્રમણ

૯૮. સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદા અને રાજ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદા વચ્ચે અનુચ્છેદ ૨૫૪ (૧) હેઠળ વિસંગતતાનો પ્રશ્ન માત્ર ત્યારે જ ઉભો થશે જ્યારે બંને કાયદાઓ સંવર્તી સૂચિમાં ગણાવવામાં આવેલી બાબતો પૈકીની કોઈ એક બાબતના સંબંધમાં સમાન ક્ષેત્ર ધરાવતા હોય અને બંને કાયદાઓ વચ્ચે સીધો સંઘર્ષ હોય. જ્યારે આ બંને શરતો પૂર્ણ થાય ત્યારે જ રાજ્યનો કાયદો, વિસંગતતાની મર્યાદા સુધી, શૂન્ય ગણાશે. એક તરફ સૂચિ ૨ અને બીજી તરફ સૂચિ ૧ અને સૂચિ ૩ વચ્ચે પરસ્પર વ્યાપ્તતા થવાને કારણે ઉદ્ભવતી વિસંગતતાના કિસ્સાઓમાં અનુચ્છેદ ૨૫૪ (૧) લાગુ પડતો નથી. જો કોઈ ચોક્કસ કિસ્સામાં આવી પરસ્પર વ્યાપ્તતા અસ્તિત્વ ધરાવતી હોય, તો અનુચ્છેદ ૨૪૬(૩) ના શરૂઆતના શબ્દો "ને આધીન" ની સાથે વંચાતા અનુચ્છેદ ૨૪૬(૧) હેઠળના નોન-ઓબ્સટેન્ટ કલોઝ ને કારણે રાજ્યનો કાયદો અલ્ટ્રા વાયરસ (સત્તાબાહ્ય) ઠરશે. આવા કિસ્સામાં, રાજ્યનો કાયદો સંઘના કાયદા સાથેની વિસંગતતાને કારણે નહીં પરંતુ કાયદાકીય સક્ષમતાના અભાવને કારણે નિષ્ફળ જશે. પરંતુ જો અનુચ્છેદ ૨૫૪(૧) ને સમગ્ર રીતે વાંચવામાં આવે, તો જણાશે કે તેને સ્પષ્ટપણે પેટા-કલમ (૨) ને

આધીન રાખવામાં આવ્યો છે, જે સંવર્તી સૂચિના ક્ષેત્રમાં વિસંગતતાનો સંદર્ભ આપે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો પેટા–કલમ (૨) ને પેટા–કલમ (૧) ના વ્યાપ નક્કી કરવા માટે માર્ગદર્શક ગણવામાં આવે, તો સંઘ અને રાજ્યના કાયદા વચ્ચેની વિસંગતતા માત્ર સંવર્તી ક્ષેત્રના સંદર્ભમાં જ ગણવી જોઈએ. આનો અંતર્ગત સિદ્ધાંત એ છે કે વિસંગતતાનો પ્રશ્ન ત્યારે જ ઉદ્ભવે છે જ્યારે બંને વિધાનમંડળો સમાન ક્ષેત્રમાં, એટલે કે સંવર્તી સૂચિમાં દર્શાવેલ બાબતો પૈકીની કોઈ એક બાબતના સંબંધમાં કાયદો ઘડવા માટે સક્ષમ હોય. આથી, જ્યાં સુધી સંઘ અને રાજ્ય બંનેના કાયદાઓ સૂચિ ૩ માં નિર્દિષ્ટ વિષય સાથે સંબંધિત ન હોય અને સમાન ક્ષેત્ર ધરાવતા ન હોય ત્યાં સુધી અનુચ્છેદ ૨૫૪(૧) લાગુ થઈ શકે નહીં. (સંદર્ભ: હોએક્સ્ટ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ લિમિટેડ ૧૯).

૯૯. ચૌ. ટીકા રામજી અને અન્ય વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય ૨૩ [એઆઈઆર ૧૯૫૬ એસસી ૬૭૬, ચૌ. ટીકા રામજી અને અન્ય વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય] ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું છે કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૫૪ હેઠળ વિસંગતતાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઉભો થતો નથી જ્યાં સંસદીય કાયદો અને રાજ્યનો કાયદો ભિન્ન ક્ષેત્રો ધરાવે છે અને સજાતીય અને સંલગ્ન સ્વરૂપ ધરાવતા હોવા છતાં અલગ અને ભિન્ન બાબતો સાથે સંબંધિત હોય અને જ્યાં સંસદ અને રાજ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા

કાયદાઓની વાસ્તવિક શરતોમાં સૂચિ ૩ ને સુસંગત એવી કોઈ અસંગતતા ન હોય.

૧૦૦. ઈનોવેન્ટિવ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ ૨૨ માં, ટીકા રામજી ૨૩ અને દીપ ચંદ ૨૧ માં દર્શાવેલા ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોનો સંદર્ભ આપતા, પેરાગ્રાફ '૪૨' અને '૪૩' માં નીચે મુજબ નોંધવામાં આવ્યું હતું :–

"૪૨. ટીકા રામજી વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, (૧૯૫૬) એસસીઆર ૩૯૩ માં, આ અદાલતે, બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૫૪ ને ટાંક્યા પછી, ઓસ્ટ્રેલિયન બંધારણ પરના એક ગ્રંથ અને વિવિધ ઓસ્ટ્રેલિયન ચુકાદાઓનો વિગતવાર સંદર્ભ નીચે મુજબ આપ્યો હતો:

(એસસીઆર પૃષ્ઠ ૪૨૪–૨૭ : એઆઇઆર પૃષ્ઠ ૬૯૮–૭૦૦, પેરા ૨૭–૩૨)

"૨૭. નિકોલસે તેમના ઓસ્ટ્રેલિયન કોન્સ્ટિટ્યુશન, દ્વિતીય આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૩૦૩ માં અસંગતતા અથવા વિસંગતતાની ત્રણ કસોટીઓનો સંદર્ભ આપ્યો છે:––

(૧) પ્રતિસ્પર્ધી કાયદાઓની વાસ્તવિક શરતોમાં અસંગતતા હોઈ શકે છે (આર. વિરુદ્ધ બ્રિસ્બેન લાયસન્સિંગ કોર્ટ).

(૨) જોકે કોઈ સીધો સંઘર્ષ ન હોય, તેમ છતાં રાજ્યનો કાયદો નિષ્ક્રિય હોઈ શકે છે કારણ કે કોમનવેલ્થ કાયદો, અથવા કોમનવેલ્થ કોર્ટનો ચુકાદો, એક સંપૂર્ણ અને સર્વગ્રાહી કોડ બનવાના હેતુથી બનાવવામાં આવ્યો હોય (ક્લાઇડ એન્જિનિયરિંગ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ કાઉબર્ન, [૧૯૨૬] ૩૭ સીએલઆર ૪૬૬).

(૩) હેતુના અભાવે પણ, સંઘર્ષ ત્યારે ઉદ્ભવી શકે છે જ્યારે રાજ્ય અને કોમનવેલ્થ બંને સમાન વિષયવસ્તુ પર પોતાની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવાનો પ્રયાસ કરે (વિક્ટોરિયા વિરુદ્ધ કોમનવેલ્થ, [૧૯૩૭] ૫૮ સીએલઆર ૬૧૮; વેન વિરુદ્ધ એટર્ની-જનરલ (વિક્ટોરિયા), [૧૯૪૮] ૭૭ સીએલઆર ૮૪).

૨૮. આઇઝેક્સ, જસ્ટિસે ક્લાઇડ એન્જિનિયરિંગ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ કાઉબર્ન [(૧૯૨૬) ૩૭ સીએલઆર ૪૬૬, ૪૮૯] માં અસંગતતાની એક કસોટીને નિર્ણાયક તરીકે નિર્ધારિત કરી હતી:

"જો કે, કોઈ સક્ષમ વિધાનમંડળ સ્પષ્ટપણે અથવા ગર્ભિત રીતે સમગ્ર ક્ષેત્રને આવરી લેવાનો પોતાનો હેતુ દર્શાવે છે, ત્યારે તે

અસંગતતાની નિર્ણાયક કસોટી છે જ્યાં અન્ય વિધાનમંડળ તે જ ક્ષેત્રમાં કોઈ પણ હદ સુધી પ્રવેશ કરવાનું ધારણ કરે છે."

૨૯. ડિક્સન, જસ્ટિસે એક્સ પાર્ટે મેકલીન [(૧૯૩૦) ૪૩ સીએલઆર ૪૭૨, ૪૮૩] માં આ વિષયને વિસ્તૃત રીતે સમજાવ્યો હતો:

"જ્યારે કોમનવેલ્થની સંસદ અને રાજ્યની સંસદ બંને એક જ વિષય પર કાયદો ઘડે છે અને આચરણનો નિયમ શું હશે તે નિર્ધારિત કરે છે, ત્યારે તેઓ એવા કાયદા બનાવે છે જે અસંગત હોય છે, ભલે બંને દ્વારા નિર્ધારિત આચરણનો નિયમ સમાન હોય, અને કલમ ૧૦૯ લાગુ પડે છે. આ બાબત સ્થાપિત છે, ઓછામાં ઓછું ત્યારે જ્યારે તેઓ જે શિક્ષાત્મક જોગવાઈઓ લાદે છે તે ભિન્ન હોય. પરંતુ તેનું કારણ એ છે કે, પાળવાના નિયમનું નિર્ધારણ કરીને, ફેડરલ કાયદો વિષયવસ્તુને આવરી લેવાનો અને તેના પર કાયદો શું હશે તે પ્રદાન કરવાનો હેતુ દર્શાવે છે. જો એવું જણાય કે ફેડરલ કાયદો રાજ્યના કાયદાના પૂરક અથવા સંચિત હોવાનો હેતુ ધરાવતો હતો, તો સમાન ફરજો લાદવામાં અથવા ભિન્ન દંડ ફટકારવામાં કોઈ અસંગતતા દર્શાવવામાં આવશે નહીં. અસંગતતા

માત્ર બે કાયદાઓના સહ–અસ્તિત્વમાં નથી કે જેનું એકસાથે પાલન કરવું શક્ય છે. તે સર્વોચ્ચ વિધાનમંડળના તેના કાયદા દ્વારા સંપૂર્ણ, સર્વગ્રાહી અથવા અનન્ય રીતે વ્યક્ત કરવાના હેતુ પર આધાર રાખે છે કે જે ચોક્કસ આચરણ અથવા બાબત પર તેનું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે તેના પર કયો કાયદો લાગુ થશે. જ્યારે કોઈ ફેડરલ કાયદો આવો હેતુ જાહેર કરે છે, ત્યારે રાજ્યના કાયદા માટે તે જ આચરણ અથવા બાબતનું નિયમન કરવું તેની સાથે અસંગત છે".

૩૦. તે જ અર્થમાં ઈવાટ, જસ્ટિસના સ્ટોક મોટર પ્લો લિમિટેડ વિરુદ્ધ ફોર્સીથ [(૧૯૩૨) ૪૮ સીએલઆર ૧૨૮, ૧૪૭] માં અવલોકનો છે:

"તેથી, હવે એ સ્થાપિત થયું છે કે રાજ્ય અને ફેડરલ કાયદાઓ અસંગત હોઈ શકે છે, ભલે બંને કાયદાઓનું પાલન કરવું શક્ય હોય. અસંગતતા ત્યારે પણ હોઈ શકે છે જ્યારે દરેક કાયદો પાલનની સમાન ફરજ લાદે છે. આ તારણો મુખ્યત્વે રાજ્યના કાયદાને "અસંગતતા" આપીને મેળવવામાં આવ્યા છે, એટલા માટે નહીં કે ફેડરલ કાયદો તેને સીધો અમાન્ય કરે છે અથવા તેની સાથે

સંઘર્ષ કરે છે, પરંતુ એટલા માટે કે ફેડરલ કાયદો "ક્ષેત્રને આવરી લે છે" તેમ કહેવાય છે. આ એક ખૂબ જ અસ્પષ્ટ શબ્દસમૂહ છે, કારણ કે કાયદાના વિષયો ભૌગોલિક વિસ્તારો સાથે બહુ ઓછી સમાનતા ધરાવે છે. આ માત્ર એ હકીકતને વ્યક્ત કરવા માટેનો એક રૂઢિપ્રયોગ છે કે, જે વિષયવસ્તુ સાથે વ્યવહાર કરવામાં આવ્યો છે, અને તેની સાથે વ્યવહાર કરવાની પદ્ધતિ, અને નિર્ધારિત નિયમોની પ્રકૃતિ અને બહુલતાના કારણે, ફેડરલ સત્તાવાળાઓએ એક એવી યોજના અથવા આયોજન અપનાવ્યું છે જે જો અન્ય કોઈ સત્તાધિકારી દ્વારા આ વિષય પર કોઈ વધારાના નિયમો નિર્ધારિત કરવામાં આવે તો તેમાં અવરોધ અને અડચણ ઉભી થશે; બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો રાજ્ય સત્તાધિકારી દ્વારા વિષયને સ્પર્શવામાં આવે અથવા તેનું અતિક્રમણ કરવામાં આવે".

૩૧. કલકત્તા ઉચ્ચ અદાલતે જી. પી. સ્ટુઅર્ટ વિરુદ્ધ બી. કે. રોય ચૌધરી [એઆઇઆર ૧૯૩૯ કેલ ૬૨૮] માં વિસંગતતાના અર્થ પર વિચાર કરવાની તક મળી હતી અને બી. એન. રાવ, જસ્ટિસ જેમણે અદાલતનો ચુકાદો આપ્યો હતો તેમણે પૃષ્ઠ ૬૩૨ પર અવલોકન કર્યું હતું:

"કેટલીકવાર એવું કહેવામાં આવે છે કે જ્યાં સુધી બે કાયદાઓ વચ્ચે સીધો સંઘર્ષ ન હોય ત્યાં સુધી તેમને યોગ્ય રીતે વિસંગત કહી શકાય નહીં, જેમ કે જ્યારે એક કાયદો "કરો" અને બીજો "ન કરો" તેમ કહે છે, આ દૃષ્ટિકોણ મુજબ, જો બંને કાયદાઓનું પાલન કરવું શક્ય હોય તો કોઈ સાચી વિસંગતતા નથી. અમે અત્યારે જે કારણો રજૂ કરીશું તેના પરથી અમને લાગે છે કે આ ખૂબ જ સંકુચિત કસોટી છે: વિસંગતતાના એવા કિસ્સાઓ પણ હોઈ શકે છે જ્યાં બંને કાયદાઓ "ન કરો" તેમ કહે છે પરંતુ ભિન્ન રીતે. ઉદાહરણ તરીકે, એક કાયદો કહી શકે છે, "કોઈ પણ વ્યક્તિ છૂટક દારૂ વેચશે નહીં, એટલે કે એક સમયે પાંચ ગેલનથી ઓછી માત્રામાં" અને બીજો કાયદો કહી શકે છે, "કોઈ પણ વ્યક્તિ છૂટક દારૂ વેચશે નહીં, એટલે કે એક સમયે દસ ગેલનથી ઓછી માત્રામાં". અહીં, બંનેમાંથી જે વધુ કડક છે એટલે કે બીજા કાયદાનું પાલન કરીને દેખીતી રીતે બંને કાયદાઓનું પાલન કરવું શક્ય છે; છતાં તે એટલું જ સ્પષ્ટ છે કે બંને કાયદાઓ વિસંગત છે, કારણ કે નાગરિકને તેમાંથી એકનું પાલન કરવાની ફરજ પાડવામાં આવે છે તે હદ સુધી, બીજો કાયદો, ભલે વાસ્તવમાં તેનું ઉલ્લંઘન ન થયું હોય, છતાં નિષ્ફળ જાય છે".

ત્યારબાદ વિદ્વાન ન્યાયાધીશે વિવિધ સત્તાધિકારીઓ પર ચર્ચા કરી જેમણે ઓસ્ટ્રેલિયા, કેનેડા અને ઇંગ્લેન્ડમાં વિસંગતતાની કસોટી નક્કી કરી હતી અને પૃષ્ઠ ૬૩૪ પર તારણ કાઢ્યું હતું:

"અંગ્રેજી કેસો તેમજ કેનેડિયન કેસો પરથી તારવી શકાય તેવો સિદ્ધાંત ઓસ્ટ્રેલિયન ૪૪ કલાકના કેસ (૩૭ સી. એલ. આર. ૪૬૬) માં આઇઝેક્સ, જસ્ટિસ દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા સિદ્ધાંત સમાન જ જણાય છે કે જો પ્રભાવી કાયદાએ સ્પષ્ટપણે અથવા ગર્ભિત રીતે સમગ્ર ક્ષેત્રને આવરી લેવાનો પોતાનો હેતુ દર્શાવ્યો હોય, તો તે જ ક્ષેત્રમાં ગૌણ કાયદો વિસંગત છે અને તેથી તે નિષ્ક્રિય છે. આપેલા કિસ્સામાં પ્રભાવી કાયદો કઈ હદ સુધી આવો હેતુ દર્શાવે છે તે અનિવાર્યપણે તે ચોક્કસ કાયદાની ભાષા પર આધાર રાખે છે".

૩૨. સુલેમાન, જસ્ટિસે શ્યામાકાંત લાલ વિરુદ્ધ રામભજન સિંહ [(૧૯૩૯) એફસીઆર ૧૮૮, ૨૧૨] માં વિસંગતતાના સંબંધમાં અર્થઘટનનો સિદ્ધાંત નીચે મુજબ નિર્ધારિત કર્યો હતો (એસસીસી ઓનલાઇન એફસી):

"જ્યારે પ્રશ્ન એ હોય કે શું પ્રાંતીય કાયદો પ્રવર્તમાન ભારતીય કાયદા સાથે વિસંગત છે, ત્યારે તેની વિસંગતતા અને તે કઈ હદ સુધી વિસંગત છે તે દર્શાવવાની જવાબદારી તેની વૈધતા પડકારનાર પક્ષ પર હોવી જોઈએ. તેની વૈધતાની તરફેણમાં પૂર્વધારણા હોવી જોઈએ, અને તેમની વચ્ચે સુમેળ સાધવા માટે અને બંનેનું એવું અર્થઘટન કરવા માટે તમામ પ્રયાસો કરવા જોઈએ જેથી કરીને તેઓ એકબીજા સાથે વિસંગત ન બને; અને એ જોવાની કાળજી રાખવી જોઈએ કે શું બંને ખરેખર અતિક્રમણ વિના અલગ-અલગ ક્ષેત્રોમાં કાર્યરત નથી. વધુમાં, વિસંગતતા વાસ્તવિકતામાં અસ્તિત્વ ધરાવતી હોવી જોઈએ, અને તે માત્ર એક સંભાવના પર આધારિત ન હોવી જોઈએ. ઓન્ટેરિયો પ્રાંતના એવા જિલ્લાઓમાં જ્યાં કેનેડિયન એક્ટના પ્રતિબંધો લાગુ નથી અને ક્યારેય લાગુ ન પણ થઈ શકે ત્યાં આ બંને કાયદાઓ વચ્ચે વિસંગતતા અસ્તિત્વ ધરાવે છે તેવું માનવા માટે તેમના લૉર્ડશિપને કોઈ પર્યાપ્ત આધારો મળતા નથી: (એટર્ની-જનરલ ફોર ઓન્ટેરિયો વિરુદ્ધ એટર્ની-જનરલ ફોર ધ ડોમિનિયન) [(૧૮૯૬) એસી ૩૪૮, ૩૬૯-૭૦]." (પૃષ્ઠ ૪૨૪-૪૨૭ પર) (ભારપૂર્વક આપેલ છે)

આ અદાલતે સ્પષ્ટપણે ઠરાવ્યું હતું કે પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સ

(મુખ્ય તત્વ અને સાર) નો સિદ્ધાંત વિસંગતતાના સિદ્ધાંતોને લાગુ પડતો નથી કારણ કે: (એસસીઆર પૃષ્ઠ ૪૨૦-૨૧ : એઆઇઆર પૃષ્ઠ ૬૯૬, પેરા ૨૪)

"૨૪.....પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સની દલીલ અહીં એટલા માટે આયાત કરી શકાય નહીં કારણ કે, જ્યારે કેન્દ્ર તેમજ રાજ્ય વિધાનમંડળ બંને સંવર્તી ક્ષેત્રમાં કાર્યરત હતા, ત્યારે સૂચિ ૧ ની એન્ટ્રી પર હેઠળ કેન્દ્રમાં સ્થાપિત વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્ર પર કોઈ અતિક્રમણનો પ્રશ્ન નહોતો, એકમાત્ર પ્રશ્ન જે બાકી રહ્યો હતો તે એ હતો કે, કેન્દ્ર અને રાજ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદાના બંને ભાગોને એકસાથે રાખતા, શું કોઈ વિસંગતતા હતી, જે દલીલ સાથે હવે પછી વ્યવહાર કરવામાં આવશે."

૪૩. દીપ ચંદ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, ૧૯૫૯ સપ્લી. (૨) એસસીઆર ૮ માં, આ અદાલતે ઝવેરભાઈ (ઉપરોક્ત) અને ટીકા રામજી (ઉપરોક્ત) માં આપેલા તેના અગાઉના ચુકાદાઓનો સંદર્ભ આપ્યો અને ઠરાવ્યું:

"૨૯.....બે કાયદાઓ વચ્ચેની વિસંગતતા આથી નીચેના ત્રણ સિદ્ધાંતોના આધારે નક્કી કરી શકાય છે:

(૧) શું બંને જોગવાઈઓ વચ્ચે સીધો સંઘર્ષ છે;

(૨) શું સંસદ રાજ્ય વિધાનમંડળના કાયદાને બદલીને તે વિષયવસ્તુના સંબંધમાં એક સર્વગ્રાહી કોડ બનાવવાનો હેતુ ધરાવતી હતી; અને

(૩) શું સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ કાયદો અને રાજ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ કાયદો સમાન ક્ષેત્ર ધરાવે છે."

૧૦૧. ઉપરોક્ત તમામ સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે પુનરોચ્ચાર કરી શકીએ છીએ કે પડકારવામાં આવેલ કાયદો "જમીન" એટલે કે "જમીનમાં અથવા જમીન પરના અધિકારો" ના ક્ષેત્ર સાથે સંબંધિત છે, જે સૂચિ ૨ (રાજ્ય સૂચિ) ની એન્ટ્રી ૧૮ ને સુસંગત વિશિષ્ટ ક્ષેત્રની અંતર્ગત છે. સંસદને, ન તો સૂચિ ૧ (સંઘ સૂચિ) માં, ન તો સૂચિ ૩ (સંવર્તી સૂચિ) માં, કોઈ એવો કાયદો ઘડવાની સત્તા આપવામાં આવી છે, જે કોઈ ચોક્કસ પ્રાંત અથવા રાજ્યમાં "જમીન અથવા જમીન સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓ સાથે સુસંગત વિષય" સાથે વ્યવહાર કરતો હોય. એન્ટ્રી ૧૮ "જમીન" ના સંબંધમાં, મુખ્ય શબ્દ પછી બાકીની બાબતો આવે છે,

જેમ કે "જમીનમાં અધિકારો, જમીન પરના અધિકારો", જે માલિકી અથવા ભાડાપટ્ટાના અધિકારો અથવા સુખાધિકાર અથવા અન્ય આનુષંગિક અધિકારો વગેરે સાથે સંબંધિત છે. એન્ટ્રી ૧૮ ને એન્ટ્રી ૬૪ સાથે વાંચતા વધુમાં જણાય છે કે રાજ્ય સૂચિ (સૂચિ ૨) માંની કોઈપણ બાબત સંબંધિત કાયદાઓ વિરુદ્ધની કોઈપણ પ્રવૃત્તિને આવા કાયદા હેઠળ ગુનો બનાવતો કોઈ પણ કાયદો ઘડવા માટે રાજ્ય સક્ષમ છે. "લેન્ડ ગ્રેબિંગ" (જમીન હડપ કરવી), એક એવી પ્રવૃત્તિ છે જેમાં કોઈ પણ વ્યક્તિ કોઈ કાયદેસરના હક વિના એવી કોઈ જમીન પર કબજો કરે છે અથવા કબજો કરવાનો પ્રયાસ કરે છે જેના પર તેની માલિકી, હક કે વાસ્તવિક કબજો નથી, તેને કાયદા વિરુદ્ધ ગુનો બનાવવામાં આવ્યો છે, જે જમીન હડપ કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકે છે. કાયદેસરના સાધનો દ્વારા રાજ્યમાં જમીન ધારણ કરવાના કાયદા વિરુદ્ધ જમીન હડપ કરવાની પ્રવૃત્તિને ગુનો બનાવવો તે એન્ટ્રી ૬૪ સાથે સંબંધિત હશે કારણ કે તેને સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧૮ માંની બાબત એટલે કે "જમીન" ના સંબંધમાં ગુનો બનાવવામાં આવ્યો છે, જે ફરીથી રાજ્ય વિધાનમંડળના વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્રમાં છે.

૧૦૨. એન્ટ્રી ૬૫ પર આવીએ તો, તે રાજ્ય વિધાનમંડળને તેની પ્રાદેશિક સત્તાની મર્યાદામાં, સૂચિ ૨ (રાજ્ય સૂચિ) માંની કોઈપણ બાબત સંબંધિત અદાલતની સત્તા અને અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરવા માટે સક્ષમ બનાવે છે. આમ, લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૭ હેઠળ રાજ્યના પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રમાં

કોઈ વિસ્તાર અથવા વિસ્તારો માટે વિશેષ અદાલતોના અધિકારક્ષેત્ર અને સત્તા પ્રદાન કરવી એ એન્ટ્રી ૬૫ માં આવશે, કારણ કે અદાલત પર અધિકારક્ષેત્ર અને સત્તાનું આવું પ્રદાન રાજ્ય સૂચિમાંના વિષય "જમીન" એટલે કે "જમીનમાં અથવા જમીન પરના અધિકારો" ના સંબંધમાં હશે. પરિણામ એ છે કે રાજ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા ઘડવામાં આવેલ પડકારરૂપ કાયદો સંપૂર્ણપણે સૂચિ ૨ દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલા ક્ષેત્રોમાં આવે છે, કારણ કે જમીન હડપ કરવાની પ્રવૃત્તિને ગુનો બનાવવો અને જમીન હડપ કરવાના કોઈપણ કથિત કૃત્યમાંથી ઉદ્ભવતા દરેક કેસની સુનાવણી કરવા માટે વિશેષ અદાલતોને અધિકારક્ષેત્ર અને સત્તા પ્રદાન કરવી એ વિષય "જમીન", એટલે કે "જમીનમાં અથવા જમીન પરના અધિકાર" સાથે સુસંગત હશે, જે એન્ટ્રી ૧૮ ને સંબંધિત છે અને આમ, સૂચિ ૨ (રાજ્ય સૂચિ) ની એન્ટ્રી ૬૪ અને ૬૫ દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલા ક્ષેત્રોમાં આવશે.

૧૦૩. હોએક્સ્ટ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ લિમિટેડ ૧૯ માં સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું છે તેમ, તે સ્વયંસિદ્ધ હશે કે સાતમી સૂચિની સૂચિ ૨ માંની એન્ટ્રીના સંબંધમાં કાયદો બનાવવાની અને તે સંદર્ભમાં આનુષંગિક જોગવાઈઓ બનાવવાની રાજ્ય વિધાનમંડળની સત્તા સંપૂર્ણ છે અને તે સંસદની સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રી હેઠળ કાયદો બનાવવાની સત્તાને આધીન નથી. જ્યારે કોઈ એક એન્ટ્રીને બીજી એન્ટ્રીને "આધીન" કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેનો અર્થ માત્ર એટલો જ થાય છે કે

અગાઉની એન્ટ્રીના વ્યાપમાંથી, પછીની એન્ટ્રી દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલ કાયદાકીય ક્ષેત્ર યોગ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા ખાસ વ્યવહાર કરવા માટે અનામત રાખવામાં આવ્યું છે. અમારી સમક્ષ રજૂઆત કરવામાં આવી છે તેમ, એન્ટ્રી ૧૮, ૬૪ અને ૬૫ ને સૂચિ ૩ ની કોઈપણ એન્ટ્રીઓ, એટલે કે સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રી ૧ થી ૬, ૭, ૧૧એ, ૧૨, ૧૩, ૪૬ ને આધીન રાખવામાં આવી નથી.

૧૦૪. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, ટીકા રામ ૨૩ માં સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકનો પરથી સંકેત લેતા, એવું ઠરાવી શકાય કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૫૪ માં વિસંગતતાનો કોઈ પ્રશ્ન નથી, કારણ કે રાજ્ય વિધાનમંડળ "જમીન", એટલે કે "જમીનમાં અથવા જમીન પરના અધિકાર" ના ક્ષેત્રમાં કાયદો ઘડવા માટે સક્ષમ છે, જે એન્ટ્રી ૧૮ માં તેના રાજ્ય વિષયને સુસંગત એક અલગ અને સ્પષ્ટ બાબત છે અને તે જ સૂચિ એટલે કે સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૬૪ અને ૬૫ માં સજાતીય અને સંલગ્ન સ્વરૂપની બાબતો છે.

૧૦૫. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સના સિદ્ધાંતને લાગુ કરતાં, સમગ્ર લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ને સારરૂપ ધ્યાનમાં લેતા, પડકારવામાં આવેલ કાયદાનો ઉદ્દેશ ગુજરાત રાજ્યમાં જમીનોના સંબંધમાં જમીન હડપ કરવાની પ્રવૃત્તિઓ પર પ્રતિબંધ મૂકવાનો છે, અને તે રીતે, સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રી ૧, ૨, ૬, ૭, ૧૧એ, ૧૨, ૧૩, ૪૬ દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલા ક્ષેત્રોની

વાસ્તવિક શરતોમાં કોઈ અસંગતતા નથી.

૧૦૬. અર્થઘટનના સુસ્થાપિત નિયમનો ઉપયોગ કરતા, કે ત્રણેય સૂચિઓમાંની એન્ટ્રીઓ વ્યાપક અને ઉદાર અર્થમાં વાંચવી જોઈએ અને તેમને સૌથી વ્યાપક અવકાશ આપવો જોઈએ જે તેમનો અર્થ ન્યાયી રીતે આપી શકે કારણ કે તેઓ સરકારની તંત્ર રચના સુયોજિત કરે છે, અમે શોધીએ છીએ કે બંધારણે કાયદા વિરુદ્ધના ગુનાઓ માટે અને રાજ્ય સૂચિ (સૂચિ ૨) માંની કોઈપણ બાબતના સંબંધમાં અદાલતના અધિકારક્ષેત્ર અને સત્તાઓ માટે જોગવાઈ કરવાની રાજ્યની સત્તા અને સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રી ૧, ૧૧એ અને ૪૬ માં સંઘની સત્તાને પરસ્પર વિશિષ્ટ બનાવી છે, જેથી આવા ક્ષેત્રોની પરસ્પર વ્યાપ્ત સત્તાઓમાંથી ઉદ્ભવતી મુશ્કેલીઓને ટાળી શકાય. તે સ્પષ્ટ છે કે સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રી ૧, ૨, ૬, ૭, ૧૧એ, ૧૨, ૧૩ અને ૪૬ માં કાયદાના સામાન્ય વિષયો અને સૂચિ ૨ માં વિશિષ્ટ રાજ્ય વિષય "જમીન" વચ્ચે તફાવત છે. ઉપરોક્ત એન્ટ્રીઓમાં વ્યવહાર કરવામાં આવેલા કાયદાના સામાન્ય વિષયો અને એન્ટ્રી ૧૮ ને સુસંગત બાબતો પર કાયદો ઘડવાની સત્તા, એટલે કે "જમીનમાં અથવા જમીન પરના અધિકાર" એક અલગ જૂથ હેઠળ છે. આ પરસ્પર વિશિષ્ટતા એ હકીકત દ્વારા વધુ પુષ્ટિ પામે છે કે સૂચિ ૩ (સંવર્તી સૂચિ) માં "જમીન", એટલે કે "જમીનમાં અથવા જમીન પરના અધિકાર" સંબંધિત કોઈ એન્ટ્રી નથી. આમ, આપણા બંધારણમાં, "જમીન" ના વિશિષ્ટ રાજ્ય વિષય પર, એટલે કે "જમીનમાં અથવા જમીન

પરના અધિકારો" પર સંઘ અને રાજ્યની કાયદાકીય સત્તાનો સંઘર્ષ ઉભો થઈ શકે નહીં. તેમ હોવાથી, સાતમી સૂચિની સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧૮ ને સુસંગત એવા "જમીન" એટલે કે "જમીનમાં અથવા જમીન પરના અધિકાર" ના સંબંધમાં કાયદો ઘડવાની રાજ્યની વિશિષ્ટ સત્તા જેવા પ્રતિબંધિત ક્ષેત્રમાં સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રી ૧, ૨, ૬, ૭, ૧૧એ, ૧૨, ૧૩ અને ૪૬ હેઠળ સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદાઓ દ્વારા અતિક્રમણ થઈ શકે છે તેવી રજૂઆતને સમજવી અમને મુશ્કેલ લાગે છે.

(ઈ) કેન્દ્રીય કાયદાઓ સાથે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની વિવિધ જોગવાઈઓના સ્પષ્ટ સંઘર્ષ અંગે વિદ્વાન વકીલોની દલીલો સાથે વ્યવહાર :-

૧૦૭. કેન્દ્રીય કાયદાઓ, એટલે કે સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, લિમિટેશન એક્ટ, સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટ અને ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટ સાથેના સ્પષ્ટ સંઘર્ષ વિશે અરજદારોના વિદ્વાન વકીલની આગામી દલીલ પર આવતાં, અમે અહીં નીચે મુજબ દરેક જોગવાઈઓ સાથે વ્યવહાર કરી શકીએ છીએ :-

(૧) સિવિલ પ્રોસિજર કોડ અને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ સાથે સંઘર્ષ

૧૦૮. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે પડકારવામાં આવેલ કાયદો સિવિલ પ્રોસિજર કોડ અને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડમાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા કરતાં અલગ પ્રક્રિયા પ્રદાન કરે છે. કલમ ૨ અને કલમ ૯(૩) અનુક્રમે સિવિલ અને ક્રિમિનલ કાર્યવાહીને લગતી પ્રક્રિયા પ્રદાન કરતા, તે ક્ષેત્ર ધરાવતા સંસદીય કાયદા પર લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓને સર્વોપરી અસર આપે છે.

૧૦૯. તે જ બાબત સાથે વ્યવહાર કરવા માટે, અમે નોંધી શકીએ છીએ કે સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૪(૧) એ સેવિંગ ક્લોઝ (બચાવ કલમ) ના સ્વરૂપમાં છે કારણ કે તે જોગવાઈ કરે છે કે કોડની જોગવાઈઓ હાલમાં અમલમાં રહેલા કોઈપણ વિશેષ અથવા સ્થાનિક કાયદાને અથવા પ્રદાન કરાયેલ કોઈપણ વિશેષ અધિકારક્ષેત્ર અથવા સત્તાને, અથવા હાલમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈ કાયદા દ્વારા અથવા તે હેઠળ નિર્ધારિત વિશેષ પ્રકારની પ્રક્રિયાને મર્યાદિત અથવા અન્યથા અસર કરતી ગણાશે નહીં. તદુપરાંત, અમે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૯(૨) જોઈ શકીએ છીએ, જેથી સદર જોગવાઈનો અર્થ અને હેતુ સમજી શકાય, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:-

"૯(૨) સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮ (૧૯૦૮ નો ૫) માં ગમે તે લખેલું હોય

તેમ છતાં, જમીન હડપ કરવાના કથિત કૃત્યના સંબંધમાં અથવા આ કાયદા હેઠળ હડપ કરાયેલી કોઈ પણ જમીનના હક અને માલિકીના, અથવા કાયદેસરના કબજાના પ્રશ્નના નિર્ધારણનો કોઈ પણ કેસ, આ કાયદાની જોગવાઈઓને આધીન, વિશેષ અદાલતમાં ચલાવી શકાશે અને વિશેષ અદાલતનો નિર્ણય અંતિમ રહેશે."

૧૧૦. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૯(૨) નું કાળજીપૂર્વક વાંચન દર્શાવે છે કે તે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૭ હેઠળ રચાયેલી વિશેષ અદાલતોને આવી કોઈ પણ જમીન જે સદર કાયદાની કલમ ૨(ઈ) ના અર્થની અંદર આવતી હડપ કરાઈ હોવાનો આક્ષેપ હોય, તેના હક અને માલિકીના અથવા કાયદેસરના કબજાના પ્રશ્નોની સુનાવણી અને નિર્ધારણ કરવા માટે વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરે છે.

૧૧૧. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલની દલીલ એ છે કે કલમ ૯ ની પેટા–કલમ (૨) માં નોન–ઓબ્સટેન્ટ ક્લોઝ સિવિલ પ્રોસિજર કોડ હેઠળ નિર્ધારિત દીવાની દાવાની સુનાવણીને લગતી તમામ પ્રક્રિયાઓને બાકાત રાખે છે અને સ્થાવર મિલકતના હક, માલિકી અથવા કબજાના નિર્ધારણ માટેની સુનાવણીની પ્રક્રિયાને નોંધપાત્ર રીતે અવગણે છે, જે કેન્દ્રીય કાયદા એટલે કે દીવાની પ્રકારના તમામ દાવાઓની સુનાવણી માટે વ્યાપક પ્રક્રિયા પ્રદાન કરવા માટે ઘડવામાં

આવેલા સિવિલ પ્રોસિજર કોડ સાથે સીધા સંઘર્ષમાં છે.

૧૧૨. આ રજૂઆતનો જવાબ આપવા માટે, એટલું કહેવું પૂરતું છે કે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૯ ની પેટા–કલમ (૨) માં સમાવિષ્ટ નોન–ઓબ્સટેન્ટ ક્લોઝનું વાંચન દર્શાવે છે કે તે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળ રચાયેલી વિશેષ અદાલતોને વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરે છે, જે નિયમિત દીવાની અદાલતોના દીવાની પ્રકારના તમામ દીવાની દાવાઓની સુનાવણી કરવાના અધિકારક્ષેત્રને સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખે છે. સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૯ દીવાની પ્રકારના તમામ દાવાઓની સુનાવણી માટે અદાલતો, જેમને તેમાં જિલ્લા અદાલતો તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે, તેમના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવા માટે નિર્ધારિત કરે છે, સિવાય કે જેની નોંધ લેવા પર સ્પષ્ટપણે અથવા ગર્ભિત રીતે પ્રતિબંધ હોય.

૧૧૩. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૯(૨) અને સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૯ ને સંયુક્ત રીતે વાંચતા, તે સ્પષ્ટ થાય છે કે વિધાનમંડળનો હેતુ લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળ રચાયેલી વિશેષ અદાલતોને જમીન હડપ કરવાના કથિત કૃત્ય સંબંધિત દીવાની પ્રકારના તમામ વિવાદોની સુનાવણી કરવાની સત્તા આપવાનો હતો, જેમાં તેના હક, માલિકી અથવા કબજાના પ્રશ્નનો સમાવેશ થઈ શકે છે. આ બાબત કલમ ૨(૩) માં આપવામાં આવેલ "લેન્ડ

ગ્રેબિંગ" ના કૃત્યના અર્થ પરથી વધુ સ્પષ્ટ થઈ શકે છે, જે "લેન્ડ ગ્રેબિંગ" ને કોઈ જમીન પર કબજો કરવાની અથવા કબજો મેળવવાનો પ્રયાસ કરવાની એવી પ્રવૃત્તિ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે જેના પર જે વ્યક્તિ સામે આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા છે તેની પાસે કોઈ કાયદેસરના હક વિના કોઈ માલિકી, હક કે વાસ્તવિક કબજો નથી.

૧૧૪. આગળ વધતા, આપણે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૧૦ ની જોગવાઈઓ નોંધવી જરૂરી છે, જે વિશેષ અદાલત સમક્ષની કાર્યવાહીમાં સિવિલ પ્રોસિજર કોડની જોગવાઈઓની લાગુ પડવાની ક્ષમતા પ્રદાન કરે છે, જ્યાં સુધી તેઓ લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત ન હોય અને વધુમાં જણાવે છે કે સદર કાયદાની એટલે કે સિવિલ પ્રોસિજર કોડની જોગવાઈઓના હેતુ માટે, વિશેષ અદાલતને દીવાની અદાલત ગણવામાં આવશે.

૧૧૫. અરજદારના વિદ્વાન વકીલની એ દલીલ કે કલમ ૯ ની પેટા–કલમ (૨) હેઠળ નોન–ઓબ્સટેન્ટ ક્લોઝ સિવિલ પ્રોસિજર કોડમાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયાને નબળી પાડે છે, તેથી, સદર જોગવાઈના ખોટા વાંચન/ખોટા અર્થઘટનનું પરિણામ હોવાને કારણે તેને ફગાવી દેવાને પાત્ર છે. તે સુસ્થાપિત છે કે નોન–ઓબ્સટેન્ટ ક્લોઝ મુખ્ય ભાગના વ્યાપક અર્થને નબળો પાડી શકતો નથી જ્યાં કાયદાકીય ભાગ સ્પષ્ટ હોય; નોન–ઓબ્સટેન્ટ ક્લોઝ તેના વ્યાપને ઘટાડી

શકતો નથી. તે જ રીતે, કલમ ૯ ની પેટા-કલમ (૩) જે દીવાની જવાબદારી નક્કી કરવાની બાબતમાં કુદરતી ન્યાય અને નિષ્પક્ષતાના સિદ્ધાંતો સાથે સુસંગત હોવાની પ્રક્રિયા પ્રદાન કરે છે, અને સિવિલ પ્રોસિજર કોડની જોગવાઈઓને પડકારરૂપ કાયદાની અને તે હેઠળ બનેલા નિયમોની જોગવાઈઓને આધીન બનાવે છે, તેને એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૧૦ માં પ્રદાન કર્યા મુજબ સિવિલ પ્રોસિજર કોડની જોગવાઈઓની લાગુ પડવાની ક્ષમતાના વ્યાપને ઘટાડનારી કહી શકાય નહીં.

૧૧૬. અમે વધુમાં નોંધી શકીએ છીએ કે પડકારવામાં આવેલા કાયદાની કલમ ૯ ની પેટા-કલમ (૩) દીવાની જવાબદારી નક્કી કરવાની પ્રક્રિયા સાથે સંબંધિત છે જે પડકારવામાં આવેલા કાયદાની કલમ ૪(૩) મુજબ એવી વ્યક્તિ પર લાદવામાં આવનાર છે જે તેના દ્વારા અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા "લેન્ડ ગ્રેબિંગ" નું કૃત્ય કરવા માટે અથવા કરાવવા માટે દોષિત ઠરે છે. કલમ ૪(૩) નું કાળજીપૂર્વક વાંચન દર્શાવે છે કે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ જમીન હડપ કરવાના કૃત્ય માટે દોષિત ઠરેલી વ્યક્તિ પર દીવાની અને ફોજદારી બંને જવાબદારી લાદે છે. દોષિત ઠરવા પર ફોજદારી જવાબદારી, ઓછામાં ઓછી ૧૦ વર્ષની મુદતની કેદ છે, જ્યારે દીવાની જવાબદારી દંડની છે, જે સંબંધિત મિલકતની (હડપ કરેલી જમીનની) જંત્રી કિંમત સુધી વિસ્તરી શકે છે. સદર જોગવાઈ મુજબ, દીવાની અને ફોજદારી બંને જવાબદારીઓ એકસાથે અને

અલગ–અલગ લાદી શકાય છે. આ જોગવાઈને ધ્યાનમાં રાખીને, જ્યારે કલમ ૯(૩) ને કાળજીપૂર્વક વાંચવામાં આવે છે, ત્યારે તે સમજી શકાય છે કે તે કાયદાની જોગવાઈઓ અને તે હેઠળના નિયમોને આધીન રહીને, કુદરતી ન્યાય અને નિષ્પક્ષતાના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરીને, લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૪(૩) મુજબ જમીન હડપ કરનાર પર લાદવામાં આવનાર દંડની ગણતરી દ્વારા 'દીવાની જવાબદારી' નક્કી કરવાની પ્રક્રિયા પ્રદાન કરે છે.

૧૧૭. વધુમાં, એવી રજૂઆત કે પડકારવામાં આવેલા કાયદાની કલમ ૧૫ હેઠળ, કાયદાની અદાલતની ડિક્રી અથવા આદેશને પણ શૂન્ય ગણવામાં આવ્યો છે, જે સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૨(૨) અને કલમ ૧૧ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત ડિક્રીની વિરુદ્ધ ચાલે છે, કારણ કે દીવાની અદાલતના અમલીકરણ યોગ્ય આદેશ અથવા ડિક્રી પર લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓને સર્વોપરી અસર આપવામાં આવી છે, આ મુદ્દા સાથે અમે આ ચુકાદાના આ જ ભાગમાં (ભાગ ૧) થોડી વાર પછી વ્યવહાર કરી શકીએ છીએ.

૧૧૮. હવે ફોજદારી કાર્યવાહી શરૂ કરવાની પદ્ધતિ, તપાસ, ફોજદારી અદાલતો સમક્ષ સુનાવણી અને અપીલ તથા પુનરીક્ષણ વગેરેની જોગવાઈઓ સંબંધિત ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૭૩ ની જોગવાઈઓ પર આવતાં, આપણે ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૪ અને ૫ વાંચી શકીએ છીએ અને તેને નીચે મુજબ પુનઃ

પ્રસ્તુત કરી શકીએ છીએ :-

"૪. ઈન્ડિયન પીનલ કોડ અને અન્ય કાયદાઓ હેઠળના ગુનાઓની સુનાવણી.--

(૧) ઈન્ડિયન પીનલ કોડ (૧૮૬૦ નો ૪૫) હેઠળના તમામ ગુનાઓની તપાસ, પૂછપરછ, સુનાવણી અને અન્ય વ્યવહાર હવે પછી સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ અનુસાર કરવામાં આવશે.

(૨) અન્ય કોઈ પણ કાયદા હેઠળના તમામ ગુનાઓની તપાસ, પૂછપરછ, સુનાવણી અને અન્ય વ્યવહાર તે જ જોગવાઈઓ અનુસાર કરવામાં આવશે, પરંતુ આવા ગુનાઓની તપાસ, પૂછપરછ, સુનાવણી અથવા અન્ય વ્યવહાર કરવાની પદ્ધતિ અથવા સ્થળનું નિયમન કરતા હાલમાં અમલમાં રહેલા કોઈ પણ કાયદાને આધીન રહેશે.

૫. વ્યાવૃત્તિ .--આ કોડમાં સમાવિષ્ટ કોઈ પણ બાબત, તેનાથી વિરુદ્ધની કોઈ વિશિષ્ટ જોગવાઈની ગેરહાજરીમાં, હાલમાં અમલમાં રહેલા કોઈ પણ વિશેષ અથવા સ્થાનિક કાયદાને, અથવા પ્રદાન કરાયેલ કોઈ પણ વિશેષ અધિકારક્ષેત્ર અથવા સત્તાને, અથવા હાલમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈ પણ કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત વિશેષ પ્રકારની પ્રક્રિયાને અસર કરશે નહીં."

૧૧૯. કલમ ૪ ની પેટા–કલમ (૧) ઈન્ડિયન પીનલ કોડ હેઠળના ગુનાઓ સાથે વ્યવહાર કરે છે અને પેટા–કલમ (૨) અપવાદ સાથે વ્યવહાર કરે છે, "પરંતુ આવા ગુનાઓની તપાસ, પૂછપરછ, સુનાવણી અથવા અન્ય વ્યવહાર કરવાની પદ્ધતિ અથવા સ્થળનું નિયમન કરતા હાલમાં અમલમાં રહેલા કોઈ પણ કાયદાને આધીન રહેશે".

ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૫ નું વાંચન દર્શાવે છે કે તે વિશેષ કાયદામાં કોઈ વિપરીત જોગવાઈઓ અથવા વિશેષ જોગવાઈઓની ગેરહાજરીમાં, જે વિશેષ અધિકારક્ષેત્ર અથવા પ્રદાન કરાયેલી સત્તા અથવા કોઈ વિશેષ પ્રકાર અથવા પ્રક્રિયા પ્રદાન કરતી હોય, ફોજદારી કાયદો હોવાને કારણે, વિવિધ પ્રકારની ફોજદારી અદાલતો દ્વારા કેસોની તપાસ, પૂછપરછ અને સુનાવણી માટે લાગુ પડશે.

૧૨૦. સ્ટેટ (યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા) વિરુદ્ધ રામ શરણ [(૨૦૦૩) ૧૨ એસસીસી ૫૭૮, સ્ટેટ (યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા) વિરુદ્ધ રામ શરણ] ના કેસમાં, સેન્ટ્રલ રિઝર્વ પોલીસ ફોર્સ એક્ટ, ૧૯૪૯ ની કલમ ૧૦(એમ) હેઠળ સેન્ટ્રલ રિઝર્વ પોલીસ ફોર્સના આસિંસ્ટન્ટ કમાન્ડન્ટ દ્વારા કરવામા આવેલી સજા અને તેના પરિણામે લાદવામાં આવેલી સજાના પ્રશ્ન સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે "વિશેષ કાયદો

એટલે સામાન્ય કાયદા દ્વારા વ્યવહાર કરવામાં આવતા તમામ કેસો પર લાગુ પડતા સામાન્ય કાયદાના નિયમોથી ભિન્ન, વિશેષ સંજોગોમાં, વિશેષ કેસો માટે ઘડવામાં આવેલો કાયદો". એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે સીઆરપીએફ એક્ટ એ વિશેષ પ્રક્રિયા પ્રદાન કરતો એક વિશેષ કાયદો હોવાને કારણે તેની અંતર્ગત ગુનાઓની તપાસ અથવા પૂછપરછની પદ્ધતિ અથવા સ્થળ માટેની જોગવાઈઓનું પાલન થવું જોઈએ અને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કોઈ જોગવાઈઓ લાગુ થઈ શકે નહીં. આમ, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે આસિસ્ટન્ટ કમાન્ડન્ટ, સીઆરપીએફ આ બાબતની સુનાવણી માટે જરૂરી અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા હતા.

૧૨૧. જો કે, પડકારવામાં આવેલા લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૯(૪) અને કલમ ૧૦ ની જોગવાઈઓ પર પાછા ફરતા, આપણે નોંધી શકીએ છીએ કે કલમ ૯ ની પેટા-કલમ (૪) વિશેષ અદાલતોને આ કાયદા હેઠળ શિક્ષાપાત્ર તમામ ગુનાઓની સુનાવણી કરવાની સત્તા આપે છે, જેની સજા કલમ ૪(૩) માં પ્રદાન કરવામાં આવી છે. કલમ ૧૦ વધુમાં સ્પષ્ટ કરે છે કે ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની જોગવાઈઓ વિશેષ અદાલતની કાર્યવાહીને લાગુ પડશે, જ્યાં સુધી તેઓ આ કાયદાની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત ન હોય અને વિશેષ અદાલતને સેશન્સ અદાલત ગણવામાં આવશે અને તેની પાસે સેશન્સની તમામ સત્તાઓ હશે તેમજ વિશેષ અદાલત સમક્ષ પ્રોસિક્યુશનનું સંચાલન કરતી વ્યક્તિને આસિસ્ટન્ટ

પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર (સહાયક સરકારી વકીલ) ગણવામાં આવશે.

૧૨૨. તેનો અર્થ એ થાય કે, સિવિલ પ્રોસિજર કોડ અને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની જોગવાઈઓ જમીન હડપ કરવાની ફરિયાદોમાં દીવાની અને ફોજદારી સુનાવણીની કાર્યવાહી માટે લાગુ કરવામાં આવી છે અને વિશેષ કાયદા સાથેની અસંગતતા સિવાય સિવિલ પ્રોસિજર કોડ અને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની પ્રક્રિયાઓનું પાલન કરવાનું રહેશે.

૧૨૩. આ તબક્કે એ નોંધવું પણ પ્રસ્તુત છે કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૭ હેઠળ પ્રસિદ્ધ કરાયેલા તારીખ ૦૬/૧૧/૨૦૨૦ ના જાહેરનામા દ્વારા સામાન્ય દીવાની અધિકારક્ષેત્રની સ્થાનિક મર્યાદામાં જિલ્લા અદાલતો અને દરેક સેશન્સ ડિવિઝન માટે સેશન્સ અદાલતને જમીન હડપ કરવાની ફરિયાદો પર દીવાની અને ફોજદારી બંને પ્રકારના વિવાદોની સુનાવણી માટે વિશેષ અદાલતો તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવી છે. નિયમિત દીવાની અદાલત અને સેશન્સ અદાલતને "જિલ્લા ન્યાયાધીશ" ના સ્તરે "વિશેષ અદાલતો" તરીકે નિયુક્ત કરીને દીવાની અને ફોજદારી પ્રકૃતિના વિવાદોની સુનાવણી કરવાની સત્તા પ્રદાન કરવી તે સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા સિવિલ અને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર બંને કોડની જોગવાઈઓ સાથે સુસંગત છે.

૧૨૪. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં લેતા, લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૯(૪) ની જોગવાઈઓમાં ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની જોગવાઈઓ સાથેની અસંગતતા વિશે અરજદારોના વિદ્વાન વકીલોની દલીલ ફગાવી દેવાને પાત્ર છે.

૧૨૫. અરજદારો વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ અને અન્ય એડવોકેટોની વધુ રજૂઆત એ છે કે ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડમાં, કલમ ૬ ફોજદારી અદાલતોના વર્ગો તરીકે દર્શાવેલ અદાલતોની શ્રેણી પ્રદાન કરે છે. સેશન્સ અદાલત ઉપરાંત, ફર્સ્ટ અને સેકન્ડ ક્લાસના જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટની અદાલતો છે જેમને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડના પ્રકરણ ૧૪ માં સમાવિષ્ટ કલમ ૧૯૦ હેઠળ કોઈપણ ગુનાની નોંધ લેવાની સત્તા ખાસ પ્રદાન કરવામાં આવી છે. સમાન પ્રકરણમાં સમાવિષ્ટ કલમ ૧૯૩ સેશન્સ અદાલતને મૂળ અધિકારક્ષેત્રની અદાલત તરીકે કોઈપણ ગુનાની નોંધ લેવાના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખે છે, સિવાય કે કોડ હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કેસ તેને કમિટ કરવામાં આવ્યો હોય. તેવી જ રીતે, જે કેસમાં પોલીસ અધિકારી દ્વારા ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૭૩ હેઠળ તપાસ પૂર્ણ થવા પર અહેવાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કલમ ૧૯૦(૧)(બી) હેઠળ નોંધ લઈ શકાય છે. કલમ ૧૭૩(૮) મેજિસ્ટ્રેટને કોડની કલમ ૧૭૩(૨) હેઠળ રજૂ કરાયેલા અહેવાલ પર વધુ તપાસ માટે નિર્દેશ આપવાની સત્તા આપે છે. આમ, દલીલ એ છે કે

ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડના પ્રકરણ ૧૪ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લેતા, વિશેષ અદાલતને (સેશન્સ અદાલત તરીકે) સુઓ મોટો (સ્વયં સંજ્ઞાનથી) અથવા કોઈપણ વ્યક્તિની અરજી પર નોંધ લેવાની સત્તા પ્રદાન કરવી તે ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ સાથે અસંગત છે.

૧૨૬. આ રજૂઆત અમને લાંબા સમય સુધી અટકાવી રાખતી નથી કારણ કે ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૯૩ ના વાંચન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે કલમ ૧૯૩ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના અપવાદો, જો કોઈ હોય તો, તે સમયના અમલી અન્ય કોઈ કાયદા દ્વારા સુરક્ષિત છે. 'લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦' એક વિશેષ કાયદો હોવાથી, વિશેષ અદાલતોને (લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૧૦ મુજબ સેશન્સ અદાલત) પ્રદાન કરવામાં આવેલી સત્તાઓ કોઈપણ રીતે ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની જોગવાઈઓ સાથે સંઘર્ષ કરે છે તેમ કહી શકાય નહીં.

૧૨૭. છેલ્લે, સ્થાવર મિલકત સંબંધિત વિવાદો સંબંધિત ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૪૫(૫) ની જોગવાઈઓ અંગેની રજૂઆત પર, એટલું નોંધવું પૂરતું છે કે તેમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ ક્રિમિનલ પ્રોસિંજર કોડની કલમ ૨૦ મા જોગવાઈ કર્યા મુજબ રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિયુક્ત કરાયેલા એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટની સત્તા માટે બોલે છે. ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૨૦ હેઠળ

વ્યાખ્યાયિત એક્ઝિક્યુટિવ દ્વારા પસાર કરાયેલો કોઈપણ આદેશ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ અથવા સેશન્સ અદાલત પર બંધનકર્તા કહી શકાય નહીં. તદુપરાંત, તે સ્થાપિત કાયદો છે કે ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૪૫ હેઠળની કાર્યવાહી સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપની હોય છે અને તેમાં પસાર કરાયેલા આદેશની કાયદાની કોઈપણ અદાલત સમક્ષની કોઈપણ મૂળ કાર્યવાહી પર કોઈ અસર થશે નહીં.

૧૨૮. આપણે ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૫ ની પણ નોંધ લઈ શકીએ છીએ જે નિર્ધારિત કરે છે કે ઈન્ડિયન પીનલ કોડમાં કંઈપણ લખેલું હોય તે કોઈ વિશેષ અથવા સ્થાનિક કાયદાની જોગવાઈઓને અસર કરશે નહીં. તેથી, સિવિલ અથવા ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ અથવા ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કોઈપણ જોગવાઈઓ કે જે કાયદા વિરુદ્ધ ગુનાની જોગવાઈ કરે છે, તેમાંથી કોઈ અસંગતતા જોઈ શકાતી નથી.

(૨) – કલમ ૧૫ ની અસર

૧૨૯. કાયદાની કલમ ૧૫ હેઠળ લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓને આપવામાં આવેલી સર્વોપરી અસર ના આધારે અરજદારોના વિદ્વાન વકીલોની દલીલો પર આવતાં, આપણે તૈયાર સંદર્ભ માટે તેને ટાંકી શકીએ છીએ:–

"૧૫. હાલમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈ કાયદામાં અથવા રૂઢિ, પ્રથા કે કરાર અથવા અદાલત કે અન્ય કોઈ ટ્રિબ્યુનલ અથવા સત્તાધિકારીના ડિક્રી અથવા આદેશમાં તેની સાથે અસંગત કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, આ કાયદાની જોગવાઈઓ અમલી રહેશે."

૧૩૦. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૧૫ અને કલમ ૨(ઇ) ને સંયુક્ત રીતે વાંચતા, આપણે નોંધી શકીએ છીએ કે કલમ ૧૫ માંના સંબંધિત શબ્દો "અદાલતની (દીવાની અદાલતની) કોઈ પણ ડિક્રી અથવા આદેશ", જે અહીં વિચારણા હેઠળનો વિષય છે, "કાયદાની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત" હોય તો તે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓને આધીન રહેશે. તેનો અર્થ એ થાય કે, "કોઈપણ કાયદેસરના હક વિના" હડપ કરેલી જમીનના સંબંધમાં જમીન હડપ કરનારની તરફેણમાં પસાર થયેલો આવો કોઈપણ આદેશ અથવા ડિક્રી લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત હશે. કલમ ૨(ઇ) માંના મુખ્ય શબ્દો "કોઈપણ કાયદેસરના હક વિના" ને અસરકારક અર્થ આપવો પડશે જેથી લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૧૫ ની અસર અને હેતુ સમજી શકાય. કાયદો જોગવાઈ કરે છે કે જે કોઈ પણ વ્યક્તિ, કોઈ જમીન પર કબજો કરે છે અથવા કબજો કરવાનો પ્રયાસ કરે છે, જેના પર તેની કોઈ માલિકી, હક કે વાસ્તવિક કબજો નથી, "કોઈપણ કાયદેસરના હક વિના" તે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ,

૨૦૨૦ ના અર્થમાં "લેન્ડ ગ્રેબિંગ" (જમીન હડપ કરવાનું) કૃત્ય કરે છે, આવી વ્યક્તિને સંબંધિત જમીનના સંદર્ભમાં "જમીન હડપ કરનાર" તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવશે, જેને "હડપ કરેલી જમીન" તરીકે ગણવી પડશે. "હડપ કરેલી જમીન" શબ્દો પોતાનો અર્થ કલમ ૨(ઈ) હેઠળ જ મેળવે છે.

૧૩૧. પડકારવામાં આવેલા કાયદા હેઠળ જે તારીખ ૨૯/૦૮/૨૦૨૦ ના રોજ અમલમાં આવ્યો હતો, "લેન્ડ ગ્રેબિંગ" ને આ કાયદા હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો બનાવવામાં આવ્યો છે, જેની સંજ્ઞાન વિશેષ અદાલત દ્વારા ફરિયાદ કેસની જેમ લેવાની રહેશે, જેથી કાયદાની કલમ ૩ હેઠળના ફોજદારી ગુના માટે સુનાવણી થઈ શકે. કાયદા હેઠળ ગુનો થયાની માહિતી સક્ષમ પોલીસ સત્તાધિકારીને પણ આપી શકાય છે, જેની તપાસ પોલીસ અધિકારી દ્વારા માહિતી નોંધ્યા પછી માત્ર ડિસ્ટ્રિક્ટ કલેક્ટર (જિલ્લા કલેક્ટર) ની પૂર્વ મંજૂરી મેળવ્યા પછી જ કરવાની રહેશે જે રાજ્ય સરકાર દ્વારા સૂચિત સમિતિની પરામર્શમાં આપવાની રહેશે. કાયદા હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિયમોની યોજના હેઠળ, સંબંધિત પોલીસ સ્ટેશનમાં ગુનો થયાનો અહેવાલ નોંધવામાં આવે તે પહેલાં, રાજ્ય સરકાર દ્વારા સૂચિત કલમ ૨(એ) માં વ્યાખ્યાયિત સક્ષમ સમિતિ ફરિયાદની સત્યતા, જમીન હડપ કરવાના આક્ષેપોની પ્રથમ દ્રષ્ટિએ પૂછપરછ કરશે. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૯ (૨), ઉપર નોંધ્યા મુજબ, જમીન હડપ કરવાના કથિત કૃત્યના સંબંધમાં કેસો ચલાવવા માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિયુક્ત વિશેષ અદાલત

સિવાયની નિયમિત દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખે છે.

૧૩૨. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં કલમ ૧૫ નું વાંચન દર્શાવે છે કે કાયદો ઘડવાની તારીખ એટલે કે ૨૯/૦૮/૨૦૨૦ થી, સામાન્ય દીવાની અદાલતો જમીન હડપ કરવાના આક્ષેપો ધરાવતા કેસો ચલાવવા માટે સક્ષમ નથી. વિશેષ અદાલત સેશન્સ અદાલત તરીકે સુઓ મોટો અથવા કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજી પર જમીન હડપ કરવાની ફરિયાદની નોંધ લેવા માટે સક્ષમ હશે. વિધાનમંડળનો હેતુ, જે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૯(૨) ની સાથે કલમ ૧૫ ના વાંચન પરથી મળી શકે છે, તે એ છે કે જો કોઈ વ્યક્તિ જેની સામે જમીન હડપ કરવાના આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા છે તેની તરફેણમાં કોઈ ડિક્રી અથવા આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હોય, તો પણ તે વિશેષ અદાલતોને નોંધ લેવા અથવા જમીન હડપ કરવાના આક્ષેપોની સત્યતા તપાસવા માટે ખાસ કેસ ચલાવવામાં અવરોધરૂપ બનશે નહીં. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જે વ્યક્તિ સામે જમીન હડપ કરવાના આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા છે, તે દીવાની અદાલતના કોઈપણ આદેશ અથવા ડિક્રીના આધારે, કોઈપણ કાયદેસરના હક વિના, સંબંધિત જમીન પરના પોતાના કબજાનું રક્ષણ કરી શકશે નહીં. આવી વ્યક્તિની તરફેણમાં તેના કબજાના રક્ષણ માટે કોઈપણ અદાલત, ટ્રિબ્યુનલ અથવા સત્તાધિકારી દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશ કે ડિક્રીની અસરની તપાસ વિશેષ અદાલતે એ તારણ કાઢવા માટે કરવી પડશે કે શું આવો આદેશ કે ડિક્રી ફરિયાદ

પક્ષ પર બંધનકર્તા રહેશે અને કથિત જમીન હડપ કરનારના જમીન પરના કબજાનું રક્ષણ કરે છે કે કેમ, જે જમીન અન્યથા ગેરકાયદેસર સાધનો દ્વારા, કાયદાના કોઈ પીઠબળ વિના મેળવી હોવાનો આક્ષેપ છે.

૧૩૩. અમે વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલની રજૂઆતો પણ નોંધી શકીએ છીએ કે અદાલત, ટ્રિબ્યુનલ અથવા સત્તાધિકારીના ડિક્રી અથવા આદેશ પર સર્વોપરી અસર કોઈ પણ રીતે પક્ષકારો વચ્ચેના સક્ષમ દીવાની અધિકારક્ષેત્રની અદાલતના બંધનકર્તા ડિક્રી અથવા આદેશ સાથે છેડછાડ કરી શકતી નથી. કલમ ૧૫ હેઠળની જોગવાઈઓ જે વ્યક્તિ સામે ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તેના પોતાના કબજાને જાળવી રાખવા માટેના "કાયદેસરના હક વિશે" પક્ષકારો વચ્ચે સક્ષમ અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશ અથવા ડિક્રીના આધારે કાયદાની પ્રસ્થાપિત સ્થિતિને ડગમગાવી શકતી નથી અને ડગમગાવવી જોઈએ નહીં. એકવાર પક્ષકારો અદાલત સમક્ષ તેનો સંદર્ભ આપે અને અદાલતનું ધ્યાન દોરે ત્યાર પછી વિશેષ અદાલતોએ સક્ષમ અદાલતના આદેશ અથવા ડિક્રીનું સન્માન કરવું પડશે અને તેનું પાલન કરવું પડશે. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કલમ ૧૫ ની જોગવાઈઓ ભવિષ્યલક્ષી રીતે લાગુ કરવાની રહેશે. કાયદો ઘડતા પહેલા એટલે કે ૨૯/૦૮/૨૦૨૦ પહેલા પસાર થયેલા સક્ષમ દીવાની અદાલતના અસ્તિત્વ ધરાવતા કોઈપણ ડિક્રીને શૂન્ય કરવાની તેની અસર રહેશે નહીં.

૧૩૪. જો કે, સામાન્ય દીવાની અદાલત દ્વારા તારીખ ૨૯/૦૮/૨૦૨૦ ના રોજ અથવા ત્યાર પછી પસાર કરવામાં આવેલો કોઈ પણ આદેશ અથવા ડિક્રી, જેનું અધિકારક્ષેત્ર કલમ ૯(૨) ના આધારે રદ કરવામાં આવ્યું છે, તે પડકારરૂપ કાયદા સાથે અસંગત હશે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, અદાલતનો માત્ર એવો આદેશ અથવા ડિક્રી જે આ બાબત ચલાવવા માટે સક્ષમ નથી તે વ્યક્તિ માટે રક્ષણ સાબિત થશે નહીં જેની તરફેણમાં આવી ડિક્રી અથવા આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો છે, કારણ કે તે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત છે અને કાયદાના અમલીકરણ પછી તેનું સન્માન કરવું જરૂરી રહેશે નહીં.

એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જે વ્યક્તિ સામે જમીન હડપ કરવાની ફરિયાદ કરવામાં આવી છે, તે કાયદો ઘડાયા પછી એટલે કે ૨૯/૦૮/૨૦૨૦ પછી મેળવેલા દીવાની અદાલતના આદેશનું રક્ષણ મેળવી શકશે નહીં, અને તેણે મિલકતમાં પોતાના બહેતર દાવાઓ એટલે કે અધિકાર, હક અથવા હિત અને કબજો અથવા માલિકી જાળવી રાખવા માટે પોતાના કાયદેસરના હક સ્થાપિત કરવા પડશે. આવા કિસ્સાઓમાં વિશેષ અદાલત દીવાની અદાલતના આદેશના માર્ગદર્શન વિના સ્વતંત્ર રીતે ફરિયાદોનો નિકાલ કરવા માટે સક્ષમ છે, જે દીવાની અદાલત પાસે અન્યથા આ બાબતનો નિર્ણય કરવાનું અધિકારક્ષેત્ર

નહોતું.

૧૩૫. આ રીતે ભવિષ્યલક્ષી રીતે કલમ ૧૫ લાગુ કરતાં, અમને જણાય છે કે કલમ ૧૫ નું કાળજીપૂર્વક વાંચન સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે વિધાનમંડળે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓને તેની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત અદાલત અથવા ટ્રિબ્યુનલ અથવા સત્તાધિકારીના ડિક્રી અથવા આદેશ સામે સર્વોપરી અસર આપવામાં સાવચેતી રાખી છે, જ્યારે કાયદા સામે આપવામાં આવેલી સર્વોપરી અસર "હાલમાં અમલમાં રહેલા" માટે છે, જ્યારે "અદાલત અથવા કોઈપણ ટ્રિબ્યુનલ અથવા સત્તાધિકારીના ડિક્રી અથવા આદેશ" શબ્દો પછી આવો કોઈ શબ્દસમૂહ ઉમેરવામાં આવ્યો નથી. કલમ ૧૫ ની જોગવાઈઓને હેતુપૂર્ણ અર્થઘટન આપતા, સદર જોગવાઈને કાયદાની અન્ય જોગવાઈઓ સાથે વાંચતા, અસરમાં, અમને જણાય છે કે કલમ ૧૫ નો અર્થ એવો કરી શકાય નહીં કે તે સક્ષમ અદાલતની અસ્તિત્વ ધરાવતી ડિક્રીને શૂન્ય અથવા ઓવરરાઇડ કરી શકે છે, સિવાય કે તે કાયદા સાથે અસંગત હોય જે જોગવાઈ કરે છે કે જે વ્યક્તિએ કપટપૂર્વકના સાધનો દ્વારા જમીન હડપ કરી છે અને જેની પાસે કોઈ માલિકી, હક કે વાસ્તવિક કબજો નથી, અને જેણે કોઈપણ કાયદેસરના હક વિંના જમીન પર કબજો કયો છે અથવા કબજો કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે, તેને જમીન હડપ કરનાર કહેવામાં આવશે. વિશેષ અદાલત માટે જમીન હડપ કરવાની ફરિયાદની તપાસ કરવા માટે કોઈ એસ્ટોપલ અથવા રેસ

જ્યુડિકેટા રહેશે નહીં, ભલે કાયદા હેઠળ જેને "જમીન હડપ કરનાર" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે અને જે કોઈપણ "હડપ કરેલી જમીન" માં અથવા તેના પર અધિકાર અથવા કબજાનો દાવો કરી રહ્યો છે તેની તરફેણમાં ડિક્રી અથવા આદેશ હોય.

૧૩૬. અમારા દ્વારા લેવામાં આવેલા આ અભિપ્રાયને સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટની કલમ ૬ ની સામાન્ય જોગવાઈઓ દ્વારા વધુ સમર્થન મળે છે. કલમ ૬(૧) અને (૨) એવી વ્યક્તિના કબજાનું રક્ષણ કરે છે જેને તેની સંમતિ વિના, કાયદાની યોગ્ય પ્રક્રિયા સિવાય સ્થાવર મિલકતમાંથી બેદખલ કરવામાં આવી હોય, તેને આવી બેદખલીની તારીખથી છ મહિનાના સમયગાળાની અંદર કબજો મેળવવા માટે દાવો દાખલ કરવાની પરવાનગી આપીને, આવા દાવામાં રજૂ કરી શકાય તેવા અન્ય કોઈ પણ હક હોવા છતાં. સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટની કલમ ૬ હેઠળના આવા દાવામાં, માત્ર કબજો મેળવવા માટે, અદાલત દ્વારા નક્કી કરવાનો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું વાદી વિવાદિત મિલકતના કબજામાં હતો અને શું દાવો દાખલ કરતા પહેલા છ મહિનાની અંદર કોઈપણ તારીખે તેને ગેરકાયદેસર રીતે ત્યાંથી બેદખલ કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૩૭. સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટની કલમ ૬ પાછળનો હેતુ કોઈ વ્યક્તિને કાયદાની યોગ્ય પ્રક્રિયા સિવાય, બળનો ઉપયોગ કરીને કોઈ વ્યક્તિને બેદખલ કરતા

રોકવાનો છે. કાયદાની યોગ્ય પ્રક્રિયા એ અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિના હકને સૂચવે છે કે તે હકીકત અથવા જવાબદારીના પ્રશ્ન પર અસર કરતા દરેક મહત્વપૂર્ણ તથ્યના પુરાવા દ્વારા વિવાદનો નિર્ણય મેળવે, જે તેની વિરુદ્ધ નિર્ણાયક રીતે સાબિત થાય અથવા માની લેવામાં આવે. આમ, કલમ ૬ ની પેટા-કલમ (૪) સૂચવે છે કે કોઈ પણ વ્યક્તિ પર આવી મિલકત પર પોતાનો હક સ્થાપિત કરવા માટે દાવો લાવવા માટે કોઈ પ્રતિબંધ રહેશે નહીં જેથી તેનો કબજો મેળવી શકાય.

૧૩૮. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત પર, એકવાર કલમ ૧૫ ની જોગવાઈઓ ચકાસવામાં આવે, તો તે સૂચવે છે કે અતિક્રમણ કરનાર, ભલે તેણે સ્થાવર મિલકતના તેના કબજાના રક્ષણ માટે તેની તરફેણમાં ડિક્રી મેળવી હોય, મિલકત પર હકનો દાવો કરતી અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ પાસે કબજો મેળવવા માટે પોતાની કાર્યવાહી, દાવો લાવવાનો અધિકાર છે, પોતાનો હક સ્થાપિત કરીને, હકીકત અથવા જવાબદારીના પ્રશ્ન પર અસર કરતા મહત્વપૂર્ણ તથ્યોના પુરાવા દ્વારા, કબજેદાર વિરુદ્ધ નિર્ણાયક પુરાવો અથવા પૂર્વધારણા મેળવવા માટે.

૧૩૯. અસર એ છે કે જે કિસ્સાઓમાં પક્ષકારો વચ્ચેના અધિકાર, હક અને હિત નક્કી અને સ્પષ્ટ થઈ ગયા છે, તેઓને વિશેષ અદાલત દ્વારા માત્ર લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત હોવાના આધારે ફરીથી ખોલી શકાશે નહીં અને દીવાની અદાલતોના આવા આદેશો અથવા ડિક્રીઓ સામે કોઈ

સર્વોપરી અસર રહેશે નહીં. જો કે, જે દાવાઓ નિર્ણાયક રીતે ઉકેલાયા નથી અથવા નિયમિત અદાલતમાં પેન્ડિંગ છે, ત્યાં વિશેષ અદાલતો માટે સંબંધિત મિલકતના સંદર્ભમાં જમીન હડપ કરવાના આક્ષેપોને સ્વીકારવા અને તેની તપાસ કરવા માટે કોઈ એસ્ટોપલ અથવા રેસ–જ્યુડિકેટા રહેશે નહીં. આમ, કલમ ૧૫ નો ઉપયોગ અદાલતના આદેશ અથવા ડિક્રીની અસર અને હેતુ સાથે છેડછાડ કર્યા વિના આનુષંગિક કાર્યવાહીમાં અસરકારક રીતે થઈ શકે છે. સામાન્ય દીવાની અદાલતમાંથી વચગાળાનો મનાઈહુકમ મેળવનાર અતિક્રમણ કરનાર જમીન હડપ કરવાના આક્ષેપો ધરાવતા કેસ ચલાવવા માટે વિશેષ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને પડકારી શકશે નહીં.

૧૪૦. કોઈ પણ સંજોગોમાં, પક્ષકારો વચ્ચેના અગાઉના ચુકાદાઓ દ્વારા વૈધાનિક નિર્દેશ અથવા પ્રતિબંધને પરાજિત કરી શકાય નહીં. ફરિયાદમાં સંપૂર્ણ સુનાવણી પછી જમીન હડપ કરવાનો ગુનો કરવા માટે દોષિત ઠરેલી વ્યક્તિ, કેટલાક એવા ડિક્રી અથવા આદેશના આધારે કાયદાનું રક્ષણ મેળવી શકશે નહીં જેમાં આ પાસાઓની તપાસ કરવામાં આવી નથી. [સંદર્ભ – પી. જી. ઈશ્વરપ્પા વિરુદ્ધ આર. રુદ્રપ્પા અને અન્ય ૨૫ [(૧૯૯૬) ૬ એસસીસી ૯૬, પી. જી. ઈશ્વરપ્પા વિરુદ્ધ આર. રુદ્રપ્પા અને અન્ય]]

૧૪૧. કાયદામાં તે પ્રસ્થાપિત સ્થિતિ છે કે વિધાનમંડળ માત્ર એક જાહેરનામા

દ્વારા, તેનાથી વધુ કંઈપણ વિના, ન્યાયિક નિર્ણયને સીધો રદબાતલ, ઉલટાવી અથવા ઓવરરાઇડ કરી શકતું નથી.

જો કે, તે બંધારણ દ્વારા તેને પ્રદાન કરવામાં આવેલી સંપૂર્ણ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને તેના કાયદાકીય ક્ષેત્રમાં વૈધ કાયદો ઘડીને, જે શરત પર નિર્ણય આધારિત છે તેને પશ્ચાતવર્તી, ઉપચારાત્મક અથવા તટસ્થ અસર સાથે મૂળભૂત રીતે બદલીને અથવા પરિવર્તિત કરીને ન્યાયિક નિર્ણયને નિષ્ક્રિય બનાવી શકે છે [સંદર્ભ:- આઇ. એન. સક્સેના વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય [(૧૯૭૬) ૪ એસસીસી ૭૫૦] આઇ. એન. સક્સેના વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય; સ્ટેટ બેંક્સ સ્ટાફ યુનિયન મદ્રાસ [૨૦૦૫ (૭) એસસીસી ૫૮૪, સ્ટેટ બેંક્સ સ્ટાફ યુનિયન મદ્રાસ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા]]

૧૪૨. સારાંશમાં, કલમ ૧૫ ની જોગવાઈઓને હેતુપૂર્ણ અર્થ આપતા, કાયદા, ૨૦૨૦ ની અન્ય જોગવાઈઓ સાથે તેનું સુમેળભર્યું વાંચન સ્પષ્ટ કરે છે કે કલમ ૧૫ સંબંધિત જમીન પર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી સક્ષમ અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશ અથવા ડિક્રીને પક્ષકારો વચ્ચે ડગમગાવી શકતી નથી અને ડગમગાવવી જોઈએ નહીં, જેણે પક્ષકારોના અધિકારો નક્કી કર્યા છે, અને વિશેષ અદાલતોએ તેનું સન્માન કરવું પડશે અને તેનું પાલન કરવું પડશે, એકવાર તેનું ધ્યાન તે તરફ દોરવામાં આવે. જો કે, આવું અર્થઘટન સામાન્ય રીતે

અથવા સમાન રીતે લાગુ કરી શકાય નહીં અને ચોક્કસ કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં તેની તપાસ કરવી પડશે. તદુપરાંત, નિયુક્ત વિશેષ અદાલતો નિયમિત દીવાની અદાલતો/સેશન્સ અદાલતો હોવાથી કાયદાની સૂક્ષ્મતાથી (દીવાની અને ફોજદારી બંને) સારી રીતે વાકેફ છે અને તેમની સમક્ષ ચોક્કસ કેસની તપાસ કરતી વખતે અથવા આવી પરિસ્થિતિ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે કાયદાના સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતો લાગુ કરે તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. અમારી સમક્ષ કાલ્પનિક રીતે ઉઠાવવામાં આવેલા અન્ય તમામ પ્રશ્નો, તેથી, વિશેષ અદાલતની વિવેકબુદ્ધિ પર છોડવા પડશે.

૧૪૩. અમે નોંધી શકીએ છીએ કે અરજીઓના આ વર્તમાન જૂથમાં, જો કે, અમારી સમક્ષ આવો કોઈ દાખલો લાવવામાં આવ્યો નથી. અરજદારો વતી ઉપસ્થિત કોઈ પણ વકીલે એવી દલીલ કરી નથી કે કોઈ પણ અરજદારને તેની તરફેણમાં કોઈ ડિક્રી અથવા આદેશ મળ્યો છે, જેણે સંબંધિત મિલકતમાં તેમનો અધિકાર, હક અને હિત અથવા કાયદેસરના સાધનો દ્વારા મેળવેલો કબજો જાળવી રાખવાનો તેમનો બહેતર અધિકાર નક્કી કર્યો હોય.

૧૪૪. અમે સ્ટેટ બેંક્સ સ્ટાફ યુનિયન મદ્રાસ ૨૭ માં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પરથી સમર્થન મેળવી શકીએ છીએ જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે આર્બિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ના સુધારેલા કાયદા, ૨૦૧૫ ની કલમ

૮(૧) ના કાયદાકીય હેતુની તપાસ કરી છે જેમાં "સુપ્રીમ કોર્ટ અથવા કોઈ પણ અદાલતના કોઈ પણ ચુકાદા, ડિક્રી અથવા આદેશ હોવા છતાં" શબ્દો સમાવિષ્ટ છે. પ્રશ્ન એ હતો કે શું આ શબ્દો ઉમેરીને, વિધાનમંડળ સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાઓના નિર્ણયને નાબૂદ કરવા માંગતું હતું કે જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કન્ઝ્યુમર પ્રોટેક્શન એક્ટ એક વિશેષ ઉપાય હોવાને કારણે પક્ષકારો વચ્ચે કોઈ આર્બિટ્રેશન કરાર હોવા છતાં તેને શરૂ અને ચાલુ રાખી શકાય છે. સદર પ્રશ્નનો જવાબ આપવા માટે, સર્વોચ્ચ અદાલતે આર્બિટ્રેશન એક્ટમાં પેટા–કલમ (૬એ) અને ૧૧ ને સમાવિષ્ટ કરતા ૨૦૧૫ ના સુધારાઓ અને ૧૯૯૬ ના કાયદા હેઠળના આર્બિટ્રેશન કરારના સંદર્ભમાં કન્ઝ્યુમર પ્રોટેક્શન એક્ટ હેઠળની કાર્યવાહીના સંબંધમાં વાસ્તવિક હેતુ અને પરિણામની તપાસ કરી હતી.

૧૪૫. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કલમ ૮ માં સુધારા દ્વારા ઉમેરવામાં આવેલા શબ્દો "સુપ્રીમ કોર્ટ અથવા કોઈ પણ અદાલતના કોઈ પણ ચુકાદા, ડિક્રી અથવા આદેશ હોવા છતાં" આર્બિટ્રેશન કરારના સંદર્ભમાં ન્યાયિક સત્તાના હસ્તક્ષેપને ન્યૂનતમ કરવાના હેતુથી હતા. સુધારેલી કલમ ૮ અને ૮(૧) મુજબ, ન્યાયિક સત્તાએ માત્ર એ પ્રશ્ન પર વિચાર કરવો પડશે કે "શું પક્ષકારો પાસે માન્ય આર્બિટ્રેશન કરાર છે". સુધારેલી જોગવાઈ, ન્યાયિક સત્તા દ્વારા હસ્તક્ષેપને માત્ર એક પાસા પર મર્યાદિત કરે છે, ન્યાયિક સત્તા દ્વારા મોકલવાનો ઈનકાર માત્ર એક પાસા પૂરતો મર્યાદિત છે, જ્યારે તેને જણાય કે પ્રથમ દ્રષ્ટિએ કોઈ માન્ય

આર્બિટ્રેશન કરાર અસ્તિત્વમાં નથી.

૧૪૬. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે શબ્દો "સુપ્રીમ કોર્ટ અથવા કોઈ પણ અદાલતના કોઈ પણ ચુકાદા, ડિક્રી અથવા આદેશ હોવા છતાં", માત્ર તે પૂર્વ ચુકાદાઓ માટે હતા જ્યાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કલમ ૮ હેઠળ સંદર્ભ આપતી વખતે ન્યાયિક સત્તા આર્બિટ્રેશન કરારના વિવિધ પાસાઓ, આર્બિટ્રેશનના વિષયવસ્તુની તપાસ કરવા માટે હકદાર રહેશે કે શું દાવો જીવંત છે કે નષ્ટ પામ્યો છે, શું આર્બિટ્રેશન કરાર શૂન્ય અને અમાન્ય છે. કલમ ૮ માં ઉમેરવામાં આવેલા ઉપરોક્ત શબ્દોનો અન્ય કોઈ અર્થ હોઈ શકે નહીં.

૧૪૭. ઉપરોક્ત ચર્ચા સાથે, અરજદારોના વિદ્વાન વકીલો દ્વારા કલમ ૧૫ ના અર્થઘટનના આધારે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની વૈધતાને પડકારતી દલીલ ફગાવી દેવાને પાત્ર છે.

<u>(iii) – સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટ, ધ લિમિટેશન એક્ટ અને ધ ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટ સાથે દર્શાવવામાં આવેલ વિરોધાભાસ</u>

૧૪૮. આગામી રજૂઆત સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટની કલમ ૬ સાથેની કથિત

અસંગતતાના સંબંધમાં છે. અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, કલમ ૬ ની પેટા–કલમ (૪) એ કલમ ૬ ની પેટા–કલમ (૧) અને પેટા–કલમ (૨) ની જોગવાઈઓના અપવાદરૂપ છે, જે અતિક્રમણ કરનારના કબજાનું પણ રક્ષણ કરે છે. તેથી, જમીનના માલિક દ્વારા 'જમીન હડપ કરનાર' વિરુદ્ધ શરૂ કરાયેલી કાર્યવાહીને સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટની કલમ ૬ ની અસર થઈ છે તેમ કહી શકાય નહીં. જો કે, અમે નોંધી શકીએ છીએ કે દલીલ એડવર્સ પઝેશન (પ્રતિકૂળ કબજો) ના ખ્યાલ વિશે છે કે સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટની કલમ ૫ માત્ર કબજાકીય હકને માન્યતા આપે છે અને પ્રદાન કરે છે કે કબજો મેળવવા માટે સિવિલ પ્રોસિજર કોડ સમક્ષ કાર્યવાહી લાવવા માટે માત્ર કબજાકીય હક પૂરતો છે.

૧૪૯. વધુ રજૂઆત એ છે કે એન્ટ્રી ૬૪, ૬૫, ૬૬ અને ૬૭ ની જોગવાઈઓ, જે સ્થાવર મિલકતના કબજા માટે સમયમર્યાદા પ્રદાન કરે છે, તેને લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ દ્વારા કલમ ૪(૨) ના આધારે પશ્ચાતવર્તી અસરથી જમીન હડપ કરવાને ગુનો બનાવીને નિરર્થક બનાવવામાં આવી છે, જે જોગવાઈ કરે છે કે જે કોઈ પણ વ્યક્તિ કાયદાના અમલીકરણ પછી અથવા તે તારીખે હડપ કરેલી જમીનના કબજામાં રહેવાનું ચાલુ રાખે છે, તે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળના ગુના માટે દોષિત ઠરશે.

૧૫૦. રજૂઆત એ છે કે, મર્યાદા અધિનિયમની કલમ ૬૪ બેદખલ થયાની

તારીખથી ૧૨ વર્ષની મુદત નિયત કરીને, અગાઉના કબજાના આધારે કબજો મેળવવાનો દાવો લાવવાના હકને માન્યતા આપે છે, નહીં કે માલિકી હકના આધારે, જ્યારે મિલકતનો કબજો ધરાવતા વાદીને બેદખલ કરવામાં આવ્યા હોય. કલમ ૬૫ અને ૬૬ પ્રતિકૂળ કબજા અથવા પ્રતિકૂળ ભોગવટાને માન્યતા આપે છે અને માલિકી હકના આધારે પણ, ૧૨ વર્ષના સમયગાળા પછી સ્થાવર મિલકત માટે દાવો દાખલ કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકે છે. તેથી, જ્યારે કબજો ધરાવનાર વ્યક્તિએ જમીન માલિકની વિરુદ્ધમાં પોતાનો પ્રતિકૂળ કબજો પાકો કરી લીધો હોય, ત્યારે સામાન્ય મર્યાદા કાયદા હેઠળ જમીન પચાવી પાડવાના આક્ષેપો પર કબજો મેળવવા માટેનો દાવો દાખલ કરી શકાય નહીં. કાયદાની આવી સ્થાપિત જોગવાઈઓને, માલિકી હક પર આધારિત હોય કે ન હોય, તેવી સ્થાવર મિલકતનો કબજો પરત મેળવવા માટે, મર્યાદા અધિનિયમ હેઠળ નિયત કરાયેલ મર્યાદાના સમયગાળા પછી પણ લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળ કાર્યવાહી હાથ ધરીને નિષ્ફળ બનાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.

૧૫૧. આ રજૂઆતનો ઉત્તર આપવા માટે, અમે વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ મર્યાદા અધિનિયમ, ૧૯૬૩ની કલમ ૨૯(૨) નોંધી શકીએ છીએ, જે નીચે મુજબ વંચાય છે :–

"૨૯. બચાવ.––

(૧) x x x x

(૨) જ્યાં કોઈ વિશેષ અથવા સ્થાનિક કાયદો કોઈ પણ દાવા, અપીલ અથવા અરજી માટે પરિશિષ્ટ દ્વારા નિયત કરાયેલ મુદત કરતાં અલગ મર્યાદાનો સમયગાળો નિયત કરતો હોય, ત્યાં કલમ ૩ની જોગવાઈઓ જાણે કે આવો સમયગાળો પરિશિષ્ટ દ્વારા નિયત કરાયેલ સમયગાળો હોય તે રીતે લાગુ થશે અને કોઈ વિશેષ અથવા સ્થાનિક કાયદા દ્વારા કોઈ પણ દાવા, અપીલ અથવા અરજી માટે નિયત કરાયેલ મર્યાદાના કોઈ સમયગાળાને નક્કી કરવાના હેતુ માટે, કલમ ૪ થી ૨૪ (સહિતની) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ માત્ર ત્યાં સુધી અને તે હદ સુધી જ લાગુ થશે, જ્યાં સુધી તેઓ આવા વિશેષ અથવા સ્થાનિક કાયદા દ્વારા સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખવામાં આવ્યા ન હોય."

૧૫૨. કલમ ૨૯ની પેટા–કલમ (૨) ના માત્ર વાંચનથી જ જણાય છે કે, જો કોઈ વિશેષ કાયદા અથવા સ્થાનિક કાયદામાં કોઈ પણ દાવો, અપીલ અથવા અરજી લાવવા માટે નિયત કરાયેલ મર્યાદાનો સમયગાળો મર્યાદા અધિનિયમના પરિશિષ્ટ દ્વારા નિયત કરાયેલ સમયગાળા કરતાં અલગ હોય, તો કલમ ૩ની જોગવાઈઓ જાણે કે આવો સમયગાળો પરિશિષ્ટ દ્વારા નિયત કરવામાં આવ્યો હોય તે રીતે લાગુ થશે. વધુમાં, કોઈ વિશેષ અથવા સ્થાનિક કાયદા દ્વારા કોઈ પણ દાવા, અપીલ અથવા અરજી માટે નિયત કરાયેલ મર્યાદાના કોઈ સમયગાળાને નક્કી કરવાના હેતુ માટે, સમયની સમાપ્તિ, લંબાણ, બાકાત

રાખવા અને ગણતરી વગેરેની જોગવાઈ કરતી કલમ ૪ થી ૨૪ (સહિતની) ની જોગવાઈઓ, તે હદ સુધી લાગુ થશે, જે હદ સુધી તેઓ આવા વિશેષ અથવા સ્થાનિક કાયદાઓ દ્વારા સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખવામાં આવી ન હોય.

૧૫૩. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળ, જો કે વિશેષ અદાલત સમક્ષ કાર્યવાહી લાવવા માટે કોઈ સમયગાળો પૂરો પાડવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિ દ્વારા વિશેષ અદાલતના આદેશ સામે અપીલ દાખલ કરવા માટે ૩૦ દિવસનો સમયગાળો પૂરો પાડવામાં આવ્યો છે. ગમે તે સંજોગોમાં, મર્યાદા અધિનિયમનો કોઈ સ્પષ્ટ બાકાત નથી અને કલમ ૧૩૭ માં તેમાં નિયત કરાયેલ સામાન્ય જોગવાઈઓ લાગુ થશે. આમ, એ નોંધવું ઘટે કે મર્યાદા અધિનિયમની જોગવાઈઓ અને લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ વચ્ચે કોઈ અસંગતતા નથી, જ્યાં સુધી લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ની કલમ ૪(૨) નો સંબંધ છે, જે કાયદાના અમલની તારીખે અથવા તે પછી કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા પચાવી પાડેલી જમીન પરના કબજાને અને જે પચાવી પાડેલી જમીનના કબજામાં ચાલુ રહે છે, તેને ગુનો બનાવે છે.

૧૫૪. અમે વધુમાં નોંધી શકીએ છીએ કે, મર્યાદા અધિનિય, ૧૯૬૩ની કલમ ૨૭ દ્વારા લાવવામાં આવેલ પ્રતિકૂળ કબજાની વિભાવના, જે કોઈ પણ વ્યક્તિને તેની મિલકતના હકના આધારે કોઈ પણ મિલકતનો કબજો મેળવવા માટે દાવો

દાખલ કરવા માટેના મિલકતના હકના નાશની જોગવાઈ કરે છે, તે એ સિદ્ધાંત પર આધારિત છે કે વાદી, જે કબજો ધરાવતી વ્યક્તિ છે, જે પોતાનો હક પાકો કરવા માટે દાવો લાવે છે, ભલે તેની પાસે મિલકતનો માલિકી હક ન હોય, તેણે તે તારીખ રજૂ કરવી અને સાબિત કરવી જ પડશે કે જે તારીખથી અને જે તારીખથી તે વિશિષ્ટ ચાલુ અને અવિરત કબજામાં હોવાનો દાવો કરે છે, અને એ પણ કે આવો કબજો વાસ્તવિક હતો અને સાચા માલિકની જાણમાં હતો. તેણે એક પ્રતિકૂળ માલિકી હક પણ સ્થાપિત કરવો જરૂરી છે અને તેની જાણ સાચા માલિકને કરવી જરૂરી છે. [સંદર્ભ:- કૃષ્ણમૂર્તિ એસ. સેતલુર મૃત્યુ પામનાર વારસદારો મારફતે વિરુદ્ધ ઓ. વી. નરસિંહા સેટ્ટી અને અન્ય [[૨૦૦૭ (૩) એસસીસી ૫૬૯] કૃષ્ણમૂર્તિ એસ. સેતલુર કાનૂની પ્રતિનિધિઓ મારફતે વિરુદ્ધ ઓ. વી. નરસિંહા સેટ્ટી અને અન્ય]].

૧૫૫. પ્રતિકૂળ કબજાની આ વિભાવનાની સામે, કલમ ૪(૨) જોગવાઈ કરે છે કે જે કોઈ પણ વ્યક્તિ, કાયદાના અમલની તારીખે અથવા તે પછી, કોઈ પણ ખાનગી વ્યક્તિ અથવા સત્તાધિકારી અથવા સરકારની માલિકીની પચાવી પાડેલી જમીન પર કબજો ચાલુ રાખે છે, તે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળના ગુના માટે દોષિત ગણાશે. કલમ ૪ની પેટા-કલમ (૩) જમીન પચાવી પાડવાના કૃત્ય માટે સજાની જોગવાઈ કરે છે. આ જોગવાઈ એક વિશેષ કાયદો હોવાથી, જે ગુજરાત રાજ્યમાં "જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિઓ પર પ્રતિબંધ મૂકવા" માટે

ઘડવામાં આવ્યો છે, તેને કોઈ પણ રીતે મર્યાદા અધિનિયમની કલમ ૨૭ સાથે સંઘર્ષમાં કહી શકાય નહીં, કારણ કે, 'જમીન પચાવી પાડવી' એ કલમ ૨(ઇ) માં વ્યાખ્યાયિત કરાયેલ પ્રવૃત્તિ છે, જ્યાં કલમ ૨(ડી) ના અર્થ અંતર્ગત 'જમીન પચાવનાર' તરીકે ઓળખાતી વ્યક્તિ "કોઈ પણ કાનૂની હકદારી વિના" એવી કોઈ પણ જમીન પર કબજો મેળવે છે અથવા કબજો મેળવવાનો પ્રયાસ કરે છે કે જેના પર તેની અથવા તેઓની કોઈ માલિકી, હક અથવા વાસ્તવિક કબજો નથી. જમીન માલિકની વિરુદ્ધ પ્રતિકૂળ કબજો સ્થાપિત કરવા માટે, જે વ્યક્તિ વિરુદ્ધ જમીન પચાવી પાડવાની ફરિયાદ કરવામાં આવી છે, તેણે સાબિત કરવું પડશે કે પ્રશ્નવાળી જમીન પરનો તેનો વાસ્તવિક કબજો કાયદા દ્વારા સુરક્ષિત છે અથવા તેણે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ના અમલની તારીખે અથવા તે પછી કાયદેસરના સાધનો દ્વારા કબજો મેળવ્યો છે અને તેને જાળવી રાખવાનો હક ધરાવે છે.

૧૫૬. ચોક્કસ રાહત અધિનિયમની કલમ ૩૮ અને ૩૯ ની જોગવાઈઓ, જે કાયમી મનાઈહુકમ અથવા ફરજિયાત મનાઈહુકમને લગતી છે, તેના સંદર્ભમાં કલમ ૧૫ ની અસર વિશેની અમારી ઉપરની ચર્ચા અરજદાર દ્વારા દાવો કરાયેલ સંઘર્ષના મુદ્દાને ધ્યાન પર લેશે.

૧૫૭. વધુમાં, મિલકત હસ્તાંતરણ અધિનિયમ, ૧૮૮૨ની કલમ ૫૩એ અને

કલમ ૫૮, જે કરારના આંશિક પાલન અને સભોગ ગીરોને લગતી છે, તેના વિશે અમે નોંધી શકીએ છીએ કે કલમ ૫૩એ હેઠળ આંશિક પાલનના સિદ્ધાંતના રક્ષણને લગતો સ્થાપિત કાયદો એ છે કે સદર સિદ્ધાંતના રક્ષણ માટે પાત્ર બનવા માટે, એ દર્શાવવું આવશ્યક છે કે અવેજ માટે સ્થાવર મિલકત હસ્તાંતરિત કરવાનો કરાર અસ્તિત્વમાં છે અને કરાર તે વ્યક્તિ દ્વારા સહી કરાયેલ લખાણ દ્વારા સાબિત થાય છે જે તેનાથી બંધાયેલી રહેવા માંગે છે અને જેમાંથી હસ્તાંતરણની રચના કરવા માટે જરૂરી શરતો વ્યાજબી ચોકસાઈ સાથે નક્કી કરી શકાય છે. આ સંજોગો સ્થાપિત કર્યા પછી, તે વધુમાં દર્શાવવું આવશ્યક છે કે હસ્તાંતરિત લેનારે કરારના આંશિક પાલનમાં, કાં તો મિલકતનો અથવા તેના કોઈ ભાગનો કબજો લીધો છે, અથવા હસ્તાંતરિત લેનાર પહેલેથી જ કબજો ધરાવતો હોવાથી કરારના આંશિક પાલનમાં કબજો ચાલુ રાખે છે અને કરારને આગળ ધપાવવા માટે કોઈ કૃત્ય કર્યું છે. (સંદર્ભ:– સરદાર ગોવિંદરાવ મહાડિક અને અન્ય વિરુદ્ધ દેવી સહાય [[૧૯૮૨ (૧) એસસીસી ૨૩૭] સરદાર ગોવિંદરાવ મહાડિક અને અન્ય વિરુદ્ધ દેવી સહાય]).

૧૫૮. આમ, આંશિક પાલનના ન્યાયી સિદ્ધાંતનો આશરો લેવા માટે, એ જરૂરી છે કે લિખિત કરાર હોવો જોઈએ જેમાંથી હસ્તાંતરણની રચના કરવા માટે જરૂરી શરતો વ્યાજબી ચોકસાઈ સાથે નક્કી કરી શકાય. આંશિક પાલન પણ પૂર્ણ થયેલા કરારની પૂર્વધારણા કરે છે. જ્યાં કોઈ પૂર્ણ થયેલો કરાર અસ્તિત્વમાં ન

હોય ત્યાં કોઈ આંશિક પાલન થઈ શકે નહીં. તે ફરજિયાત હોવું જોઈએ કે જે કંઈ કરવામાં આવે છે તે કરારની શરતો હેઠળ અને કરારના બળથી થવું જોઈએ. આ સિદ્ધાંતો પોતાના કબજાનું રક્ષણ કરવા ઈચ્છતા એવા "જમીન પચાવનાર" ને લાગુ કરી શકાય નહીં જેણે કાયદેસરના સાધનો દ્વારા કોઈ પણ જમીનનો વાસ્તવિક કબજો મેળવ્યો નથી.

૧૫૯. મિલકત હસ્તાંતરણ અધિનિયમની કલમ ૫૮(ડી) માં સભોગ ગીરોના સિદ્ધાંત પર આવતા, તે ગીરો રાખનાર દ્વારા ગીરો લેનારને ગીરો મુકેલી મિલકતનો કબજો સ્પષ્ટપણે અથવા ગર્ભિત રીતે સોંપવાનો ઉલ્લેખ કરે છે અને તેને ગીરોના નાણાંની ચુકવણી ન થાય ત્યાં સુધી આવો કબજો જાળવી રાખવા માટે અને વ્યાજના બદલામાં અથવા આંશિક રીતે ગીરોના નાણાંની ચુકવણીમાં મિલકતમાં મળતા ભાડા અને નફો મેળવવા માટે સત્તા આપે છે, આવા વ્યવહારને સભોગ ગીરો કહેવામાં આવે છે. આ જોગવાઈ લાગુ કરવા માટે, કલમ ૫૮(એ) ના અર્થ અંતર્ગત ગીરોનું અસ્તિત્વ હોવું જરૂરી છે, જે જોગવાઈ કરે છે કે ગીરો એ ધિરાણ તરીકે આપવામાં આવેલા અથવા આપવામાં આવનારા નાણાં, અસ્તિત્વ ધરાવતા અથવા ભવિષ્યના દેવા અથવા કોઈ કરારના પાલન કે જે નાણાકીય જવાબદારી ઊભી કરી શકે છે, તેની ચુકવણી સુરક્ષિત કરવાના હેતુ માટે ચોક્કસ મિલકતમાં હકનું હસ્તાંતરણ છે. વ્યાખ્યા પોતે જ દર્શાવે છે કે ગીરો એ ગીરો મુકેલી જમીનમાં હકનું હસ્તાંતરણ છે અને માત્ર એક કરાર નથી. તેથી,

ગીરો મુકેલી મિલકતમાં હક હસ્તાંતરિત કરવા માટે એક નોંધાયેલ કાયદેસરનો ગીરો દસ્તાવેજ અસ્તિત્વમાં હોવો જ જોઈએ.

૧૬૦. તેનાથી વિપરીત કોઈ કરારની ગેરહાજરીમાં, ગીરો લેનાર દ્વારા ગીરો રાખનારને ગીરોના નાણાં ચૂકવવામાં આવ્યા ન હોવાની હકીકત હોવા છતાં, મિલકત પર ગીરો ઊભો કરવા માટે કાયદાની નજરમાં માન્ય નોંધાયેલ કાયદેસરનો ગીરો દસ્તાવેજ, એક નોંધાયેલ દસ્તાવેજ હોવો જરૂરી છે, જે ફરીથી ગીરો લેનારની ગીરો મુકેલી જમીનનો કબજો જાળવી રાખવાની તેની તરફેણમાં હકના કાયદેસર હસ્તાંતરણ તરીકે "કાનૂની હકદારી" ની વાત કરે છે. આ જોગવાઈઓ, કોઈ પણ રીતે પડકારવામાં આવેલ કાયદા, એટલે કે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ નું ઉલ્લંઘન કરતી નથી, જે પુનરાવર્તનના ભોગે પણ, જમીનના વાસ્તવિક કબજાને કાયદાની વિરુદ્ધ બનાવે છે, જ્યારે તે ગેરકાનૂની સાધનો દ્વારા મેળવવામાં આવ્યો હોય અને જાળવી રાખવામાં આવ્યો હોય.

૧૬૧. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં લેતા, અરજદારોના વિદ્વાન વકીલો દ્વારા દાવો કરાયેલ ઓક્યુપાઈંગ ફિલ્ડના સિદ્ધાંતને લાગુ કરીને, કેન્દ્રીય કાયદાઓ સાથે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓમાં અસંગતતા તપાસવા માટે, અમને કોઈ વિસંગતતા જણાતી નથી. રાજ્યના કાયદા અને અગાઉ ઉલ્લેખિત કેન્દ્રીય કાયદાઓ વચ્ચે કોઈ સંઘર્ષ નથી, કારણ કે બંને કાયદાઓ અલગ–

અલગ ક્ષેત્રોમાં કાર્ય કરે છે. આ એવો કેસ નથી કે જ્યાં કોઈ સંસદીય કાયદાએ જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિને ફોજદારી અને દીવાની બંને જવાબદારી પૂરી પાડતો ગુનો બનાવવાની જોગવાઈ કરી હોય.

૧૬૨. ઉપર ઉલ્લેખિત કેન્દ્રીય કાયદાઓની સામાન્ય જોગવાઈઓ, ગુજરાત રાજ્યમાં જમીન પચાવી પાડવાના કૃત્યને રોકવા માટે રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા ઘડવામાં આવેલા ચોક્કસ કાયદા પર અગ્રતા મેળવી શકતી નથી. બંને કાયદાઓ વચ્ચે સુમેળ સાધવાનો કોઈ પ્રશ્ન નથી કારણ કે ત્યાં કોઈ ઓવરલેપિંગ કે ટકરાવ નથી. તેથી, અમે ઠરાવીએ છીએ કે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦, જે રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલો કાયદો છે, તે મુખ્યત્વે રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૧૮ ના વ્યાપની અંદર ઘડવામાં આવેલો કાયદો છે. રાજ્ય સૂચિની અન્ય બે એન્ટ્રીઓ, એટલે કે ૬૪ અને ૬૫ રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૧૮ દ્વારા આવરી લેવાયેલ જમીન પચાવી પાડવાની બાબતના સંદર્ભમાં ઘડવામાં આવેલી પ્રાસંગિક જોગવાઈઓને આવરી લે છે. પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સના સિદ્ધાંતને લાગુ કરીને, લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ની જોગવાઈઓના સંપૂર્ણ વિશ્લેષણ પર એવું જણાય છે કે એકંદરે, પડકારવામાં આવેલો કાયદો રાજ્ય સૂચિ (સૂચિ ૨) ની ચાર મર્યાદાઓની અંદર આવે છે અને કથિત અતિક્રમણ, જો જણાય તો પણ, તદ્દન પ્રાસંગિક અને બિનમહત્વનું છે કારણ કે રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલો કાયદો સમવર્તી સૂચિ દ્વારા આવરી લેવાયેલ વિષય પર

નથી. સંસદ દ્વારા અગાઉ બનાવેલા કોઈ પણ કાયદા સાથે અસંગતતા અથવા વિસંગતતાનો કોઈ પ્રશ્ન નથી. પરિણામ એ છે કે પડકારવામાં આવેલા કાયદાને બચાવવા માટે, બંધારણની કલમ ૨૫૪(૨) હેઠળ રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મેળવવાની કોઈ જરૂરિયાત અથવા આવશ્યકતા નહોતી.

<u>(iii). વિસંગતતા અને રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી પર નિષ્કર્ષ :-</u>

૧૬૩. તે સુસ્થાપિત છે કે ધારણા હંમેશા કાયદાની બંધારણીયતાની તરફેણમાં હોય છે અને કાયદાને પડકારનાર વ્યક્તિ પર તે અસંગત છે તે સાબિત કરવાની જવાબદારી રહે છે. વિસંગતતાની કસોટી લાગુ કરીને, ઉપર નોંધેલા સંજોગો, જે સંતોષવા જોઈએ, અમને જણાય છે કે અરજદારોના વિદ્વાન વકીલો દ્વારા ઉલ્લેખિત રાજ્ય અધિનિયમ અને કેન્દ્રીય કાયદાઓ વચ્ચે અમને કોઈ અસંગતતા જણાતી નથી. પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સનો સિદ્ધાંત, ઓવરલેપિંગ, પ્રાસંગિક અતિક્રમણ, વાસ્તવમાં સમાન કાયદાના પ્રકારો છે. અતિક્રમણની વિસંગતતા અથવા અન્ય બાબતોની તપાસ કરવા માટે આ સિદ્ધાંતોને એકસાથે લાગુ કરવા તદ્દન શક્ય છે. ઓવરલેપિંગના કિસ્સામાં, અદાલતોએ એવો અભિપ્રાય લીધો છે કે જોગવાઈઓ વચ્ચે સુમેળ સાધવા અને તેમનો સુમેળભર્યો અમલ કરવા માટે માત્ર પ્રાસંગિક હોય તેવા અતિક્રમણને અવગણવું સલાહભર્યું છે. જો આખરે, બંને કાયદાઓની જોગવાઈઓ સંઘર્ષ વિના સહઅસ્તિત્વ ધરાવે

છે, તો અદાલતો પાસેથી પ્રશ્નવાળા કાયદાને અમાન્ય કરવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવતી નથી.

૧૬૪. કાયદાનો આ એક સ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે અદાલતો સામાન્ય રીતે કાયદાને અમાન્ય કરવાને બદલે કાયદાને બચાવવા અને કોઈ પણ સંઘર્ષ/વિસંગતતા હોય તો તેનો ઉકેલ લાવવા માટેના તમામ પ્રયાસો કરશે. તેથી, બંને કાયદાઓને તેમના ક્ષેત્રોમાં સુમેળપૂર્વક લાગુ કરીને કાર્ય કરવાની મંજૂરી આપવી તે હેતુપૂર્ણ અભિગમ હશે. અદાલતે "પ્રાસંગિક રીતે અસર કરતા આનુષંગિકો" અને ઓવરલેપિંગ વચ્ચેના તફાવતને પણ ધ્યાનમાં રાખવો પડશે. તફાવત એ છે કે "આનુષંગિકો" એવા કાયદા સાથે સંબંધિત છે જે માત્ર એન્ટ્રીની પરિઘમાં આવે છે અને "પ્રાસંગિક અસર" એવા કાયદા સાથે સંબંધિત છે, જે સંભવિત રીતે અન્ય કાયદા દ્વારા નિયંત્રિત નથી. એક સ્વાયત્ત સંહિતા એ સંદર્ભિત કાયદાના નિયમનો અપવાદ છે. સહેજ ઓવરલેપિંગ વિસંગતતાનો રંગ લેશે નહીં. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ અને કેન્દ્રીય કાયદાઓ (વિદ્વાન વકીલો દ્વારા સંદર્ભિત) ની યોજનાઓ તેમના અમલીકરણમાં કોઈ સંઘર્ષ અથવા વિસંગતતા સ્વીકારતી નથી.

૧૬૫. હાલના કિસ્સામાં, પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સનો સિદ્ધાંત સ્પષ્ટપણે લાગુ થશે અને કલમ ૨૫૪(૧) ની કઠોરતા આકર્ષિત થતી નથી. કેન્દ્રીય કાયદાઓ સાથે

રાજ્યના કાયદા વચ્ચે આંશિક ઓવરલેપિંગ સ્વીકારવામાં આવે તો પણ, તેને પ્રાસંગિક અતિક્રમણના સિદ્ધાંત દ્વારા બચાવી લેવામાં આવશે અને તે બિનમહત્વનું પણ રહેશે કારણ કે બંને ઘટકોએ પોતપોતાની કાયદાકીય ક્ષમતાની અંદર સંબંધિત કાયદા ઘડ્યા છે અને વધુમાં, બંને કાયદા સુસંગતતા સાથે સહઅસ્તિત્વ ધરાવી શકે છે અને કાર્ય કરી શકે છે. અરજદારો વતી રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલો પર, કાયદાકીય ક્ષમતા નક્કી કરવાના હેતુઓ માટે કાયદાની જોગવાઈઓને વિખેરી નાખવાની કાયદામાં પરવાનગી નથી. આવો અભિગમ અર્થઘટન શાસ્ત્રના સ્વીકૃત સિદ્ધાંતની વિરુદ્ધ હશે કે હેતુ માટે કાયદાને સમગ્ર રીતે વાંચવો જોઈએ [સંદર્ભ બોન્દુ રામાસ્વામી અને અન્ય વિરુદ્ધ બેંગલોર ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી [[(૨૦૧૦) ૭ એસસીસી ૧૨૯] બોન્દુ રામાસ્વામી અને અન્ય વિરુદ્ધ બેંગલોર ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી માંથી લેવામાં આવ્યો છે].

૧૬૬. મુદ્દા પર અંતિમ નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે વિચારણાનું વધુ એક પાસું છે. ઓફશોર હોલ્ડિંગ્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ બેંગલોર ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી [[૨૦૧૧ (૩) એસસીસી ૧૩૯] ઓફશોર હોલ્ડિંગ્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ બેંગલોર ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે, બેંગલોર ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી એક્ટ, ૧૯૭૬ ની કેટલીક જોગવાઈઓની માન્યતા ચકાસતી વખતે, સદર કાયદાની ચકાસણી કરતી વખતે 'ફ્રેગમેન્ટેશનની વિભાવના' નો ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને ઠરાવ્યું હતું કે તે સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ

૨ ની એન્ટ્રી ૫ અને ૧૮ ને સંદર્ભિત છે. ત્યાંના અપીલકર્તાઓ દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે બેંગલોર ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી એક્ટની કલમ ૩૬ ના સંદર્ભમાં, જમીન સંપાદન અધિનિયમની અપનાવેલી જોગવાઈઓ માત્ર સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રી ૪૨ ને સંબંધિત છે અને સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા આવા કાયદાને અન્ય કોઈ કાયદા માટે પ્રાસંગિક ગણી શકાય નહીં. બેંગલોર ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી એક્ટ સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૫ અને ૧૮ ને સંદર્ભિત હતો તેમ ઠરાવતી વખતે, તેમાં વિચારવામાં આવેલો પ્રશ્ન એ હતો કે શું કાયદાની કાયદાકીય ક્ષમતા તપાસવાના હેતુઓ માટે તેની જોગવાઈઓને વિખેરી નાખવી વ્યવહારુ અને શક્ય છે.

૧૬૭. "ફ્રેગમેન્ટેશનની વિભાવના" નો ઉલ્લેખ કરતા, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે 'ફ્રેગમેન્ટેશન' ની વિભાવના વિસંગતતા અથવા અલ્ટ્રા વાયરસની દલીલ માટે વાપરવા માટે યોગ્ય સાધન ન હોઈ શકે. અદાલતો દ્વારા કાયદાના સામૂહિક અને સુમેળભર્યા વાંચનને અર્થઘટન માટે પૂર્વશરત ગણવામાં આવ્યું છે. આમ, અદાલતો દ્વારા યોગ્ય અર્થઘટન માટે 'ફ્રેગમેન્ટેશન' ની વિભાવનાનો બહુ ઓછો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. પેરાગ્રાફ '૧૦૯ થી ૧૧૪' માં અવલોકનો નીચે મુજબ નોંધવા યોગ્ય છે :-

"૧૦૯. ફ્રેગમેન્ટેશન પોતે જ અર્થઘટનનું કોઈ સાધન નથી જે કોઈ અંતિમ

નિષ્કર્ષ તરફ દોરી શકે. તે એક એવી વિભાવના છે જેનો ઉપયોગ સંબંધિત કાનૂની જોગવાઈઓ, તેના ઘટકો અથવા તેની જરૂરિયાતોને વધુ સ્પષ્ટ કરવા માટે કરી શકાય છે. કેટલીકવાર, યોગ્ય કાયદાકીય હેતુ તપાસવા અને તેની જરૂરિયાતને ચોક્કસપણે વ્યાખ્યાયિત કરવા માટે કાયદાને વિખેરી નાખવો અથવા ફ્રેગમેન્ટ કરવો ઉપયોગી થઈ શકે છે. જોગવાઈની ભાષાનું માત્ર વિશ્લેષણ કરવું એ બિનમહત્વનું રહેશે જ્યાં સુધી તે કાનૂની અર્થઘટનના અન્ય સ્વીકૃત સિદ્ધાંત સાથે જોડાયેલ ન હોય, અથવા તેનો હેતુ અમલમાં લાવવાનો ન હોય. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ફ્રેગમેન્ટેશન ખૂબ જ મદદરૂપ થઈ શકે છે અને આનુષંગિકતા, પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સ, પ્રાસંગિક અતિક્રમણ, વિભાજકતા વગેરે જેવા સિદ્ધાંતોના ઉપયોગ માટેના અગાઉના પગલા તરીકે ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે. વિભાજકતા અને આનુષંગિકતાના સિદ્ધાંતોની સરખામણીમાં અલગ–અલગ સંદર્ભોમાં ફ્રેગમેન્ટેશનની વિભાવનાને અલગ–અલગ રીતે સમજવામાં આવી છે.

૧૧૦. લાસ્કીને, તેમના ક્લાસિક, કેનેડિયન કોન્સ્ટિટ્યુશનલ લો, ચોથી આવૃત્તિ, ૧૯૭૩ માં, કેનેડિયન બંધારણની કલમ ૯૧ અને ૯૨ ના તર્કનો અભ્યાસ કરતી વખતે, "બાબત" શું બને છે તેનું વિશ્લેષણ હાથ ધર્યું હતું, જેને તેમણે કાયદાના 'પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સ' સાથેના સંબંધ તરીકે વર્ણવ્યું હતું, જે પૃષ્ઠ ૯૯ પર નીચે મુજબ છે:

"સામાન્ય કાયદો એ એક સંયુક્ત છે, જે ઘણી બધી વિશિષ્ટ અને વિગતવાર જોગવાઈઓને એક જ પેકેજમાં એકત્રિત કરે છે, તેમને ભાગો અને કલમોમાં વિભાજિત કરે છે, જેમાંના દરેકનો પોતાનો અર્થ હોય છે. સામાન્ય મુકદ્દમો કોઈ એક જોગવાઈ લાગુ કરવાના પ્રયાસમાંથી ઉદ્ભવતો હોવાથી અને ઘણા સંદર્ભો ખાસ કરીને નિયુક્ત ભાગોને સંબોધિત કરતા હોવાથી, વ્યક્તિએ જે સુસંગત છે તેના પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સ પર સ્થિર થઈને શરૂઆત કરવી જોઈએ."

આ રીતે, તેમણે કાયદાની "બાબત" નક્કી કરવાને એક થ્રેશોલ્ડ તપાસ ગણાવી જે સ્પર્ધાત્મક કાનૂની શ્રેણીઓની સામગ્રીથી સ્વતંત્ર હોવી જોઈએ અને આગળ વધવી જોઈએ જેનો ઉપયોગ તેમાંથી વહે છે. તેઓ એવી પરિસ્થિતિનો સ્વીકાર કરે છે કે જ્યાં જો કે સમગ્ર કાયદાનું પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સ એવું છે કે જે વિષયોના ઉપલબ્ધ વર્ગમાં આવે છે, પરંતુ કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈની અલગથી વિચારવામાં આવેલી બાબત કદાચ ન આવે. આ તે જ પરિસ્થિતિ છે જેણે આપણને વર્તમાન કેસમાં જકડી રાખ્યા છે અને લાસ્કીનના પોતાના શબ્દોમાં, "શું સારું ખરાબને બચાવે છે, તેની સાથે નાશ પામે છે, અથવા બચી જાય છે?"

૧૧૧. આનુષંગિકતાનો સિદ્ધાંત તે કાયદાને વધુ કાયદેસરતા આપે છે જેની માન્યતા પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સના સિદ્ધાંતના આધારે જાળવી રાખવામાં આવી છે. બીજી બાજુ, જોડાણ દ્વારા દોષ અથવા જોડાણ મુક્તિ દ્વારા મુક્તિના મુદ્દાને

નક્કી કરવા માટે વિભાજકતાનો સિદ્ધાંત અમલમાં આવે છે. લાસ્કીનની રજૂઆત એવી છે કે આનુષંગિકતાનો સિદ્ધાંત વિશેષ જોગવાઈઓની વિશેષ પ્રવૃત્તિઓને દબાવીને અને તેમને સામાન્ય માળખામાં માત્ર તત્વો તરીકે ગણીને કાર્ય કરે છે. આવી રીતે "તે કાયદાને ધ્રુવીકૃત કરે છે જેથી તેનો કોઈ ભાગ સ્વતંત્ર દિશા ધરાવતો ન ગણાય પરંતુ તમામ એક કેન્દ્રીય બાબત તરફ નિર્દેશિત જોવા મળે." આમ, લાસ્કીન કાનૂની 'બાબત' ને ઓળખવામાં આનુષંગિકતા અને વિભાજકતાનો સાધન તરીકે ઉપયોગ કરે છે. આ દષ્ટિકોણ કાયદાને સૈદ્ધાંતિક રીતે ફ્રેગમેન્ટ કરવાનો માર્ગ મોકળો કરે છે જેથી એ નક્કી કરી શકાય કે પડકારવામાં આવેલો ભાગ બાકીના કાયદા દ્વારા બચી જાય છે કે તેનો નાશ થવો જોઈએ જેથી બાકીનો ભાગ બચી શકે.

૧૧૨. ફ્રેગમેન્ટેશનની આવી થિયરી લાસ્કીનના પ્રવચન દ્વારા સમર્થિત છે "આનુષંગિકતા ફ્યુઝન (જોડાણ) સાથે સંબંધિત છે, વિભાજકતા ફિશન (વિભાજન) સાથે સંબંધિત છે. દરેક ત્યાં ઉદ્ભવે છે જ્યાં કદાચ કોઈ કાયદા અને તેના કેટલાક ઘટકોનું અલગ ઓરિએન્ટેશન હોય. તેઓ તેમના સંચાલનમાં પરસ્પર વિશિષ્ટ છે. આનુષંગિકતા સાથે, સમગ્રનું પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સ તે ભાગની બાબતને ગળી જાય છે જેનું પછી કોઈ સ્વતંત્ર મહત્વ રહેતું નથી; વિભાજકતા સાથે, તફાવત માત્ર સાચવવામાં આવતો નથી પરંતુ તેના પર આગ્રહ રાખવામાં આવે છે અને પ્રશ્ન એ છે કે 'બાબતો' ની બહુમતીથી શું

પરિણામો આવે છે."

૧૧૩. કાયદાને એક સંકલિત સમગ્ર તરીકે આંકવો જોઈએ તેવા દૃષ્ટિકોણના ભિન્નતામાં, લાસ્કીન, ઉપરોક્ત ચર્ચા કરેલી પૃષ્ઠભૂમિમાં, આવા ચુકાદાની અગાઉ કાયદાને ઘટકો અથવા ફ્રેગમેન્ટ્સમાં વિભાજિત કરવાના વિકલ્પને નીચે મુજબ ધ્યાનમાં લે છે:

"વિભાજકતાની ગુણવત્તા માત્ર એ આધાર પર સુસંગત બને છે કે "બાબતો" માંથી ઓછામાં ઓછી એક, ભલે તે સમગ્ર કાયદાની હોય કે તેના કોઈ ભાગની હોય, તે કાયદો ઘડનાર વિધાનસભાની સત્તાના ક્ષેત્રની અંદરના વિષયોના કોઈ પણ વર્ગમાં ન આવી શકે. જો, તે પરિસ્થિતિમાં, તે ભાગ વિભાજનપાત્ર હોય, તો જે દરેક ફ્રેગમેન્ટમાં કાયદો વિભાજિત થાય છે તેની બાબત યોગ્ય ગણાતા વિષયોના વર્ગને સોંપવામાં આવે છે. કાં તો કાપી નાખવામાં આવેલો ભાગ અથવા જે જથ્થામાંથી તે લેવામાં આવ્યો છે તે અન્યની નબળાઈ છતાં ટકી શકે છે. પરંતુ જો, આનુષંગિકતાના સિદ્ધાંત હેઠળ આત્મસાત કરવાનો પ્રતિકાર કરતા, કાયદાનો એક ભાગ કોઈ એવી 'બાબત' સાથે સંબંધિત હોય જે સમગ્ર કાયદાના પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સ માટે પરજાતિય હોય અને તેઓ વિભાજનપાત્ર ન હોય, તો ગમે તેની બાબતની ગેરકાયદેસરતા બીજાને અસર કરે છે અને બંનેનો નાશ થવો જોઈએ."

૧૧૪. ફ્રેગમેન્ટેશન એ વિભાજકતા અથવા આનુષંગિકતાના સિદ્ધાંતોનું સમાનાર્થી કે વિકલ્પ નથી. પાછળના એવા સિદ્ધાંતો છે જે અંતિમ પરિણામ પ્રાપ્ત કરવા માટે પોતાની મેળે લાગુ કરી શકાય છે, જ્યારે ફ્રેગમેન્ટેશન, અગાઉ નોંધ્યું તેમ, જાણીતા સિદ્ધાંતોમાંથી કોઈ પણ સંદર્ભ સાથે અંતિમ નિર્ણય પૂર્વેનું માત્ર એક પગલું છે. આ રીતે કાયદાનું ફ્રેગમેન્ટેશન સૈદ્ધાંતિક રીતે કાયદાના પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સ સુધી પહોંચવાની પ્રક્રિયામાં અથવા આનુષંગિકતાનું ક્ષેત્ર નક્કી કરવા માટે પણ હાથ ધરી શકાય છે."

૧૬૮. "વિભાજકતાના સિદ્ધાંત" અને "ફ્રેગમેન્ટેશનની વિભાવના" વચ્ચેનો તફાવત સ્પષ્ટ કરીને, ઓફશોર હોલ્ડિંગ્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ૩૧ માં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે 'વિભાજકતાના સિદ્ધાંત' ને લાગુ કરવા માટે, એ નક્કી કરવાનું છે કે શું કાયદાના માન્ય ભાગો તેના અમાન્ય ભાગોથી અલગ કરી શકાય તેવા છે અને તે વિધાનસભાનો હેતુ છે, જે નિર્ણાયક પરિબળ છે. લાગુ કરવાની કસોટી એ છે કે શું વિધાનસભાએ માન્ય ભાગ ઘડ્યો હોત, જો તેને ખબર હોત કે બાકીનો કાયદો અમાન્ય હતો. અદાલતો દ્વારા વિભાજકતાના સિદ્ધાંતને લાગુ કરતી વખતે ઉપયોગમાં લેવાતો અન્ય એક સિદ્ધાંત એ શોધવાનો છે કે શું અલગ કરાયેલા માન્ય ભાગો એક સિંગલ સ્કીમ બનાવે છે જે અમાન્ય ભાગથી સ્વતંત્ર રીતે સમગ્ર કાર્ય કરવા માટે બનાવાયેલ છે. જો કે, વિભાજકતા એ ફ્રેગમેન્ટેશન

નથી. ફ્રેગમેન્ટેશનનો અસરકારક રીતે ઉપયોગ કાયદાની વિસંગતતા અથવા અલ્ટ્રા વાયરસની જાહેરાત પહેલાના પ્રારંભિક તબક્કે લાગુ કરવા માટે કરવામાં આવશે, જ્યારે વિભાજકતા એ આવી જાહેરાત પછી લાગુ કરવાનો સિદ્ધાંત છે.

૧૬૯. તેમાં નિર્ધારિત કસોટી લાગુ કરીને, અમે વધુમાં નોંધી શકીએ છીએ કે સમગ્ર લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ નો ઉદ્દેશ ગુજરાત રાજ્યમાં "જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિઓ" ને ૧૦ વર્ષથી ઓછી ન હોય તેવી મુદતની કેદ અને મિલકતની જંત્રી કિંમત સુધી લંબાવી શકાય તેવા દંડના દીવાની પરિણામ સાથે ગુનો બનાવીને તેના પર પ્રતિબંધ મૂકવાનો છે. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની વિવિધ જોગવાઈઓ એક કેન્દ્રીય બાબત, એટલે કે "જમીન પચાવી પાડવી" તરફ નિર્દેશ કરતી હોવાનું જણાય છે. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની સમગ્ર યોજનામાં જોગવાઈઓ, જે ટ્રાયલ વગેરેની પ્રક્રિયા નિયત કરે છે, તેને સ્વતંત્ર દિશા ધરાવતી કલ્પી શકાય નહીં. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની દરેક કથિત વાંધાજનક જોગવાઈઓમાંથી સંપૂર્ણ રીતે પસાર થયા પછી, અમને કાયદાના પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સને નક્કી કરવા માટે ફ્રેગમેન્ટેશનની વિભાવના લાગુ કરવાનું કોઈ કારણ જણાતું નથી, જેને અમે સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧૮ ને સંદર્ભિત "જમીન" ને લગતી "જમીન પચાવી પાડવી" તરીકે રાખ્યું છે. જો કાયદાની વિવિધ જોગવાઈઓને ફ્રેગમેન્ટ કરવામાં આવે તો પણ, તેઓ હજી પણ સમાન પરિણામ તરફ દોરી જાય છે અને કાયદાનું પિથ એન્ડ

સબસ્ટન્સ હજી પણ સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧૮, ૬૪ અને ૬૫ માં શોધી શકાય તેવું રહેશે. કાયદાનો મુખ્ય હેતુ "જમીન પચાવી પાડવા" ના ગુનાને રોકવાનો છે અને કબજો ધરાવતી વ્યક્તિની માલિકી અને હકની તપાસ એ મુખ્ય તપાસ માટે પ્રાસંગિક છે, કે જમીન પચાવનાર તરીકે કથિત વ્યક્તિની "પચાવી પાડેલી જમીન" નો કબજો જાળવી રાખવાની કાયદેસર હકદારી કેટલી છે.

૧૭૦. પડકારવામાં આવેલા કાયદાના પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સની તપાસ કર્યા પછી અને તે બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રી ૧૮, ૬૪ અને ૬૫ ને સંબંધિત છે તેમ ઠરાવ્યા પછી, વિસંગતતાનો પ્રશ્ન ભાગ્યે જ ઉદ્ભવી શકે છે. વધુમાં, લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની બંધારણીયતા તેના પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સ દ્વારા, અન્ય વિધાનસભાને સોંપવામાં આવેલા ક્ષેત્રમાં આક્રમણની ડિગ્રી દ્વારા નક્કી કરવામાં આવતી નથી. કાયદાનું સાચું સ્વરૂપ અને લક્ષણ એ જાણવા માટે વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું છે કે શું બાબત કાયદો ઘડનાર વિધાનસભાના ક્ષેત્રમાં આવે છે. પ્રતિબંધિત ક્ષેત્ર પર પ્રાસંગિક અથવા આનુષંગિક અતિક્રમણ પડકારવામાં આવેલા કાયદાને બનાવવાની વિધાનસભાની ક્ષમતાને અસર કરતું નથી.

૧૭૧. આમ, અમારા મતે, અરજીઓના વર્તમાન સેટમાં અરજદારો દ્વારા

ઉઠાવવામાં આવેલ વિસંગતતાનો આધાર નકારી કાઢવા પાત્ર છે.

૧૭૨. શ્રી અસીમ પંડ્યા, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ અને શ્રી માસૂમ શાહ, વિદ્વાન વકીલ દ્વારા રજૂ કરાયેલા ચુકાદાઓ પર આવતા, ફોરમ ફોર પીપલ્સ કલેક્ટિવ એફર્ટ્સ (એફપીસીઈ) ૩ ના કેસમાં, તેનો રેશિયો વર્તમાન કેસની હકીકતોને લાગુ પડતો નથી, કારણ કે, તેમાં સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ અસ્તિત્વ ધરાવતા કેન્દ્રીય કાયદા, એટલે કે રીઅલ એસ્ટેટ (રેગ્યુલેશન એન્ડ ડેવલપમેન્ટ એક્ટ), ૨૦૧૬ ના પ્રકાશમાં વિધાનસભા દ્વારા ઘડવામાં આવેલા વેસ્ટ બેંગાલ હાઉસિંગ ઇન્ડસ્ટ્રી રેગ્યુલેશન એક્ટ, ૨૦૧૭ ની બંધારણીય માન્યતાનો પ્રશ્ન હતો. એ બાબતે કોઈ વિવાદ નથી કે કેન્દ્રીય અને રાજ્ય બંનેના કાયદાનો વિષય બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની સમવર્તી સૂચિની એન્ટ્રી ૬ અને ૭ દ્વારા આવરી લેવામાં આવ્યો હતો. રાજ્યનો કાયદો કેન્દ્રીય કાયદાની 'કોપી એન્ડ પેસ્ટ' પ્રતિકૃતિ હોવાનું જણાયું હતું (કેટલીક જોગવાઈઓને બાદ કરતાં જે રેરા સાથે અસંગત હતી) અને તે ક્ષેત્રને આવરી લેતું હતું જે કેન્દ્રીય કાયદા દ્વારા રોકાયેલું હતું. કેસની સદર હકીકતો અને સંજોગોમાં, આમ, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે પશ્ચિમ બંગાળનો કાયદો રેરા સાથે વિસંગત હતો અને તેથી તે ગેરબંધારણીય હતો.

૧૭૩. ઉપર ચર્ચા કરેલા કાયદાને સંદર્ભિત કરતા અન્ય નિર્ણયો પણ એ

જ નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે જે અમે અગાઉ મેળવ્યો છે.

૧૭૪. સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા વિરુદ્ધ એમ. એ. તુલોચ એન્ડ કંપની [[એઆઇઆર ૧૯૬૪ એસસી ૧૨૮૪] સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા વિરુદ્ધ એમ. એ. તુલોચ એન્ડ કંપની] ના નિર્ણયના સંદર્ભમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઓરિસ્સા માઇનિંગ એરિયાઝ ડેવલપમેન્ટ ફંડ એક્ટની માન્યતા નક્કી કરતી વખતે નોંધ્યું હતું કે ઓરિસ્સા એક્ટ કેન્દ્રીય કાયદા, એટલે કે માઇન્સ એન્ડ મિનરલ્સ (ડેવલપમેન્ટ એન્ડ રેગ્યુલેશન) એક્ટ, ૧૯૫૭, જે ૦૧.૦૬.૧૯૫૮ ના રોજ અમલમાં આવ્યો હતો, તેના દ્વારા નિષ્પ્રાણ થઈ ગયો હતો. એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે ઓરિસ્સા એક્ટ રાજ્ય કાયદાકીય સૂચિની એન્ટ્રી ૨૩ દ્વારા આપવામાં આવેલી કાયદાકીય સત્તાના આધારે ઘડવામાં આવ્યો હતો જે વાંચે છે "સંઘના નિયંત્રણ હેઠળના નિયમન અને વિકાસના સંદર્ભમાં સૂચિ ૧ ની જોગવાઈઓને આધીન ખાણો અને ખનિજ વિકાસનું નિયમન." જે કાયદાકીય એન્ટ્રી હેઠળ પછીનો કેન્દ્રીય કાયદો ઘડવામાં આવ્યો હતો તે સંઘ સૂચિ (સૂચિ ૧) ની આઇટમ ૫૪ હતી, "ખાણો અને ખનિજ વિકાસનું નિયમન તે હદ સુધી જે હદ સુધી સંઘના નિયંત્રણ હેઠળ આવા નિયમન અને વિકાસને સંસદ દ્વારા કાયદા દ્વારા જાહેર હિતમાં યોગ્ય જાહેર કરવામાં આવે છે."

૧૭૫. સદર કેસમાં વિવાદ જુલાઈ, ૧૯૫૭ થી માર્ચ ૧૯૫૮ ના

સમયગાળા દરમિયાન બાકી નીકળતી ફી અંગેનો હતો. સદર માંગણીની કાયદેસરતાને એ આધારે પડકારવામાં આવી હતી કે કેન્દ્રીય અધિનિયમ, ૧૯ table ૭ ના અમલમાં આવતાં, સદર સૂચિની એન્ટ્રીના બળથી કાયદાકીય ક્ષમતા પાછી ખેંચી લેવાના કારણે ઓરિસ્સા અધિનિયમ નિષ્ક્રિય થઈ ગયો હતો જે સંસદીય જાહેરાત અને સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદાને આધીન હતો.

૧૭૬. ઓરિસ્સા અધિનિયમ, રાજ્યના કાયદા અને કેન્દ્રીય કાયદાની જોગવાઈઓની તપાસ કર્યા પછી, એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે એન્ટ્રી ૨૩ જોગવાઈ કરે છે કે રાજ્ય વિધાનસભાની કાયદાકીય ક્ષમતા સંઘના નિયંત્રણ હેઠળના નિયમન અને વિકાસના સંદર્ભમાં સૂચિ ૧ ની જોગવાઈઓને આધીન છે અને સૂચિ ૧ ની એન્ટ્રી ૫૪ માં કાયદા દ્વારા જાહેરાત જરૂરી છે કે ખાણોનું નિયમન અને વિકાસ જાહેર હિતમાં સંઘના નિયંત્રણ હેઠળ હોવું જોઈએ. તેથી, જો ખનિજોના સંરક્ષણ અને વિકાસની જોગવાઈ કરવાના હેતુ માટે કેન્દ્રીય કાયદો પસાર કરવામાં આવ્યો હોય, અને જો તેમાં જરૂરી જાહેરાત શામેલ હોય, તો રાજ્ય વિધાનસભા સદર જાહેરાત દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલા વિષયના સંદર્ભમાં કાયદો પસાર કરવા માટે સક્ષમ રહેશે નહીં. વધુમાં એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે ૧૯૪૮ નો કેન્દ્રીય કાયદો, જે બંધારણ પૂર્વેનો કાયદો હતો, તેમાં એન્ટ્રી ૫૪ ના સંદર્ભમાં જરૂરી જાહેરાત નહોતી, જો કે, ૧૯૫૭ નો કેન્દ્રીય કાયદો ૬૭, જે બંધારણ પછીનો કાયદો છે, તેમાં એન્ટ્રી ૫૪ હેઠળ કેન્દ્રીય સંસદ દ્વારા જરૂરી

જાહેરાત શામેલ છે અને તે કાયદો ખાણો અને ખનિજ વિકાસના સંબંધમાં ૧૯૪૮ ના કાયદા સમાન ક્ષેત્રને આવરી લે છે. આમ, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે એ બાબતે કોઈ શંકા હોઈ શકે નહીં કે ઓરિસ્સા અધિનિયમ (પડકારવામાં આવેલ અધિનિયમ) દ્વારા આવરી લેવાયેલ ક્ષેત્ર ૧૯૫૭ ના કેન્દ્રીય અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ સ્પષ્ટ જોગવાઈઓ દ્વારા આવરી લેવામાં આવ્યું છે, જે તેના વ્યાપ અને કદમાં વ્યાપક હતું અને ૧૯૪૮ ના અનુરૂપ અધિનિયમ કરતાં કેન્દ્ર સરકારને વધુ સત્તાઓ આપતું હતું. જ્યારે આવી સ્થિતિ હતી, ત્યારે એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે અસંગતતા બંને કાયદાઓની જોગવાઈઓની વિગતવાર સરખામણી દ્વારા નહીં, પરંતુ બંને કાયદાઓની માત્ર અસ્તિત્વતા દ્વારા દર્શાવવામાં આવી હતી. ૧૯૪૭ ના કેન્દ્રીય કાયદાની વિશિષ્ટ જોગવાઈ દ્વારા, તે સ્પષ્ટ હતું કે સંસદનો હેતુ સમગ્ર ક્ષેત્રને આવરી લેવાનો હતો અને આમ, નિયમો ઘડાય ત્યાં સુધી કોઈ અસંગતતા નહોતી અને રાજ્યના કાયદાનું કોઈ સુપર-સેશન નહોતું તેવી દલીલ માટે કોઈ અવકાશ બાકી રાખ્યો નહોતો.

૧૭૭. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જો સંસદ દ્વારા જાહેરાતના કારણે "ખનિજોના સંરક્ષણ અને વિકાસ" નો સમગ્ર વિષય સંસદ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવ્યો હોય, આમ રાજ્યને તે પહેલાં ધરાવતી સત્તાથી વંચિત રાખવામાં આવી હોય, તો તે અનુસરશે કે રાજ્ય સૂચિમાં રહેલી "બાબત" જાહેરાતની હદ સુધી, રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૨૩ ના વ્યાપ અને ક્ષેત્રમાંથી બાદ કરવામાં આવી છે.

તેથી, ૧૯૫૭ ના કેન્દ્રીય કાયદા પછી, "સૂચિમાં કોઈ બાબત" રહેશે નહીં કે જેનાથી ફી સંબંધિત હોઈ શકે જેથી તેને માન્ય રાખી શકાય.

૧૭૮. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં લેતા, વર્તમાન કેસની હકીકતોમાં, સદર સિદ્ધાંત લાગુ પડશે નહીં.

<u>ભાગ II – સ્પષ્ટ મનસ્વીતા – બંધારણની કલમ ૧૪ નું ઉલ્લંઘન</u>

<u>(એ) – પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોની દલીલો:–</u>

આ મુદ્દા પર સુશ્રી મેઘા જાની, શ્રી માસૂમ શાહ, શ્રી વિક્રમ ઠાકોર, શ્રી રાશેષ પરીખને સાંભળ્યા.

૧૭૯.

વધુમાં, સુશ્રી મેઘા જાની, વિદ્વાન વકીલ મદદમાં શ્રી અર્જુન જોશી, વિદ્વાન વકીલ, શ્રી અમિત એસ. ઠક્કર, સુશ્રી અદિતિ શેઠ અને સુશ્રી ક્રિશા ભીમાણીએ પડકારવામાં આવેલા કાયદાની માન્યતા સામે ત્રણ આધારો પર રજૂઆતો કરી હતી, એટલે કે:–

(૧) આ કાયદો બંધારણના મૂળભૂત માળખાનું ઉલ્લંઘન કરે છે;

(૨) તેની જોગવાઈઓ કલમ ૧૪ નું ઉલ્લંઘન કરે છે;

(૩) પડકારવામાં આવેલા કાયદા દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ દીવાની અને ફોજદારી ટ્રાયલની પ્રક્રિયા સ્પષ્ટપણે મનસ્વી છે.

૧૮૦. તેમની દલીલ એ છે કે કાયદાના નીચેના પાસાઓ તેને સ્પષ્ટપણે મનસ્વી બનાવે છે, જે કાયદાકીય ઘડતરની માન્યતાને પડકારવાનો એક આધાર છે, જેને સર્વોચ્ચ અદાલતે શાયરા બાનો વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય મહિલા મંત્રાલય [[૨૦૧૭ (૯) એસસીસી ૧] શાયરા બાનો વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય મહિલા મંત્રાલય] માં માન્ય રાખ્યો છે.

૧૮૧. પોતાની રજૂઆતને વિગતવાર સમજાવતા, સુશ્રી જાની દલીલ કરશે કે કાયદાની મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ, જે અતૂટ રીતે મિશ્રિત છે, તે સ્પષ્ટપણે મનસ્વી છે, જેમ કે:–

(૧) આરોપી દ્વારા કબજો કરાયેલી ખાનગી જમીન અને સરકારી જમીનને સમાન સ્તરે મૂકીને સરખાવવી, કોઈ પણ જમીન પર કબજો કરવાનું કૃત્ય, તેની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં લીધા વિના, ભલે તે ખાનગી જમીન વિરુદ્ધ હોય કે સરકારી જમીન

વિરુદ્ધ હોય કે ભાડે આપેલી મિલકત હોય, તેને સમાન ગણવામાં આવી છે. જમીન પચાવી પાડવાના ગુના માટે ૧૦ વર્ષની કેદની સજા જમીનની પ્રકૃતિ કે હદ પર આધારિત નથી, જે ગુનાની ગંભીરતા નક્કી કરશે.

(૨) તે જમીન પચાવી પાડવાના કૃત્ય માટે સક્રિય પગલાં લેવા, ચૂક કરવી, મદદ પૂરી પાડવી કે ઉશ્કેરણી કરવી તે તમામ માટે સમાન રીતે દોષિત ગણે છે. સમાન મુદતની કેદની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે જો કે ઉલ્લંઘનના માપદંડ સમાન ન હોઈ શકે.

(૩) આ કાયદો જમીન પચાવી પાડવાના ગુનાના કમિશનના આક્ષેપની તપાસમાં દીવાની અને ફોજદારી પ્રક્રિયાને મિશ્રિત કરે છે. પરિણામ એ છે કે દીવાની ટ્રાયલ દરમિયાન નોંધાયેલ તારણ ફોજદારી કાર્યવાહીમાં બંધનકર્તા રહેશે.

(૪) ગુનાની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતાને ધ્યાનમાં લીધા વિના ગંભીર દીવાની અને ફોજદારી પરિણામો પ્રદાન કરવામાં આવ્યા છે. આ પાસાની આ અદાલત દ્વારા ઝીણવટભરી તપાસ જરૂરી છે.

(૫) કાયદા હેઠળ "જમીન પચાવી પાડવા" ની વ્યાખ્યા માલિકી હક, કબજો વગેરેને લગતા વિવાદને સામેલ કરીને પ્રભાવશાળી અસર ધરાવે છે જે અનિવાર્યપણે દીવાની વિવાદ છે.

(૬) વિશેષ અદાલતોને કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરીને પોતાની

પ્રક્રિયાને અનુસરવા માટે છોડી દેવામાં આવી છે, જે વિશેષ અદાલતોને દીવાની વિવાદોની સુનાવણી સિવિલ પ્રોસિજર કોડની જોગવાઈઓનું પાલન કરીને ન કરવા માટે અમર્યાદિત વિવેકાધિકાર આપે છે.

(૫) દીવાની વિવાદની ટ્રાયલ માટે કલમ ૯(૨)(૩) હેઠળ અને ફોજદારી વિવાદની ટ્રાયલ માટે કલમ ૯(૪) હેઠળ તેમજ કલમ ૯ ની પેટા–કલમ (૫) હેઠળ વિશેષ અદાલતને આપવામાં આવેલી સત્તાઓ એવી રીતે ઘડવામાં આવી છે કે વિધાનસભાએ વિશેષ અદાલતોને દીવાની અને ફોજદારી બંને જવાબદારીની ટ્રાયલની બાબતમાં માર્ગદર્શન વિનાની અને અમર્યાદિત વિવેકાધિકાર સત્તા આપી છે. પરિણામ એ છે કે સિવિલ દાવો અથવા ફોજદારી કાર્યવાહીની ટ્રાયલ કરતી વખતે, વિશેષ અદાલત દીવાની અને ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતામાં નિયત કરાયેલ પ્રક્રિયાને અવગણવા માટે સક્ષમ હશે.

(૬) મિલકતની જંત્રી કિંમત સુધી દંડ લાદવા અંગેની જોગવાઈમાં કોઈ સ્પષ્ટતા નથી કે કઈ તારીખના સંદર્ભમાં, દંડની ગણતરી કરવા માટે મિલકતની જંત્રી કિંમત લાગુ થશે.

(૭) કલમ ૯ ની પેટા–કલમ (૮) જે વિશેષ અદાલતને સત્તા આપે છે તે પણ જોગવાઈ કરે છે કે વિશેષ અદાલત કોઈ પણ વ્યક્તિ જે મિલકતના કબજામાં હોય તેને બળપૂર્વક બહાર કાઢીને ફરિયાદકર્તાને કબજો પરત સોંપવાનો આદેશ પસાર કરી શકે છે.

(૮) પેટા–કલમ (૯) આગળ માર્ગદર્શન વિનાની રીતે, મિલકતની જંત્રી કિંમત

ઉપરાંત કબજો ધરાવતી વ્યક્તિ દ્વારા મેળવેલ વળતર અને નફાની ચુકવણીની વાત કરે છે.

(૯) જોગવાઈઓ એટલી કઠોર છે કે તેઓ "જમીન પચાવી પાડવા" ના ગુનાને ઓછામાં ઓછી ૧૦ વર્ષની કેદની સજા સાથે શિક્ષાપાત્ર બનાવે છે જે ૧૪ વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય છે, જે ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ આજીવન કેદનો સમયગાળો છે.

(૧૦) આવા ગુનાની ટ્રાયલ માટે, જ્યાં દીવાની અને ફોજદારી બંને પાસાઓ ધ્યાનમાં લેવાના હોય, વિશેષ અદાલતને આપવામાં આવેલી સત્તાઓ કાયદામાં જ પૂરી પાડવામાં આવેલી અમુક મર્યાદાઓ દ્વારા મર્યાદિત હોવી જોઈતી હતી, જેથી કાયદાના અમલીકરણની બાબતમાં તમામ અતિરેકને રોકી શકાયા હોત.

(૧૧) વધુમાં કાયદા, ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓ કે "જમીન પચાવી પાડવા" ના ગુનાના કમિશન વિશેની માહિતી પોલીસ અધિકારી દ્વારા ત્યાં સુધી નોંધી શકાતી નથી જ્યાં સુધી સરકાર દ્વારા જાહેર કરાયેલ સમિતિની સલાહથી જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટની પૂર્વ મંજૂરી મેળવવામાં ન આવે, તે ફોજદારી તંત્રને ડામી દેવાની પદ્ધતિ સિવાય બીજું કંઈ નથી, જે અન્યથા ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ આચરવામાં આવેલા ગુનાની ફરિયાદ લખીને કાર્યરત કરી શકાય છે. પોલીસ અધિકારી દ્વારા માહિતી નોંધવામાં આવે તે પહેલાં "જમીન પચાવી પાડવા" ની ફરિયાદો સાથે વ્યવહાર કરવા માટે કોઈ માર્ગદર્શન પૂરું પાડવામાં આવ્યું નથી.

(૧૨) કાયદા હેઠળ સમિતિના સભ્યની કોઈ લાયકાત નિયત કરવામાં આવી

નથી. પરિણામ એ છે કે સમિતિના સભ્ય તરીકે ગમે તેનો સમાવેશ કરી શકાય છે, જે કાયદાના અમલીકરણમાં અનિશ્ચિતતા તરફ દોરી જાય છે.

(૧૩) લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ના ઉદ્દેશો અને કારણોનું નિવેદન સુશ્રી મેઘા જાની દ્વારા વાંચવામાં આવ્યું હતું જેમાં એવો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે કાયદો, ૨૦૨૦ માં એવું નિવેદન શામેલ છે કે વિધાનસભાએ આ કાયદો લાવ્યો છે કારણ કે રાજ્યમાં જમીન પચાવનારાઓની ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓથી 'જાહેર વ્યવસ્થા' પર પ્રતિકૂળ અસર પડી રહી છે, જે દર્શાવે છે કે કાયદો, ૨૦૨૦ નો ઉદ્દેશ "જાહેર વ્યવસ્થા" સુરક્ષિત કરવાનો છે. જો કે, કાયદાની જોગવાઈઓ એવી રીતે ગોઠવવામાં આવી છે કે તેઓ 'ખાનગી જમીન' અને 'સરકારી જમીન' ને સમાન ગણે છે.

(૧૪) ખાનગી જમીનના સંદર્ભમાં ખાનગી વિવાદ, જ્યાં માલિકી, હક અને કબજાને લગતા મુદ્દાઓનો નિર્ણય કરવાનો હોય છે, તેને 'જાહેર વ્યવસ્થા' સાથે કોઈ સંબંધ નથી. આમ ખાનગી જમીન અને સરકારી જમીનને સમાન સ્તરે મૂકવામાં આવી છે. તદુપરાંત, કાયદા, ૨૦૨૦ હેઠળ "જાહેર વ્યવસ્થાના ભંગ" ને ગુનો બનાવવામાં આવ્યો નથી.

(૧૫) પડકારવામાં આવેલો કાયદો સરકારી જમીન અને ખાનગી જમીનને સમાન ગણતો હોવાથી, ખાનગી વ્યક્તિઓની માલિકીની ખાનગી જમીનોના સંદર્ભમાં પણ "જમીન પચાવી પાડવા" ને ગુનો બનાવતી જોગવાઈઓ કોઈ અયોગ્ય ભેદભાવ પર આધારિત નથી અને કાયદાકીય રીતે જે ઉદ્દેશ્ય પ્રાપ્ત કરવા

માંગે છે તેની સાથે કોઈ સંબંધ નથી, જે રાજ્યમાં 'જાહેર વ્યવસ્થા' સુરક્ષિત કરવાનો છે. જાહેર વ્યવસ્થાના ભંગ માટે જમીન પચાવી પાડવાને ગુનો બનાવવામાં આવ્યો નથી કે 'જમીન પચાવનાર' ને એવી વ્યક્તિ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી નથી જે જાહેર વ્યવસ્થા જાળવવાના ભંગ માટે દોષિત હોય. બે અથવા થોડી વ્યક્તિઓ વચ્ચે ખાનગી જમીન અંગેના વિવાદને, ગમે તે સંજોગોમાં, જાહેર વ્યવસ્થા પર કોઈ અસર થતી નથી.

(૧૬) સર્વોચ્ચ અદાલતના રામ મનોહર લોહિયા વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને અન્ય [[એઆઈઆર ૧૯૬૬ એસસી ૭૪૦] રામ મનોહર લોહિયા વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને અન્ય], મુસ્તાકમીયા જબ્બારમીયા શેખ વિરુદ્ધ એમ.એમ. મહેતા, પોલીસ કમિશનર [[(૧૯૯૫) ૩ એસસીસી ૨૩૭] મુસ્તાકમીયા જબ્બારમીયા શેખ વિરુદ્ધ એમ.એમ. મહેતા, પોલીસ કમિશનર] અને બાંકા સ્નેહા શીલા વિરુદ્ધ તેલંગાણા રાજ્ય અને અન્ય [[(૨૦૨૧) ૯ એસસીસી ૪૧૫] બાંકા સ્નેહા શીલા વિરુદ્ધ તેલંગાણા રાજ્ય અને અન્ય] ના કેસોમાં જાહેર વ્યવસ્થાનો અર્થ સમજવા માટે રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા, જેથી ભારપૂર્વક દાવો કરી શકાય કે પડકારવામાં આવેલા કાયદા, ૨૦૨૦ હેઠળ જમીન પચાવી પાડવાના ગુના માટે ખાનગી જમીન અને સરકારી જમીન બંને માટે જમીનના બે અલગ વર્ગોનો સમાવેશ કરવાનો જે ઉદ્દેશ પ્રાપ્ત કરવા માંગે છે તેની સાથે કોઈ સંબંધ નથી, જે જાહેર વ્યવસ્થા જાળવવાનો છે. અસમાન લોકોને કોઈ પણ તર્ક વિના સમાન ગણવામાં આવે છે.

(૧૭) કાયદાના ઉદ્ધેશ્યને સમજવા માટે, મિશ્રીફ રૂલ લાગુ કરીને, જે અનિષ્ટને કાયદા દ્ધારા સંબોધિંત કરવાનો પ્રયાસ કરવામા આવ્યો છે, કાયદાનો હેતુ અથવા ઉદ્ધેશ નક્કી કરવો પડશે અને આવી કવાયત માટે ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેવી સામગ્રીઓ છે :–

"જ્યારે વિચારણા હેઠળનો કાયદો પસાર કરવામાં આવ્યો હતો ત્યારે પ્રવર્તતા સંજોગો અને જેણે કાયદો પસાર કરવાનો આગ્રહ કર્યો હતો."

(૧૮) મુસ્તાકમીયા–૩૫ ના નિર્ણયના પેરાગ્રાફ નંબર '૯' માં અવલોકનનો સંદર્ભ આપતા, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે "કાયદો અને વ્યવસ્થા" અને "જાહેર વ્યવસ્થા જાળવવી" વચ્ચે તફાવત કરવો પડશે. કોઈ વ્યક્તિની પ્રવૃત્તિઓને "જાહેર વ્યવસ્થા જાળવવામાં પ્રતિકૂળ રીતે કાર્ય કરવા" ના અર્થમાં લાવવા માટે, કથિત પ્રવૃત્તિઓનું પરિણામ, વ્યાપ અને પહોંચ એવી હોવી જોઈએ કે તેઓ ગુનેગાર સાથે વ્યવહાર કરવા અથવા મોટા પાયે સમુદાય અથવા સમાજના મોટા વર્ગને અસર કરતી તેની વિધ્વંસક પ્રવૃત્તિઓને રોકવા માટે સામાન્ય કાયદાની ક્ષમતાથી બહાર જાય. અશાંતિની ડિગ્રી અને સમાજ અથવા કોઈ વિસ્તારના લોકોના જીવનની સામાન્ય ગતિ પર તેની અસર નક્કી કરે છે કે આવી પ્રવૃત્તિ દ્ધારા ઉદ્ભવેલી અશાંતિ માત્ર 'કાયદો અને વ્યવસ્થાના ભંગ' સમાન છે, અથવા તે 'જાહેર વ્યવસ્થા' સમાન છે. જો પ્રવૃત્તિ "જાહેર વ્યવસ્થાની અશાંતિ" ની શ્રેણીમાં આવે છે, તો જ આવા ગુનેગાર સાથે વ્યવહાર કરવો અને કાયદા હેઠળ સામાન્ય ગુનેગાર કરતાં તેની સાથે અલગ રીતે વ્યવહાર કરવો

આવશ્યક બને છે કારણ કે તેની પ્રવૃત્તિઓ કાયદો અને વ્યવસ્થાની સરહદોથી બહાર જઈને ચોક્કસ વિસ્તારના સમુદાયના જીવનની સામાન્ય ગતિને ખોરવી નાખશે.

(૧૯) ઉપરોક્ત નિર્ણયોમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનો પર વધુ ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો કે "જમીન પચાવી પાડવા" નું કૃત્ય પોતે જ તેની પોતાની ગંભીરતા નક્કી કરતું નથી, કારણ કે, ખાનગી વ્યક્તિની જમીન પર કબજો કરવાની પ્રવૃત્તિ જાહેર વ્યવસ્થા જાળવવા પર પ્રતિકૂળ અસર ન કરી શકે. એ દર્શાવવા માટે સામગ્રી હોવી જોઈએ કે સામાન્ય જનતામાં અસુરક્ષાની ભાવના ઊભી થઈ છે અને આવા કૃત્યનો જાહેર વ્યવસ્થા જાળવવાના પ્રશ્ન સાથે સીધો સંબંધ હોવો જોઈએ. ગુનાનું કમિશન અનિવાર્યપણે જાહેર વ્યવસ્થાના દાયરામાં આવશે નહીં, જે દેશના સામાન્ય સામાન્ય કાયદા હેઠળ ઉકેલી શકાય છે. "કાયદો અને વ્યવસ્થા જાળવવી" અને "જાહેર વ્યવસ્થા જાળવવામાં પ્રતિકૂળ રીતે કાર્ય કરવું" ના અર્થો વચ્ચેના તફાવતના આ વિચાર સાથે, ભારપૂર્વક દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કોઈ પણ રીતે, જે વ્યક્તિ ખાનગી વ્યક્તિની માલિકીની જમીન પર કબજો કરે છે તેને જાહેર વ્યવસ્થા જાળવવા માટે જોખમ કહી શકાય નહીં, એટલી હદ સુધી કે તે વ્યક્તિનું આવું કૃત્ય લોકોના મનમાં ગભરાટ અથવા ભય પેદા કરે છે જે સમુદાયના જીવનની સામાન્ય ગતિને ખોરવી નાખે છે, અથવા સામાન્ય જનતામાં અસુરક્ષાની ભાવના લાવવામાં પરિણમે છે.

(૨૦) આમ રજૂઆત એ છે કે પડકારવામાં આવેલો કાયદો જો કે કાયદો અને જાહેર વ્યવસ્થા જાળવવા અને જાહેર વ્યવસ્થાની અશાંતિને સંબોધવા માટે છે, પરંતુ જાહેર વ્યવસ્થા જાળવવાના બહાના હેઠળ, ખાનગી વ્યક્તિની માલિકીની જમીનને લગતી પ્રવૃત્તિ પણ જે બે ખાનગી વ્યક્તિઓ વચ્ચે સામાન્ય દીવાની વિવાદ ઉભો કરે છે, તેને પડકારવામાં આવેલા કાયદા, ૨૦૨૦ ના છત્ર હેઠળ લાવવામાં આવી છે અને તેને ગુનાહિત પ્રવૃત્તિનો રંગ આપવામાં આવ્યો છે.

(એ) મિશ્ચીફ રૂલ (અનિષ્ટ નિવારણનો સિદ્ધાંત)

૧૮૨. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે :-

(૧) શશિકાંત લક્ષ્મણ કાલે અને અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય [[(૧૯૯૦) ૪ એસસીસી ૩૬૬] શશિકાંત લક્ષ્મણ કાલે વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા] માં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યા મુજબ, કાયદાના હેતુને જોવો અને વર્ગીકરણની વ્યાજબીતા નક્કી કરવા માટે સમયની જરૂરિયાતો અને સામાજિક જરૂરિયાતોના સંદર્ભમાં "સ્પષ્ટ મનસ્વીતા" ની કસોટી લાગુ કરવી જરૂરી છે.

(૨) "સ્પષ્ટ મનસ્વીતા" ની કસોટી એ ધ્યાનમાં રાખીને લાગુ કરવાની છે કે

જેમને કાયદાના હેતુ માટે સમાન પરિસ્થિતિમાં શામેલ કરવામાં આવ્યા છે, શું તેઓ વર્ગીકરણને સ્પષ્ટપણે મનસ્વી બનાવશે. જો આ રીતે લાગુ કરાયેલ કસોટી સંતોષાય છે, તો બંધારણની કલમ ૧૪ હેઠળ સમાનતાના નિયમથી ટૂંકી પડતી જોગવાઈને વિવેકાધિકાર તરીકે દોષિત ગણવી પડશે. તેથી, કાયદાના હેતુ અથવા ઉદ્દેશને ઓળખવો જરૂરી છે, ભેદના તાર્કિક સંબંધને સમજવા માટે કે જેમના બે વર્ગોને સમાન ગણવામાં આવે છે. વર્ગીકરણની માન્યતા ચકાસવા માટે પડકારવામાં આવેલા કાયદા દ્વારા પ્રાપ્ત કરવા માંગતા ઉદ્દેશની તપાસ કરવી પડશે. રજૂઆત એ છે કે કાયદાના હેતુ અથવા ઉદ્દેશને સમજતી વખતે, કાયદા દ્વારા જે અનિષ્ટના અંતરને આવરી લેવાનો હેતુ હતો તેને સમજવા માટે 'મિશ્રીફ રૂલ' લાગુ કરવાની જરૂર છે, જેથી વિધાનસભાના હેતુને અમલમાં લાવી શકાય અને "ઉપાયને આગળ ધપાવી શકાય અને અનિષ્ટને દબાવી શકાય".

(૩) કાયદામાં કરવામાં આવેલા વર્ગીકરણની વ્યાજબીતા નક્કી કરવા માટે પડકારવામાં આવેલા કાયદાના ઉદ્દેશો અને કારણોનું નિવેદન વાંચવું જોઈએ કે શું તે બંધારણનું ઉલ્લંઘન કરતું હતું કે તેની વિરુદ્ધ હતું. જ્યારે કાયદો પસાર કરવામાં આવ્યો હતો ત્યારે પ્રવર્તતા સંજોગો અને જેણે કાયદો પસાર કરવાની જરૂરિયાત ઊભી કરી હતી તેનો ઉપયોગ વર્ગીકરણની માન્યતા સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે કાયદાના હેતુ અથવા ઉદ્દેશને નક્કી કરવા માટે કરી શકાય છે. જેના પર વર્ગીકરણ આધારિત છે તે ભેદભાવનો તાર્કિક સંબંધ, આ રીતે નિર્ધારિત કાયદાના હેતુ અથવા ઉદ્દેશ સાથે હોવો જોઈએ.

(૪) પડકારવામાં આવેલા કાયદાના હેતુ અથવા ઉદ્દેશને સમજવા માટે જ્યારે કોઈ પડકારવામાં આવેલા કાયદાને લગતા ઉદ્દેશો અને કારણોનું નિવેદન વાંચે છે, ત્યારે તે સ્પષ્ટ થાય છે કે આ કાયદો રાજ્યમાં જમીન પચાવનારાઓની ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા જાહેર વ્યવસ્થા પરની પ્રતિકૂળ અસરના નિવારણ માટે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

(૫) જો કે, પડકારવામાં આવેલા કાયદાની વિવિધ જોગવાઈઓમાંથી જે વિધાનસભીય હેતુ જાણી શકાય છે તે "જમીન પચાવી પાડવા" ને ગુનો બનાવવાનો અથવા બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો ગુજરાત રાજ્યમાં જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિઓ અને તેની સાથે જોડાયેલી બાબતો પર અંકુશ મેળવવાનો છે. તત્કાલીન પ્રવર્તમાન રોગ માટે ઉપાય પૂરો પાડવાના પગલાને પ્રેરિત કરનાર પડકારવામાં આવેલા કાયદાના ઉદ્દેશો અને કારણોના નિવેદનને જોતાં, કાયદાકીય હેતુ સાથે, જે ઉપાય ઘડવામાં આવ્યો છે તેના અર્થ અથવા પ્રદર્શન સાથે સંબંધિત છે, તે સ્પષ્ટ કરશે કે જે અનિષ્ટનું નિવારણ કરવામાં આવ્યું હતું તે રાજ્યમાં જમીન પચાવનારાઓની ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા જાહેર વ્યવસ્થા પરની પ્રતિકૂળ અસરને સંબોધિત કરવાનો હતો.

(૬) જો કે, વિધાનસભા દ્વારા પડકારવામાં આવેલા કાયદા, ૨૦૨૦ હેઠળ ઘડવામાં આવેલી કોઈ પણ જોગવાઈ કાયદાના ઉદ્દેશ્ય અથવા હેતુને સુધારતી નથી, જે જાહેર વ્યવસ્થા જાળવવાનો છે. તેનું કારણ એ છે કે માલિકી, હક અથવા કબજા સંબંધિત બે ખાનગી પક્ષકારો વચ્ચેના કોઈ પણ વિવાદને જાહેર

વ્યવસ્થા જાળવવા માટે જોખમ કહી શકાય નહીં, જે સરકારી જમીનો પચાવી પાડવાના કિસ્સાઓમાં કદાચ ન હોઈ શકે. આમ જાહેર જમીન અને ખાનગી જમીન વિરુદ્ધના ગુનાને, એક રાજ્ય વિરુદ્ધ અને બીજો ખાનગી વ્યક્તિઓ વિરુદ્ધ, "મિશ્રીફ રૂલ" લાગુ કરીને સમાન ગણવા એ સ્થાપિત કરશે કે પડકારવામાં આવેલા કાયદા દ્વારા પ્રાપ્ત કરવા માંગતા ઉદ્દેશ સાથે કોઈ તાર્કિક સંબંધ અસ્તિત્વમાં નથી, જે આ રીતે વર્ગીકરણની માન્યતાની કસોટીમાં ટૂંકો પડે છે. રજૂઆત એ છે કે કલમ ૧૪ નકારાત્મક અને હકારાત્મક બંને પાસાઓ ધરાવે છે. પડકારવામાં આવેલો કાયદો નકારાત્મક સમાનતાની કસોટીનો સામનો કરી શકતો નથી, કારણ કે, બે અલગ-અલગ પ્રકારના વિવાદો, એટલે કે જમીનમાં હક, માલિકી અથવા હિત સંબંધિત બે ખાનગી વ્યક્તિઓ વચ્ચેના વિવાદને સરકારી જમીન પર ગેરકાયદેસર રીતે કબજો કરીને રાજ્યના હિત વિરુદ્ધની પ્રવૃત્તિઓ સાથે સરખાવી શકાય નહીં.

(૭) આમ દલીલ એ છે કે પડકારવામાં આવેલો કાયદો ગેરબંધારણીયતાથી પ્રભાવિત છે, કારણ કે તે "મિશ્રીફ રૂલ" લાગુ કરીને માન્યતાની કસોટીમાં નિષ્ફળ જાય છે.

<u>(બી) જમીન પચાવી પાડવા અંગેના કાયદા અને તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો, ૨૦૨૦ની જોગવાઈઓમાં સ્પષ્ટ મનસ્વીપણું:-</u>

૧૮૩. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે, કાયદાની વૈધતા ચકાસવા માટે અદાલતી રીતે વિકસિત સિદ્ધાંત એવા સ્પષ્ટ મનસ્વીપણાને (મેનિફેસ્ટ આર્બિટ્રરીનેસ), પડકારાયેલા કાયદા એટલે કે, જમીન પચાવી પાડવા અંગેના કાયદા, ૨૦૨૦ની વૈધતાની તપાસ કરવા માટે લાગુ કરવો જોઈએ, કારણ કે પડકારાયેલા કાયદાની વિવિધ જોગવાઈઓ, પ્રક્રિયાત્મક અને મૂળભૂત બંને રીતે, બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરે છે.

૧૮૪. આ રજૂઆતને વિસ્તૃત કરતા એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે, પડકારાયેલો કાયદો જમીન પચાવી પાડવાના દરેક કૃત્યને ગુનો બનાવે છે, પછી ભલે કથિત રીતે પચાવી પાડેલી જમીનની કિંમત ગમે તેટલી હોય અને દૂષણનું સ્વરૂપ ગમે તેવું હોય, જેને ગુનાની ગંભીરતા અને તેના પ્રમાણમાં સજા નક્કી કરવા માટે વ્યક્તિગત કેસોમાં ધ્યાને લેવું જોઈએ. કાયદો, ૨૦૨૦ ઉપરોક્ત પરિબળોને ધ્યાને લીધા વિના દરેક પગલાને સખત કેદની સજાને પાત્ર ફોજદારી ગુનો બનાવે છે. કાયદાની અસંખ્ય જોગવાઈઓ, જે સ્પષ્ટપણે મનસ્વી, અસ્પષ્ટ, કાયદાના શાસનની વિરુદ્ધ, સમાનતાના સિદ્ધાંતથી અસરગ્રસ્ત અને કાયદા, ૨૦૨૦ને બિન–કાર્યક્ષમ બનાવનારી હોવાનું જણાવાયું છે, જે ધારાકીય કાયદાની બંધારણીયતા પર પ્રહાર કરે છે, તે અરજદારોના વિદ્વાન વકીલશ્રીની દલીલ મુજબ અમારી સમક્ષ મૂકવામાં આવી છે. દલીલ એ છે કે સદર પાસાને

સમજવા માટે, કાયદાની જોગવાઈઓનું અલગ–અલગ વિશ્લેષણ કરવું જરૂરી છે.

૧. પડકારાયેલા કાયદાની કલમ ૨(ઈ) જમીન પચાવી પાડનારની દરેક પ્રવૃત્તિને, બળ, ધમકી, ડરાવવા–ધમકાવવા અને કપટના ઉપયોગ સાથે અથવા ઉપયોગ વિના કબજો કરવા અથવા કબજો કરવાનો પ્રયત્ન કરવાને જમીન પચાવી પાડવાના અર્થમાં સામેલ કરે છે, જ્યારે તેને એક ફોજદારી ગુનો બનાવે છે જેમાં કોઈ ગુનાહિત માનસ (મેન્સ રીઆ) હોતું નથી, જો ઉપરોક્ત ત્રણ પરિસ્થિતિઓ, એટલે કે બળ, ધમકી, ડરાવવા–ધમકાવવા અને કપટને બાકાત રાખવામાં આવે. ઉપરોક્ત બળ, ધમકી, ડરાવવા–ધમકાવવા અને કપટના ઉપયોગ વિના, જમીન પચાવી પાડનાર વ્યક્તિની કબજો કરવાની કે કબજો કરવાનો પ્રયત્ન કરવાની પ્રવૃત્તિને ફોજદારી ગુનો બનાવવામાં આવ્યો છે, તે કાયદાની અસ્પષ્ટતા અને મનસ્વીપણું પ્રતિબિંબિત કરે છે, કારણ કે ગુનાહિત માનસ એ કોઈપણ ફોજદારી પ્રવૃત્તિનું સૌથી મહત્વનું ઘટક છે.

૨. કલમ ૨(ડી) હેઠળ "જમીન પચાવી પાડનાર" ના અર્થમાં, જે વ્યક્તિ ખરેખર જમીન પચાવી પાડવાનું કૃત્ય કરે છે તેની પ્રવૃત્તિ માટે તેના હિત–ઉત્તરાધિકારી (સક્સેસર–ઈન–ઇન્ટરેસ્ટ) નો સમાવેશ કરીને તેને જવાબદાર બનાવવો, તે ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ છે, કારણ કે જે વ્યક્તિ જમીન પર કબજો ધરાવે છે, જેનો કબજો તેના દ્વારા ગેરકાયદેસર સાધનો અપનાવીને

લેવામાં આવ્યો નથી, તેના પર કોઈ ફોજદારી જવાબદારી લાદી શકાય નહીં. દલીલ એ છે કે જે વ્યક્તિએ જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિ કરી છે, તેને જ તેના દ્વારા કરવામાં આવેલા ગુનાહિત કૃત્ય માટે જવાબદાર ઠેરવી શકાય અને અન્ય વ્યક્તિના કૃત્ય માટે કોઈ બીજી વ્યક્તિ પર ફોજદારી જવાબદારી થોપી શકાય નહીં.

૩. કલમ ૪ જમીન પચાવી પાડવા પર પ્રતિબંધ મૂકે છે અને તેને ગુનો બનાવે છે, જેમાં એવી વ્યક્તિનો પણ સમાવેશ થાય છે જે પચાવી પાડેલી જમીનના કબજામાં ચાલુ રહે છે. કબજો ધરાવતી વ્યક્તિ દ્વારા પચાવી પાડેલી જમીનના કબજાની હકીકત તેને જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિ માટે જવાબદાર ઠેરવવાનું કારણ બની શકે નહીં, કારણ કે સંબંધિત વ્યક્તિ (કબજો ધરાવનાર) દ્વારા ભજવવામાં આવેલી ભૂમિકા, બળ, ધમકી, ડરાવવા–ધમકાવવા અને કપટના ઉપયોગ સાથે અથવા ઉપયોગ વિના કબજો કરીને અથવા કબજો કરવાનો પ્રયત્ન કરીને જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિ કરનાર વ્યક્તિ કરતાં અલગ હોઈ શકે છે.

૪. જો કાયદા, ૨૦૨૦ની આ જોગવાઈઓ વાંચવામાં આવે, તો પચાવી પાડેલી જમીનનો સદ્‌ભાવનાપૂર્વક ખરીદનાર (બોનાફાઇડ પરચેઝર) પણ જમીન પચાવી પાડનાર તરીકે ગણી શકાય, જે તેને ૧૦ વર્ષથી ઓછી ન હોય તેવી

ગંભીર મુદતની કેદની સજા સાથે જમીન પચાવી પાડવાના ગુના માટે જવાબદાર બનાવે છે.

૫. કલમ ૬ કંપનીના ડિરેક્ટર, મેનેજર, સેક્રેટરી અથવા અન્ય અધિકારી પર પડકારાયેલા કાયદાના ઉલ્લંઘન માટે જવાબદારી લાદે છે, જો ગુનો કંપની દ્વારા કરવામાં આવ્યો હોય. કંપનીના ડિરેક્ટર અથવા અન્ય અધિકારીઓને ધારણા આધારિત જોગવાઈ દ્વારા જમીન પચાવી પાડવાના ગુના માટે પ્રતિનિધિ તરીકે દોષિત (વિકેરિયસલી ગિલ્ટી) બનાવવા, તે પડકારાયેલા કાયદાની અસ્પષ્ટતા અને દૂરગામી અસરોને વધુ પ્રસ્થાપિત કરે છે, જે પાસાને કાયદા દ્વારા સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું નથી.

૬. પડકારાયેલા કાયદાની કલમ ૭ (૨) કોઈપણ વિશેષ અદાલતની હકુમતને સંબંધિત કોઈપણ પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવાની સત્તા રાજ્ય સરકારને પ્રદાન કરે છે, જે સત્તાના પૃથક્કરણના સિદ્ધાંતની વિરુદ્ધ છે, જે બંધારણનું મૂળભૂત લક્ષણ છે, કારણ કે અદાલતની હકુમતનો પ્રશ્ન એ એક કાનૂની પ્રશ્ન છે જેનો નિર્ણય માત્ર ન્યાયિક કાર્યવાહીમાં જ થઈ શકે છે. કલમ ૭(૨) દ્વારા વિશેષ અદાલતની હકુમતના પ્રશ્નને લગતા વિવાદનો નિર્ણય કરવાની સત્તા રાજ્યને આપવાથી ન્યાયતંત્ર અને કારોબારી વચ્ચેની વિશિષ્ટ રેખા ધૂંધળી થાય છે, જે ભારતના બંધારણ દ્વારા સ્પષ્ટપણે દોરવામાં આવી છે.

૭. કલમ ૯(૧) વિશેષ અદાલતને કાયદાના પ્રારંભ પહેલાં અથવા પછી કરવામાં આવેલા જમીન પચાવી પાડવાના કથિત કૃત્ય માટે, કેસોની આપમેળે (સુઓ મોટુ) સંજ્ઞાન (કોગ્નિઝન્સ) લેવાની સત્તા આપે છે. પરિણામ એ આવે છે કે વિશેષ અદાલત કાયદા, ૨૦૨૦ના પ્રારંભ પૂર્વે પણ કરવામાં આવેલા જમીન પચાવી પાડવાના કોઈપણ કથિત કૃત્યની સંજ્ઞાન લઈ શકે છે. આમ, કાયદાને ભૂતકાલીન અસર (રેટ્રોસ્પેક્ટિવ) આપવી, જેનો અર્થ એ થાય છે કે પડકારાયેલા કાયદાના પ્રારંભ પૂર્વે કરવામાં આવેલી જમીન પચાવી પાડવાની કોઈપણ પ્રવૃત્તિને કાયદાની કલમ ૨(ઈ) ના અર્થમાં "જમીન પચાવી પાડવી" ગણી શકાય, ભલે પડકારાયેલા કાયદાના પ્રારંભ પૂર્વે જમીન પચાવી પાડવી એ ગુનો ન હતો.

૮. વિશેષ અદાલત દ્વારા અનુસરવાની થતી, પડકારાયેલા કાયદાની કલમ ૯(૨), (૩) અને (૪) માં નિર્ધારિત પ્રક્રિયામાં ત્રુટિ છે. કલમ ૯ ની પેટા–કલમ (૨), (૩) અને (૪) ની જોગવાઈઓ દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતા અને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી કાયદાની સામાન્ય પ્રક્રિયાની વિરુદ્ધ, દીવાની અને ફોજદારી બંને કાર્યવાહીના સંક્ષિપ્ત નિકાલ (સમરી ડિસ્પોઝલ) વિશે વાત કરે છે. દીવાની અને ફોજદારી કાર્યવાહીના સંક્ષિપ્ત નિકાલ માટે વિશેષ અદાલતને આપવામાં આવેલી સત્તા માર્ગદર્શન વગરની અને

અનિયંત્રિત છે અને કાર્યવાહીના સંક્ષિપ્ત નિકાલમાં, જાહેર નોટિસ કે અપીલ દાખલ કરવાની કોઈ જોગવાઈ નથી.

૯. પડકારાયેલા કાયદાની જોગવાઈઓ કઠોર છે, કારણ કે જમીન પચાવી પાડવાના ગુના માટે લઘુત્તમ ૧૦ વર્ષની સજા નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે. કલમ ૯(૭) વિશેષ અદાલતના તારણને નિર્ણાયકતા આપે છે અને આમ, પીડિત વ્યક્તિને અપીલના વધુ ઉપાયનો ઇનકાર કરે છે. પેટા-કલમ (૮) કલમ ૯ વિશેષ અદાલતને મિલકતનો કબજો ધરાવતી વ્યક્તિને બેદખલ કરવાની સત્તા આપે છે, એકવાર જમીન પચાવી પાડવાનો ગુનો સાબિત થઈ જાય. પેટા-કલમ (૯) જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિ માટે નાણાકીય વળતરની જોગવાઈ કરે છે, જે પચાવી પાડેલી જમીનની જંત્રી કિંમત જેટલી રકમથી ઓછી હોવી જોઈએ નહીં. આમ, વિશેષ અદાલતોની પ્રક્રિયા અને સત્તાઓ પૂરી પાડતી કલમ ૯ ની પેટા-કલમ (૭), (૮) અને (૯) ની કડક જોગવાઈઓ કોઈપણ માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતો વિનાની છે.

૧૦. દીવાની અને ફોજદારી જવાબદારી નક્કી કરવાની બાબતમાં વિશેષ અદાલતોને પોતાની પ્રક્રિયા જાતે ઘડવાની આપવામાં આવેલી સ્વતંત્રતા તેમજ જ્યાં સુધી દીવાની અને ફોજદારી બંને કાર્યવાહી પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી વિશેષ અદાલતને પોતાનો નિર્ણય કે આદેશ ન આપવાની વિવેકાધિકાર સત્તા, એ

રાજ્યની ધારાકીય સત્તાના ઉપયોગમાં સ્પષ્ટ મનસ્વીપણું હોવાનો પુરાવો છે.

૧૧. પડકારાયેલા કાયદાની કલમ ૧૧ ના આધારે જે વ્યક્તિ સામે જમીન પચાવી પાડવાના આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા છે તેના પર સાબિતીનો બોજ (બર્ડન ઓફ પ્રૂફ) સ્થાનાંતરિત કરવો, તે ફોજદારી કાયદાના સામાન્ય સિદ્ધાંતો સાથે છેડછાડ કરવાનો વધુ એક પુરાવો છે કે ફોજદારી ગુનાના કથિત કૃત્યને વાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવાની ફરજ ફરિયાદ પક્ષની (પ્રોસિક્યુશનની) છે.

૧૨. કલમ ૧૧ ની પેટા–કલમ (૨) જે વિશેષ અદાલતને એવી કોઈપણ વ્યક્તિ વિરુદ્ધ ધારણા (પ્રિઝમ્પશન) રાખવાની સત્તા આપે છે જે જંગમ અથવા સ્થાવર મિલકતનો કબજો ધરાવે છે જેનો સંતોષકારક હિસાબ આપી શકાતો નથી અથવા જે તેની પોતાની આવકના સ્ત્રોત કરતાં અપ્રમાણસર છે, તેને પડકારાયેલા કાયદાની એવી કોઈપણ જોગવાઈઓ સાથે કોઈ સંબંધ નથી, જે જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિને ગુનો બનાવે છે. જે વ્યક્તિ સામે જમીન પચાવી પાડવાનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે તેની નાણાકીય સંપત્તિ તેની આવકના સ્ત્રોત કરતાં અપ્રમાણસર છે કે કેમ તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે કાયદાની અસંખ્ય જોગવાઈઓ હેઠળ કોઈ તપાસની મંજૂરી આપી શકાય નહીં.

૧૩. કલમ ૧૨ સમિતિની પરામર્શમાં જિલ્લા કલેક્ટરની પૂર્વ મંજૂરી વિના, પોલીસ અધિકારી દ્વારા પડકારાયેલા કાયદા હેઠળ ગુનો કર્યાની ફરિયાદની નોંધણી પર મર્યાદા મૂકે છે. આ જોગવાઈની અસર એ છે કે જ્યાં સુધી જિલ્લા કલેક્ટર અને સમિતિ દ્વારા પૂર્વ મંજૂરી આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, ફોજદારી ગુનો કર્યાની માહિતી નોંધવાનો ઇનકાર કરવાની સત્તા પોલીસ અધિકારીને મળે છે. કારોબારી, સમિતિના સભ્યો અથવા જિલ્લા કલેક્ટરને ફરિયાદની સત્યતા તપાસવા માટે તપાસ કરવાની સત્તા આપીને ફોજદારી ગુનો કર્યાની ફરિયાદ અથવા માહિતીની નોંધણી મુલતવી રાખવી, તે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૧૫૪ ની જોગવાઈઓની વિરુદ્ધ છે, જે પોલીસ અધિકારીને કોઈપણ તપાસ વિના, કોગ્નિઝેબલ ફોજદારી ગુનો કર્યાની માહિતી નોંધવાનો આદેશ આપે છે.

૧૪. કલમ ૯ જે વિશેષ અદાલતોને ફોજદારી ગુનો કર્યાની ફરિયાદની આપમેળે સંજ્ઞાન લેવાની સત્તા આપે છે, તે કલમ ૧૨ ની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત છે, જે જ્યારે માહિતી પોલીસ અધિકારી સમક્ષ લાવવામાં આવી હોય ત્યારે સમિતિ દ્વારા પ્રાથમિક તપાસની જરૂરિયાત ઊભી કરે છે.

૧૫. કલમ ૧૨એ જે હાઇકોર્ટમાં અપીલની જોગવાઈ કરે છે, તે પીડિત વ્યક્તિ માટે એકમાત્ર વૈધાનિક ઉપાય છે અને તે પણ ચુકાદા અથવા આદેશની

તારીખથી ૩૦ દિવસની મર્યાદાની અંદર છે. આ ઉપાય માત્ર વિશેષ અદાલતોના અંતિમ નિર્ણય વિરુદ્ધ છે અને વચગાળાના આદેશ વિરુદ્ધ કોઈ અપીલની જોગવાઈ નથી. આમ, પીડિત વ્યક્તિઓ માટે વૈધાનિક ઉપાય ભ્રામક છે. વધુમાં, સુધારા દ્વારા લાવવામાં આવેલી અપીલની જોગવાઈઓને જોતાં, કલમ ૧૨એ ના સમાવેશ સાથે, કલમ ૯(૭) માં પૂરી પાડવામાં આવ્યા મુજબ વિશેષ અદાલતોના ચુકાદાને નિર્ણાયકતા આપી શકાય નહીં.

૧૬. કલમ ૧૫ અદાલત અથવા અન્ય કોઈપણ ટ્રિબ્યુનલ અથવા સત્તાધિકારીના કોઈપણ ડિક્રી અથવા આદેશ વિરુદ્ધ પડકારાયેલા કાયદાની જોગવાઈઓને સર્વોપરી અસર (ઓવરરાઈડિંગ ઈફેક્ટ) આપે છે. તે પક્ષકારો વચ્ચે થયેલા કરાર પર પણ કાયદાની જોગવાઈઓને સર્વોપરી અસર આપે છે. કલમ ૧૫ નો પ્રથમ ભાગ અદાલતના કોઈપણ ડિક્રી અથવા આદેશ વિરુદ્ધ તેને સર્વોપરી અસર આપે છે, જે સત્તાના પૃથક્કરણના સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ છે. હકીકત એ છે કે કાયદાની અદાલત દ્વારા પક્ષકારો વચ્ચે તેમના અધિકારો અને જવાબદારીઓ નક્કી કરતો પસાર કરાયેલો ડિક્રી અથવા આદેશ શૂન્ય ગણી દેવામાં આવ્યો છે. ધારાસભા દ્વારા ન્યાયિક ચુકાદાને રદબાતલ કરવો સંપૂર્ણપણે પ્રતિબંધિત છે કારણ કે તે ધારાસભા અને ન્યાયતંત્ર વચ્ચેના સત્તાના પૃથક્કરણના સિદ્ધાંતો પર અતિક્રમણ કરે છે.

૧૭. કલમ ૧૭ કાયદા, ૨૦૨૦ ને ભૂતકાલીન અસર આપે છે, કારણ કે તે કાયદાના પ્રારંભ પૂર્વે પણ વેચાણ, લીઝ વગેરે દ્વારા પચાવી પાડેલી જમીન અથવા તેના કોઈપણ ભાગના કોઈપણ વ્યવહાર અથવા હસ્તાંતરણને રદબાતલ કરે છે.

૧૮. કાયદાની કલમ ૧૬ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને ઘડવામાં આવેલા નિયમો, એટલે કે ગુજરાત જમીન પચાવી પાડવા (પ્રતિબંધ) નિયમો, ૨૦૨૦ અતિરેક કરનારી અસર ધરાવે છે કારણ કે તેમાંની ઘણી જોગવાઈઓ કાયદાના પોતાના દાયરાની બહાર જાય છે. નિયમ ૫(૨) જે સરકારી જમીન પચાવી પાડવાના કોઈપણ આક્ષેપની આપમેળે સંજ્ઞાન લેવાની સત્તા કલેક્ટર અથવા રાજ્ય સરકારને આપે છે, એવા કેસમાં જ્યાં જે વ્યક્તિ સામે જમીન પચાવી પાડવાના આક્ષેપો છે તે "માથાભારે વ્યક્તિ" (હેડ સ્ટ્રોંગ પર્સન) છે, અને ઉપ-નિયમ (૩) થી ઉપ-નિયમ (૧૦) હેઠળ તપાસ માટે આગળ વધે છે, તે કાયદા, ૨૦૨૦ ના દાયરાની બહાર જાય છે, જ્યાં આપમેળે સંજ્ઞાન લેવાની અને તપાસ કરવાની સત્તા માત્ર વિશેષ અદાલતને જ આપવામાં આવી છે. તદુપરાંત, કાયદા અથવા નિયમોમાં "માથાભારે વ્યક્તિ" તરીકે કોને ગણી શકાય તે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું નથી, જે નિયમ ૫(૨) ની જોગવાઈને અસ્પષ્ટ બનાવે છે કારણ કે તે કલેક્ટર અથવા રાજ્ય સરકારને નિયમ ૫ હેઠળ કોઈપણ વ્યક્તિ વિરુદ્ધ તપાસ શરૂ કરવા માટે તેને "માથાભારે વ્યક્તિ" તરીકે લેબલ

કરવાની અનિયંત્રિત સત્તા આપે છે.

૧૯. નિયમ ૫(૮) સમિતિને નિયમ ૫ મુજબ તૈયાર કરાયેલા તપાસ અહેવાલની વિચારણા પર પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (એફઆઈઆર) દાખલ કરવા સહિત ભવિષ્યની કાર્યવાહી નક્કી કરવાની હકુમત આપે છે, જે કલમ ૧૨(એ) ની જોગવાઈઓથી આગળ જાય છે, જે પડકારાયેલા કાયદા હેઠળ ગુનો કર્યા બદલ પોલીસ અધિકારીને મળેલી માહિતી પર પ્રથમ માહિતી અહેવાલની નોંધણી માટે મંજૂરી આપવાની હકુમત સમિતિને આપે છે.

૨૦. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે, કલમ ૨(એ) માં વ્યાખ્યાયિત સમિતિની રચના, જેને જમીન પચાવી પાડવાના આક્ષેપોની તપાસ કરવાનું મહત્વનું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું છે, તે પડકારાયેલા કાયદામાં પૂરી પાડવામાં આવી નથી.

૨૧. કલમ ૧૨(એ) સરકાર દ્વારા અધિસૂચિત સમિતિ વિશે વાત કરે છે. રાજ્ય સરકારને સમિતિની રચના કરવાની આપેલી સત્તા, જેને જમીન પચાવી પાડવાની ફરિયાદ મળવા પર, પ્રારંભિક તબક્કે તપાસનું મહત્વનું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું છે, તે પડકારાયેલા કાયદા હેઠળ માર્ગદર્શિત નથી. સમિતિની

રચના એ ધારાકીય અધિનિયમ છે, ધારાકીય સત્તાનું પ્રતિનિધાયન (ડેલિગેશન) તે પણ માર્ગદર્શન વગરની, અનિયંત્રિત રીતે કરવું તે પ્રતિનિધાયનને અતિશય (એક્સેસિવ) બનાવે છે.

૨૨. પડકારાયેલા કાયદાની વિવિધ જોગવાઈઓના વ્યાપક વાચન પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે, અદાલતની પ્રક્રિયાના અને જમીન પચાવી પાડવાની ફરિયાદના આક્ષેપોની તપાસ કરવા માટે સમિતિ જેવી કારોબારીને આપવામાં આવેલી સત્તાઓના દુરુપયોગની ઉચ્ચ સંભાવના છે.

૨૩. કલમ ૯(૫) ની જોગવાઈઓ જે રીતે ઘડવામાં આવી છે તે વિશેષ અદાલત ચલાવતા ન્યાયાધીશને ફરિયાદ પર તેઓ કેવી રીતે અને કઈ રીતે આગળ વધશે તે નક્કી કરવાની અનિયંત્રિત સત્તા આપે છે, જેનું પરિણામ દીવાની અને ફોજદારી બંને જવાબદારી લાદવામાં આવી શકે છે, તે દર્શાવે છે કે ન્યાયાધીશ માટે પોતાની મોજ અને ધૂન અનુસાર આગળ વધવું સરળ રહેશે.

૨૪. કલમ ૯(૫) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ દ્વારા પુરાવાના કાયદા સાથે પણ છેડછાડ કરવામાં આવી છે, જે જમીન પચાવી પાડવાના આરોપીને ફોજદારી કાર્યવાહીમાં તેની સામે કરાયેલા આરોપને ખોટો સાબિત કરવા માટે પુરાવા

આપવા બચાવ પક્ષ માટે સક્ષમ સાક્ષી બનાવે છે. દીવાની અને ફોજદારી કાર્યવાહીમાં રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓના મૂલ્યાંકન માટે કલમ ૯(૫) જે રીતે શબ્દબદ્ધ કરવામાં આવી છે, તે પુરાવાના કાયદાના સ્થાપિત સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ છે.

૨૫. ન્યાયાધીશ એવો આદેશ નક્કી કરી શકે છે કે જેમાં જમીન પચાવી પાડનાર વિરુદ્ધ દીવાની અને ફોજદારી જવાબદારી શરૂ કરવામાં આવે, જેનું પરિણામ દીવાની અને ફોજદારી બંને કાર્યવાહીના નિષ્કર્ષમાં ઘણી રીતે વિરોધાભાસમાં આવશે. ફોજદારી ટ્રાયલની કાર્યવાહી માટે, આરોપીને મૌન રહેવાનો અધિકાર છે જ્યારે જો દીવાની કાર્યવાહી પ્રથમ શરૂ થાય, તો આરોપીએ સાક્ષી બોક્સમાં પ્રવેશ કરવો પડશે અને બોલવું પડશે. દીવાની કાર્યવાહીમાં નોંધાયેલા આરોપીના પુરાવાનું શું થશે?, કાયદા, ૨૦૨૦ માં કોઈ માર્ગદર્શન નથી. પરિણામ એ આવે છે કે દીવાની બાબતમાં નોંધાયેલા પુરાવા ફોજદારી કાર્યવાહીમાં ન્યાયાધીશના મનને પ્રભાવિત અથવા અસર કરી શકે છે, જો તે પછીથી લેવામાં આવે. વધુમાં દીવાની અને ફોજદારી બંને કાર્યવાહી વિશેષ નિયુક્ત અદાલતો (સ્પેશિયલી ડેઝિગ્નેટેડ કોર્ટ્સ) દ્વારા ચલાવવાની થાય છે. પરિણામ એ આવે છે કે જે ન્યાયાધીશે દીવાની કાર્યવાહીમાં પુરાવા નોંધ્યા છે તેઓ ફોજદારી ટ્રાયલ ચલાવતી વખતે દીવાની બાબતમાં રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓથી પ્રભાવિંત અથવા અસર થવાની સ ભાવના ધરાવે છે. ફોજદારી બાબત પેન્ડિંગ

હોય અને દીવાની કાર્યવાહી પ્રથમ શરૂ થાય તેવા કિસ્સામાં ફરિયાદ પક્ષના પુરાવાની ગુણવત્તા સાથે સમાધાન થાય છે, કારણ કે તે કોઈપણ સાક્ષીને દીવાની બાબતમાં આરોપીના નિવેદનના આધારે પોતાની રજૂઆતમાં સુધારો કરવા અથવા તેને બદલવાની મંજૂરી આપશે જ્યાં આરોપી બોલવા માટે બંધાયેલો છે.

૨૬. જ્યાં સુધી દીવાની અને ફોજદારી બંને કાર્યવાહી પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી ચુકાદો પેન્ડિંગ રાખવા માટે વિશેષ અદાલતને આપવામાં આવેલો વિવેકાધિકાર, તે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૩૫૩ અને દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતાના આદેશ ૨૦, નિયમ ૧ ની પ્રક્રિયાની વિરુદ્ધ છે, જે ફોજદારી અથવા દીવાની કાર્યવાહી ચલાવતી દરેક અદાલતને સુનાવણી પૂર્ણ થયા પછી ખુલ્લી અદાલતમાં, કાં તો તરત જ અથવા ત્યારબાદ જેટલું વહેલું બને તેટલું વ્યવહારિક રીતે ચુકાદો જાહેર કરવાનો આદેશ આપે છે. દીવાની અને ફોજદારી સંહિતા બંને હેઠળ એવો આદેશ છે કે જેવી સુનાવણી પૂર્ણ થાય, કે તરત જ ચુકાદાની જાહેરાત અથવા ડિલિવરી થવી જોઈએ.

આ રજૂઆતો સાથે, એવી જોરદાર દલીલ કરવામાં આવી હતી કે પડકારાયેલા કાયદાની અસંખ્ય જોગવાઈઓ અવિભાજ્ય રીતે જોડાયેલી છે અને તેને અલગ કરી શકાય તેમ નથી. અહીં ઉપર નોંધેલી તમામ જોગવાઈઓ વ્યક્તિગત રીતે

અને સામૂહિક રીતે લેવામાં આવે તો સમાનતાના સિદ્ધાંત, કાયદાના શાસન, કાયદાની અસ્પષ્ટતાના સિદ્ધાંત અને બંધારણીય જોગવાઈઓથી પ્રભાવિત હોવાને કારણે સમગ્ર કાયદા, ૨૦૨૦ ને બિન–કાર્યક્ષમ બનાવશે. પરિણામ એ આવે છે કે સમગ્ર કાયદા, ૨૦૨૦ ને અલ્ટ્રા વાયરસ (સત્તાબાહ્ય) જાહેર કરવાનો થાય છે.

૧૮૫. ઉપરોક્ત રજૂઆતોના સમર્થન માટે, નીચે મુજબ નોંધાયેલા સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાઓ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે:–

ક્રમ નં.	**પક્ષકારોના નામ**	**સાઈટેશન્સ**
૧	શશિકાંત લક્ષ્મણ કાલે અને અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય	૧૯૯૦(૪) એસસીસી ૩૬૬
૨	શાયરા બાનો વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય	૨૦૧૭(૯) એસસીસી ૧
૩	કે.એસ. પુટ્ટાસ્વામી (નિવૃત્ત) અને અન્ય (આધાર) વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય	૨૦૧૯(૧) એસસીસી ૧
૪	શ્રેયા સિંઘલ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા	૨૦૧૫ (૫) એસસીસી ૧
૫	મેડિકલ કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ કેરળ અને અન્ય	૨૦૧૯(૧૩) એસસીસી ૧૮૫

ક્રમ નં.	પક્ષકારોના નામ	સાઈટેશન્સ
૬	મદ્રાસ બાર એસોસિએશન વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા	૨૦૨૨(૧૨) એસસીસી ૪૫૫
૭	એ.એન. પરશુરામન અને અન્ય વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ તમિલનાડુ	૧૯૮૯ (૪) એસસીસી ૬૮૩
૮	અનિલ રાય વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ બિહાર	૨૦૦૧(૭) એસસીસી ૩૧૮

૧૮૬. શ્રી વિરાટ પોપટ, વિદ્ધાન વકીલશ્રીએ અહીં ઉપર નોંધ્યા મુજબ સુશ્રી મેઘા જાની દ્ધારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોમાં ઉમેરો કરતા દલીલ કરી હતી કે, સમગ્ર કાયદો અબંધારણીય છે કારણ કે અમલમાં રહેલી કાયદાની અમુક જોગવાઈઓ સ્પષ્ટપણે મનસ્વી છે, અને જો તેનો અમલ કરવામાં આવે તો તે મનસ્વીપણું, અરાજકતાભરી પરિસ્થિતિ તરફ દોરી જશે અને કાયદા, ૨૦૨૦ ને સંપૂર્ણપણે બિન–કાર્યક્ષમ બનાવી દેશે.

૧૮૭. પોતાની દલીલોને વિસ્તૃત કરતા, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પડકારાયેલા ધારાકીય કાયદા હેઠળ નક્કી કર્યા મુજબ "જમીન પચાવી પાડવી" એ એક કોગ્નિઝેબલ ગુનો છે. ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૧૫૪ મુજબ,

કોગ્નિઝેબલ ગુનાને લગતી દરેક માહિતી, ભલે તે પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ પોલીસ અધિકારીને મૌખિક રીતે આપવામાં આવી હોય, તો પણ તેના દ્વારા તેને લેખિતમાં લેવી પડશે અને અનિવાર્યપણે નોંધવી પડશે, જ્યારે પડકારાયેલા ધારાકીય કાયદા હેઠળ, કલમ ૧૨(એ), જોકે, સમિતિની પરામર્શમાં જિલ્લા કલેક્ટરની પૂર્વ મંજૂરી વિના, પોલીસ અધિકારી દ્વારા પડકારાયેલા કાયદા હેઠળ ગુનો કર્યાની માહિતી નોંધવામાં મર્યાદા પૂરી પાડે છે જે કોગ્નિઝેબલ ગુનો છે. સમિતિની પરામર્શમાં જિલ્લા કલેક્ટરની પૂર્વ મંજૂરી વિના પ્રથમ માહિતી અહેવાલ ન નોંધવાનો કાયદા, ૨૦૨૦ નો આદેશ ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૧૫૪ થી વિપરીત છે. કાયદા હેઠળ રચાયેલી સમિતિ માહિતીના ભાગ્યનો નિર્ણય કરી શકે નહીં. નિયમો હેઠળ તપાસ કરવાની અને પ્રથમ માહિતી અહેવાલ દાખલ કરવા સહિત ભવિષ્યની કાર્યવાહી નક્કી કરવાની સમિતિને આપેલી સત્તા ન્યાયિક (એડજ્યુડિકેટરી) છે.

૧૮૮. લલિતા કુમારી વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ ઉત્તર પ્રદેશ અને અન્ય [[(૨૦૧૪) ૨ એસસીસી ૧] લલિતા કુમારી વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ ઉત્તર પ્રદેશ અને અન્ય] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય મુજબ, કોગ્નિઝેબલ ગુનાનો પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધવાની બાબતમાં, કોઈ પ્રાથમિક તપાસ કરી શકાય નહી તે પણ જિલ્લા સ્તરની સમિતિ જેવી ત્રીજી એજન્સી દ્વારા. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જમીન પચાવી પાડવા અંગેનો કાયદો, ૨૦૨૦ એ મૂળભૂત રીતે એક

શિક્ષાત્મક કાયદો છે, જે કેદની સજાની જોગવાઈ કરે છે. ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતામાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસરવાની થાય છે અને દીવાની સત્તાધિકારી દ્વારા કોઈ તપાસ સ્વીકાર્ય નથી. સંજ્ઞાન પૂર્વેના તબક્કે (પ્રી–કોગ્નિઝન્સ સ્ટેજ) તપાસ કારોબારી સમિતિને સોંપી શકાય નહીં, તે પણ ત્યારે જ્યારે વિશેષ અદાલત માત્ર સંજ્ઞાન લીધા પછી જ બાબતને તપાસ માટે સમિતિને મોકલી શકે છે.

૧૮૯. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે નિયમો, ૨૦૨૦ હેઠળ તપાસ કરવાની બાબતમાં કલેક્ટરને અનિયંત્રિત સત્તા આપવામાં આવી છે અને નિયમ ૫ ના ઉપ–નિયમ (૭) અને ઉપ–નિયમ (૮) ની ભાષા, જે તપાસ અહેવાલની વિચારણા પછી જમીન પચાવી પાડવાના કોઈપણ કૃત્યના પ્રશ્ન પર, પ્રથમ માહિતી અહેવાલ દાખલ કરવા સહિત ભવિષ્યની કાર્યવાહી નક્કી કરવાની સમિતિને સત્તા આપીને તપાસ કરવાની પ્રક્રિયા પૂરી પાડે છે, તે મુખ્ય કાયદાની જોગવાઈઓ કરતાં વધી જાય છે અને તેઓ તે પરિમાણોની અંદર આવતા નથી કે જેની અંદર કાયદા હેઠળ ઘડાયેલા નિયમોએ કામ કરવું જોઈએ.

૧૯૦. વધુ દલીલ એ છે કે જમીન પચાવી પાડવાને ગુનો બનાવતી વખતે, ગુનાહિત માનસ (મેન્સ રીઆ) એ હકીકત દ્વારા બાકાત રાખવામાં આવ્યું છે કે કલમ ૨(ટી) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત જમીન પચાવી પાડનારના અર્થમાં "હિત–

ઉત્તરાધિકારી અથવા વારસા દ્વારા ઉત્તરાધિકારી" નો પણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, જો કે તેઓ ખોટા કૃત્યનો ઈરાદો અથવા જ્ઞાન ધરાવી શકતા નથી જે ગુનાનો ભાગ બને છે, તેના પુરોગામીના પગલા અથવા વર્તનના ભાગ રૂપે. ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રનો મૂળભૂત સિદ્ધાંત, ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ ફોજદારી જવાબદારીનું એક મહત્વનું ઘટક એટલે કે ગુનાહિત માનસનો ખ્યાલ, જેનો ઉપયોગ વ્યક્તિને ગુનાહિત કૃત્ય માટે જવાબદાર ઠેરવી શકાય કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે થાય છે, તેનો અભાવ છે જ્યારે હિત-ઉત્તરાધિકારીઓનો પણ જમીન પચાવી પાડવાના અર્થમાં સમાવેશ કરવામાં આવે છે. વધુમાં કલમ ૨(ઈ) માં જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિને વ્યાખ્યાયિત કરવા માટે વપરાયેલા શબ્દો "બળ, ધમકી, ડરાવવા-ધમકાવવા અથવા કપટના ઉપયોગ સાથે અથવા ઉપયોગ વિના", ગર્ભિત રીતે ગુનાહિત માનસને બાકાત રાખે છે, કલમ ૨(ડી) અને ૨(ઈ) દ્વારા "જમીન પચાવી પાડનાર" અને "જમીન પચાવી પાડવા" ની વ્યાખ્યા દીવાની અને ફોજદારી ખોટા કૃત્ય વચ્ચે તફાવત કરતી નથી.

૧૯૧. કલમ ૨(ઈ) માં વપરાયેલા શબ્દો "કોઈપણ કાનૂની હકદારપણા વિના" સ્પષ્ટ નથી. "જમીન પચાવી પાડવા" ની વ્યાખ્યામાં અસ્પષ્ટતાને કારણે કાયદો મનસ્વી બને છે. કાયદા, ૨૦૨૦ ની રચના અને તેની કલમ ૧૫ ને આપવામાં આવેલી સર્વોપરી અસર પરિસ્થિતિને વધુ ગંભીર બનાવે છે. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ મેસર્સ ગણપતિ ડીલકોમ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ [[(૨૦૨૩) ૩

એસસીસી ૩૧૫] યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ મેસર્સ ગણપતિ ડીલકોમ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે જેથી અમારા પર એ પ્રભાવ પાડી શકાય કે ગુનાહિત માનસ એ ફોજદારી ગુનાનું આવશ્યક ઘટક છે. જરૂરી ગર્ભિતાર્થ દ્વારા ગુનાહિત માનસને કાયદામાંથી માત્ર ત્યારે જ બાકાત રાખી શકાય જ્યારે તે તદ્દન સ્પષ્ટ હોય કે કાયદાના હેતુનો અમલ અન્યથા નિષ્ફળ જશે. માત્ર એ હકીકત કે કાયદાનો હેતુ કલ્યાણકારી પ્રવૃત્તિઓને પ્રોત્સાહન આપવાનો અથવા ગંભીર સામાજિક દૂષણને નાબૂદ કરવાનો છે, તે પોતે જ એ પ્રશ્ન માટે નિર્ણાયક નથી કે ગુનાના ઘટકોમાંથી દોષિત મનનું તત્વ બાકાત રાખવામાં આવ્યું છે કે કેમ. ગુનાની રચના કરતી વૈધાનિક જોગવાઈને સામાન્ય કાયદા (કોમન લો) ની સુસંગતતામાં અર્થઘટન કરવું એ અર્થઘટનનો એક સક્ષમ નિયમ છે, સિવાય કે કાયદો સ્પષ્ટપણે અથવા જરૂરી ગર્ભિતાર્થ દ્વારા ગુનાહિત માનસને બાકાત રાખે, ફોજદારી પક્ષે ચકાસણીના ધોરણો અને ફરિયાદ પક્ષ પરનો બોજ વધારે હશે. આમ, તાર્કિક રીતે એ અનુસરે છે કે પડકારાયેલા કાયદામાં ગુનાહિત માનસને બાકાત રાખવાથી, જમીન પચાવી પાડવાની બાબતમાં ફોજદારી ગુનાનું મુખ્ય ઘટક, કાયદાને જ નિષ્ફળ બનાવશે, કારણ કે દોષિત મન ગુનાનું કારણ હોવાનું સાબિત કર્યા વિના, કોઈ વ્યક્તિને ફોજદારી ગુનો કરવા બદલ શિક્ષા કરી શકાય નહીં. માત્ર જમીનનો કબજો, જેના પર કબજો ધરાવનારનો કોઈ અધિકાર, ટાઇટલ કે હિત ન હોય તે પોતે જ, તેના પગલાને તેના દોષિત મન સાથે જોડ્યા

વિના, ફોજદારી ગુનો બની શકે નહીં.

૧૯૨. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલો સુશ્રી મેઘા જાની અને શ્રી વિરાટ પોપટની ઉપરોક્ત નોંધેલી રજૂઆતોના જવાબમાં, વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ શ્રી કમલ ત્રિવેદી દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે:-

૧) હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનનો (સ્ટેટમેન્ટ ઓફ ઓબ્જેક્ટ્સ એન્ડ રીઝન્સ) ઉપયોગ કાયદાની સ્પષ્ટ ભાષાનો વિરોધ કરવા માટે કરી શકાય નહીં. એ હકીકત કે ધારાકીય કાયદામાં કોઈ અનુરૂપ જોગવાઈઓ અસ્તિત્વમાં નથી, કાયદાના હેતુઓ અને કારણો નિવેદનને આગળ વધારવા માટે, તે કાયદાને જ ખરાબ બનાવશે નહીં.

૨) હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનનો ઉપયોગ કાયદાને જ રોકવા અથવા સંકુચિત કરવા માટે કરી શકાય નહીં. ઉપરોક્ત રજૂઆતોને પુષ્ટિ આપવા માટે અશ્વિની કુમાર ઘોષ અને અન્ય વિરુદ્ધ અરબિંદ બોઝ અને અન્ય [[એઆઈઆર ૧૯૫૨ એસસી ૩૬૯] અશ્વિની કુમાર ઘોષ અને અન્ય વિરુદ્ધ અરબિંદ બોઝ] ના કેસમાં અને ભાઈજી વિરુદ્ધ સબ-ડિવિઝનલ ઓફિસર, થાંદલા અને અન્ય [[(૨૦૦૩) ૧ એસસીસી ૬૯૨] ભાઈજી વિરુદ્ધ સબ-ડિવિઝનલ ઓફિસર,

થાંદલા] ના કેસમાં નિર્ણયો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે "કાયદો અને વ્યવસ્થાની પરિસ્થિતિ" અને "મોટા પાયે જનતાને અથવા જાહેર વ્યવસ્થાને અસર કરતી પરિસ્થિતિ" વચ્ચે તફાવત લાવવા અંગે સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયો પર આધારિત સુશ્રી મેઘા જાનીની રજૂઆતો પ્રસ્તુત કેસની હકીકતોમાં કોઈ સુસંગતતા ધરાવતી નથી, કારણ કે પડકારાયેલા ધારાકીય કાયદામાં જાહેર વ્યવસ્થાને ગુનો બનાવવાની કોઈ જોગવાઈ નથી.

૩) ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ ના ઉલ્લંઘનના મુદ્દા પર, કે જમીનના વિવિધ વર્ગોને સમાન ગણવામાં આવે છે, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જમીન પચાવી પાડવા અંગેના કાયદા, ૨૦૨૦ નો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિઓ પર પ્રતિબંધ મૂકવાનો છે અને તેથી, કાયદો માત્ર "પચાવી પાડેલી જમીન" ના એક સિંગલ ક્લોઝ વિશે વાત કરે છે. જમીન પચાવી પાડવાના ગુનાના આક્ષેપો માત્ર તે વર્ગ એટલે કે "પચાવી પાડેલી જમીન" ના સંદર્ભમાં જ જોવાના રહેશે. "ખાનગી જમીન" અને "સરકારી જમીન" જેવું કોઈ વધુ પેટા-વર્ગીકરણ હોઈ શકે નહીં અને જમીનના કદના આધારે જમીન પચાવી પાડનાર વચ્ચેનો ભેદ અસ્વીકાર્ય છે. ઉપરોક્ત આધારો પર "જમીન પચાવી પાડવા અંગેનો કાયદો, ૨૦૨૦" ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નું ઉલ્લંઘન કરતો કહી શકાય નહીં, જ્યાં સુધી ઉપરોક્ત વ્યાપક વર્ગીકરણ "પચાવી પાડેલી

જમીન" નો હેતુ સાથે સંબંધ (નેક્સસ) છે, જે કાયદા દ્વારા પ્રાપ્ત કરવાનો હેતુ ધરાવતી જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિઓ પર પ્રતિબંધ છે.

૧૯૩. મેસર્સ પ્રાગ આઈસ એન્ડ ઓઈલ મિલ્સ અને અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા [[(૧૯૭૮) ૩ એસસીસી ૪૫૯] મેસર્સ પ્રાગ આઈસ એન્ડ ઓઈલ મિલ્સ અને અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા] ના કેસમાં અને પરિવાર સેવા સંસ્થા વિરુદ્ધ અમદાવાદ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન [[૨૦૨૨ એસસી ઓનલાઈન એસસી ૧૬૨૨] પરિવાર સેવા સંસ્થા વિરુદ્ધ અમદાવાદ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયોની મદદથી, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ભલે "પચાવી પાડેલી જમીન" નું વર્ગીકરણ અતિ-સમાવિષ્ટ (ઓવર-ઈન્ક્લુઝિવ) વર્ગીકરણ હોઈ શકે, જ્યારે અસમાન અને સમાન સાથે વ્યવહાર કરવામાં આવે છે, જ્યાં સુધી પ્રતિકૂળ ભેદભાવ દર્શાવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તેને ભેદભાવપૂર્ણ ગણી શકાય નહીં. આમ, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ખાનગી જમીન અને સરકારી જમીન બંનેનો "પચાવી પાડેલી જમીન" ના એક વર્ગમાં સમાવેશ કરીને ભેદભાવ, અતિ-સમાવિષ્ટ વર્ગીકરણની દલીલ પર કાયદાની વૈધતાને પડકારવા માટે અરજદારોના વિદ્વાન વકીલો દ્વારા જે ચુકાદાઓ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે કોઈ ફાયદાકારક નથી.

૧૯૪. છેલ્લે, કાયદો બિન–કાર્યક્ષમ, કઠોર, ભેદભાવપૂર્ણ અને સ્પષ્ટપણે મનસ્વી છે તે સાબિત કરવા માટે સુશ્રી મેઘા જાની દ્વારા જે નિર્ણયો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તેને એવા દાવા સાથે અલગ પાડવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે કે સદર નિર્ણયોનો રેશિયો પ્રસ્તુત કેસમાં આકર્ષિત થતો નથી.

(બી) વિશ્લેષણ

(એ) ધારાકીય કાયદાની બંધારણીયતા ચકાસવાના સામાન્ય સિદ્ધાંતો

૧૯૫. ઉપરોક્ત દલીલો સાથે વ્યવહાર કરતા, અમે સૌપ્રથમ એ સમજવું યોગ્ય માનીએ છીએ કે ધારાકીય કાયદાની બંધારણીયતાના પડકારની તપાસ કરતી વખતે અદાલતનો અભિગમ કેવો હોવો જોઈએ. ધ્યાનમાં રાખવાનો મૂળભૂત સિદ્ધાંત બંધારણીયતાની ધારણા સાથે શરૂ કરવાનો છે. અદાલતે શક્ય તેટલી હદ સુધી કાયદાની વૈધતા જાળવી રાખવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જ્યારે તેને જાળવી રાખવું અશક્ય હોય ત્યારે જ તેણે કાયદાને રદ કરવો જોઈએ. અદાલતે ખામીઓ શોધવા અથવા ડ્રાફ્ટિંગની ત્રુટિઓ શોધવાના દૃષ્ટિકોણથી કાયદા સુધી પહોંચવું જોઈએ નહીં, વપરાયેલી ભાષાની અચોક્કસતા તો બિલકુલ શોધવી જોઈએ નહીં. ડ્રાફ્ટિંગની આવી કોઈપણ ખામી, જો દેખાય, તો એક ન્યાયાધીશે

કાયદાની વૈધતા/બંધારણીયતા જાળવી રાખવાના પ્રયાસના ભાગ રૂપે તેને દૂર કરવી જોઈએ. કારણ એ છે કે ધારાસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલો કાયદો લોકોની ઈચ્છાનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે અને તેમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકાય નહીં. કોઈપણ કાયદાને શૂન્ય જાહેર કરવામાં આવે તે પહેલાં અબંધારણીયતા સ્પષ્ટપણે અને અસ્પષ્ટ રીતે સ્થાપિત થવી જોઈએ. [સંદર્ભ: સ્ટેટ ઓફ બિહાર અને અન્ય વિરુદ્ધ બિહાર ડિસ્ટિલરી લિમિટેડ અને અન્ય [[૧૯૯૭(૨) એસસીસી ૪૫૩] સ્ટેટ ઓફ બિહાર અને અન્ય વિરુદ્ધ બિહાર ડિસ્ટિલરી લિમિટેડ]].

૧૯૬. સીફોર્ડ કોર્ટ એસ્ટેટ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ આશેર [[૧૯૪૯] ૨ ઓલ ઈઆર ૧૫૫, ૧૬૪ (સીએ)] સીફોર્ડ કોર્ટ એસ્ટેટ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ આશેર] માં લોર્ડ ડેનિંગના શબ્દોમાં, કાયદામાં વપરાયેલા શબ્દના અર્થઘટન માટે ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ અભિગમની જરૂર છે કે:-

"ન્યાયાધીશે તે સામગ્રીને બદલવી જોઈએ નહીં જેનાથી કાયદો વણાયેલો છે, પરંતુ તે કરચલીઓ દૂર કરી શકે છે અને કરવી જોઈએ".

(ભારપૂર્વક પૂરો પાડેલ છે)

૧૯૭. કાયદાના અર્થઘટનનો આ એક જાણીતો નિયમ છે કે કાયદામાં વપરાયેલી કોઈપણ અભિવ્યક્તિનું અર્થઘટન કરતી વખતે સમગ્ર કાયદાના લખાણ અને સંદર્ભને ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ. અદાલતોએ કાયદાની કોઈપણ જોગવાઈનું અર્થઘટન કરતી વખતે તે ઉદ્દેશ્ય તરફ જોવું જોઈએ જે કાયદો પ્રાપ્ત કરવા માંગે છે. કાયદાના અર્થઘટન માટે ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ અભિગમ જરૂરી છે. કાયદાના અર્થઘટનના પ્રશ્ન સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, સર્વોચ્ચ અદાલતે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ પીઅરલેસ જનરલ ફાઈનાન્સ એન્ડ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ કંપની લિમિટેડ [[(૧૯૮૭) ૧ એસસીસી ૪૨૪] રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ પીઅરલેસ જનરલ ફાઈનાન્સ એન્ડ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ કંપની લિમિટેડ] ના કેસમાં પેરેગ્રાફ નં. ૧૩ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:-

"અર્થઘટન લખાણ અને સંદર્ભ પર આધારિત હોવું જોઈએ. તેઓ અર્થઘટનના આધાર છે. કોઈ વ્યક્તિ સારી રીતે કહી શકે છે કે જો લખાણ એ ટેક્સચર છે, તો સંદર્ભ તે છે જે રંગ આપે છે. બંનેમાંથી એકપણની ઉપેક્ષા કરી શકાય નહીં. બંને મહત્વપૂર્ણ છે. તે અર્થઘટન શ્રેષ્ઠ છે જે લખાણના અર્થઘટનને સંદર્ભ સાથે સુસંગત બનાવે છે. કાયદાનું શ્રેષ્ઠ અર્થઘટન ત્યારે થાય છે જ્યારે આપણે જાણીએ છીએ કે તે શા માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો. આ જ્ઞાન સાથે, કાયદો વાંચવો જોઈએ, પહેલા સમગ્ર રીતે અને પછી કલમ દર કલમ, પેટા-કલમ દર પેટા-કલમ, વાક્યપ્રયોગ દર વાક્યપ્રયોગ અને શબ્દ દર શબ્દ. જો કાયદાને

તેના ઘડતરના સંદર્ભમાં, સંદર્ભ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા કાયદા નિર્માતાના ચશ્માથી જોવામાં આવે, તો તેની યોજના, કલમો, પેટા–કલમો, વાક્યપ્રયોગો અને શબ્દો રંગ પકડી શકે છે અને સંદર્ભ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા ચશ્મા વિના કાયદાને જોવામાં આવે તેના કરતાં અલગ દેખાઈ શકે છે. આ ચશ્મા સાથે આપણે સમગ્ર કાયદા તરફ જોવું જોઈએ અને શોધવું જોઈએ કે દરેક કલમ, દરેક પેટા–કલમ, દરેક વાક્યપ્રયોગ અને દરેક શબ્દનો અર્થ શું છે અને તે સમગ્ર કાયદાની યોજનામાં બંધબેસતો બેસે તે માટે શું કહેવા માટે રચાયેલ છે. કાયદાના કોઈપણ ભાગ અથવા કાયદાના કોઈપણ શબ્દનું અલગથી અર્થઘટન કરી શકાય નહીં. કાયદાનું અર્થઘટન એવી રીતે કરવું જોઈએ જેથી દરેક શબ્દનું એક સ્થાન હોય અને બધું તેની જગ્યાએ હોય."

૧૯૮. વૈધાનિક અર્થઘટનનો કાયદાનો આ એક સ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે વૈધાનિક જોગવાઈને અબંધારણીયતાના દૂષણથી બચાવવા માટે, કાયદાનું વિસ્તૃત અર્થઘટન આપવું પડશે. આ એટલા માટે છે કારણ કે અર્થઘટનનો આ એક સ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે અદાલતે કાયદાને અબંધારણીય થતો બચાવવા માટે તમામ પ્રયાસો કરવા જોઈએ. જો એક અર્થઘટન આપવાથી કાયદો અબંધારણીય બને છે અને બીજા અર્થઘટન પર તે બંધારણીય રહેશે, તો અદાલતે એવા આધાર પર પછીનાને પ્રાધાન્ય આપવું જોઈએ કે ધારાસભા પોતાની હકુમત ઓળંગવાનો ઈરાદો ધરાવતી નથી. ક્યારેક બંધારણીય વૈધતા જાળવી રાખવા માટે, વૈધાનિક

જોગવાઈને મર્યાદિત કરીને વાંચવી પડે છે [સંદર્ભ: એમ. રથિનાસ્વામી અને અન્ય વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ તમિલનાડુ અને અન્ય [એમ. રથિનાસ્વામી અને અન્ય વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ તમિલનાડુ અને અન્ય [(૨૦૦૯) ૫ એસસીસી ૬૨૫]]].

૧૯૯. કાયદાનું અર્થઘટન કરતી વખતે અદાલતે તે અર્થઘટન અપનાવવું જોઈએ જે અનિષ્ટને દબાવી દે છે અને ઉપાયને આગળ ધપાવે છે. આ હેડન્સ કેસ [[(૧૫૮૪) ૭૬ એઆઇઆર ૬૩૭] હેડન્સ કેસ] માં નિર્ધારિત કરાયેલો નિયમ છે જેને ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ અર્થઘટનનો નિયમ અથવા અનિષ્ટ નિવારણનો નિયમ (મિશ્ચીફ રૂલ) તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે [સંદર્ભ: ડી. વિનોદ શિવપ્પા વિરુદ્ધ નંદા બેલિયપ્પા]. અદાલત માત્ર તે હેતુને ધ્યાનમાં ન લઈ શકે જેના માટે કાયદો ઘડવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ તે અનિષ્ટને પણ ધ્યાનમાં લઈ શકે છે જેને તે દબાવવા માંગે છે. આ અનિષ્ટ નિવારણનો નિયમ છે, જે સૌપ્રથમ હેડન્સ કેસ ૪૮ માં રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો જે ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ અર્થઘટનનો ઐતિહાસિક સ્ત્રોત બન્યો. અદાલતે એવા અર્થઘટનથી બચવું જોઈએ જે કાયદાને નિરર્થકતા તરફ દોરી જાય અને તે એવા દૃષ્ટિકોણ પર આધારિત બહાદુરીભર્યા અર્થઘટનને સ્વીકારવું જોઈએ કે ધારાસભા માત્ર અસરકારક પરિણામ લાવવાના હેતુથી જ કાયદો ઘડશે.

૨૦૦. અમે આત્મ રામ મિત્તલ વિરુદ્ધ ઈશ્વર સિંઘ પુનિયા [[(૧૯૮૮) ૪

એસસીસી ૨૮૪] આત્મ રામ મિત્તલ વિરુદ્ધ ઈશ્વર સિંઘ પુનિયા] ના કેસમાં બેંચ વતી બોલતા જસ્ટિસ એસ. મુખર્જીના સમજદારીભર્યા શબ્દોની પણ નોંધ લઈ શકીએ જે નીચે મુજબ છે:-

"૯. ન્યાયિક સમય અને શક્તિ મોટે ભાગે સંસદનો ઈરાદો શું છે અથવા અન્ય શબ્દોમાં, લોકોની ઈચ્છા શું છે તે શોધવામાં વપરાય છે. બ્લેકસ્ટોન આપણને જણાવે છે કે કાયદા નિર્માતાની ઈચ્છાનું અર્થઘટન કરવાની સૌથી ન્યાયી અને તાર્કિક પદ્ધતિ એ છે કે જ્યારે કાયદો બનાવવામાં આવ્યો હતો તે સમયે તેના ઈરાદાઓની શોધ સૌથી કુદરતી અને સંભવિત ચિહ્નો દ્વારા કરવામાં આવે. અને આ ચિહ્નો કાં તો શબ્દો, સંદર્ભ, વિષયવસ્તુ, અસરો અને પરિણામ, અથવા કાયદાની ભાવના અને કારણ છે. (અદાલત દ્વારા રેખાંકિત). જુઓ કૉમેન્ટરીઝ ઓન ધ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ (૧૭૬૫ ની પ્રથમ આવૃત્તિની પ્રતિકૃતિ, યુનિવર્સિટી ઓફ શિકાગો પ્રેસ, ૧૯૭૯ વોલ્યુમ ૧, પેજ ૫૯). મુખર્જી, જસ્ટિસ જેમ કે વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયાધીશ તે સમયે પોપટલાલ શાહ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ મદ્રાસ, [૧૯૫૩] એસસીઆર ૬૭૭ માં જણાવ્યું હતું કે દરેક શબ્દ, વાક્યપ્રયોગ કે વાક્યનું અર્થઘટન કાયદાના પોતાના હેતુના પ્રકાશમાં કરવાનું હતું. પરંતુ શબ્દોનું અર્થઘટન સદર ન્યાયાધીશ લર્ન્ડ હેન્ડ પાછળના હેતુની કલ્પના સાથે થવું જોઈએ, લાંબા સમય પહેલા. તેથી, એવું લાગે છે કે જો કે આપણે ઈરાદો શોધવા સાથે સંબંધિત છીએ, પરંતુ આપણે તેના બદલે તે

શબ્દોના અર્થ તરફ જોઈ રહ્યા છીએ જે કાયદા નિર્માતાએ વાપર્યા છે અને તે શબ્દોનો સાચો અર્થ શું છે જે બ્લેક–ક્લોસન ઇન્ટરનેશનલ લિમિટેડ વિરુદ્ધ પેપિયરવર્કે વાલ્ડહોફ–અશાફેનબર્ગ એ જી, [૧૯૭૫] અપીલ કેસીસ ૫૯૧ પેજ ૬૧૩ પર લોર્ડ રીડ દ્વારા કહેવામાં આવ્યું હતું..."

(બી) કાયદા, ૨૦૨૦ ના હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનનું વિશ્લેષણ કરવું

૨૦૧. ઉપરોક્તના પ્રકાશમાં, જ્યારે આપણે જમીન પચાવી પાડવા અંગેના કાયદા, ૨૦૨૦ ના હેતુઓ અને કારણોનું નિવેદન વાંચીએ છીએ, ત્યારે તેમાં વપરાયેલી ભાષા પરથી, સામાજિક પરિસ્થિતિઓ જે કાયદાના ઘડતરને જન્મ આપે છે અને તે જે અનિષ્ટને દૂર કરવા માંગે છે, તેને સ્પષ્ટપણે સમજી શકાય છે કારણ કે આપણે કાયદાને સમગ્ર રીતે, કલમ દર કલમ, પેટા–કલમ દર પેટા–કલમ, વાક્યપ્રયોગ દર વાક્યપ્રયોગ અને શબ્દ દર શબ્દ વાંચીને સંસદનો ઈરાદો શોધવાના રચનાત્મક કાર્ય પર બેઠા છીએ. કાયદાના સંદર્ભમાં જોતાં, એમ કહી શકાય કે જમીન પચાવી પાડવા અંગેનો કાયદો, ૨૦૨૦ એ અમુક અસામાજિક તત્વો દ્વારા એવી જમીનો પર કબજો કરવાની કે કબજો કરવાનો પ્રયત્ન કરવાની અનિષ્ટને દૂર કરવા માંગે છે જેના પર તેમનો કોઈ અધિકાર, ટાઇટલ કે હિત નથી અથવા કોઈપણ કાનૂની હકદારપણા વિના કબજો લે છે. સામાજિક પરિસ્થિતિની વિચારણા જેણે પડકારાયેલા કાયદાના ઘડતરને જન્મ આપ્યો તે જમીન પચાવી

પાડવા અંગેના કાયદા, ૨૦૨૦ ના હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનમાં સ્પષ્ટપણે વર્ણવવામાં આવી છે:-

"હેતુઓ અને કારણોનું નિવેદન

સરકારના ધ્યાને આવ્યું છે કે વ્યક્તિગત રીતે અથવા જૂથોમાં કાર્યરત અમુક કાયદાવિહીન વ્યક્તિઓ દ્વારા સરકાર, સ્થાનિક સત્તાધિકારી, ધાર્મિક કે સદ્ભાવનાપૂર્ણ સંસ્થા કે એન્ડોવમેન્ટ તેમજ ખાનગી વ્યક્તિઓની જમીનો કાં તો બળપૂર્વક, અથવા કપટથી અથવા અન્યથા પચાવી પાડવાના પ્રયાસો થઈ રહ્યા છે. જમીન પચાવી પાડનારાઓ કાલ્પનિક દાવાઓ ઊભા કરી રહ્યા છે અને અસામાજિક રિયલ એસ્ટેટ ડીલરો દ્વારા અથવા અન્યથા મોટા પાયે અને છેતરપિંડીથી જમીનોના વેચાણમાં સામેલ થઈ રહ્યા છે. કારણ કે રાજ્યમાં જમીન પચાવી પાડનારાઓની આવી ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓથી જાહેર વ્યવસ્થાને પ્રતિકૂળ અસર થાય છે.

તેથી, ગુજરાત રાજ્ય સરકારે જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિઓ પર પ્રતિબંધ મૂકવાના અને તેની સાથે સંકળાયેલી બાબતોની જોગવાઈ કરવાના હેતુથી ગુજરાત જમીન પચાવી પાડવા (પ્રતિબંધ) કાયદો, ૨૦૨૦ અમલમાં લાવવાની દરખાસ્ત કરી છે. જમીન પચાવી પાડવાને ગેરકાયદેસર જાહેર કરવા ઉપરાંત, રાજ્ય સરકાર જમીન પચાવી પાડવા પર પ્રતિબંધ મૂકવાની દરખાસ્ત કરે છે. તેથી, આ કાયદાને અસરકારક રીતે લાગુ કરવા માટે જમીન પચાવી પાડવા

સંબંધિત ગુનાઓ માટે સજાની જોગવાઈ કરવાની અને કથિત જમીન પચાવી પાડવાના કૃત્યની ઝડપી તપાસ પૂરી પાડવાના હેતુથી અને પચાવી પાડેલી જમીનની માલિકી અને ટાઇટલ, અથવા કાનૂની કબજાના સંદર્ભમાં કેસોની ટ્રાયલ માટે વિશેષ અદાલતની રચના કરવાની દરખાસ્ત છે. એવું અનુભવાય છે કે રાજ્ય સરકાર સૂચિત કાયદાને લાગુ કરીને ગેરકાયદેસર જમીન પચાવી પાડવા પર અંકુશ મેળવવા માટે સક્ષમ બનશે."

૨૦૨. અમે એ સિદ્ધાંત પ્રત્યે સભાન છીએ કે બિલની સાથેના હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનનો ઉપયોગ કાયદાની મૂળભૂત જોગવાઈઓના સાચા અર્થ અને અસરને નક્કી કરવા માટે થઈ શકતો નથી. કાયદા તરફ દોરી જતી પૃષ્ઠભૂમિ અને પૂર્વવર્તી પરિસ્થિતિને સમજવાના મર્યાદિત હેતુ સિવાય તેનો ઉપયોગ થઈ શકતો નથી અને માત્ર આ જ કારણસર, પ્રસ્તાવકને ગૃહમાં બિલ રજૂ કરવા માટે પ્રેરિત કરનારા કારણો અને તે જે હેતુ પ્રાપ્ત કરવા માંગતો હતો તેને સમજવાના મર્યાદિત હેતુ માટે, અમે જમીન પચાવી પાડવા અંગેના કાયદા, ૨૦૨૦ ના હેતુઓ અને કારણોનું નિવેદન અહીં ઉપર નોંધ્યું છે. તેનું વાચન સૂચવે છે કે જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિઓ પર પ્રતિબંધ મૂકવાના હેતુથી, રાજ્ય સરકારે માત્ર જમીન પચાવી પાડવાને ગેરકાયદેસર જાહેર કરતો જ નહીં, પરંતુ કાયદાને અસરકારક રીતે લાગુ કરવા માટે જમીન પચાવી પાડવા સંબંધિત ગુનાઓ માટે સજાની જોગવાઈ કરતો કાયદો લાવવાની દરખાસ્ત કરી હતી. તેમાં

જણાવાયું છે કે રાજ્ય સરકારના ધ્યાને આવ્યું છે કે વ્યક્તિગત રીતે અથવા જૂથોમાં કાર્યરત અમુક કાયદાવિહીન વ્યક્તિઓ દ્વારા કાલ્પનિક દાવાઓ ઊભા કરીને અને અસામાજિક રિયલ એસ્ટેટ ડીલરો દ્વારા અથવા અન્યથા આવી જમીનોના મોટા પાયે અને છેતરપિંડીથી વેચાણમાં સામેલ થઈને સરકાર, સ્થાનિક સત્તાધિકારી, ધાર્મિક કે સદ્ભાવનાપૂર્ણ સંસ્થાઓ તેમજ ખાનગી વ્યક્તિઓની જમીનો પચાવી પાડવાના પ્રયાસો કરવામાં આવી રહ્યા હતા.

૨૦૩. જમીન પચાવી પાડવાના ગેરકાયદેસર કૃત્ય પર અંકુશ મેળવવા માટે કાયદો લાવવાની રાજ્ય સરકારને લાગેલી જરૂરિયાત કાયદો લાવતી વખતે પ્રવર્તતી સામાજિક પરિસ્થિતિઓ દ્વારા માર્ગદર્શિત છે.

૨૦૪. કાયદો લાવવાના હેતુઓ અને કારણોને સમજીને, હવે આપણે સુશ્રી મેઘા જાનીની રજૂઆતો સાથે અહીં ઉપર નોંધ્યા મુજબ, એક પછી એક વ્યવહાર કરીશું.

૧. પ્રથમ દલીલ એ છે કે જમીન પચાવી પાડવા અંગેના કાયદા, ૨૦૨૦ ના હેતુઓ અને કારણોનું નિવેદન દર્શાવે છે કે કાયદાનો ઉદ્દેશ્ય "જાહેર વ્યવસ્થા" સુરક્ષિત કરવાનો છે, જેનો અર્થ એ થાય છે કે, ધારાસભા જમીન પચાવી

પાડવાને માત્ર એટલા માટે ગુનો બનાવવાનો ઈરાદો ધરાવતી હતી કારણ કે તેનું પરિણામ "જાહેર વ્યવસ્થાની અશાંતિ" માં આવ્યું હતું. જો કે, જમીન પચાવી પાડવા પર પ્રતિબંધ મૂકતી વખતે અને તેને જમીન પચાવી પાડવા અંગેના કાયદા, ૨૦૨૦ ની કલમ ૪(૧) અને (૨) હેઠળ ગુનો બનાવતી વખતે, બિલ લાવતી વખતે ધારાસભા દ્વારા જે તફાવત લાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હતો તે ધૂંધળો થઈ ગયો.

૨. બીજું, ખાનગી જમીન અને સરકારી જમીનને સમાન ગણવામાં આવે છે જ્યારે બંને શ્રેણીઓમાં જમીન પચાવી પાડવાના ગુનાને સજાપાત્ર બનાવવામાં આવે છે. કાયદો લાવવાનો મુખ્ય હેતુ, એટલે કે જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિઓ પર અંકુશ મેળવીને જાહેર વ્યવસ્થા જાળવવી, તેનો પડકારાયેલા કાયદા સાથેનો સંબંધ તૂટી ગયો છે. જમીનના બે અલગ-અલગ વર્ગોને કોઈપણ તર્ક વિના સમાન ગણવામાં આવે છે. અનિષ્ટ નિવારણના નિયમો લાગુ કરતાં, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કાયદો, ૨૦૨૦ જે અનિષ્ટને સંબોધવા માંગે છે તે "જાહેર વ્યવસ્થાની અશાંતિ" છે, જેની ડિગ્રી એવી પ્રવૃત્તિ દ્વારા થતી અશાંતિ કરતાં વધારે છે જે માત્ર "કાયદો અને વ્યવસ્થાના ભંગ" સમાન છે. કોઈપણ કલ્પના દ્વારા, ખાનગી વ્યક્તિની જમીન પર કબજો કરતી કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના જૂથની પ્રવૃત્તિ જાહેર વ્યવસ્થાની જાળવણીને પ્રતિકૂળ અસર કરતી હોવાનું કહી શકાય નહીં.

૨૦૫. આ રજૂઆતો જે અહીં ઉપર વિગતવાર નોંધવામાં આવી છે, તે કાયદા, ૨૦૨૦ ના હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનના વાચન પર આધારિત છે જ્યાં જણાવાયું છે કે રાજ્યમાં જમીન પચાવી પાડનારાઓની ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓથી જાહેર વ્યવસ્થા પ્રતિકૂળ રીતે પ્રભાવિત થાય છે, રાજ્ય સરકારે, જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિઓ પર પ્રતિબંધ મૂકવાના અને તેની સાથે સંકળાયેલી બાબતોની જોગવાઈ કરવાના હેતુથી, આ કાયદો લાવવાની દરખાસ્ત કરી છે.

૨૦૬. ઉપરોક્ત દલીલો સાથે વ્યવહાર કરવા માટે, એટલું નોંધવું પૂરતું છે કે બિલ સાથે જોડાયેલા હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનને કાયદાના અર્થઘટન માટે સહાય તરીકે બાકાત રાખવામાં આવ્યું છે. હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનનો ઉપયોગ કાયદાના ઘડતરમાં ધારાસભા દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાયેલી ભાષાના સ્પષ્ટ અર્થને પુનઃનિર્મિત કરવા અને નિયંત્રિત કરવા માટે અને તેના ભાગમાંથી, આવા વ્યવહારોને બાકાત રાખવા માટે કરી શકાતો નથી, જેને તે સ્પષ્ટપણે આવરી લે છે. હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનનો ઉપયોગ કાયદાના કોઈપણ ભાગનું અર્થઘટન કરવા અથવા કાયદામાં વપરાયેલા કોઈપણ શબ્દનો અર્થ નક્કી કરવાના હેતુ માટે કરી શકાતો નથી. હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનનો સંદર્ભ આપવો સ્વીકાર્ય છે, જો કે, પૃષ્ઠભૂમિ, પૂર્વવર્તી પરિસ્થિતિ, કાયદાના સંદર્ભમાં આસપાસના સંજોગો અને તે અનિષ્ટ જેને કાયદો દૂર કરવા માંગતો હતો

તેને સમજવા માટે. અહીં ઉપર નોંધ્યા મુજબ, અદાલતો ધારાકીય ઈરાદાને સુનિશ્ચિત કરીને, કાયદા પર એવું અર્થઘટન મૂકી શકે છે જે તેના હેતુ અને ઉદ્દેશ્યને આગળ વધારે. [સંદર્ભ: ધ સ્ટેટ ઓફ વેસ્ટ બંગાળ વિરુદ્ધ સુબોધ ગોપાલ બોઝ અને અન્ય [(એઆઈઆર ૧૯૫૪ એસસી ૯૨) ધ સ્ટેટ ઓફ વેસ્ટ બંગાળ વિરુદ્ધ સુબોધ ગોપાલ બોઝ અને અન્ય]; ભાઈજી વિરુદ્ધ સબ-ડિવિઝનલ ઓફિસર, થાંદલા [[(૨૦૦૩) ૧ એસસીસી ૬૯૨] ભાઈજી વિરુદ્ધ સબ-ડિવિઝનલ ઓફિસર, થાંદલા અને અન્ય]]

૨૦૭. અમે અશ્વિની કુમાર ઘોષ-૪૦ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકનો પણ નોંધવા ઈચ્છીએ છીએ જે નીચે મુજબ છે:-

"૩૨. હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનના સંદર્ભની યોગ્યતા અંગે, એ યાદ રાખવું જોઈએ કે તે માત્ર એ સમજાવવા માંગે છે કે પ્રસ્તાવકને ગૃહમાં બિલ રજૂ કરવા માટે કયા કારણોએ પ્રેરિત કર્યા અને તે કયા હેતુઓ પ્રાપ્ત કરવા માંગતો હતો. પરંતુ તે હેતુઓ અને કારણો બહુમતી સભ્યોના મનમાં રહેલા ઉદ્દેશ્યને અનુરૂપ હોઈ શકે કે ન પણ હોઈ શકે જ્યારે તેઓએ તેને કાયદા તરીકે પસાર કર્યો. બિલ ગૃહ અથવા ગૃહોમાંથી પસાર થવા દરમિયાન આમૂલ ફેરફારોમાંથી પસાર થઈ શકે છે, અને તેની કોઈ ગેરંટી નથી કે જે કારણો તેના રજૂઆત તરફ દોરી ગયા અને તેના દ્વારા પ્રાપ્ત કરવા માંગતા હેતુઓ સમગ્ર સમય દરમિયાન સમાન રહ્યા જ્યાં

સુધી બિલ ધારાસભાના કાયદા તરીકે ગૃહમાંથી બહાર ન આવે કારણ કે તેઓ બિલનો ભાગ બનતા નથી અને સભ્યો દ્વારા તેના પર મતદાન કરવામાં આવતું નથી. તેથી, અમે માનીએ છીએ કે બિલ સાથે જોડાયેલા હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનને કાયદાના અર્થઘટન માટે સહાય તરીકે બાકાત રાખવું જોઈએ."

૨૦૮. સુશ્રી મેઘા જાની, અરજદારોના વિદ્વાન વકીલશ્રીની કાયદાની વૈધતા અથવા બંધારણીયતાને પડકારવા માટે કાયદાના હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનની ભાષા પર આધારિત ઉપરોક્ત દલીલો સામગ્રી વિનાની હોવાનું જણાય છે. આ દલીલ કે ખાનગી જમીન પરનો કબજો અથવા ખાનગી જમીનને લગતી જમીન પચાવી પાડવાની કોઈપણ પ્રવૃત્તિ જાહેર વ્યવસ્થાના ભંગ સમાન હોઈ શકે નહીં, અને પડકારાયેલા કાયદા દ્વારા આવી પ્રવૃત્તિને ફોજદારી ગુનો બનાવવો એ સ્પષ્ટ મનસ્વીપણું હોવાનો પુરાવો છે, તેને ફગાવી દેવાને પાત્ર છે.

<u>(સી) અસમાનને સમાન ગણીને અનુચ્છેદ ૧૪ ના ઉલ્લંઘનની દલીલ સાથે વ્યવહાર કરવો</u>

૨૦૯. જાહેર જમીન અને ખાનગી જમીન વિરુદ્ધ ગુનો કરનારાઓને સમાન ગણવાથી કાયદો સ્પષ્ટપણે મનસ્વી બને છે તેવી દલીલ સાથે વ્યવહાર કરતા,

અરજદારો દ્વારા અસમાનને સમાન ગણીને કથિત ભેદભાવ અંગે, આપણે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ ગેરંટી આપવામાં આવેલા કાયદા સમક્ષ સમાનતાના સિદ્ધાંતની નોંધ લઈ શકીએ.

૨૧૦. કાયદાના શાસનનો સાર મનસ્વી પગલાંને રોકવાનો છે. કાયદા સમક્ષ સમાનતા એ કાયદાના શાસનના લક્ષણોમાંનું એક છે. રાજ્યને તેની સાર્વભૌમ સત્તાના ઉપયોગમાં તેના પ્રદેશની અંદરના વ્યક્તિઓના વિવિધ જૂથો અથવા વર્ગો પર અલગ–અલગ રીતે લાગુ પડતા કાયદા બનાવવાની જરૂરિયાત ઊભી થાય છે. તેની નીતિઓને અસરકારક બનાવવા માટે ચોક્કસ જરૂરિયાતો પૂરી કરવા માટે, તેની પાસે આવા કાયદાઓને આધીન વ્યક્તિઓ અથવા વસ્તુઓનો ભેદ પાડવા અને વર્ગીકૃત કરવાની વ્યાપક સત્તાઓ હોવી જોઈએ. અનુચ્છેદ ૧૪ ની ગેરંટીનો ગર્ભિત સિદ્ધાંત એ છે કે સમાન સંજોગોમાં રહેલી તમામ વ્યક્તિઓ સાથે પૂરા પાડવામાં આવેલા વિશેષાધિકારો અને લાદવામાં આવેલી જવાબદારીઓ બંનેમાં સમાન વ્યવહાર થવો જોઈએ. સમાન પરિસ્થિતિમાં તમામ પર સમાન કાયદા લાગુ કરવા પડશે, અને જો કાયદાની વિષયવસ્તુના સંદર્ભમાં તેમની સ્થિતિ વ્યાપકપણે સમાન હોય તો એક વ્યક્તિ અને બીજી વ્યક્તિ વચ્ચે કોઈ ભેદભાવ હોવો જોઈએ નહીં. કાયદો સમાજની જરૂરિયાતો અને આવશ્યકતાઓ અનુસાર અને અનુભવ દ્વારા સૂચવ્યા મુજબ વર્ગો બનાવી શકે છે અને અલગ રાખી શકે છે. તે અનિષ્ટની ડિગ્રીને પણ ઓળખી શકે છે, પરંતુ

વર્ગીકરણ ક્યારેય મનસ્વી, કૃત્રિમ અથવા કપટપૂર્ણ હોવું જોઈએ નહીં.

૨૧૧. કસોટીમાંથી પસાર થવા માટે, બે શરતો પૂર્ણ થવી આવશ્યક છે, એટલે કે (૧) વર્ગીકરણ એક સમજી શકાય તેવા ભેદ (ઇન્ટેલિજિબલ ડિફરન્શિયા) પર આધારિત હોવું જોઈએ જે એકસાથે જૂથબદ્ધ થયેલા લોકોને અન્ય લોકોથી અલગ પાડે છે અને (૨) તે ભેદનો કાયદા દ્વારા પ્રાપ્ત કરવા માંગતા હેતુ સાથે તાર્કિક સંબંધ હોવો જોઈએ. જે ભેદ વર્ગીકરણનો આધાર છે અને કાયદાનો હેતુ અલગ-અલગ વસ્તુઓ છે અને જે જરૂરી છે તે એ છે કે તેમની વચ્ચે સંબંધ (નેક્સસ) હોવો જોઈએ. વર્ગીકરણમાં આવશ્યકપણે વર્ગીકૃત કરાયેલી વ્યક્તિઓ અને જેઓ તે વર્ગના સભ્યો નથી તેમની વચ્ચે ભેદ અથવા ભેદભાવ કરવાનો સમાવેશ થાય છે. વર્ગીકરણનો સાર એ છે કે અલગ કરાયેલા વર્ગ પર સામાન્ય જનતા પર રહેલી ફરજો અને બોજ કરતાં અલગ ફરજો અને બોજ લાદવામાં આવે છે. ખરેખર, વર્ગીકરણનો વિચાર જ અસમાનતાનો છે, જેથી એ કહેવાની જરૂર નથી કે માત્ર અસમાનતાની હકીકત, કોઈપણ રીતે, બંધારણીયતાની બાબત નક્કી કરતી નથી.

૨૧૨. ગર્ભિત સિદ્ધાંત એ છે કે જ્યારે અનુચ્છેદ ૧૪ પૂરા પાડવા માંગતા વિશેષાધિકારો અથવા લાદવા માટે સૂચિત જવાબદારીઓના સંદર્ભમાં સમાન પરિસ્થિતિમાં રહેલી અન્ય વ્યક્તિઓની મોટી સંખ્યામાંથી મનસ્વી રીતે પસંદ

કરાયેલી વ્યક્તિ પર વિશેષાધિકારો આપીને અથવા જવાબદારીઓ લાદીને વર્ગ ભેદભાવની મનાઈ કરે છે, તે કાયદા ઘડવાના હેતુ માટે વર્ગીકરણની મનાઈ કરતું નથી, શરત માત્ર એટલી છે કે આવું વર્ગીકરણ ઉપર જણાવેલા અર્થમાં મનસ્વી ન હોવું જોઈએ. વર્ગીકરણ ન્યાયી છે જો તે સ્પષ્ટપણે મનસ્વી ન હોય, અને તે વ્યક્તિઓ અથવા વસ્તુઓના ચોક્કસ અથવા વૈજ્ઞાનિક બહિષ્કાર અથવા સમાવેશ દ્વારા રચાયેલ હોવું જરૂરી નથી. અદાલતોએ કોઈપણ આપેલા કેસમાં વર્ગીકરણની વૈધતા નક્કી કરવા માટે ભ્રામક ચોકસાઈનો આગ્રહ રાખવો જોઈએ નહીં અથવા સૈદ્ધાંતિક કસોટીઓ લાગુ કરવી જોઈએ નહીં. આ સિદ્ધાંત ધ સ્પેશિયલ કોર્ટ બિલ, ૧૯૭૮ [[૧૯૭૯) ૨ એસ.સી.આર. ૪૭૬] ધ સ્પેશિયલ કોર્ટ બિલ, ૧૯૭૮] ના નિર્ણયમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો, અને શશિકાંત લક્ષ્મણ કાલે-૩૭ માં મંજૂરી સાથે તેની નોંધ લેવામાં આવી છે.

૨૧૩. સુશ્રી મેઘા જાની, અરજદારોના વિદ્વાન વકીલશ્રીની દલીલ એ છે કે જ્યારે એક જ વર્ગના સભ્યો ન હોય તેવી બે વ્યક્તિઓને સમાન ગણવામાં આવે અને એક જ કાયદાની છત્રછાયા હેઠળ લાવવામાં આવે ત્યારે સમાન સિદ્ધાંતો અને કસોટી લાગુ થશે. પડકારાયેલા કાયદા, ૨૦૨૦ દ્વારા "જમીન પચાવી પાડવા" પર પ્રતિબંધ અને તેને ગુનો બનાવવો એ જૂથોમાં રહેલી અમુક કાયદાવિહીન વ્યક્તિઓ અથવા અસામાજિક રિયલ એસ્ટેટ ડીલરોની જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિઓ પર અંકુશ મેળવવાના હેતુ સાથે તાર્કિક હોઈ શકે છે, જે રાજ્યમાં જાહેર

વ્યવસ્થાને પ્રતિકૂળ અસર કરવા તરફ દોરી જાય છે, પરંતુ વ્યક્તિઓ, ખાનગી વ્યક્તિઓ વચ્ચે અને તેમની વચ્ચે જમીનના ટાઇટલ અને માલિકી અથવા કાનૂની કબજાને લગતા ખાનગી વિવાદો લાવવાને, કાયદો, ૨૦૨૦ જે હેતુ પ્રાપ્ત કરવા માંગે છે તેની સાથે કોઈ સંબંધ હોઈ શકે નહીં.

૨૧૪. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સરકારી જમીન પર કબજો ધરાવતા જૂથો અથવા વ્યક્તિઓની પ્રવૃત્તિઓ જાહેર વ્યવસ્થાની પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિને જન્મ આપી શકે છે પરંતુ આવી કોઈ પરિસ્થિતિંની કલ્પના કરી શકાય નહી જ્યારે જમીન પચાવી પાડવાના આક્ષેપો જમીનના નાના ટુકડા માટે હોય જ્યાં કાનૂની ટાઇટલ, સદ્ભાવનાપૂર્વકની ખરીદી, કબજાનું નિયમિતકરણ અને કબજો ધરાવતી જમીનોના સંદર્ભમાં વ્યક્તિઓને બેદખલ કરવા માટે વળતર જેવા મુદ્દાઓ ઊભા થાય. જમીન પચાવી પાડવાના નિવારણના બહાના હેઠળ, આવી વ્યાપક જોગવાઈઓ ઘડી શકાય નહીં જે રાજ્યના દરેક રહેવાસીને શંકાસ્પદ વ્યક્તિ તરીકે નિશાન બનાવે. પડકારાયેલા કાયદા હેઠળ, જમીન પચાવી પાડવાનો માત્ર આક્ષેપ જ વિશેષ અદાલતોની હકુમત મેળવવા માટે પૂરતો છે. હિત–ઉત્તરાધિકારીઓને જમીન પચાવી પાડવા અંગેના કાયદા, ૨૦૨૦ ની કલમ ૨(ડી) હેઠળ જમીન પચાવી પાડનારની વ્યાખ્યામાં સમાવેશ કરીને જમીન પચાવી પાડનાર તરીકે ગણવામાં આવ્યા છે. પડકારાયેલા કાયદાની જમીનની કિંમત અને અનિષ્ટના સ્વરૂપ અથવા ગુનાની ગંભીરતાને ધ્યાનમાં લીધા વિના

લાંબા સમયથી જમીનનો નાનો ટુકડો ધરાવતા રાજ્યના લોકો પર નુકસાનકારક અસર પડે છે. આ કાયદો ભલે "જાહેર વ્યવસ્થા પર પ્રતિકૂળ અસર" અથવા રાજ્યમાં જમીન પચાવી પાડનારાઓની ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા જાહેર વ્યવસ્થાની અશાંતિને સંબોધવાનો ઉદ્દેશ્ય ધરાવતો હોય, પરંતુ તેણે દરેકને, ખાનગી વ્યક્તિને પણ કાયદાની છત્રછાયામાં લાવી દીધા, જેના કારણે તેના પર તેની માલિકી અને ટાઇટલ અથવા કબજે કરેલી જમીનનો કાનૂની કબજો સાબિત કરવાનો બોજ આવી પડ્યો, જે તેને મનસ્વી બનાવે છે. શયારા બાનો ૩૩ માં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા રજૂ કરાયેલા સ્પષ્ટ મનસ્વીપણાના સિદ્ધાંતોને એવો દાવો કરવા માટે સેવામાં લેવામાં આવ્યા છે કે કાયદાને મનસ્વીપણાના આધારે અબંધારણીય જાહેર કરી શકાય કે કેમ તે મુદ્દો તેમાં સ્વીકારવામાં આવ્યો છે.

૨૧૫. સદર નિર્ણયના પૅરેગ્રાફ નં. ૪૫ થી ૫૨ માં અવલોકનો વાંચવામાં આવ્યા હતા જેથી એ રજૂ કરી શકાય કે કાયદાના હેતુઓ અને કારણો કાયદા દ્વારા તે પૃષ્ઠભૂમિ પર પ્રકાશ પાડે છે જેમાં કાયદો ઘડવામાં આવ્યો હતો. તપાસ કરતી વખતે સૌપ્રથમ એ સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે કલમનો અમલીકરણ ભાગ કયો છે જે વપરાયેલા શબ્દોના તેમના કુદરતી અને સામાન્ય અર્થ અનુસાર વ્યાજબી અર્થઘટન પર પૂરો પાડે છે. હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનના વ્યાજબી અર્થઘટન પર, તેમાં વપરાયેલા શબ્દોના કુદરતી અને સામાન્ય અર્થને ગર્ભિત કરતાં ધારાસભાનો ઈરાદો સ્પષ્ટ થાય છે કે આ કાયદો અનિવાર્યપણે રાજ્યમાં

જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિ પર અંકુશ મેળવીને જાહેર વ્યવસ્થા જાળવવા માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો.

૨૧૬. મનસ્વીતાના સિદ્ધાંતના ઐતિહાસિક વિકાસ અને રાજ્યના પગલાં પર એક અલગ સિદ્ધાંત તરીકે તેના ઉપયોગને સમજવા માટે, જેના આધારે કાયદાના શાસનના ઉલ્લંઘન તરીકે રાજ્યના પગલાંને રદબાતલ ઠેરવી શકાય જે અનુચ્છેદ ૧૪માં સમાવિષ્ટ છે, જેની નોંધ શાયરા બાનો ૩૩માં ન્યાયમૂર્તિ રોહિન્ટન ફાલી નરીમાન (જેઓ તે સમયે હતા) દ્વારા લેવામાં આવી હતી, તે મુજબ ફકરા નં. '૬૭', '૬૮', '૬૯' અને '૧૦૧' નીચે મુજબ પુનઃપ્રસ્તુત કરવા યોગ્ય રહેશે:–

"૬૭. હવે આપણે મનસ્વીતાના સિદ્ધાંતના વિકાસ અને રાજ્યના પગલાં પર એક અલગ સિદ્ધાંત તરીકે તેના ઉપયોગ પર આવીએ છીએ જેના આધારે અનુચ્છેદ ૧૪માં સમાવિષ્ટ કાયદાના શાસનના ઉલ્લંઘન બદલ રાજ્યના પગલાંને રદબાતલ કરી શકાય છે. એક મહત્વપૂર્ણ ફકરામાં ન્યાયમૂર્તિ ભગવતીએ, ઈ. પી. રોયપ્પા વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ ટી. એન., (૧૯૭૪) ૪ એસસીસી ૩ માં જણાવ્યું હતું (પાના ૩૮ પર):

"૮૫. પડકારના છેલ્લા બે આધારોને વિચારણા માટે એકસાથે લઈ શકાય છે. જો

કે આપણે પડકારના ત્રીજા આધારને એક અલગ અને સ્વતંત્ર આધાર તરીકે ઘડ્યો છે, તેમ છતાં તે વાસ્તવમાં સાર અને અસરમાં માત્ર અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ના ઉલ્લંઘન પર આધારિત બીજા આધારનું જ એક પાસું છે. અનુચ્છેદ ૧૬ એ મૂળભૂત ગેરંટી આપે છે કે રાજ્ય હસ્તકની કોઈપણ કચેરીમાં રોજગાર અથવા નિમણૂકને લગતી બાબતોમાં તમામ નાગરિકો માટે તકની સમાનતા રહેશે. સમાન તક સુનિશ્ચિત કરવાના સિદ્ધાંત તરીકે તેના અતિ મહત્વને કારણે તેને એક અલગ અને સ્વતંત્ર મૂળભૂત અધિકાર તરીકે ઘડવામાં આવ્યો હોવા છતાં, જે બંધારણમાં પરિકલ્પિત નવા વર્ગવિહીન સમતાવાદી સમાજના નિર્માણ માટે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે, અનુચ્છેદ ૧૬ એ અનુચ્છેદ ૧૪માં સમાવિષ્ટ સમાનતાના ખ્યાલના ઉપયોગનું માત્ર એક ઉદાહરણ છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, અનુચ્છેદ ૧૪ એ વંશ છે જ્યારે અનુચ્છેદ ૧૬ એ પ્રજાતિ છે. અનુચ્છેદ ૧૬ જાહેર રોજગારને લગતી તમામ બાબતોમાં સમાનતાના સિદ્ધાંતને અમલમાં મૂકે છે. તેથી, જે મૂળભૂત સિદ્ધાંત અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ બંનેને પ્રેરિત કરે છે તે સમાનતા અને ભેદભાવ સામેનો પ્રતિબંધ છે. હવે, આ મહાન સમાનતાવાદી સિદ્ધાંતની વિષયવસ્તુ અને પહોંચ શું છે? ન્યાયમૂર્તિ બોઝના શબ્દોનો ઉપયોગ કરીએ તો તે એક સ્થાપિત શ્રદ્ધા, "જીવન જીવવાની એક રીત" છે અને તેને સંકુચિત પંડિતશાહી અથવા શબ્દકોશીય અભિગમને આધીન ન કરવી જોઈએ. તેના સર્વગ્રાહી વ્યાપ અને અર્થને ટૂંકાવવાના કોઈપણ પ્રયાસને આપણે સ્વીકારી શકીએ નહીં, કારણ કે તેમ કરવું એ તેની સક્રિયતાના કદનું ઉલ્લંઘન હશે.

સમાનતા એ ઘણા પાસાઓ અને પરિમાણો ધરાવતો એક ગતિશીલ ખ્યાલ છે અને તેને પરંપરાગત અને સૈદ્ધાંતિક મર્યાદાઓમાં બાંધી, કેદ કે મર્યાદિત કરી શકાય નહીં. સકારાત્મક દ્રષ્ટિકોણથી, સમાનતા એ મનસ્વીતાની વિરોધી છે. વાસ્તવમાં સમાનતા અને મનસ્વીતા કટ્ટર દુશ્મનો છે; એક પ્રજાસત્તાકમાં કાયદાના શાસન સાથે સંબંધ ધરાવે છે જ્યારે બીજું, નિરંકુશ રાજાની મોજ અને લહેર સાથે સંબંધ ધરાવે છે. જ્યાં કોઈ કૃત્ય મનસ્વી હોય, ત્યાં તેમાં એ ગર્ભિત છે કે તે રાજકીય તર્ક અને બંધારણીય કાયદા બંને મુજબ અસમાન છે અને તેથી તે અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરે છે, અને જો તે જાહેર રોજગારને લગતી કોઈપણ બાબતને અસર કરે છે, તો તે અનુચ્છેદ ૧૬નું પણ ઉલ્લંઘન કરે છે. અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ રાજ્યના પગલાંઓમાં મનસ્વીતા પર પ્રહાર કરે છે અને ન્યાયીપણું તથા વર્તનની સમાનતા સુનિશ્ચિત કરે છે. તેઓ ઈચ્છે છે કે રાજ્યના પગલાં સમાન પરિસ્થિતિમાં રહેલા તમામ લોકોને સમાન રીતે લાગુ પડતા માન્ય સુસંગત સિદ્ધાંતો પર આધારિત હોવા જોઈએ અને તે કોઈપણ બાહ્ય અથવા અપ્રસ્તુત વિચારોથી માર્ગદર્શિત ન હોવા જોઈએ કારણ કે તે સમાનતાનો ઈનકાર હશે. જ્યાં રાજ્યના પગલાં માટેનું કાર્યકારી કારણ, મનના આંતરિક ખૂણામાંથી પ્રેરિત થતા હેતુથી અલગ, કાયદેસર અને સુસંગત નથી પરંતુ બાહ્ય અને સ્વીકાર્ય વિચારોના ક્ષેત્રની બહાર છે, તો તે સત્તાનો અપ્રમાણિક દુરુપયોગ ગણાશે અને તે અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ના દાયરામાં આવે છે. સત્તાનો અપ્રમાણિક દુરુપયોગ અને મનસ્વીતા એ એક જ દૂષણમાંથી નીકળતા વિભિન્ન

ઘાતક કિરણોત્સર્ગ છે: વાસ્તવમાં પછીનું પહેલાને પોતાનામાં સમાવી લે છે. બંને અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ દ્વારા પ્રતિબંધિત છે." [ભાર મૂકેલ છે]"

૬૮. મેનકા ગાંધી વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, (૧૯૭૮) ૧ એસસીસી ૨૪૮ માં આને વધુ વિગતવાર સમજાવવામાં આવ્યું હતું, જ્યાં વિવિધ મૂળભૂત અધિકારોને એકસાથે વાંચવા જોઈએ અને તેઓ એકબીજાને પૂરક અને સમૃદ્ધ બનાવવા જોઈએ તેવું જણાવ્યા પછી, ન્યાયમૂર્તિ ભગવતીએ આ સિદ્ધાંતને નીચે મુજબ વધુ વિગતવાર સમજાવ્યો હતો (પાના ૨૮૩-૨૮૪ પર):

"અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળની પ્રક્રિયાની પ્રકૃતિ અને આવશ્યકતા

૭. હવે, તરત જ એ પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે અનુચ્છેદ ૧૪ની આવશ્યકતા શું છે: આ અનુચ્છેદમાં જાહેર કરાયેલા મહાન સમાનતાવાદી સિદ્ધાંતની વિષયવસ્તુ અને પહોંચ શું છે? એમાં કોઈ શંકા હોઈ શકે નહીં કે તે બંધારણની એક સ્થાપિત શ્રદ્ધા છે. તે ખરેખર એવો સ્તંભ છે જેના પર આપણા લોકતાંત્રિક પ્રજાસત્તાકનો પાયો સુરક્ષિત રીતે ટકેલો છે. અને, તેથી, તેને સંકુચિત, પંડિતશાહી કે શબ્દકોશીય અભિગમને આધીન ન કરવી જોઈએ. તેના સર્વગ્રાહી વ્યાપ અને અર્થને ટૂંકાવવાનો કોઈ પ્રયાસ થવો જોઈએ નહીં, કારણ કે તેમ કરવું એ તેની

સક્રિયતાના કદનું ઉલ્લંઘન હશે. સમાનતા એ ઘણા પાસાઓ અને પરિમાણો ધરાવતો એક ગતિશીલ ખ્યાલ છે અને તેને પરંપરાગત અને સૈદ્ધાંતિક મર્યાદાઓમાં કેદ કરી શકાય નહીં. ઈ. પી. રોયપ્પા વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ તમિલનાડુ [(૧૯૭૪) ૪ એસસીસી ૩ : ૧૯૭૪ એસસીસી (એલએન્ડએસ) ૧૬૫ : (૧૯૭૪) ૨ એસસીઆર ૩૪૮] માં બહુમતી દ્વારા જે બાબત દર્શાવવામાં આવી હતી તે આપણે અહીં પુનરાવર્તિત કરવી જોઈએ, એટલે કે,

"૮૫....સકારાત્મક દ્રષ્ટિકોણથી, સમાનતા એ મનસ્વીતાની વિરોધી છે. વાસ્તવમાં સમાનતા અને મનસ્વીતા કટ્ટર દુશ્મનો છે; એક પ્રજાસત્તાકમાં કાયદાના શાસન સાથે સંબંધ ધરાવે છે, જ્યારે બીજું, નિરંકુશ રાજાની મોજ અને લહેર સાથે સંબંધ ધરાવે છે. જ્યાં કોઈ કૃત્ય મનસ્વી હોય, ત્યાં તેમાં એ ગર્ભિત છે કે તે રાજકીય તર્ક અને બંધારણીય કાયદા બંને મુજબ અસમાન છે અને તેથી તે અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરે છે".

અનુચ્છેદ ૧૪ રાજ્યના પગલાંઓમાં મનસ્વીતા પર પ્રહાર કરે છે અને ન્યાયીપણું તથા વર્તનની સમાનતા સુનિશ્ચિત કરે છે. વ્યાજબીપણો સિદ્ધાંત, જે કાયદાકીય તેમજ દાર્શનિક રીતે, સમાનતા અથવા બિન-મનસ્વીતાનું એક આવશ્યક તત્વ છે તે અનુચ્છેદ ૧૪માં સર્વવ્યાપી તત્વની જેમ વ્યાપેલું છે અને અનુચ્છેદ ૨૧ દ્વારા પરિકલ્પિત પ્રક્રિયા અનુચ્છેદ ૧૪ને અનુરૂપ હોવા માટે વ્યાજબીપણાની

કસોટી પર ખરી ઉતરવી જોઈએ. તે "યોગ્ય અને ન્યાયી તથા ન્યાયસંગત" હોવી જોઈએ અને મનસ્વી, કાલ્પનિક કે જુલમી ન હોવી જોઈએ; અન્યથા, તે કોઈ પ્રક્રિયા જ ગણાશે નહીં અને અનુચ્છેદ ૨૧ની આવશ્યકતા સંતોષાશે નહીં."

[ભાર મૂકેલ છે]

૬૯. રોયપ્પા (ઉપરોક્ત) ને અનુસરીને અને મનસ્વીતા એ ભેદભાવથી અલગ એક વિશિષ્ટ સિદ્ધાંત છે તેવું ઠરાવતા, એ.એલ. કાલરા વિરુદ્ધ પ્રોજેક્ટ એન્ડ ઈક્વિપમેન્ટ કોર્પોરેશન, (૧૯૮૪) ૩ એસસીસી ૩૧૬ માં આ બાબત વધુ સ્પષ્ટ કરવામાં આવી હતી. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે:

"૧૯... આથી એ સુસ્થાપિત જણાય છે કે અનુચ્છેદ ૧૪ કારોબારી/વહીવટી પગલાંઓમાં મનસ્વીતા પર પ્રહાર કરે છે કારણ કે કોઈપણ પગલું જે મનસ્વી હોય તેમાં અનિવાર્યપણે સમાનતાનો નકાર સામેલ હોય છે. ભેદભાવભર્યા વર્તનના નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટે કોઈએ સમાનતાના ઈનકારને બે વ્યક્તિઓ વચ્ચેના તુલનાત્મક મૂલ્યાંકન પૂરતો જ સીમિત રાખવાની જરૂર નથી. જે પગલું સ્વનિર્ધારિત રીતે મનસ્વી હોય તે પોતે જ કાયદા દ્વારા સમાન રક્ષણનો ઈનકાર કરે છે. બંધારણીય બેન્ચે અજય હાસિયાના કેસમાં [(૧૯૮૧) ૧ એસસીસી ૭૨૨: ૧૯૮૧ એસસીસી (એલએન્ડએસ) ૨૫૮: એઆઈઆર ૧૯૮૧ એસસી ૪૮૭: (૧૯૮૧) ૨ એસસીઆર ૭૯:(૧૯૮૧) ૧ એલએલજે ૧૦૩] યોગ્ય

રીતે અવલોકન કર્યું હતું અને જ્યારે એવું કહ્યું ત્યારે બાબતને વિવાદથી પર કરી દીધી હતી કે "તેથી, રાજ્યના પગલાંમાં જ્યાં પણ મનસ્વીતા હોય, પછી તે ધારાસભાનું હોય કે કારોબારીનું હોય કે અનુચ્છેદ ૧૨ હેઠળની કોઈ 'સત્તાધિકારી'નું હોય, અનુચ્છેદ ૧૪ તરત જ અમલમાં આવે છે અને રાજ્યના આવા પગલાંને રદબાતલ ઠેરવે છે". આ દ્રષ્ટિકોણને ડી.એસ. નાકરા વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા [(૧૯૮૩) ૧ એસસીસી ૩૦૫: ૧૯૮૩ એસસીસી (એલએન્ડએસ) ૧૪૫: એઆઈઆર ૧૯૮૩ એસસી ૧૩૦: (૧૯૮૩) યુપીએસસી ૨૬૩] માં વધુ વિગતવાર સમજાવવામાં આવ્યો હતો અને તેની પુષ્ટિ કરવામાં આવી હતી.

મેનકા ગાંધી વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા [(૧૯૭૮) ૧ એસસીસી ૨૪૮: એઆઈઆર ૧૯૭૮ એસસી ૫૯૭: (૧૯૭૮) ૨ એસસીઆર ૬૨૧] માં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૧૪ રાજ્યના પગલાંમાં મનસ્વીતા પર પ્રહાર કરે છે અને ન્યાયીપણું તથા વર્તનની સમાનતા સુનિશ્ચિત કરે છે. તેથી વર્તમાન સમયમાં એવો દલીલ કરવાનો કોઈ અવકાશ નથી કે જે કારોબારી પગલું મનસ્વી હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું હોય તે ન્યાયિક રીતે સમીક્ષાપાત્ર નથી અથવા અનુચ્છેદ ૧૪ની પહોંચની અંદર નથી." (પાના ૩૨૮ પર) આ જ દ્રષ્ટિકોણ બબિતા પ્રસાદ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ બિહાર, (૧૯૯૩) સપ્લી. ૩ એસસીસી ૨૬૮ ના પાના ૨૮૫ પર, ફકરા 31 માં પુનરાવર્તિત કરવામાં આવ્યો

હતો."

xxx xxx xxx

"૧૦૧. એ નોંધવું જરૂરી છે કે આ અદાલતની બંધારણીય બેન્ચે ઇન્ડિયન એક્સપ્રેસ ન્યૂઝપેપર્સ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, (૧૯૮૫) ૧ એસસીસી ૬૪૧ માં જણાવ્યું હતું કે તે સુસ્થાપિત કાયદો છે કે ગૌણ કાયદાને (અધીનસ્થ વિધાનને) મુખ્ય કાયદા સામે પડકારવા માટે ઉપલબ્ધ કોઈપણ આધાર પર પડકારી શકાય છે. આવું હોવાને કારણે, જ્યારે અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ પડકારના આ આધારની વાત આવે છે ત્યારે કાયદાના આ બંને પ્રકારો વચ્ચે કોઈ તાર્કિક ભેદ રહેતો નથી. તેથી, ઉપરોક્ત ચુકાદાઓમાં નિર્ધારિત કર્યા મુજબ સ્પષ્ટ મનસ્વીતાની કસોટી અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ કાયદાની સાથે સાથે ગૌણ કાયદાને પણ અમાન્ય ઠેરવવા માટે લાગુ પડશે. તેથી, સ્પષ્ટ મનસ્વીતા એટલે ધારાસભા દ્વારા મનસ્વી રીતે, અતાર્કિક રીતે અને/અથવા પર્યાપ્ત નિર્ણાયક સિદ્ધાંત વિના કંઈક કરવામાં આવ્યું હોય તે હોવું જોઈએ. વળી, જ્યારે કંઈક એવું કરવામાં આવે જે અતિશય અને અપ્રમાણસર હોય, ત્યારે આવો કાયદો સ્પષ્ટપણે મનસ્વી ગણાશે. તેથી, અમારો એવો મત છે કે ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ સ્પષ્ટ મનસ્વીતાના અર્થમાં મનસ્વીતા અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ પણ કાયદાને નકારવા માટે લાગુ પડશે.

આ જ દ્રષ્ટિકોણ બબિતા પ્રસાદ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ બિહાર, ૧૯૯૩ સપ્લી. ૩

એસસીસી ૨૬૮ માં પુનરાવર્તિત કરવામાં આવ્યો હતો."

૨૧૭. સર્વોચ્ચ અદાલતે શાયરા બાનો ૩૩ માં પ્રતિપાદિત કર્યું હતું કે વ્યાજબીપણાનો દોર સમગ્ર મૂળભૂત અધિકારોના પ્રકરણમાં ચાલે છે. જે સ્પષ્ટપણે મનસ્વી છે તે દેખીતી રીતે જ અવાજબી છે અને કાયદાના શાસનની વિરુદ્ધ હોવાથી, અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરશે. અનુચ્છેદ ૧૪માં સમાવિષ્ટ મનસ્વીતાનો સિદ્ધાંત કાયદા, ગૌણ કાયદા અને કારોબારી પગલાંને નકારવા માટે લાગુ પડશે, જે તેમાં વિચારણા હેઠળ લેવાયેલા ઈ. પી. રોયપ્પા વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ તમિલનાડુ અને અન્ય [[૧૯૭૪ (૪) એસસીસી ૩] ઈ. પી. રોયપ્પા વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ તમિલનાડુ અને અન્ય] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના અગાઉના નિર્ણયમાં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંતો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે. ફકરા નં. '૮૭' માં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:–

"૮૭. વ્યાજબીપણાનો દોર સમગ્ર મૂળભૂત અધિકારોના પ્રકરણમાં ચાલે છે. જે સ્પષ્ટપણે મનસ્વી છે તે દેખીતી રીતે જ અવાજબી છે અને કાયદાના શાસનની વિરુદ્ધ હોવાથી, અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરશે. વળી, મેકડોવેલ (ઉપરોક્ત) માં ત્રણ ન્યાયમૂર્તિઓની બેન્ચના નિર્ણયમાં એક સ્પષ્ટ વિરોધાભાસ છે જ્યારે એવું કહેવામાં આવે છે કે બંધારણીય પડકાર એવા આધાર પર સફળ થઈ શકે છે કે કાયદો "અપ્રમાણસર, અતિશય અથવા અવાજબી" છે, છતાં કાયદો

"અવાજબી, બિનજરૂરી કે અસમર્થિત" હોવાના આધારે જ આવો પડકાર નિષ્ફળ જશે. મનસ્વીતાનો સિદ્ધાંત જ્યારે કાયદાને લાગુ કરવામાં આવે ત્યારે દેખીતી રીતે જ તેમાં પછીનો પડકાર સામેલ નહીં હોય પરંતુ તેમાં માત્ર કાયદો અપ્રમાણસર, અતિશય અથવા અન્યથા સ્પષ્ટપણે અવાજબી હોવો સામેલ હશે. તેથી, ઉપરોક્ત તમામ આધારો રાજ્યના તેના વિવિધ સ્વરૂપોના પગલાં વચ્ચે તફાવત કરવાનો પ્રયાસ કરતા નથી, જે તમામને પ્રતિબંધિત કરવામાં આવે છે જો તેઓ બંધારણના ભાગ ૩ માં વ્યક્તિઓ અને નાગરિકોને આપવામાં આવેલા મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરતા હોય."

[સંદર્ભ: અજય હાસિયા વિરુદ્ધ ખાલિદ મુજીબ સેહરાવર્દી [[(૧૯૮૧) ૧ એસસીસી ૭૨૨] અજય હાસિયા વિરુદ્ધ ખાલિદ મુજીબ સેહરાવર્દી]; રમણ દયારામ શેટ્ટી વિરુદ્ધ ઇન્ટરનેશનલ એરપોર્ટ ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા [[(૧૯૭૯) ૩ એસસીસી ૪૮૯] રમણ દયારામ શેટ્ટી વિરુદ્ધ ઇન્ટરનેશનલ એરપોર્ટ ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા] ; મેનકા ગાંધી વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા [[(૧૯૮૩) ૧ એસસીસી ૩૦૫] મેનકા ગાંધી વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા] ; મોહમ્મદ આરિફ વિરુદ્ધ સુપ્રીમ કોર્ટ ઓફ ઈન્ડિયા [[(૨૦૧૪) ૯ એસસીસી ૭૩૭] મોહમ્મદ આરિફ વિરુદ્ધ સુપ્રીમ કોર્ટ ઓફ ઈન્ડિયા]]

૨૧૮. કાયદા સમક્ષ સમાનતા, જે અનુચ્છેદ ૧૪ ના પ્રથમ ભાગ દ્વારા સુનિશ્ચિત

કરવામાં આવી છે, તે એક નકારાત્મક ખ્યાલ છે, જ્યારે બીજો ભાગ હકારાત્મક ખ્યાલ છે. અનુચ્છેદ ૧૪ પ્રતિકૂળ ભેદભાવ સમાન બાબતો પર નારાજગી વ્યક્ત કરે છે, પરંતુ વર્ગીકરણને અવરોધતો નથી જે વ્યાજબી હોય. વર્ગીકરણ વ્યાજબી છે કે નહીં તેનો જવાબ આપવા માટે, વ્યક્તિએ વર્ગીકરણથી પર જઈને કાયદાના હેતુ તરફ જોવું જોઈએ. વ્યાજબી વર્ગીકરણ એ છે જેમાં તે તમામ વ્યક્તિઓનો સમાવેશ થાય છે, જેઓ કાયદાના હેતુના સંદર્ભમાં સમાન પરિસ્થિતિમાં છે. કાયદાનો હેતુ જાહેર દૂષણ નાબૂદ કરવાનો અથવા કોઈ સકારાત્મક જાહેર ભલાઈ હાંસલ કરવાનો હોઈ શકે છે. શશિકાંત લક્ષ્મણ કાલે ૩૭ ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે પી.એમ. અશ્વથનારાયણ શેટ્ટી અને અન્ય વગેરે વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટક અને અન્ય [[૧૯૮૯ એસસીસી (સપ્લી) ૧ ૬૯૬] પી.એમ. અશ્વથનારાયણ શેટ્ટી અને અન્ય વગેરે વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટક અને અન્ય] ; ફેડરેશન ઓફ હોટેલ એન્ડ રેસ્ટોરન્ટ એસોસિએશન ઓફ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય [[(૧૯૮૯) ૩ એસસીસી ૬૩૪] ફેડરેશન ઓફ હોટેલ એન્ડ... ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય] ના નિર્ણયોની નોંધ લઈને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:-

"૧૦. કરવેરાના કાયદામાં સ્વીકાર્ય વર્ગીકરણના વ્યાપ અંગે આ અદાલતના તાજેતરના નિર્ણય પી.એચ. અશ્વથનારાયણ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટક, [૧૯૮૯] સપ્લીમેન્ટ ૧ એસસીસી ૬૯૬ માં ફરી એકવાર વિચારણા કરવામાં

આવી હતી. અગાઉના નિર્ણયોની સમીક્ષા કર્યા પછી, તેમાં નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું હતું:

"રાજ્યે નક્કી કરવાનું છે કે તેણે કઈ આર્થિક અને સામાજિક નીતિ અપનાવવી જોઈએ અને કયા ભેદભાવો તે સામાજિક અને આર્થિક નીતિઓને આગળ વધારે છે. આ નાણાકીય ગોઠવણોની અંતર્નિહિત જટિલતાને ધ્યાનમાં રાખીને, અદાલતો ધારાસભાને તેની આર્થિક અને સામાજિક નીતિઓની પસંદગીની બાબતમાં વ્યાપક વિવેકાધિકાર આપે છે અને પસંદ કરેલી વ્યવસ્થાને તમામ સંભવિત અને વ્યાજબી રીતે અમલમાં મૂકે છે..... "

૧૧. આ અદાલતે કેરળ હોટેલ એન્ડ રેસ્ટોરન્ટ એસોસિએશન અને અન્ય વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ કેરળ અને અન્ય [એઆઇઆર ૧૯૯૦ એસસી ૯૧૩] માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

"કરવેરામાં મંજૂર વર્ગીકરણનો વ્યાપ ઘણો મોટો છે અને જ્યાં સુધી કરાયેલા વર્ગીકરણને સ્પષ્ટપણે મનસ્વી ન કહી શકાય ત્યાં સુધી, આર્થિક સમાનતાને પ્રોત્સાહન આપવા માટે રાજ્યની નાણાકીય નીતિની પૃષ્ઠભૂમિમાં વર્ગીકરણ માટેનો માપદંડ પસંદ કરવાનું વિધાનમંડળના ડહાપણ પર છોડી દેવું

જોઈએ.....' "આમ, એ સ્પષ્ટ છે કે આ આધાર પર કરવેરાની જોગવાઈને રદબાતલ કરવા માટે લાગુ પડતી કસોટી એ સમયની અનુભવાયેલી જરૂરિયાતો અને અનુભવ દ્વારા માહિતગાર સામાજિક અનિવાર્યતાઓના સંદર્ભમાં લાગુ કરાયેલી સ્પષ્ટ મનસ્વીતાની છે, અને અદાલતોએ વર્ગીકરણ કરવાના વિધાનમંડળના ડહાપણમાં દખલ કરવી જોઈએ નહીં જ્યાં સુધી આ કસોટી દ્વારા વર્ગીકરણ અમાન્ય ન જણાય." (ભાર મૂકેલ છે)

૨૧૯. સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત અને અન્ય વિરુદ્ધ શ્રી અંબિકા મિલ્સ લિમિટેડ, અમદાવાદ [[(૧૯૭૪) ૪ એસસીસી ૬૫૬] સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત અને અન્ય વિરુદ્ધ શ્રી અંબિકા મિલ્સ લિમિટેડ, અમદાવાદ] માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે અલ્પ–સમાવિષ્ટ અને અતિ–સમાવિષ્ટ વર્ગીકરણ વચ્ચેના તફાવતને સ્પષ્ટ અને વિગતવાર સમજાવ્યો હતો. વર્ગીકરણ ત્યારે અલ્પ–સમાવિષ્ટ હોય છે જ્યારે રાજ્ય વ્યક્તિઓને એવી રીતે લાભ આપે છે કે બોજ નાખે છે જે કાયદેસરના હેતુને આગળ વધારે છે પરંતુ તે જ પરિસ્થિતિમાં રહેલા અન્ય લોકોને સમાન લાભ આપતું નથી કે સમાન બોજ નાખતું નથી અને વર્ગીકરણ ત્યારે અતિ–સમાવિષ્ટ હોય છે જ્યારે તેમાં માત્ર એવા લોકોનો જ સમાવેશ થતો નથી જેઓ હેતુના સંદર્ભમાં સમાન પરિસ્થિતિમાં છે, પરંતુ અન્ય લોકોનો પણ સમાવેશ થાય છે જેઓ એવી પરિસ્થિતિમાં નથી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આ પ્રકારનું વર્ગીકરણ વ્યક્તિઓના વ્યાપક જૂથ પર બોજ લાદે છે જેઓ તે દૂષણના વર્ગમાં

સામેલ હોય છે જેને કાયદો લક્ષ્ય બનાવે છે. "હેરોદ દ્વારા ચોક્કસ દિવસે જન્મેલા તમામ પુરુષ બાળકોના મૃત્યુનો આદેશ આપવો કારણ કે તેમાંથી એક કોઈક દિવસે તેના પતનને વહોરી લાવશે, તેમાં આ પ્રકારના વર્ગીકરણનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો".

૨૨૦. વર્ગીકરણ અલ્પ–સમાવિષ્ટ હોવાના પ્રશ્ન પર વિચાર કરતી વખતે, ત્યાં એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે જો કાયદો સંભવતઃ તે દૂષણ પર પ્રહાર કરે છે જ્યાં તે સૌથી વધુ અનુભવાય છે, તો તેને એટલા માટે ઉથલાવી ન શકાય કારણ કે અન્ય એવા ઉદાહરણો છે કે જેને તે લાગુ કરી શકાયો હોત. ધારાસભા નુકસાનની માત્રાને ઓળખવા માટે મુક્ત છે અને તે નિયંત્રણોને તે કેસોના વર્ગો પૂરતા મર્યાદિત રાખી શકે છે જ્યાં એક જ વ્યવસાયમાં રહેલા તમામ લોકોને લાગુ પડતા દરેક નિયમનકારી કાયદાની જરૂર હોતી નથી "જ્યાં કદ એ દૂષણનો સૂચક છે જેને કાયદો નિર્દેશિત કરે છે", મોટા અને નાના વચ્ચેના ભેદભાવો સ્વીકાર્ય છે, અને સુધારા માટે એક સમયે એક પગલું ભરવું પણ સ્વીકાર્ય છે, જે સમસ્યાના તે તબક્કાને સંબોધિત કરે છે જે કાયદાકીય મન માટે સૌથી તીવ્ર જણાય છે. પોતાના ક્ષેત્રમાં કામ કરતી કાયદાકીય સત્તા તેના નિયમનને તે તમામ વર્ગો સુધી વિસ્તારવા માટે બંધાયેલી નથી કે જ્યાં તે સંભવતઃ પહોંચી શકે. ધારાસભા નુકસાનની માત્રાને ઓળખવા માટે મુક્ત છે અને તે નિયંત્રણોને તે કેસોના વર્ગો પૂરતા મર્યાદિત રાખી શકે છે જ્યાં જરૂરિયાત સૌથી સ્પષ્ટ જણાતી હતી. કોઈ

ચોક્કસ અભિગમ કેટલો સફળ થઈ શકે છે, તેમાં શું વિક્ષેપ આવી શકે છે, કઈ છટકબારીઓ વિકસી શકે છે અને પ્રયાસમાં કયા નવા દૂષણો પેદા થઈ શકે છે તે કહેવું અશક્ય છે.

૨૨૧. કસોટી એ છે કે ત્યાં એક વ્યાજબી વર્ગીકરણ છે કારણ કે તેનો પ્રાપ્ત કરવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે તાર્કિક સંબંધ છે. તે સુસ્થાપિત છે કે અનુચ્છેદ ૧૪માં સમાવિષ્ટ સમાનતાના સિદ્ધાંતના ઉલ્લંઘનનો માત્ર દાવો એ કાયદાકીય ઘડતરને અમાન્ય ઠેરવવાનો આધાર બની શકતો નથી. સર્વોચ્ચ અદાલતે શાયરા બાનો ૩૩ માં ઠરાવ્યા મુજબ, સ્પષ્ટ મનસ્વીતાની કસોટી એ છે કે ધારાસભા દ્વારા મનસ્વી રીતે, અતાર્કિક રીતે અને/અથવા સિદ્ધાંતને પર્યાપ્ત રીતે નક્કી કર્યા વિના કંઈક કરવામાં આવ્યું હોવું જોઈએ તેમજ જ્યારે કંઈક એવું કરવામાં આવે જે અતિશય અને અપ્રમાણસર હોય, ત્યારે આવો કાયદો સ્પષ્ટપણે મનસ્વી ગણાશે.

૨૨૨. સ્પષ્ટ મનસ્વીતાના અર્થમાં મનસ્વીતાનો સિદ્ધાંત જે અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ કાયદાને અમાન્ય ઠેરવવા માટે લાગુ પડે છે, તેને વર્તમાન કેસમાં એ સમજવા માટે લાગુ કરવો પડશે કે શું પડકારાયેલ કાયદો અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા દાવો કરાયા મુજબ અતિશય, અપ્રમાણસર, મનસ્વી, અતાર્કિક અને કાયદાના સિદ્ધાંતને પર્યાપ્ત રીતે નક્કી કર્યા વિનાના દૂષણથી પીડિત છે કે કેમ.

૨૨૩. જો કે, તેમ કરતા પહેલા, અમે આંધ્રપ્રદેશ લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ, ૧૯૮૨ (ટૂંકમાં એ.પી. એક્ટ તરીકે) ની જોગવાઈઓના અર્થઘટનને લગતા સર્વોચ્ચ અદાલતના ત્રણ નિર્ણયોનો સંદર્ભ લેવા માંગીએ છીએ.

<u>(ડી) આંધ્રપ્રદેશ લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટને લગતા સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયોની સહાય લેતા,</u>

૨૨૪. અમે નોંધી શકીએ કે હવે પછી સંદર્ભિત નિર્ણયોમાં, એ.પી. એક્ટ ૧૯૮૨ ની માન્યતાને કોઈ પડકાર નહોતો. જો કે, સર્વોચ્ચ અદાલતે એ.પી. એક્ટની વિવિધ કલમોની રચના અને વ્યાપની વિગતો તપાસી છે, જે ગુજરાત જમીન પચાવી પાડવા પર (પ્રતિબંધ) કાયદો, ૨૦૨૦ ને સમાન છે.

૨૨૫. આ શ્રેણીમાં પ્રથમ નિર્ણય કોંડા લક્ષ્મણ બાપુજી વિરુદ્ધ ગવર્નમેન્ટ ઓફ એ.પી. અને અન્ય [[(૨૦૦૨) ૩ એસસીસી ૨૫૮] કોંડા લક્ષ્મણ બાપુજી વિરુદ્ધ ગવર્નમેન્ટ ઓફ એ.પી.] ના કેસમાં છે, જેમાં પડકાર એ.પી. એક્ટમાં વિશેષ અદાલતના આદેશને માન્ય રાખતા વડી અદાલતના ચુકાદા સામે હતો. એ.પી. એક્ટ હેઠળની કાર્યવાહીમાં વિશેષ અદાલત દ્વારા ત્રણ પ્રશ્નો નક્કી

કરવામાં આવ્યા હતા જે સર્વોચ્ચ અદાલતે ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં નીચે મુજબ નોંધ્યા હતા:-

"(૧) શું આ અદાલતને દાવો સાંભળવાની હકુમત છે કારણ કે તે માલિકી હકનો સદ્ભાવનાપૂર્ણ વિવાદ ઊભો કરે છે?

(૨) શું સામાવાળાએ પ્રતિકૂળ કબજા દ્વારા માલિકી હક પરિપૂર્ણ કર્યો છે?

(૩) શું સામાવાળો કાયદાના અર્થમાં જમીન પચાવી પાડનાર વ્યક્તિ છે?"

૨૨૬. તેમાં નોંધાયેલી એ.પી. એક્ટની કલમ ૭ થી ૧૦ ની જોગવાઈઓ વિશેષ અદાલતોની રચના, વિશેષ અદાલતોની પ્રક્રિયા અને સત્તાઓ, વિશેષ અદાલતો દીવાની અદાલત અને સેશન્સ અદાલતની સત્તાઓ ધરાવશે તે બાબતને લગતી તેમજ પુરાવાના બોજા અંગેની જોગવાઈઓ ગુજરાત જમીન પચાવી પાડવા પર (પ્રતિબંધ) કાયદો, ૨૦૨૦ ની કલમ ૭, ૯(૧), ૯(૨), ૯(૩), ૯(૪), ૯(૫), ૧૦ અને ૧૧ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓને સમાન છે.

૨૨૭. એ.પી. એક્ટની કલમ ૮(૧) હેઠળ વિશેષ અદાલતની પ્રક્રિયા અને સત્તાને લગતી જોગવાઈઓ તેમજ કલમ ૧૫, જેમાં તે સમયે અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈ કાયદામાં અથવા રૂઢિ, પ્રથા કે કરાર અથવા અદાલત કે કોઈ ટ્રિબ્યુનલ અથવા સત્તાધિકારીના હુકમનામું કે આદેશમાં તેની સાથે અસંગતતાના

કિસ્સામાં આ કાયદાને સર્વોપરી અસર આપતી જોગવાઈ સામેલ હતી, તેને વાંચતા સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે:-

"આ જોગવાઈઓનો સંયુક્ત પાઠ એવા નિષ્કર્ષ પર દોરી જાય છે કે દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૯ હેઠળ અને સિવિલ કોર્ટ્સ એક્ટ હેઠળ દીવાની અદાલતની હકુમત નાબૂદ થાય છે અને આ કાયદો જે વિશેષ કાયદો છે તે સર્વોપરી રહેશે અને તે મુજબ વિશેષ અદાલતને તેની હેઠળ હાથ ધરાયેલી બાબતોના સંબંધમાં હકુમત રહેશે. [જુઓ: સનવરમલ કેજરીવાલ વિરુદ્ધ વિશ્વ કોઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટી લિમિટેડ અને અન્ય [૧૯૯૦ (૨) એસસીસી ૨૮૮]."

૨૨૮. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વિશેષ અદાલત પાસે દીવાની અદાલતના તમામ લક્ષણો છે અને સેશન્સ અદાલતની સત્તાઓ ધરાવતી ફોજદારી અદાલત પણ છે જેને દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતા અને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની જોગવાઈઓ લાગુ પડે છે. વિશેષ અદાલત જમીન પચાવી પાડવાના કોઈપણ કથિત કૃત્યમાંથી અથવા પચાવી પાડેલી જમીનની માલિકી અને હક અથવા કાયદેસરના કબજાના સંબંધમાં ઉદ્ભવતા દરેક કેસની સ્વતઃ સંજ્ઞાન લઈ શકે છે અને ચલાવી શકે છે અને કથિત રીતે પચાવી પાડેલી જમીનની માલિકી, હક અથવા કાયદેસરનો કબજો નક્કી કરી શકે છે જેનો નિર્ણય તમામ હિત ધરાવતી

વ્યક્તિઓ પર બંધનકર્તા રહેશે. જમીન પચાવી પાડવાનો માત્ર આરોપ વિશેષ અદાલતની હકુમતનો ઉપયોગ કરવા માટે પૂરતો છે, પછી તે સ્વતઃ હોય કે કોઈ અધિકારી અથવા સત્તાધિકારી સહિત કોઈપણ વ્યક્તિની અરજી પર હોય. "જમીન પચાવી પાડવી" અને "જમીન પચાવી પાડનાર" ના અર્થો જે ગુજરાત જમીન પચાવી પાડવા પર (પ્રતિબંધ) કાયદો, ૨૦૨૦ ને સમાન છે તેની નોંધ લેવામાં આવી હતી અને ફકરા નં. '૨૮ થી ૩૯' માં નીચે મુજબ ચર્ચા કરવામાં આવી હતી:–

"૨૮. હવે, બાકીની બે દલીલો તરફ ધ્યાન આપતા, એ નોંધવું મહત્વપૂર્ણ છે કે કાયદા હેઠળ "જમીન પચાવી પાડવી" એ માત્ર દીવાની દ્રષ્ટિએ કાર્યવાહી કરવા યોગ્ય કૃત્ય નથી પરંતુ એક ગુનો પણ છે અને "જમીન પચાવી પાડનાર" એ તેની હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનેગાર છે. કાયદાની કલમ ૨ ના અનુક્રમે ખંડ (ડી) અને (ઈ) માં "જમીન પચાવી પાડનાર" અને "જમીન પચાવી પાડવી" પદોની વ્યાખ્યાઓ દીવાની અને ફોજદારી બંને કાર્યવાહીને લાગુ પડે છે. તેથી, ઉક્ત પદોની વ્યાખ્યાઓનું ચુસ્તપણે અર્થઘટન કરવું આવશ્યક છે. અમે પહેલા કાયદાની સુસંગત જોગવાઈઓ તપાસીશું અને પછી અપીલકર્તાને જમીન પચાવી પાડનાર તરીકે વર્ણવવા માટે વિશેષ અદાલત સમક્ષ પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા ઊભો કરાયેલો કેસ તપાસીશું.

૨૯. કાયદાની કલમ ૨ ના ખંડ (ડી) અને (ઈ) ને અહીં ટાંકી શકાય છે:

"૨. વ્યાખ્યાઓ : – આ કાયદામાં, જ્યાં સુધી સંદર્ભમાં અન્યથા જરૂરી ન હોય ત્યાં સુધી, –

(એ)–(સીસી)xxx xxx xxx

(ડી) "જમીન પચાવી પાડનાર" એટલે એવી વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓનું જૂથ જે જમીન પચાવી પાડવાનું કૃત્ય કરે છે અને તેમાં એવી કોઈપણ વ્યક્તિનો સમાવેશ થાય છે જે જમીનનો ગેરકાયદેસર કબજો લેવા માટે અથવા તેના પર અનધિકૃત બાંધકામો કરવા માટે કોઈપણ વ્યક્તિને નાણાકીય સહાય આપે છે, અથવા જે ગુનાહિત ધાકધમકી દ્વારા આવી જમીનોના કોઈપણ કબજેદારો પાસેથી ભાડું, વળતર અને અન્ય શુલ્ક વસૂલ કરે છે અથવા વસૂલ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે, અથવા જે ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત કૃત્યોમાંથી કોઈપણ કૃત્ય કરવામાં મદદ કરે છે; અને તેમાં હિત ધરાવતા ઉત્તરાધિકારીઓનો પણ સમાવેશ થાય છે;

(ઈ) "જમીન પચાવી પાડવી" એટલે કાયદેસરના હક વિના અને આવી જમીનોનો ગેરકાયદેસર કબજો લેવાના હેતુથી, અથવા આવી જમીનોના સંબંધમાં ગેરકાયદેસર ભાડૂઆત અથવા લીઝ અને લાયસન્સ કરારો અથવા અન્ય કોઈપણ ગેરકાયદેસર કરારો કરવા અથવા ઊભા કરવા માટે, અથવા તેના પર વેચાણ કે ભાડા માટે અનધિકૃત બાંધકામો કરવા માટે, અથવા બાંધકામ માટે, અથવા અનધિકૃત બાંધકામોના ઉપયોગ અને વ્યવસાય માટે કોઈપણ વ્યક્તિને

ભાડા અથવા લીઝ અને લાયસન્સના આધારે આવી જમીનો આપવા માટે વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના જૂથ દ્વારા કોઈપણ જમીન (પછી તે સરકારની હોય, સ્થાનિક સત્તાધિકારીની હોય, ધાર્મિક કે સેરિટેબલ સંસ્થાની હોય કે વક્ફ સહિતની એન્ડોમેન્ટની હોય, અથવા અન્ય કોઈપણ ખાનગી વ્યક્તિની હોય) પચાવી પાડવાની દરેક પ્રવૃત્તિ; અને "જમીન પચાવી પાડવી" પદોનું અર્થઘટન તે મુજબ કરવામાં આવશે;

૩૦. ખંડ (ડી) ના અવલોકન પરથી જણાય છે કે "જમીન પચાવી પાડનાર" પદ તેના દાયરામાં લે છે:

(૧) એવી વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓનું જૂથ જે જમીન પચાવી પાડવાનું કૃત્ય કરે છે; (૨) એવી વ્યક્તિ જે (એ) જમીનનો ગેરકાયદેસર કબજો લેવા માટે, અથવા (બી) તેના પર અનધિકૃત બાંધકામ કરવા માટે કોઈપણ વ્યક્તિને નાણાકીય સહાય આપે છે; (૩) એવી વ્યક્તિ જે ગુનાહિત ધાકધમકી દ્વારા આવી જમીનોના કોઈપણ કબજેદારો પાસેથી ભાડું, વળતર અને અન્ય શુલ્ક વસૂલ કરે છે અથવા વસૂલ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે; (૪) એવી વ્યક્તિ જે ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત કૃત્યોમાંથી કોઈપણ કૃત્ય કરવામાં મદદ કરે છે; અને (૫) આવી વ્યક્તિના હિત ધરાવતા ઉત્તરાધિકારીઓ. આ પાંચ શ્રેણીઓમાંથી, પ્રથમ શ્રેણી વર્તમાન ચર્ચા માટે સુસંગત છે -- એવી વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓનું જૂથ જે જમીન

પચાવી પાડવાનું કૃત્ય કરે છે.

૩૧. ઉપર ટાંકવામાં આવેલી કલમ ૨ નો ખંડ (ઈ), "જમીન પચાવી પાડવી" પદને વ્યાખ્યાયિત કરે છે જેનો અર્થ છે: (૧) વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના જૂથ દ્વારા કોઈપણ જમીન (પછી તે સરકારની હોય, સ્થાનિક સત્તાધિકારીની હોય, ધાર્મિક કે ચેરિટેબલ સંસ્થાની હોય કે વક્ફ સહિતની એન્ડોમેન્ટની હોય, અથવા અન્ય કોઈપણ ખાનગી વ્યક્તિની હોય) પચાવી પાડવાની દરેક પ્રવૃત્તિ; (૨) આવું પચાવી પાડવું: (૧) કાયદેસરના હક વિના અને (૨) આ હેતુથી હોવું જોઈએ: (એ) આવી જમીનોનો ગેરકાયદેસર કબજો લેવો; અથવા (બી) આવી જમીનોના સંબંધમાં ગેરકાયદેસર ભાડૂઆત, લીઝ અને લાયસન્સ કરારો અથવા અન્ય કોઈપણ ગેરકાયદેસર કરારો કરવા અથવા ઊભા કરવા; અથવા (સી) તેના પર વેચાણ કે ભાડા માટે અનધિકૃત બાંધકામો કરવા; અથવા (ડી) બાંધકામ માટે, અથવા અનધિકૃત બાંધકામોના ઉપયોગ અને વ્યવસાય માટે કોઈપણ વ્યક્તિને (૧) ભાડા અથવા (૨) લીઝ અને લાયસન્સના આધારે આવી જમીનો આપવી.

૩૨. જે અર્થમાં ઉપરોક્ત પદો "પચાવી પાડવી" શબ્દનો ઉપયોગ કરીને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યા છે, તે અર્થમાં તે શબ્દનો અર્થ નક્કી કરવો જરૂરી છે. તે કાયદામાં વ્યાખ્યાયિત નથી. તે કોઈ તકનીકી શબ્દ કે કલાનો શબ્દ નથી

તેથી તેને તેના સામાન્ય સામાન્ય અર્થમાં સમજવો પડશે.

૩૩. 'ધ ન્યૂ ઇન્ટરનેશનલ વેબસ્ટર્સ કોમ્પ્રેહેન્સિવ ડિક્શનરી ઓફ ધ ઇંગ્લિશ લેંગ્વેજ' માં "ગ્રેબ" શબ્દનો અર્થ નીચે મુજબ આપવામાં આવ્યો છે:

"બળપૂર્વક અથવા અચાનક પકડવું કે જપ્ત કરવું; હિંસક રીતે અથવા અપ્રમાણિકપણે કબજો લેવો; અચાનક પકડવું. પકડવાના સમાનાર્થી જુઓ – (૧) પચાવી પાડવાનું કૃત્ય, અથવા જે પચાવી પાડવામાં આવ્યું છે તે. (૨) અપ્રમાણિક અથવા ગેરકાયદેસર રીતે કબજો લેવો અથવા મેળવવો (૩) પકડવા માટેનું સાધન."

૩૪. 'વર્ડ્સ એન્ડ ફ્રેઝીસ', કાયમી આવૃત્તિ, ભાગ ૧૮ માં, "ગ્રેબ" નો અર્થ નીચે મુજબ નોંધાયેલ છે:

"ગ્રેબ" શબ્દનો અર્થ રાજકારણની જેમ અપ્રમાણિકપણે પડાવી લેવાનું કૃત્ય કે પ્રથા છે. સ્મિથ વિરુદ્ધ પ્યોર ઓઈલ કો., ૧૨૮ એસ. ડબલ્યુ. ૨ડી ૯૩૧, ૯૩૩, ૨૭૮ કેવાય. ૪૩૦. "ગ્રેબ" શબ્દનો અર્થ હિંસક અથવા અપ્રમાણિક સાધનો દ્વારા જપ્તી અથવા પ્રાપ્તિ છે. સ્મિથ વિરુદ્ધ પ્યોર ઓઈલ કો., ૧૨૮

એસ. ડબલ્યુ. ૨ડી ૯૩૧, ૯૩૩, ૨૭૮ કેવાય. ૪૩૦.

"ગ્રેબ" શબ્દનો અર્થ હાથ વડે બળપૂર્વક અથવા અચાનક જપ્ત કરવું, પકડવું અથવા આંચકી લેવું, તેથી અચાનક, હિંસક રીતે અથવા અપ્રમાણિકપણે કબજો લેવો થાય છે. સ્મિથ વિરુદ્ધ પ્યોર ઓઈલ કો., ૧૨૮ એસ. ડબલ્યુ. ૨ડી ૯૩૧, ૯૩૩, ૨૭૮ કેવાય. ૪૩૦."

૩૫. 'કોર્પસ જ્યુરિસ સેકન્ડમ', ભાગ ૩૮, "ગ્રેબ" શબ્દનો અર્થ આ રીતે રેકોર્ડ કરે છે:

"ક્રિયાપદ તરીકે, હાથ વડે બળપૂર્વક અથવા અચાનક જપ્ત કરવું, પકડવું અથવા આંચકી લેવું, તેથી અચાનક, હિંસક રીતે અથવા અપ્રમાણિકપણે કબજો લેવો."

૩૬. 'કન્સાઈઝ ઓક્સફર્ડ ડિક્શનરી' માં, "ગ્રેબ" શબ્દના નીચેના અર્થો નોંધાયેલા છે:

"અચાનક જપ્ત કરવું; પકડવું, ધરપકડ કરવી; લોભપૂર્વક અથવા અયોગ્ય રીતે લેવું; ધ્યાન આકર્ષિત કરવું, પ્રભાવિત કરવું; અચાનક આંચકો મારવો;

ઉદ્ગારવાચક (મોટર વાહનની બ્રેક્સનું) સખત અથવા આંચકા સાથે કામ કરવું. – સંજ્ઞા (૧) અચાનક પકડવું અથવા જપ્ત કરવાનો પ્રયાસ; (૨) પકડવા માટેનું યાંત્રિક ઉપકરણ."

૩૭. ઉપર નોંધાયેલા વિવિધ અર્થો દર્શાવે છે કે "ગ્રેબ" શબ્દનો વ્યાપક અર્થ છે – અનધિકૃત રીતે, લોભપૂર્વક અથવા અયોગ્ય રીતે લેવું – અને બળપૂર્વક કે હિંસક રીતે અથવા અપ્રમાણિક સાધનો દ્વારા આંચકી લેવાનો સંકુચિત અર્થ છે. કાયદાના હેતુ અને તે શબ્દનો ઉપયોગ કરતી વિવિધ જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લેતા અમારો એવો મત છે કે કાયદામાં "ગ્રેબ" શબ્દનો ઉપયોગ તેના સંકુચિત તેમજ વ્યાપક બંને અર્થોમાં કરવામાં આવ્યો છે. આ રીતે સમજતા "જમીન પચાવી પાડવી" પદના ઘટકોમાં (૧) કોઈપણ કાયદેસરના હક વિના બળપૂર્વક, હિંસક રીતે, અપ્રમાણિકપણે, અયોગ્ય રીતે અથવા લોભપૂર્વક કોઈપણ જમીનનો કબજો લેવાની પ્રવૃત્તિની વાસ્તવિકતા અને (૨) ગુનાહિત માનસ/હેતુ સામેલ હશે -- "ના હેતુથી/ના દ્રષ્ટિકોણથી" (એ) આવી જમીનોનો ગેરકાયદેસર કબજો લેવો અથવા (બી) આવી જમીનોના સંબંધમાં ગેરકાયદેસર ભાડૂઆત, લીઝ અને લાયસન્સ કરારો અથવા અન્ય કોઈપણ ગેરકાયદેસર કરારો કરવા અથવા ઊભા કરવા; અથવા (સી) તેના પર વેચાણ કે ભાડા માટે અનધિકૃત બાંધકામો કરવા; અથવા (ડી) બાંધકામ માટે, અથવા અનધિકૃત બાંધકામોના ઉપયોગ અને વ્યવસાય માટે કોઈપણ વ્યક્તિને (૧) ભાડા અથવા

(૨) લીઝ અને લાયસન્સના આધારે આવી જમીનો આપવી.

૩૮. ખંડ (ડી) અને (ઈ) નો સંયુક્ત પાઠ એવું સૂચવે છે કે કોઈ વ્યક્તિને "જમીન પચાવી પાડનાર" પદના અર્થમાં લાવવા માટે એ દર્શાવવું આવશ્યક છે કે: (૧) (એ) તેણે સરકારની અથવા સ્થાનિક સત્તાધિકારીની, ધાર્મિક કે ચેરિટેબલ સંસ્થાની કે વક્ફ સહિતની એન્ડોમેન્ટની, અથવા અન્ય કોઈપણ ખાનગી વ્યક્તિની કોઈપણ જમીન અનધિકૃત રીતે, અયોગ્ય રીતે, લોભપૂર્વક લીધી છે, બળપૂર્વક, હિંસક રીતે કે અપ્રમાણિકપણે આંચકી લીધી છે; (બી) કોઈપણ કાયદેસરના હક વિના; અને (સી) આવી જમીનોનો ગેરકાયદેસર કબજો લેવાના હેતુથી, અથવા આવી જમીનોના સંબંધમાં ગેરકાયદેસર ભાડૂઆત અથવા લીઝ અને લાયસન્સ કરારો અથવા અન્ય કોઈપણ ગેરકાયદેસર કરારો કરવા અથવા ઊભા કરવા માટે અથવા તેના પર વેચાણ કે ભાડા માટે અનધિકૃત બાંધકામો કરવા માટે, અથવા બાંધકામ માટે, અથવા અનધિકૃત બાંધકામોના ઉપયોગ અને વ્યવસાય માટે કોઈપણ વ્યક્તિને ભાડા અથવા લીઝ અને લાયસન્સના આધારે આવી જમીનો આપવા માટે; અથવા (૨) તેણે જમીનનો ગેરકાયદેસર કબજો લેવા માટે અથવા તેના પર અનધિકૃત બાંધકામો કરવા માટે કોઈપણ વ્યક્તિને નાણાકીય સહાય આપી છે; અથવા (૩) તે ગુનાહિત ધાકધમકી દ્વારા આવી જમીનોના કોઈપણ કબજેદારો પાસેથી ભાડું, વળતર અને અન્ય શુલ્ક વસૂલ કરી રહ્યો છે અથવા વસૂલ કરવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યો છે;

અથવા (૪) તે ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત કૃત્યોમાંથી કોઈપણ કૃત્ય કરવામાં મદદ કરી રહ્યો છે; અથવા (૫) તે આવી કોઈપણ વ્યક્તિનો હિત ધરાવતો ઉત્તરાધિકારી છે.

૩૯. એ ધ્યાનમાં રાખવું આવશ્યક છે કે કાયદા હેઠળ કેસની સંજ્ઞાન લેવાના હેતુઓ માટે જમીન પચાવી પાડવાના કોઈપણ કૃત્યના આરોપનું અસ્તિત્વ એ અનિવાર્ય શરત છે અને આવા આરોપની સત્યતા કે અન્યથા બાબત નહીં. પરંતુ કોઈ વ્યક્તિ જમીન પચાવી પાડનાર છે તેવું ઠરાવવા માટે, જમીન પચાવી પાડવાની આવશ્યકતાઓને સંતોષતા આરોપો સાબિત થયા છે તેવું શોધવું જરૂરી છે."

૨૨૯. ત્યારબાદ એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે એ.પી. એક્ટ હેઠળ કેસની સંજ્ઞાન લેવાના હેતુ માટે, જમીન પચાવી પાડવાના કોઈપણ કૃત્યના આરોપનું અસ્તિત્વ એ અનિવાર્ય શરત છે અને આવા આરોપની સત્યતા કે અન્યથા બાબત નહીં. પરંતુ વ્યક્તિ જમીન પચાવી પાડનાર છે તેવું ઠરાવવા માટે, જમીન પચાવી પાડવાની આવશ્યકતાઓને સંતોષતા આરોપો સાબિત થયા છે તેવું શોધવું જરૂરી છે. દીવાની કાર્યવાહીમાં કોઈ વ્યક્તિ જમીન પચાવી પાડનાર છે તેવો કેસ સાબિત કરવા માટે, ફરિયાદ કરનાર વ્યક્તિએ પોતે બંને ઘટકોનું વિધાન કરવું અને સાબિત કરવું પડશે: વાસ્તવિકતા તેમજ હેતુ, કે

"જમીન પચાવી પાડનાર" તરીકે ઓળખાતી વ્યક્તિએ વિવાદિત જમીન પર કબજો કર્યો છે, જે ફરિયાદ કરનારની હતી, કોઈપણ કાયદેસરના હક વિના અને, ઉક્ત જમીનનો ગેરકાયદેસર કબજો લેવાના હેતુથી અથવા એ.પી. એક્ટની કલમ ૨(ઈ) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ હેતુ માટે જમીનમાં પ્રવેશવાના હેતુથી, જે "જમીન પચાવી પાડવી" ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે અને તે ગુજરાત જમીન પચાવી પાડવા પર (પ્રતિબંધ) કાયદો, ૨૦૨૦ ની કલમ ૨(ઈ) ને સમાન છે. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે "જમીન પચાવી પાડનાર" પદના ઘટકોના સંબંધમાં, એ દર્શાવવું જરૂરી છે કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પાસે પચાવી પાડવામાં આવેલી કથિત જમીન પર કાયદેસરનો હક હોય ત્યારે જ તેને ઉક્ત પદના દાયરામાં લાવી શકાય નહીં. આવી વ્યક્તિ દ્વારા પચાવી પાડવામાં આવેલી કથિત જમીન પર માત્ર પ્રથમદર્શી સદ્ભાવનાપૂર્ણ દાવો, તેને "જમીન પચાવી પાડનાર" પદના વ્યાપમાં આવતા રોકી શકતો નથી. જે મહત્વનું છે તે કાયદેસરનો હક છે અને પચાવી પાડવામાં આવેલી કથિત જમીન પર માત્ર પ્રથમદર્શી સદ્ભાવનાપૂર્ણ દાવો નહીં.

૨૩૦. મેસર્સ મહાલક્ષ્મી મોટર્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ મંડલ રેવન્યુ ઓફિસર અને અન્ય [[૨૦૦૭ (૧૧) એસસીસી ૭૧૪] મેસર્સ મહાલક્ષ્મી મોટર્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ મંડલ રેવન્યુ ઓફિસર અને અન્ય] ના બીજા નિર્ણયમાં, એ પ્રશ્ન ઊભો થયો કે શું વિશેષ અદાલતને માલિકી હક અને કબજાને લગતા પ્રશ્નો નક્કી

કરવાની હકુમત છે. કોંડા લક્ષ્મણ બાપુજી ૬૧ ના ઉપર નોંધાયેલા નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેતા, તેમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે જમીન પર કબજો રાખવા માટે પક્ષકારના ભાગે કાયદેસરનો હક એ નિર્ણાયક પરિબળ હોવાથી, તે સ્વયંસિદ્ધ છે કે જ્યાં સુધી જમીન પચાવી પાડનાર જમીન રાખવા માટે પોતાનો કાયદેસરનો હક દર્શાવી શકશે નહીં, ત્યાં સુધી વિશેષ અદાલતની હકુમત નાબૂદ થયેલી ગણી શકાય નહીં. સર્વોચ્ચ અદાલતના કોંડા લક્ષ્મણ બાપુજી ૬૧ ના નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેતા, કોઈ વ્યક્તિ ગેરકાયદેસર કબજામાં હતી તેવું વિધાન પોતે જ કાયદાની જોગવાઈઓનો ઉપયોગ કરવા માટે પૂરતું છે.

૨૩૧. ઇન્ડસ્ટ્રિયલ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ વિરુદ્ધ વિશ્વનાથ ઝુનઝુનવાલા [[૨૦૦૯(૫) એસસીસી ૪૭૮] ઇન્ડસ્ટ્રિયલ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા... વિરુદ્ધ વિશ્વનાથ ઝુનઝુનવાલા] ના કેસમાં ત્રીજા નિર્ણયમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતની મોટી બેન્ચ (ત્રણ ન્યાયમૂર્તિઓની બેન્ચ) ને મોકલવામાં આવેલો પ્રશ્ન એ હતો કે શું એ.પી. એક્ટ હેઠળ રચાયેલી વિશેષ અદાલતને પ્રતિકૂળ કબજાના પ્રશ્ન પર કાર્યવાહી કરવાની હકુમત હશે. એ.પી. એક્ટની જોગવાઈઓની નોંધ લેતા, સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કાયદો નિર્વિવાદપણે વિશેષ અદાલત અને વિશેષ ટ્રિબ્યુનલને વ્યાપક હકુમત પ્રદાન કરે છે. તમામ હેતુ અને આશય માટે, ટ્રિબ્યુનલો અને વિશેષ અદાલતો દીવાની અદાલત અને અપીલ અદાલતની અવેજીમાં છે. એ.પી. એક્ટ લાગુ

કરવા માટેના હેતુઓ અને કારણોનું નિવેદન સ્પષ્ટપણે સ્થાપિત કરે છે કે ઉક્ત કાયદો એક વિશેષ હેતુ પ્રાપ્ત કરવા માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો; "હેતુ જમીન પચાવી પાડવા પર પ્રતિબંધ લાવવાનો છે" જેના પરિણામે જાહેર કાયદો અને વ્યવસ્થા ખોરવાય છે. એ.પી. એક્ટ માત્ર સરકાર અથવા સ્થાનિક સત્તાધિકારીઓની "જમીનો પચાવી પાડવા" ને જ પોતાના દાયરામાં લાવતો નથી, પરંતુ વૈધાનિક સત્તાધિકારીઓ અને ખાનગી વ્યક્તિઓની જમીનોને પણ લાવે છે. તે એવી વ્યક્તિઓને લક્ષ્ય બનાવે છે, જેઓ એક અલગ વર્ગ બનાવે છે. વિશેષ અદાલતો પાસે દીવાની અને ફોજદારી બંને હકુમત છે. દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતા અને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની જોગવાઈઓ સામાન્ય રીતે લાગુ પડે છે, અલબત્ત તેનાથી વિપરીત જોગવાઈઓને આધીન રહીને. એક કાયદાકીય કલ્પના ઊભી કરવામાં આવી છે કે તે દીવાની અદાલત અને/અથવા સેશન્સ અદાલત હશે અને અન્યથા દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતા અને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતામાં જોગવાઈ કર્યા મુજબ દીવાની અદાલત કે સેશન્સ અદાલત જેવી જ સત્તા ધરાવશે.

૨૩૨. આથી, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વિશેષ અદાલતો અને ટ્રિબ્યુનલ, નિર્વિવાદપણે તેમની સમક્ષ શરૂ કરાયેલી કાર્યવાહીમાં માલિકી હક અથવા કબજાના પ્રશ્ન સહિત કોઈપણ પ્રશ્ન અથવા મુદ્દો નક્કી કરવા માટે હકદાર છે, કારણ કે, તેમની પાસે માત્ર અદાલતના લક્ષણો જ નથી પરંતુ તેઓ વાસ્તવમાં

દીવાની અદાલતો છે અને, આમ, માલિકી હકના જટિલ પ્રશ્નો નક્કી કરવા માટે હકદાર છે. આથી, પ્રતિકૂળ કબજાના પ્રશ્નને તેની હકુમતના દાયરાની બહાર રાખવાનું કોઈ કારણ નહોતું.

૨૩૩. આથી, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વ્યાદેશ (પ્રિસ્ક્રિપ્શન) દ્વારા અજેય માલિકી હકની પ્રાપ્તિ એ કાયદાની રચના છે. મર્યાદા કાયદાની કલમ ૨૭ જમીનના માલિકના માલિકી હકના વિસ્તરણ અને પ્રતિકૂળ કબજા દ્વારા તે પ્રાપ્ત કરનાર વ્યક્તિમાં તેના નિહિત થવાની જોગવાઈ કરે છે. જો કે, પ્રતિકૂળ કબજાની દલીલ સ્પષ્ટપણે ઊભી કરવી અને સ્થાપિત કરવી આવશ્યક છે. જો તે દીવાની અદાલત હોય, તો માલિકી હક અને કબજાને લગતા તમામ પ્રશ્નો તપાસી શકાય છે, જો અને જ્યારે એ.પી. એક્ટ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવે. સામાવાળો પક્ષ માત્ર હકુમતનો પ્રશ્ન જ ઊભો કરી શકતો નથી પરંતુ તેના માલિકી હક અને કબજાને લગતા પ્રશ્નો પણ ઊભો કરી શકે છે. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે એ સમજવું મુશ્કેલ છે કે વિશેષ અદાલતને તેના પક્ષકારો દ્વારા ઊભા કરાયેલા પ્રશ્નો નક્કી કરવાથી કઈ રીતે વંચિત રાખી શકાય.

(સી) નિષ્કર્ષ :-

<u>જમીન પચાવી પાડવા પર (પ્રતિબંધ) કાયદો, ૨૦૨૦ તરફ પાછા ફરતા :-</u>

<u>(એ) કાયદા ૨૦૨૦ નો ઉદ્દેશ્ય અને હેતુ, વિશેષ અદાલતની હકુમતનો વ્યાપ;</u>

૨૩૪. એ.પી. એક્ટની સમાન જોગવાઈઓનો સંદર્ભ આપતા સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉપરોક્ત અવલોકનો પરથી સંકેત લેતા, જ્યારે આપણે પડકારાયેલા કાયદાની જોગવાઈઓ જોઈએ છીએ, ત્યારે આપણને જણાય છે કે પડકારાયેલ કાયદો જમીન પચાવી પાડવાના દૂષણના નિવારણ માટે લાવવામાં આવ્યો છે. કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના જૂથ દ્વારા કોઈપણ જમીન (પછી તે સરકારની હોય, સ્થાનિક સત્તાધિકારીની હોય, ધાર્મિક કે ચેરિટેબલ સંસ્થાની કે એન્ડોમેન્ટની હોય અથવા કોઈપણ ખાનગી વ્યક્તિની હોય) પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિ, આવું પચાવી પાડવું: (૧) કોઈપણ કાયદેસરના હક વિના, અને (૨) આ હેતુથી હોવું જોઈએ: (એ) આવી જમીનોનો ગેરકાયદેસર કબજો લેવો; (બી) અથવા આવી જમીનોના સંબંધમાં ગેરકાયદેસર ભાડૂઆત, લીઝ અથવા લાયસન્સ કે અન્ય કોઈપણ ગેરકાયદેસર કરારો કરવા અથવા ઊભા કરવા; (સી) તેના પર વેચાણ કે ભાડા માટે અનધિકૃત બાંધકામો કરવા; અથવા આવા અનધિકૃત બાંધકામોનો ઉપયોગ કે વ્યવસાય કરવો અને "પચાવી પાડેલી જમીન" પદનું અર્થઘટન સમાન રીતે કરવાનું રહેશે.

૨૩૫. કલમ ૨(ડી) માં "જમીન પચાવી પાડનાર" પદનો અર્થ સમાવિષ્ટ છે, જે તેના દાયરામાં લે છે: (૧) એવી વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓનું જૂથ, જે જમીન પચાવી પાડવાનું કૃત્ય કરે છે; (૨) એવી વ્યક્તિ જે (એ) જમીનનો ગેરકાયદેસર કબજો લેવા માટે, અથવા (બી) તેના પર અનધિકૃત બાંધકામ કરવા માટે કોઈપણ વ્યક્તિને નાણાકીય સહાય આપે છે; (૩) એવી વ્યક્તિ જે ગુનાહિત ધાકધમકી દ્વારા આવી જમીનોના કોઈપણ કબજેદારો પાસેથી ભાડું, વળતર અને અન્ય શુલ્ક વસૂલ કરે છે અથવા વસૂલ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે; (૪) એવી વ્યક્તિ જે ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત કૃત્યોમાંથી કોઈપણ કૃત્ય કરવામાં મદદ કરે છે; (૫) આવી વ્યક્તિના હિત ધરાવતા ઉત્તરાધિકારીઓ.

૨૩૬. "જમીન પચાવી પાડનાર" અને "જમીન પચાવી પાડવી" પદોને ખૂબ જ વ્યાપક અર્થમાં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યા છે જેથી આવા કૃત્ય કરનારા, નાણાં પૂરા પાડનારા અને મદદ કરનારા તમામ લોકોને "જમીન પચાવી પાડનાર" ના દાયરામાં લાવી શકાય અને જમીન પચાવી પાડવાના વ્યાપમાં પ્રયાસને પણ લાવી શકાય. કલમ ૩ મુજબ, કોઈપણ સ્વરૂપમાં જમીન પચાવી પાડવી અને જમીન પચાવી પાડવા સાથે જોડાયેલા અથવા તેમાંથી ઉદ્ભવતા કોઈપણ કૃત્યને ફોજદારી ગુનો બનાવવામાં આવ્યો છે. શિક્ષાત્મક જોગવાઈનો વ્યાપક પ્રહાર એ કાયદાકીય હેતુ દર્શાવે છે કે જમીન પચાવી પાડવાના ગુના સાથે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે જોડાયેલા તમામ લોકોને તેમાં જોગવાઈ કરાયેલી રીતે શિક્ષા

કરવી. વિશેષ અદાલતોની રચના કરવામાં આવી છે અને જમીન પચાવી પાડવાની ફરિયાદોનો નિકાલ કરવા માટે એક સમયમર્યાદા આપવામાં આવી છે, જે ધારાસભાના જમીન પચાવી પાડવાની ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિને અંકુશમાં લેવાના અને શિક્ષા કરવાના હેતુને વધુ દર્શાવે છે.

૨૩૭. જ્યારે કાયદાના હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનને ગુજરાત જમીન પચાવી પાડવા પર (પ્રતિબંધ) કાયદો, ૨૦૨૦ ની વિવિધ કલમો સાથે સંયુક્ત રીતે વાંચવામાં આવે છે, ત્યારે તે સ્પષ્ટ થાય છે કે ધારાસભાએ જમીનોના માત્ર એક જ વર્ગની કલ્પના કરી હતી, જે "પચાવી પાડેલી જમીનો" છે અને જે ગુના અથવા દૂષણના નિવારણનો કાયદો હેતુ રાખે છે તે "રાજ્યમાં જમીનો પચાવી પાડવી" છે. "પચાવી પાડવું" શબ્દમાં તમામ પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓનો સમાવેશ થાય છે, જેના દ્બારા કોઈ વ્યક્તિ બળપૂર્વક, અપ્રમાણમિકપણે, હિંસક રીતે, અનધિકૃત રીતે અથવા અપ્રમાણિક સાધનો દ્બારા જમીનનો કબજો લે છે. તેથી, એ સમજવું મુશ્કેલ છે કે જે વ્યક્તિઓ ખાનગી વ્યક્તિઓની માલિકીની જમીનોના સંબંધમાં જમીન પચાવી પાડવાનો ગુનો કરે છે તેઓ કઈ રીતે અલગ વર્ગમાં આવશે, જ્યારે તેઓ ખાનગી વ્યક્તિની મિલકતમાં કબજો લેવા અથવા અનધિકૃત ભાડૂઆત વગેરે ઊભી કરીને તેની સાથે વ્યવહાર કરવા પ્રવેશ્યા હોય, તેઓ અન્યથા જમીન પચાવી પાડનાર જ ગણાશે. જમીન પચાવી પાડવાના ઘટકો, જે ઉપર નોંધવામાં આવ્યા છે, જેમાં કોઈ કાયદેસરના હક વિના, માલિકી, હક કે ભૌતિક કબજો ન

ધરાવતી ખાનગી વ્યક્તિની મિલકત પર કબજો કરવો અથવા કબજો કરવાનો પ્રયાસ કરવો સામેલ છે, તે ખાનગી વ્યક્તિની મિલકત પર કબજો કરવાની પ્રવૃત્તિ અથવા કબજો કરવાના પ્રયાસના કિસ્સામાં પણ હાજર રહેશે. તે સ્વયંસિદ્ધ છે કે જ્યાં સુધી જમીન પચાવી પાડનાર ખાનગી મિલકત પર કબજો રાખે છે, ત્યાં સુધી તે એક અલગ વર્ગ બનાવશે અથવા કાયદાના વ્યાપમાંથી બાકાત રહેશે, જેનો મુખ્ય હેતુ રાજ્યમાં જમીન પચાવી પાડવાની ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ પર પ્રતિબંધ મૂકવાનો છે. તેથી, હકુમત આપતી કલમનો ઉપયોગ કરવા માટે કબજેદારના કાયદેસરના હકના સંબંધમાં પ્રશ્ન એક મહત્વપૂર્ણ અને નોંધપાત્ર ભૂમિકા ભજવે છે. અરજદારો એ દર્શાવવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે કે ખાનગી વ્યક્તિની માલિકીની કોઈપણ જમીનના સંબંધમાં "જમીન પચાવી પાડવાની કોઈપણ પ્રવૃત્તિ" એક અલગ વર્ગમાં આવે છે અને કબજેદાર અથવા ગુનેગારોનો કાયદા ૨૦૨૦ હેઠળ "જમીન પચાવી પાડનાર" ના અર્થમાં સમાવેશ કરી શકાય નહીં.

૨૩૮. અરજદારોની એ દલીલના સંબંધમાં કે કાયદેસરના હક, સદ્ભાવનાપૂર્ણ ખરીદી, પ્રતિકૂળ કબજો, સરકારી જમીન પરના લાંબા સમયના કબજાનું નિયમિતકરણ વગેરેને લગતા વિવિધ મુદ્દાઓ ખાનગી વ્યક્તિની માલિકીની જમીનને લગતી જમીન પચાવી પાડવાની ફરિયાદમાં ઉદ્ભવશે, તે કહેવું પૂરતું છે કે કાયદા હેઠળ રચાયેલી વિશેષ અદાલતોને દીવાની કાર્યવાહી ચલાવવા માટે

દીવાની અદાલતની અને ફોજદારી ટ્રાયલ ચલાવવા માટે સેશન્સ અદાલતની સત્તાઓ આપવામાં આવી છે. દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતા અને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની જોગવાઈઓ કાર્યવાહીમાં લાગુ પડે છે, જો તે કાયદાની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત ન હોય.

૨૩૯. દીવાની અદાલતની હકુમત નાબૂદ થાય છે અને કાયદો ૨૦૨૦, જે એક વિશેષ કાયદો છે તે સર્વોપરી રહેશે અને તે મુજબ, વિશેષ અદાલતોને જ તેની હેઠળ હાથ ધરાયેલી બાબતોના સંબંધમાં હકુમત રહેશે. વિશેષ અદાલતોને જમીન પચાવી પાડવાના કોઈપણ કથિત કૃત્યમાંથી ઉદ્ભવતા દરેક કેસ ચલાવવાની, તેમજ પચાવી પાડવામાં આવેલી કથિત જમીનના માલિકી હક અને માલિકીની પ્રાપ્તિ અથવા કાયદેસરના કબજાના નિર્ધારણ માટેની સત્તા આપવામાં આવી છે. તે વચગાળાના આદેશો સહિત તેને યોગ્ય લાગે તેવા આદેશો પસાર કરવાની સત્તા ધરાવે છે. કાયદા હેઠળની અદાલતો તેમ છતાં દીવાની અદાલતો છે જે દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતાને અનુસરે છે અને તે જ રાહત આપવા માટે સક્ષમ છે જે સામાન્ય દીવાની અદાલતોમાંથી મેળવી શકાય છે. પુનરાવર્તનના ભોગે એ નોંધી શકાય કે જમીન પચાવી પાડવા પર (પ્રતિબંધ) કાયદો, ૨૦૨૦ ની કલમ ૯(૨) અને કલમ ૧૫ નો સંયુક્ત પાઠ, જેમાં અસંગતતા નિવારક જોગવાઈ સામેલ છે, તે એવા નિષ્કર્ષ પર દોરી જાય છે કે દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૯ હેઠળ સામાન્ય દીવાની અદાલતની હકુમત નાબૂદ થાય છે અને કાયદો,

જે એક વિશેષ કાયદો છે તે સર્વોપરી રહેશે અને તે મુજબ, વિશેષ અદાલતને જ તેની હેઠળ હાથ ધરાયેલી બાબતોના સંબંધમાં હકુમત રહેશે.

૨૪૦. સર્વોચ્ચ અદાલતે કોંડા લક્ષ્મણ બાપુજી ૬૧ માં નોંધ્યા મુજબ, જમીન પચાવી પાડવા પર (પ્રતિબંધ) કાયદો, ૨૦૨૦ ધારાસભા દ્વારા એકવાર કાયદા ૨૦૨૦ હેઠળ વિશેષ અદાલતમાં અને ફરીથી સામાન્ય દીવાની અદાલતમાં ટ્રાયલના બેવડાપણાની મુશ્કેલીને ટાળવા માટે તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે. કાયદાનો હેતુ ઝડપી તપાસ અને ટ્રાયલ માટે જમીન પચાવી પાડવાના આરોપવાળા કેસોની ઓળખ કરવાનો છે. એવું કહેવું એક બાબત છે કે વિશેષ અદાલતો જમીન પચાવી પાડવાના આરોપોને લગતા દીવાની કે ફોજદારી વિવાદનો ન્યાયનિર્ણય કરવા માટે સક્ષમ નથી, પરંતુ એવું કહેવું બીજી બાબત છે કે જો કે વિશેષ અદાલત દીવાની અદાલત અને સેશન્સ અદાલતની સત્તા ધરાવે છે, તેમ છતાં જમીન પચાવી પાડવાના આરોપોને લગતા વિવાદને સોંપવાથી વ્યક્તિઓના ચોક્કસ વર્ગને પૂર્વગ્રહ થશે, જેમને અન્યથા જમીન પચાવી પાડનાર કહી શકાય.

૨૪૧. જમીન પર કબજો રાખવાનો અધિકાર જમીનના માલિકી હક અથવા કાયદેસરના હક સાથે સંબંધિત હોવો જોઈએ અને માત્ર તેના પર કબજો રાખવાના હક સાથે નહીં. જમીન પચાવી પાડવાના માત્ર આરોપો પડકારાયેલા કાયદા હેઠળ

કેસની સંજ્ઞાન લેવાના હેતુઓ માટે પૂરતા રહેશે, જો કે, વ્યક્તિને જમીન પચાવી પાડનાર તરીકે ઠરાવવા માટે, જમીન પચાવી પાડવાની આવશ્યકતાઓને સંતોષીને આરોપો સાબિત કરવા જરૂરી છે. તે જ રીતે, જે વ્યક્તિ પાસે જમીન પર કાયદેસરનો હક છે, જો તેના પર જમીન પચાવી પાડવાનો આરોપ હોય, તો તેને "જમીન પચાવી પાડનાર" પદના વ્યાપમાં લાવી શકાય નહીં. જે મહત્વનું છે તે કાયદેસરનો હક છે અને પચાવી પાડવામાં આવેલી કથિત જમીન પર માત્ર પ્રથમદર્શી સદ્ભાવનાપૂર્ણ દાવો નહીં. જો "જમીન પચાવી પાડનાર" પદના ઘટકો પૂર્ણ થાય તો જ, જે વ્યક્તિ સામે જમીન પચાવી પાડવાના આરોપો મૂકવામાં આવ્યા છે તેને જમીન પચાવી પાડવાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય છે.

૨૪૨. મૂલ્યવાન અવેજ માટે મિલકતની સદ્ભાવનાપૂર્ણ ખરીદી, સરકારી જમીન પરના લાંબા સમયના અવિરત કબજા માટે નિયમિતકરણનો અધિકાર, પ્રતિકૂળ કબજા દ્વારા માલિકી હક પરિપૂર્ણ કરવાના પ્રશ્નો વિશેષ અદાલતો દ્વારા પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરાયેલા મૌખિક અને દસ્તાવેજી પુરાવા પરથી ખૂબ જ સારી રીતે તપાસી શકાય છે અને નક્કી કરી શકાય છે. જે વ્યક્તિ સામે જમીન પચાવી પાડવાના આરોપો મૂકવામાં આવ્યા છે તેણે આવા મુદ્દાઓના નિર્ધારણ માટે પ્રશ્નવાળી જમીન/મિલકત પર કાયદેસરનો હક હોવાનો પોતાનો વિરોધી દાવો સ્થાપિત કરવો પડશે. વિશેષ અદાલત યોગ્ય મુદ્દાઓ ઘડીને પક્ષકારોના વિરોધી

દાવાઓને ધ્યાનમાં લેવા માટે હકદાર રહેશે.

(બી) ઉલટો બોજો :–

૨૪૩. પુરાવાના બોજા અંગે કલમ ૧૧ ની જોગવાઈઓ પર આવતા, આ કલમનો સામાન્ય પાઠ એવું સૂચવે છે કે કાયદા ૨૦૨૦ હેઠળની કોઈપણ કાર્યવાહીમાં; (૧) શું જમીન પચાવી પાડવામાં આવી હોવાનો આરોપ છે; અને (૨) આવી જમીન પ્રથમદર્શી રીતે સરકારની અથવા ખાનગી વ્યક્તિની માલિકીની હોવાનું સાબિત થાય છે, તો વિશેષ અદાલતે એવું અનુમાન કરવાનું રહેશે કે જે વ્યક્તિ સામે "જમીન પચાવી પાડવા" ના આરોપો છે, તે "જમીન પચાવી પાડનાર" છે. જ્યારે વિશેષ અદાલત દ્વારા કલમ ૧૧ હેઠળ આવું અનુમાન કરવામાં આવે ત્યારે જ, જમીન તેના દ્વારા પચાવી પાડવામાં આવી નથી તે સાબિત કરવાનો બોજો "જમીન પચાવી પાડનાર" તરીકે કથિત વ્યક્તિ પર નાખવામાં આવે છે.

૨૪૪. આપણે ભારતીય પુરાવા કાયદા, ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૦૬ ની નોંધ લઈ શકીએ, જે કહે છે કે જ્યારે કોઈ હકીકત ખાસ કરીને કોઈપણ વ્યક્તિની જાણમાં હોય, ત્યારે તે હકીકત સાબિત કરવાનો બોજો તેના પર હોય છે. ફોજદારી ટ્રાયલમાં, બોજો હંમેશા ફરિયાદ પક્ષ પર આરોપીનો ગુનો વ્યાજબી શંકાથી પર

સાબિત કરવાનો હોય છે અને તે સુસ્થાપિત કાયદો છે કે ભારતીય પુરાવા કાયદાની કલમ ૧૦૬ નો હેતુ ફરિયાદ પક્ષને તેના બોજામાંથી મુક્ત કરવાનો નથી. જ્યારે ફરિયાદ પક્ષ ચોક્કસ હકીકતો સાબિત કરે છે જેમાંથી અન્ય ચોક્કસ હકીકતો અંગે વ્યાજબી અનુમાન લગાવી શકાય છે, જે જો આરોપી દ્વારા તેની ખાસ જાણકારીના આધારે સમજાવવામાં ન આવે, તો તે આરોપી પર દોષારોપણ કરે છે, આવી પરિસ્થિતિમાં, આરોપીએ ખુલાસો આપવો પડે છે, અન્યથા કલમ ૧૦૬ આરોપી પર તેની નિર્દોષતા સાબિત કરવાનો કોઈ બોજો નાખતી નથી. કલમ ૧૦૬ દ્વારા લેવાયેલો આ ઉલટો બોજો ફોજદારી ટ્રાયલમાં ફરિયાદ પક્ષ પર રહેલા પુરાવાના બોજાનો અવેજી નથી.

૨૪૫. જ્યારે આપણે ઉપરની જોગવાઈના સંદર્ભમાં જમીન પચાવી પાડવાના કાયદાની કલમ ૧૧ વાંચીએ છીએ, ત્યારે જોઈ શકાય છે કે જે જમીન પચાવી પાડવામાં આવી હોવાનો આરોપ છે તે જમીન પર કબજો ધરાવતી કે તેની સાથે વ્યવહાર કરતી વ્યક્તિ સિવાયની સરકારની કે કોઈપણ ખાનગી વ્યક્તિની માલિકીની છે તેનો પ્રથમદર્શી પુરાવો ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા લાવવાનો રહેશે, જેથી વિશેષ અદાલત એવું અનુમાન કરી શકે કે જે વ્યક્તિ પર જમીન પચાવી પાડવાનો આરોપ છે, તે જમીન પચાવી પાડનાર છે. ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા સાબિત થયેલી હકીકતો પરથી જ્યારે પચાવી પાડેલી જમીનની માલિકી જમીન પચાવી પાડનાર તરીકે કથિત વ્યક્તિ સિવાયની અન્ય વ્યક્તિ પાસે હોવા અંગે વ્યાજબી

અનુમાન લગાવી શકાય ત્યારે જ, પચાવી પાડેલી જમીન પર પોતાનો કાયદેસરનો હક સાબિત કરવાનો બોજો કથિત જમીન પચાવી પાડનાર પર જશે. આવી પરિસ્થિતિમાં, આરોપીએ ખુલાસો આપવો પડે છે કારણ કે ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા સાબિત થયેલી એ હકીકત કે જમીન અન્ય કોઈ વ્યક્તિની હતી, તે આરોપી પર દોષારોપણ કરે છે. આરોપી અથવા જે વ્યક્તિ સામે જમીન પચાવી પાડવાના આરોપો મૂકવામાં આવ્યા છે તે આવી પરિસ્થિતિમાં મૌન રહી શકતી નથી કારણ કે પ્રશ્નવાળી જમીન પર પોતાનો કાયદેસરનો હક સાબિત કરવા માટે બોલવાની જવાબદારી તેના પર શિફ્ટ થઈ છે. આ એટલા માટે વધુ છે કારણ કે જમીનમાં હક, માલિકી કે હિત અંગેની હકીકત ખાસ કરીને તે વ્યક્તિની જાણમાં હોય છે જે કબજામાં હોય છે અથવા જે તેના પર કબજો કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.

૨૪૬. આમ, જમીન પચાવી પાડવાના કાયદાની કલમ ૧૧ ની જોગવાઈ પુરાવાના કાયદાને અનુરૂપ છે, જે વિશેષ અદાલતોને દીવાની અને ફોજદારી બંને કાર્યવાહીમાં માર્ગદર્શન આપશે. કલમ ૧૧ ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્ર હેઠળ આરોપીની નિર્દોષતાના અનુમાનના સિદ્ધાંતની વિરૂદ્ધ હોવા અંગેની રજૂઆતો કરીને પડકારાયેલા કાયદામાં મનસ્વીતા દર્શાવવાની અરજદારોના વિદ્ધાન વકીલોની દલીલ નકારી કાઢવા પાત્ર છે. જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિને ખાનગી જમીન અને સરકારી જમીન બંને વિરૂદ્ધ ગુનો બનાવવો તે પોતે જ વૈધાનિક જોગવાઈમાં મનસ્વીતા સાબિત કરશે તેવો દાવો ન્યાયસંગત ઠરાવી

શકાય નહીં કારણ કે અરજદારો કોઈપણ પ્રતિકૂળ ભેદભાવ દર્શાવવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે.

૨૪૭. આ ચુકાદાના અગાઉના ફકરાઓમાં કલમ ૧૫ પરની ચર્ચા અરજદારોના વિદ્વાન વકીલની એ દલીલોનો સામનો કરવા માટે પૂરતી છે જે પડકારાયેલા કાયદામાં એવા આધાર પર મનસ્વીતા દર્શાવે છે કે તે ન્યાયિક ચુકાદાને પાછળ છોડી દે છે અથવા કાયદાની અદાલતોમાં હુકમનામું કે આદેશને રદબાતલ કરે છે. કલમ ૧૫ પર સર્વોપરી અસર અંગે અરજદારોના વિદ્વાન વકીલોની રજૂઆતોમાં કોઈ તથ્ય નથી. કાયદાની અનેક જોગવાઈઓ સમાનતાના સિદ્ધાંતનો ભોગ બનતી હોવાથી અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરે છે, કાયદાના શાસનની વિરૂદ્ધ જઈને કાયદા ૨૦૨૦ ને ગેરબંધારણીય બનાવે છે તેવો દાવો પડકારાયેલા કાયદાની ઉપર નોંધાયેલી જોગવાઈઓના વિસ્તૃત વિશ્લેષણ પરથી બળવિહીન જણાય છે.

૨૪૮. અરજદારોની વધુ બે દલીલો સ્પષ્ટ મનસ્વીતાના દાવા પર ભાર મૂકે છે જે કલમ ૭ અને ૯(૫) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓને લગતી છે, જે અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ સુશ્રી મેઘા જાની દ્વારા ઊભા કરાયેલા મુદ્દાઓ પર અંતિમ નિષ્કર્ષ પર પહોંચતા પહેલા તપાસવાની રહેશે.

(સી) કલમ ૭(૨) – વિવાદ સંબંધિત : વિશેષ અદાલતોની હકુમત :–

૨૪૯. કાયદાની કલમ ૭(૨) વાંચીને, સુશ્રી મેઘા જાની દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ઉક્ત જોગવાઈ ભારતના બંધારણના મૂળભૂત માળખા પર પ્રહાર કરે છે કારણ કે તે ધારાસભા અને ન્યાયતંત્ર વચ્ચે સત્તાના વિભાજનના સિદ્ધાંતને ઝાંખો કરે છે.

૨૫૦. દલીલ એ છે કે કલમ ૭(૨) જો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થાય તો કોઈપણ વિશેષ અદાલતની હકુમતનો પ્રશ્ન નક્કી કરવાની સત્તા રાજ્ય સરકારને આપે છે અને તે રાજ્ય સરકારના નિર્ણયને અંતિમતા પણ આપે છે. જ્યારે કોઈપણ અદાલતની હકુમતનો પ્રશ્ન અનિવાર્યપણે એવો પ્રશ્ન છે જે ઉક્ત અદાલત દ્વારા ન્યાયનિર્ણયની અપેક્ષા રાખે છે. આમ, દલીલ એ છે કે કલમ ૭(૨) પોતે જ સમગ્ર કાયદાને સ્પષ્ટપણે મનસ્વી બનાવે છે.

૨૫૧. આ રજૂઆતનો સામનો કરવા માટે, એટલું કહેવું પૂરતું છે કે વિદ્વાન વકીલની દલીલો કલમ ૭(૨) ના ખોટા વાચન અને ખોટા અર્થઘટનનું પરિણામ છે, જે માત્ર જાહેરનામામાં નિર્દિષ્ટ કર્યા મુજબ વિશેષ વિસ્તાર અથવા વિસ્તારો માટે, અથવા આવા કેસો કે કેસોના વર્ગ અથવા જૂથ માટે હકુમત આપવા માટે

વિશેષ અદાલતોની રચનાને લગતા કોઈપણ પ્રશ્નની વાત કરે છે. કલમ ૭(૨) ને જે અસરકારક અર્થ આપવાનો છે તે એ છે કે જો જાહેરનામામાં નિર્દિષ્ટ કર્યા મુજબ ચોક્કસ વિસ્તાર અથવા વિસ્તારો માટે કેસો અથવા વર્ગ, કેસોના જૂથ વગેરે માટે તેની સ્થાપના અંગે કોઈપણ વિશેષ અદાલતની હકુમતના સંબંધમાં કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થાય, તો ઉક્ત પ્રશ્ન રાજ્ય સરકારને મોકલવાનો રહેશે, કારણ કે ચોક્કસ વિસ્તાર અથવા કેસો અથવા વ્યક્તિઓના વર્ગ માટે વિશેષ અદાલતની રચના કરવી તે રાજ્ય સરકારની સક્ષમતામાં છે. "કોઈપણ વિશેષ અદાલતની હકુમત અંગેનો પ્રશ્ન" શબ્દોને જમીન પચાવી પાડવાના કોઈપણ કથિત કૃત્યમાંથી ઉદ્ભવતા કોઈપણ કેસની સ્વતઃ સંજ્ઞાન લેવાની અથવા ચલાવવાની હકુમતના પ્રશ્ન સાથે ભેળસેળ કરી શકાય નહીં, પછી તે સ્વતઃ હોય કે કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા કરાયેલી અરજી પર હોય, એટલે કે કલમ ૭ હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા જાહેરનામા હેઠળ રચાયેલી વિશેષ અદાલતની હકુમતની બહાર સ્વતઃ સંજ્ઞાન લેવું અથવા કોઈપણ અરજી સ્વીકારવી. આ બાબતમાં કોઈ વિવાદ હોઈ શકે નહીં કે એકવાર કાયદાની કલમ ૭(૧) હેઠળ જાહેરનામા દ્વારા વિશેષ અદાલતોની રચના થઈ જાય, તેમની હકુમત રાજ્ય સરકાર દ્વારા જાહેર કર્યા મુજબના પ્રાદેશિક વિસ્તાર પૂરતી મર્યાદિત રહે છે અને વિશેષ અદાલતની સ્વતઃ કાર્યવાહી શરૂ કરવાની અથવા ફરિયાદ સ્વીકારવાની હકુમતને લગતો કોઈપણ પ્રશ્ન, જે વ્યક્તિ સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવી છે અથવા ફરિયાદ સ્વીકારવામાં આવી છે તેના દ્વારા ઊભો કરવામાં આવે, તો તે અનિવાર્યપણે માત્ર

વિશેષ અદાલત દ્વારા જ નક્કી કરવાનો રહેશે. સ્વતઃ અથવા ફરિયાદ પર કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે, વિશેષ અદાલતે ફરિયાદના ગુણદોષ પર અથવા અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ સામેની પોતાની કાર્યવાહી પર નિર્ણય લેવા આગળ વધતા પહેલા, સૌથી પહેલા પોતાની હકુમત વિશે સંતુષ્ટ થવું પડશે.

(ડી) કાયદા ૨૦૨૦ ની કલમ ૯ – વિશેષ અદાલતોને અનિયંત્રિત અને નિરંકુશ સત્તા :–

૨૫૨. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલની દલીલોનો સામનો કરતા, અગાઉ ટાંકવામાં આવેલી કાયદા ૨૦૨૦ ની કલમ ૯(૫) ની જોગવાઈઓને લગતી રજૂઆતો પર આવતા, વિશેષ અદાલતોનું સંચાલન કરતા પ્રિસાઈડિંગ જજને આપવામાં આવેલી અનિયંત્રિત, માર્ગદર્શન વિનાની સત્તા અંગે, એટલું નોંધવું પૂરતું છે કે તે સુસ્થાપિત છે કે આપેલા કેસમાં, દીવાની કાર્યવાહી અને ફોજદારી કાર્યવાહી એકસાથે ચાલી શકે છે.

૨૫૩. ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૪૭૬–બી માંથી ઉદ્ભવતી ફોજદારી કાર્યવાહી ચાલુ રાખવાના મુદ્દા પર, સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય બેન્ચે એમ. એસ. શેરીફ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ મદ્રાસ [[એઆઈઆર ૧૯૫૪ એસસી ૩૯૭]

એમ.એસ. શેરીફ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ મદ્રાસ] માં ઠરાવ્યું છે કે બેમાંથી કઈ કાર્યવાહીને પ્રાથમિકતા આપવી જોઈએ તે અંગે કોઈ વણલખ્યો કે ચુસ્ત નિયમ હોઈ શકે નહીં. જો કે, દીવાની અને ફોજદારી સંહિતાઓમાં વિરોધાભાસી નિર્ણયોની સંભાવના અંગેની રજૂઆતને નકારી કાઢવામાં આવી છે, જ્યારે એ નોંધ્યું છે કે કાયદો આવી સંભાવનાની કલ્પના કરે છે જ્યારે તે સ્પષ્ટપણે એક અદાલતના નિર્ણયને બીજી અદાલત પર બંધનકર્તા અથવા સુસંગત બનાવવાથી દૂર રાખે છે, સિવાય કે ચોક્કસ મર્યાદિત હેતુઓ માટે, જેમ કે સજા અથવા નુકસાની.

૨૫૪. એ નોંધવું વધુ સુસંગત છે કે બે કાર્યવાહીમાં જરૂરી પુરાવાનો માપદંડ તદ્દન અલગ છે. દીવાની કેસો પુરાવાની સંભાવનાની પ્રબળતાના સિદ્ધાંતો પર પુરાવાના મૂલ્યાંકનના આધારે નક્કી કરવામાં આવે છે, જ્યારે ફોજદારી કેસમાં, બોજો ફરિયાદ પક્ષ પર વ્યાજબી શંકાથી પર ગુનો સાબિત કરવાનો હોય છે. એવો કોઈ વૈધાનિક જોગવાઈ કે કાયદાકીય સિદ્ધાંત નથી કે એક કાર્યવાહીમાં નોંધાયેલા તારણોને બીજી કાર્યવાહીમાં અંતિમ અથવા બંધનકર્તા ગણવામાં આવે, કારણ કે બંને કેસોનો નિર્ણય તેમાં રજૂ કરાયેલા પુરાવાના આધારે કરવાનો હોય છે. તેથી, વિશેષ અદાલત દ્વારા દીવાની અને ફોજદારી કાર્યવાહી વચ્ચેના તારણોનો સંભવિત વિરોધાભાસ માત્ર કાલ્પનિક છે. જમીન પચાવી પાડનાર વિરૂદ્ધ દીવાની અને ફોજદારી જવાબદારી કયા ક્રમમાં શરૂ કરવી તે નક્કી કરવા

માટે વિશેષ અદાલતને આપવામાં આવેલો વિવેકાધિકાર એ સિદ્ધાંતને અનુરૂપ જણાય છે કે ચોક્કસ કેસની હકીકતોના આધારે કઈ કાર્યવાહી પહેલા થવી જોઈએ તે નક્કી કરવાનું અદાલતના ડહાપણ પર છોડી દેવું જોઈએ.

૨૫૫. જો કે, આગળ વિગતવાર સમજાવવા માટે, ઉપર નોંધ્યા મુજબ, આક્ષેપિત કાયદાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ જમીનમાં હક્ક, હિસ્સો અને હિત ધરાવતા જમીનના માલિક અને કબજેદારને એવી વ્યક્તિથી સુરક્ષિત કરવાનો છે કે જેણે તેની જમીન પર અનધિકૃત રીતે કબજો જમાવ્યો છે, તેને જમીન હડપ કરનાર (લેન્ડ ગ્રેબર) ઠેરવીને અને તે ફોજદારી ગુના માટે સજા કરવાનો છે. આવી કાર્યવાહીમાં, જમીન હડપ કરવાના માત્ર આક્ષેપો જ પગલાં શરૂ કરવા માટે પૂરતા હશે, પરંતુ વિશેષ અદાલતને માલિકી હક્કના જટિલ પ્રશ્નો નક્કી કરવા માટે કહેવામાં આવી શકે છે. ફરિયાદ પક્ષે એ સાબિત કરવાનું રહેશે કે તે મિલકતનો સંપૂર્ણ માલિકી હક્ક ધરાવતો માલિક છે અને કબજો રાખવાનો હક્ક ધરાવે છે, અને બચાવમાં પ્રતિસ્પર્ધીના મિલકત પરના સારા માલિકી હક્ક અથવા હિતના દાવા પર, વિશેષ અદાલત આ મુદ્દા પર નિર્ણય કરવા માટે પક્ષકારોના પુરાવાઓને ધ્યાનમાં લેવા હકદાર બનશે.

૨૫૬. આમ, વિશેષ અદાલત સમક્ષની કાર્યવાહીમાં, કાં તો સુઓ મોટો (સ્વયં સંજ્ઞાન) લેવા પર અથવા ફરિયાદ પર, જો કથિત જમીન હડપ કરનાર વ્યક્તિ

પ્રશ્નવાળી જમીન પર માલિકી હક્ક અથવા કબજાના હક્કનો દાવો અથવા બચાવ રજૂ કરે છે, તો દીવાની કાર્યવાહી પહેલા ચલાવવી પડશે. કારણ એ છે કે પ્રતિસ્પર્ધી દાવાઓના પ્રશ્ન પર નિર્ણય કર્યા વિના, દાવેદારના જમીનનો કબજો પુનઃપ્રાપ્ત કરવાના હક્ક વિશે કોઈ ચોક્કસ નિષ્કર્ષ પર આવી શકાય નહીં, જે તેના જણાવ્યા મુજબ તે વ્યક્તિ દ્વારા હડપ કરવામાં આવી છે જેની સામે 'જમીન હડપ કરનાર' તરીકે કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી છે, અને જો કથિત જમીન હડપ કરનાર તેના દ્વારા કરાયેલા આવા કોઈ હક્કના દાવાને સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે, તો જમીન હડપ કરનાર વિરુદ્ધ ફોજદારી કાર્યવાહી પુનઃ શરૂ થશે.

૨૫૭. આમ, જો ૨૦૨૦ના કાયદા હેઠળની કાર્યવાહીમાં, કથિત જમીન હડપ કરનાર પ્રશ્નવાળી જમીન પર વધુ સારા માલિકી હક્ક અથવા વધુ સારા દાવાનો બચાવ લે છે, તો વિશેષ અદાલતે પહેલા તે પ્રશ્ન નક્કી કરવો જોઈએ અને જ્યાં સુધી તે નક્કી ન થાય ત્યાં સુધી ફોજદારી ટ્રાયલને મોકૂફ રાખવી જોઈએ. જો કે, એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે દીવાની કાર્યવાહીમાં, પક્ષકારોના પ્રતિસ્પર્ધી દાવાઓનો નિર્ણય કરવાનો રહેશે, જો કોઈ હોય તો, જે જમીન હડપ કરનાર દ્વારા બચાવમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા હોય. આવું એટલા માટે છે કારણ કે કથિત જમીન હડપ કરનારે પ્રશ્નવાળી જમીન પર તેના હક્ક, માલિકી હક્ક, હિત અથવા કબજાની જાહેરાત માટે અદાલતનો સંપર્ક કર્યો ન હતો; તે માત્ર ત્યારે જ થાય છે

જ્યારે તેની સામે જમીન હડપ કરનાર તરીકે દંડનીય કાર્યવાહી કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે પ્રશ્નવાળી જમીન પર તેના બચાવ તરીકે વધુ સારા દાવાની દલીલ લે છે. કલમ ૯(૩) હેઠળ દીવાની જવાબદારી નક્કી કરવાનો પ્રશ્ન એવા કેસમાં જ્યાં જમીન હડપ કરનાર બચાવમાં વધુ સારો માલિકી હક્ક અથવા દાવો રજૂ કરવા સક્ષમ ન હોય, તે સમરી (સંક્ષિપ્ત) સ્વરૂપનો હોવો જોઈએ અને તે પૂર્ણ કક્ષાના દીવાની દાવાનું સ્વરૂપ લઈ શકે નહીં, જે સામાન્ય રીતે લાંબી ચાલતી પ્રક્રિયા હોય છે, જેનાથી ૨૦૨૦ના કાયદાનો મૂળ હેતુ અને ઉદ્દેશ જ નિષ્ફળ જાય છે.

૨૫૮. આ જ કારણે, અમારા મતે, કલમ ૯(૩) પ્રિસ્ક્રાઈબ કરે છે કે વિશેષ અદાલત તેની પોતાની પ્રક્રિયા અનુસરી શકે છે જે દીવાની જવાબદારી નક્કી કરતી વખતે કુદરતી ન્યાય અને નિષ્પક્ષતાના સિદ્ધાંતો દ્વારા માર્ગદર્શિત થશે, જે અલબત્ત આ કાયદાની અન્ય જોગવાઈઓ અને તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોને આધીન રહેશે.

૨૫૯. સાર એ છે કે જો વધુ સારો માલિકી હક્ક હોવાનો દાવો કરવાનો કોઈ બચાવ ન હોય, તો પૂર્ણ કક્ષાની દીવાની ટ્રાયલની કોઈ જરૂરિયાત રહેશે નહીં કારણ કે વિશેષ અદાલતો ખાસ કરીને જમીન હડપ કરવાની ફરિયાદો પર નિર્ણય કરવા માટે બનાવવામાં આવી છે. જો જમીન હડપ કરનાર તરીકે કથિત વ્યક્તિ દ્વારા કોઈ બચાવ કે દાવો રજૂ કરવામાં ન આવે, તો ફોજદારી કાર્યવાહી ચાલુ

રાખવામાં આવશે અને કલમ ૯(૩) મુજબ દીવાની જવાબદારી નક્કી કરવાની કાર્યવાહી સમરી સ્વરૂપની હશે, જે એકસાથે સંચાલિત કરી શકાય છે.

૨૬૦. ૨૦૨૨ના કાયદાની કલમ ૯(૨) ના વધુ વાંચન પરથી, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે જમીન હડપ કરવાના કથિત કૃત્યના સંબંધમાં હક્ક, માલિકી હક્ક, હિત કે કબજાને લગતા તમામ પ્રાસંગિક કે આનુષંગિક મુદ્દાઓનો નિર્ણય દીવાની કાર્યવાહીમાં ૨૦૨૦ના કાયદાની કલમ ૨(ઈ) ના અર્થમાં કબજે કરેલી જમીન "હડપ કરેલી જમીન" છે તેવા નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે કરવો પડશે. જે વ્યક્તિ સામે આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા છે તેણે જમીન હડપ કરવાનું કૃત્ય કર્યું છે કે કેમ અથવા તેને જમીન હડપ કરવાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવે કે કેમ તે પ્રશ્ન ફોજદારી કાર્યવાહીનો વિષય રહેશે.

૨૬૧. બાબતના આ દૃષ્ટિકોણથી, વિધાનમંડળ દ્વારા વિશેષ અદાલતને આપવામાં આવેલ લાભ, જે દીવાની અદાલત અને સેશન્સ કોર્ટની સત્તાઓથી સુસજ્જ છે, જે દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતા અને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા હેઠળની પ્રક્રિયાથી સારી રીતે પરિચિત છે, પુરાવાના કાયદાથી સારી રીતે માહિતગાર છે, તેને માર્ગદર્શન વિનાની કે અનિયંત્રિત કહી શકાય નહીં. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટની કલમ ૯(૫) સાથે વંચાણમાં લેવાતી કલમ ૯ ની પેટા-કલમ (૧) થી (૪) અને કલમ ૧૦ માં પ્રિસ્ક્રાઈબ કરેલી પ્રક્રિયા કલમ ૧૪ ના ખ્યાલની વિરુદ્ધ

પ્રત્યક્ષ મનસ્વીતાથી પીડાતી હોય તેમ કહી શકાય નહીં. આરોપીની ફોજદારી ગુનાહિતતાનો નિર્ણય ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતોના માર્ગદર્શન હેઠળ કરવો પડશે. એવું કહી શકાય નહીં કે તેને સાંભળ્યા વિના જ દોષિત ઠેરવવામાં આવી રહ્યો છે.

૨૬૨. કલમ ૯, ૧૦ અને ૧૧ માં ઉપયોગમાં લેવાયેલી ૨૦૨૦ના કાયદાની યોજના પરથી, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે વિશેષ અદાલતો જમીન હડપ કરવાની ફરિયાદની ટ્રાયલને ઝડપી બનાવવા, કાયદાની યોગ્ય પ્રક્રિયાને સંતોષીને સમયબદ્ધ રીતે સંચાલન કરવા અને વિલંબને ટાળવા માટે બનાવવામાં આવી છે, જે સામાન્ય દીવાની અદાલતમાં દીવાની કાર્યવાહીને અવરોધે છે જેથી અનધિકૃત અને અપ્રમાણિક વ્યક્તિ કે જેણે તેની મિલકતમાં પ્રવેશ કર્યો છે તેને બેદખલ કરીને હડપ કરેલી જમીન તેના મૂળ માલિકને પરત કરી શકાય.

૨૬૩. કાયદાની અસ્પષ્ટતાની દલીલ પર, અમારી સમક્ષ કંઈપણ પ્રદર્શિત કરી શકાયું નથી. અમે ઉમેરી શકીએ છીએ કે જ્યારે દીવાની અને ફોજદારી બંને બાબતો સાથે કામ કરતી નિયમિત અદાલતો, જેમ કે દીવાની અદાલતો અને સેશન્સ કોર્ટને અધિકારક્ષેત્ર આપવામાં આવે છે, ત્યારે તેઓ બંને ગર્ભિત તેમજ પ્રક્રિયાત્મક કાયદાઓથી સારી રીતે પરિચિત હોય તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. તેઓ પ્રક્રિયાને અનુસરે અને કાયદા અને ન્યાયના સ્થાપિત સિદ્ધાંતો દ્વારા

માર્ગદર્શિત નિર્ણયો લે તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. અરજદારોની એ આશંકા કે દીવાની કે ફોજદારી કાર્યવાહીને અગ્રતા નક્કી કરવા માટે વિશેષ અદાલતને આપવામાં આવેલી વિવેકબુદ્ધિનો દુરુપયોગ થવાની સંભાવના છે, તે તદ્દન પાયાવિહોણી છે.

૨૬૪. શ્રેયા સિંઘલ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા [[૨૦૧૫ (૫) એસસીસી ૧] શ્રેયા સિંઘલ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા] માં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર મૂકવામાં આવેલો ભરોસો, અમને પ્રભાવિત કરવા માટે કે સમગ્ર લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ને અસ્પષ્ટ હોવાના કારણે અમાન્ય, ગેરબંધારણીય ગણવો જોઈએ, તે સંપૂર્ણપણે ગેરમાર્ગે દોરનારો છે. સત્તાના દુરુપયોગની સંભાવના એ કાયદાકીય અધિનિયમને અમાન્ય અથવા ગેરબંધારણીય રાખવાનું કારણ નથી. તદુપરાંત, કાયદામાં વિશેષ અદાલતના અંતિમ ચુકાદા અને આદેશ વિરુદ્ધ, દીવાની અથવા ફોજદારી કાર્યવાહીમાં પસાર કરાયેલા આદેશ બંને વિરુદ્ધ કલમ ૧૨એ હેઠળ હાઈકોર્ટમાં અપીલના સ્વરૂપમાં નિયંત્રણો અને સંતુલન પ્રદાન કરવામાં આવ્યા છે. હાઈકોર્ટ ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૭ હેઠળ સુપરવાઈઝરી (નિરીક્ષણ) અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ પણ કરી શકે છે, જો કોઈ અતિરેક અથવા અધિકારક્ષેત્રની ખામી હોય.

૨૬૫. દીવાની અને ફોજદારી બંને કાર્યવાહી ચલાવવાની પ્રક્રિયા દીવાની અને

ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા દ્વારા માર્ગદર્શિત થાય છે. ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ મુજબના પુરાવાના નિયમો બંને કાર્યવાહીમાં પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે લાગુ પડે છે. વિવાદ, દાવાઓનો નિર્ણય કરવા માટે પૂર્ણ કક્ષાની ટ્રાયલની કલ્પના કરવામાં આવી છે અને માલિકી હક્ક વિશે કોઈ વિવાદ ન હોય તેવા કિસ્સામાં, ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતોને અનુસરીને ફોજદારી કાર્યવાહી ચલાવવાની રહેશે. જમીન હડપ કરવાને ફોજદારી ગુનો બનાવવામાં આવ્યો હોવા છતાં, તેમાં માલિકી, હક્ક અને કબજાને લગતી દીવાની સ્વરૂપની બાબતો સામેલ હોઈ શકે છે. કલમ ૨(ઇ) હેઠળ "જમીન હડપ કરવી" શબ્દોને વ્યાખ્યાયિત કરવા માટે વપરાયેલા "આવી જમીનનો ગેરકાયદેસર રીતે કબજો લેવા અથવા ગેરકાયદેસર ભાડૂઆત ઊભી કરવાના હેતુથી" વગેરે શબ્દોને ધ્યાનમાં રાખીને મેન્સ રીઆ (ગુનાહિત માનસ) ના પ્રશ્ન પર ફોજદારી કાર્યવાહીમાં તપાસ સામેલ હશે.

૨૬૬. આમ, આપેલા કેસની હકીકતોમાં વિશેષ અદાલત માટે તેની કાર્યવાહીની દિશા નક્કી કરવા માટેની પ્રક્રિયાને લવચીક ન રાખવાનું કોઈ કારણ નથી. જો કે, જો પરિસ્થિતિની માંગ હોય તો વિશેષ અદાલત માટે દીવાની અને ફોજદારી બંને કાર્યવાહી એકસાથે ચલાવવાનું ખુલ્લું છે. કોઈપણ કિસ્સામાં, વિશેષ અદાલત એક અથવા બીજી કાર્યવાહીના પુરાવાઓથી પ્રભાવિત થાય તેવો કોઈ પ્રશ્ન નથી કારણ કે બંને કાર્યવાહીમાં પુરાવાના મૂલ્યાંકનના સિદ્ધાંતો અલગ છે.

૨૬૭. ઉપરોક્ત ચર્ચા સાથે, દીવાની અને ફોજદારી કાર્યવાહી એકસાથે અથવા એક પછી એક ચલાવવાની વિશેષ અદાલતોની પ્રક્રિયા અને સત્તાને લગતી જોગવાઈઓની અસ્પષ્ટતા પરની દલીલો નકારી કાઢવા પાત્ર છે.

(ઈ) કલમ ૧૨(એ) – સમિતિની રચના અંગે :–

૨૬૮. સમિતિની રચનાના મુદ્દા પર આગળ વધતાં અને કાયદા હેઠળ ઘડવામાં આવેલા ૨૦૨૦ના નિયમોમાં પ્રિસ્ક્રાઈબ કરેલી પ્રક્રિયામાં, અમને કલમ ૧૨(એ) માં કોઈ ભૂલ જણાતી નથી, જે કલમ ૨(એ) માં વ્યાખ્યાયિત સમિતિની વાત કરે છે, જે રાજ્ય સરકાર દ્વારા સૂચિત કરવામાં આવશે, જે જમીન હડપ કરવાની ફરિયાદોની ચકાસણી કરવા માટે પ્રાથમિક તપાસ કરવાનું કામ સોંપવામાં આવેલી એક કારોબારી સમિતિ છે. અરજદારોની એ દલીલ કે સમિતિને ફરિયાદ પર નિર્ણય લેવા માટે ન્યાયિક સત્તા આપવામાં આવી છે, તે ૨૦૨૦ના કાયદા અને તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા ૨૦૨૦ના નિયમોના ખોટા વાંચનનું પરિણામ છે. એ દલીલ કે લેન્ડ ગ્રેબિંગ રૂલ્સ, ૨૦૨૦ નો નિયમ ૫(૮) જ્યારે સમિતિને એફઆઈઆર દાખલ કરવા સહિતની આગળની કાર્યવાહી નક્કી કરવાનું અધિકારક્ષેત્ર આપે છે, ત્યારે તે કલમ ૧૨(એ) ની જોગવાઈઓથી આગળ જાય છે, તે સંપૂર્ણપણે ગેરસમજભરી છે. સમિતિની રચના કરવાની રાજ્ય સરકારની

સત્તા અને કાયદા હેઠળ ઘડવામાં આવેલા ૨૦૨૦ના નિયમોના આધારે સમિતિને આપવામાં આવેલી તપાસની સત્તાને લગતી તમામ દલીલો પાયાવિહોણી છે.

૨૬૯. એટલું નોંધવું પૂરતું છે કે સમિતિની રચના ૨૦૨૦ના કાયદાની કલમ ૨(એ) માં પ્રિસ્ક્રાઈબ કરવામાં આવી છે, જે જણાવે છે કે જિલ્લા કલેક્ટરના અધ્યક્ષપદ હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા સમિતિને સૂચિત કરવામાં આવશે. કલમ ૨(એ) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત સમિતિનો અર્થ એક કારોબારી સમિતિ છે જેમાં જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ/કલેક્ટર સિવાયના રાજ્યના અધિકારીઓનો સમાવેશ કરવાનો હોય છે. વિધાનમંડળ માટે સમિતિના સભ્યો કોણ હશે તે પ્રિસ્ક્રાઈબ કરીને સમિતિની સંપૂર્ણ રચના પ્રદાન કરવી ન તો શક્ય છે અને ન તો સલાહભર્યું છે, કારણ કે સમિતિના કાર્યો સંપૂર્ણપણે કારોબારી છે. રિટ પિટિશનોના આ જૂથમાં અને અન્યથા પણ જમીન હડપ કરવાની બાબતમાં ઉદ્‌ભવેલી ફરિયાદોના વિવિધ સ્વરૂપો જોતાં, અમને લાગે છે કે તપાસ કરવા માટે સંબંધિત વિભાગના કયા કારોબારી અધિકારીને સમિતિમાં સભ્ય તરીકે સામેલ કરવા તે નક્કી કરવાનું રાજ્ય સરકારના વિશિષ્ટ ક્ષેત્ર પર છોડી દેવું જોઈએ.

<u>(એફ) ૨૦૨૦ના નિયમોનો નિયમ ૫ – ફરિયાદોની તપાસની પ્રક્રિયા અંગે :–</u>

૨૭૦. ૨૦૨૦ના કાયદાની કલમ ૧૬ ની પેટા–કલમ (૧) દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ કરીને ઘડવામાં આવેલા ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) રૂલ્સ, ૨૦૨૦ ના નિયમ ૫ પર આવતાં, આપણે નોંધી શકીએ કે નિયમ ૫(૪) જમીન હડપ કરવાની ફરિયાદમાં પ્રથમદર્શી તપાસની જોગવાઈ કરે છે. સમિતિને અરજદારના લોકસ સ્ટેન્ડાઈ (અધિકાર ભૂમિકા) ની પ્રથમદર્શી તપાસ કરવાનું અને વિવિધ સત્તાધિકારીઓ પાસેથી અહેવાલો અને રેકોર્ડ મેળવીને અરજદાર તેનો જમીનનો માલિકી હક્ક સ્થાપિત કરી શકે છે કે કેમ તે અંગે નિષ્કર્ષ કાઢવાનું કામ સોંપવામાં આવ્યું છે. નિયમ ૫(૫) મુજબ પ્રાંત અધિકારી અથવા જે અધિકારીને અરજી મોકલવામાં આવી છે તે અધિકારી દ્વારા પ્રાથમિક તપાસ કરવાની રહેશે કે પ્રશ્નવાળી જમીન પર અનધિકૃત રીતે અથવા ગેરકાયદેસર સાધનોનો ઉપયોગ કરીને કબજો કરવામાં આવ્યો છે કે કબજો કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. પ્રાથમિક તપાસ અહેવાલ જિલ્લા કલેક્ટરને સબમિટ કરવાનો રહેશે, જે સમિતિ સમક્ષ મૂકવામાં આવશે, જે વધુ તપાસ માટે પૂછવાની સત્તા પણ ધરાવે છે.

૨૭૧. નિયમ ૫ તપાસ કઈ રીતે કરવાની છે તે પદ્ધતિ પ્રિસ્ક્રાઈબ કરે છે અને તેમાં આપેલું નિવેદન દર્શાવે છે કે સમિતિ ફરિયાદીના જમીનના માલિકી હક્કની સ્થાપના અથવા જમીન હડપ કરનારનો કબજો અનધિકૃત હોવા અંગે નિષ્કર્ષ કાઢી શકે છે જે જમીન હડપ કરવાનું કૃત્ય બને છે, પરંતુ તમામ નિષ્કર્ષો જમીન

હડપ કરવાની ફરિયાદ અથવા આક્ષેપોની સત્યતા અને પ્રમાણિકતા તરફ નિર્દેશિત પ્રાથમિક તપાસમાં છે.

૨૭૨. જમીન હડપ કરવાના સાબિત થયેલા કૃત્ય માટે કાયદા હેઠળ પ્રિસ્ક્રાઈબ કરેલી સજાની ગંભીરતાને જોતાં, પ્રાથમિક તબક્કે પ્રદાન કરવામાં આવેલા નિયંત્રણો જમીન હડપ કરવાની તુચ્છ ફરિયાદોને અંકુશમાં લેવાના હેતુથી છે, અને આથી, તેને બંધારણીયતાની ખામીથી પીડાતા કહી શકાય નહીં.

૨૭૨. તપાસ અહેવાલની વિચારણા પર નિયમ ૫(૮) મુજબ સમિતિ દ્વારા લેવાયેલ નિર્ણય અથવા અભિપ્રાય, કોઈપણ કિસ્સામાં, પ્રથમદર્શી છે અને તે જમીન હડપ કરવાની તુચ્છ ફરિયાદોને અંકુશમાં લેવા માટે નિયંત્રણ તરીકે પ્રદાન કરવામાં આવ્યો છે. જમીન હડપ કરવાના આક્ષેપોમાં તથ્ય હોવા છતાં સમિતિ ફરિયાદ રોકી રાખી શકે છે તે રજૂઆતમાં કોઈ તથ્ય નથી. ૨૦૨૦ના કાયદાની કલમ ૧૨(એ) ના આધારે સત્તાના અતિશય પ્રતિનિયોજન (ડિલિગેશન) ની દલીલ, આથી, બળ વિનાની હોવાને કારણે નકારી કાઢવામાં આવે છે.

૨૭૪. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટની વૈધતાને પડકારતી તમામ દલીલો કે તે પ્રત્યક્ષ મનસ્વી છે, સમાનતાના સિદ્ધાંત,

કાયદાના શાસન, કાયદાની અસ્પષ્ટતાના સિદ્ધાંત દ્વારા પ્રભાવિત છે અને બંધારણીય જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરે છે, જે અહીં અગાઉ નોંધવામાં આવી છે, તેને આથી ફગાવી દેવામાં આવે છે.

<u>ભાગ ૩ – પ્રમાણસરતાનો સિદ્ધાંત અને ફરજિયાત લઘુત્તમ સજાની વૈધતા</u>

<u>(એ) વિદ્વાન વકીલોની દલીલો:–</u>

<u>(અ) પ્રમાણસરતાનો કાયદો :–</u>

૨૭૫. અરજદારો વતી વિદ્વાન વકીલ શ્રી તેજસ બારોટે એવી વિનંતી કરી હતી કે ૨૦૨૦નો કાયદો ૧૦ વર્ષની લઘુત્તમ ફરજિયાત સજાની અસાધારણ કઠોર અને ક્રૂર સજાની જોગવાઈ કરે છે, જે ૧૪ વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય છે, જે ગુનાની ગંભીરતાના પ્રમાણમાં નથી. સજાની પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંત પર ભાર મૂકતા, એવી સખત રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જમીન હડપ કરવાનો ગુનો મિલકત વિરુદ્ધનો ગુનો છે અને માનવ શરીર વિરુદ્ધનો નથી.

૧. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૪ માં જણાવ્યા મુજબ કાનૂની પરિભાષામાં

"ઈજા" શબ્દ દર્શાવે છે કે "કોઈપણ વ્યક્તિને શરીરમાં, મનમાં, પ્રતિષ્ઠામાં અથવા મિલકતમાં ગેરકાયદેસર રીતે પહોંચાડેલું કોઈપણ નુકસાન". ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૨૩૫ એવો આદેશ આપે છે કે આરોપીને દોષિત ઠેરવ્યા પછી, ન્યાયાધીશ તેને સજા ફટકારે તે પહેલાં સજાના પ્રશ્ન પર આરોપીને સાંભળશે.

ઓછા સમયગાળાની સજાની ગ્રાન્ટ માટે વિનંતી કરવાનો આરોપીનો હક્ક વિધાનમંડળ દ્વારા નિશ્ચિત મુદત માટેની સજાની જોગવાઈ કરીને છીનવી લેવામાં આવ્યો છે. એક ગુનેગાર દલીલ કરી શકે છે કે તેને કઠોર સજા ન કરવાના તેના હક્કનું પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંત પર ઉલ્લંઘન થયું છે, જે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ નું એક પાસું પણ છે.

સજા આપતા પહેલા હળવા કરી શકાય તેવા સંજોગો પર વિચાર કરવાની અદાલતની ફરજ છે જે કાયદા દ્વારા લઘુત્તમ સજા, તે પણ ૧૦ વર્ષની જેલની જોગવાઈ કરીને નિરર્થક બની ગઈ છે. ફરજિયાત લઘુત્તમ સજાને કારણે સર્જાયેલી વિસંગતતાઓ, જેવું કે દાવો કરવામાં આવ્યો છે, તે એ છે કે ગુનાની ગંભીરતાના પ્રમાણમાં ન હોય તેવી વ્યક્તિગત સજાના સ્થાને પ્રમાણભૂત ફરજિયાત સજા પ્રદાન કરીને, કાયદામાં ખૂબ જ કઠોર અને ક્રૂર સજાનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, જે કોઈ સામાજિક હેતુ પૂરો કરતી નથી. અપીલ અદાલત દ્વારા પણ

ફરજિયાત લઘુત્તમ સજા ઘટાડી શકાતી નથી, ભલે અપીલ અદાલતનો એવો અભિપ્રાય હોય કે ત્યાં હળવા કરી શકાય તેવા અને પ્રશમનકારી સંજોગો અથવા અન્ય દરમિયાનગીરી કરનારા સંજોગો છે, જે પહેલેથી ભોગવેલી અવધિ માટે સજા ઘટાડવાની બાંયધરી આપે છે.

૨. ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ માં સમાવિષ્ટ જીવનનો હક્ક એ કલ્પના કરે છે કે કાયદાની યોગ્ય પ્રક્રિયા સિવાય કોઈપણ વ્યક્તિને તેના જીવન અથવા વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાથી વંચિત કરી શકાય નહીં. વ્યક્તિને તેની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાથી વંચિત રાખવામાં કાયદાકીય પગલાંની વ્યાજબીપણું કાનૂની જોગવાઈમાં પ્રતિબિંબિત થવું જોઈએ અથવા અન્યથા તે કલમ ૨૧ દ્વારા પ્રભાવિત થશે. પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંતની કસોટી કલમ ૨૧ ની એરણ પર કરવાની રહેશે.

એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે અપ્રમાણસર સજાની જોગવાઈ કરતો કોઈપણ કાયદો મનસ્વી છે અને તેની કસોટી પ્રમાણસરતાની એરણ પર થઈ શકે છે જેને અદાલતો દ્વારા "પ્રાથમિક સમીક્ષા" તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે જ્યારે કાયદાની વૈધતા મૂળભૂત સ્વતંત્રતાનું ઉલ્લંઘન કરે છે. યોગ્ય પ્રક્રિયાનો ખ્યાલ આપણા બંધારણમાં ભારતના બંધારણની કલમ ૧૩, ૧૪ અને ૨૧ હેઠળની ગેરંટીના અભિન્ન ભાગ તરીકે સામેલ કરવામાં આવ્યો છે અને આમ, અપ્રમાણસર

હોય તેવી સજા બંધારણીય ગેરંટીનું ઉલ્લંઘન કરે છે.

૩. પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ દલબીર સિંઘ [[૨૦૧૨ (૩) એસસીસી ૩૪૬] પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ દલબીર સિંઘ] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે આર્મ્સ એક્ટ, ૧૯૫૯ ની કલમ ૨૭(૩) ની બંધારણીય વૈધતાની તપાસ કરતી વખતે, જે મૃત્યુદંડની મહત્તમ સજાની જોગવાઈ કરે છે, એવું ઠેરવ્યું છે કે ઉક્ત જોગવાઈ ન્યાયતંત્રને ન્યાયિક સમીક્ષાની તેની બંધારણીય ફરજો નિભાવવાથી વંચિત રાખે છે જેના દ્વારા તેની પાસે સજાની પ્રક્રિયામાં વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવાની સત્તા છે. સર્વોચ્ચ અદાલતના બચન સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય [[(૧૯૮૨) ૩ એસસીસી ૨૪] બચન સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય] ના નિર્ણયનો તેમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે આ સત્તા આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ માં સ્વીકારવામાં આવી છે જ્યાં એવું ઠેરવવામાં આવ્યું છે કે સજા કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૨૩ address(૨) અને કલમ ૩૫૪(૩) હેઠળની કાનૂની સજાની સંરચના અનુસાર કરવો પડશે. આર્મ્સ એક્ટની કલમ ૨૭(૩) હેઠળ ફરજિયાત મૃત્યુદંડ લાદીને, કાયદો તે કાનૂની સલામતીની વિરુદ્ધ જાય છે જે ન્યાયતંત્રને મૃત્યુદંડ લાદવાની બાબતમાં વિવેકબુદ્ધિ આપે છે. કલમ ૨૭(૩) ને, આમ, ન્યાયિક સમીક્ષાના ખ્યાલની અલ્ટ્રા વાયર્સ (અધિકારાતીત) ઠેરવવામાં આવી છે, જે આપણા બંધારણની મૂળભૂત લાક્ષણિકતાઓ પૈકીની એક છે.

આવું ઠેરવતી વખતે, સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું છે કે કલમ ૧૩(૨) રાજ્ય દ્વારા એવો કોઈપણ કાયદો બનાવવા પર સ્પષ્ટપણે પ્રતિબંધ મૂકે છે જે બંધારણના ભાગ ૩ દ્વારા આપવામાં આવેલા હક્કોને છીનવી લે છે અથવા ઘટાડે છે. આવો કાયદો બનાવવામાં આવે તેવા કિસ્સામાં, તે ઉલ્લંઘનની મર્યાદા સુધી શૂન્ય ગણાશે. તે ન્યાયતંત્ર જ છે જે એવી જાહેરાત કરી શકે છે કે બંધારણના ભાગ– ૩ ના આદેશના ઉલ્લંઘનમાં હોવાને કારણે કાયદો શૂન્ય છે. ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તા, આમ, આપણા બંધારણમાં સહજ છે. યોગ્ય સજાનો એ મૂળભૂત સિદ્ધાંત છે કે ગુનેગાર પર લાદવામાં આવેલી સજા તે જે ગુના માટે દોષિત ઠર્યો છે તેની ગંભીરતાના પ્રમાણમાં હોવી જોઈએ. ખૂનના ગુના માટે દોષિત ઠરેલા લોકોની ગુનાહિતતા ખૂબ જ વ્યાપકપણે બદલાય છે.

વધુમાં, ન્યાયના વહીવટને ન્યાયતંત્રનું કાર્ય માનવામાં આવતું હતું. આરોપી વ્યક્તિ પર આરોપ મૂકવાથી લઈને તેને સજા કરવા સુધીની ટ્રાયલની સમગ્ર પ્રક્રિયા ન્યાયનો વહીવટ બનાવે છે. ચોક્કસ ગુના માટે ફરજિયાત લઘુત્તમ સજા લાદવી એ બંધારણમાં ન તો અધિકૃત છે કે ન તો પ્રતિબંધિત છે. બંધારણ મૌન હોવાથી, અદાલતોએ સજાના ફરજિયાત સ્વરૂપ પર માન્ય બંધારણીય અર્થઘટન આપવાનું રહેશે.

દોષિત આરોપીને એ બતાવવાની તક આપવી જોઈએ કે તેની સામે શા માટે ચોક્કસ સજા પસાર કરવી જોઈએ. જ્યારે આરોપી વ્યક્તિને સજા પહેલાં હળવા કરી શકાય તેવા સંજોગો રજૂ કરવાની તક આપવામાં આવતી નથી ત્યારે નિષ્પક્ષ સુનાવણીનો ઇનકાર થાય છે, જે મૃત્યુદંડ સિવાયના ગુનાઓ માટેની અન્ય તમામ ટ્રાયલમાં સામાન્ય પ્રક્રિયા છે. સજા એ ટ્રાયલનો ભાગ છે અને પ્રશમન એ નિષ્પક્ષ ટ્રાયલનું એક તત્વ છે. સજા એ કાયદાની બાબત છે અને ન્યાયના વહીવટનો ભાગ છે જે ન્યાયતંત્રનું ક્ષેત્ર છે. આમ, એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે સંસદે માત્ર મહત્તમ સજા પ્રિસ્ક્રાઈબ કરવી જોઈએ અને ગુનાની ગંભીરતા અને સંજોગો અનુસાર ગુનેગારને સજા કરીને ન્યાય આપવાનું અદાલતો પર છોડી દેવું જોઈએ.

૪. બચન સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય ૬૭ માં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો સંદર્ભ એ રજૂ કરવા માટે આપવામાં આવ્યો છે કે તેમાં એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે મેનકા ગાંધીના ૫૬ કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે, ન્યાયિક અર્થઘટનની પ્રક્રિયા દ્વારા કલમ ૨૧ માં એ જરૂરિયાત વાંચીને અમેરિકન બંધારણની પ્રક્રિયાત્મક યોગ્ય પ્રક્રિયા કલમ દાખલ કરી હતી કે જે પ્રક્રિયા દ્વારા વ્યક્તિને તેના જીવન અથવા વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાથી વંચિત કરી શકાય છે તે વ્યાજબી, નિષ્પક્ષ અને ન્યાયી હોવી જોઈએ. એવી વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે જો દંડ મનસ્વી રીતે અથવા ભેદભાવપૂર્ણ રીતે લાદવામાં આવે તો તેને 'અસાધારણ' રીતે લાદવામાં

આવેલો ગણવો જોઈએ.

૫. વી.આર. ક્રિષ્ના અય્યર, જે., સુનિલ બત્રા વિરુદ્ધ દિલ્હી એડમિનિસ્ટ્રેશન [[(૧૯૪૮) ૪ એસસી ૪૯૪] સુનિલ બત્રા વિરુદ્ધ દિલ્હી એડમિનિસ્ટ્રેશન] માં ભારપૂર્વક અવલોકન કર્યું છે કે જો કે આપણા બંધારણમાં કોઈ "યોગ્ય પ્રક્રિયા" કલમ નથી, પરંતુ જે દંડનીય રીતે અત્યાચારી, ચોંકાવનારું અસાધારણ અથવા ક્રૂર અને પુનર્વસન માટે પ્રતિકૂળ છે, તે નિર્વિવાદપણે ગેરવ્યાજબી અને મનસ્વી છે અને ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪ અને ૧૯ દ્ધારા ફગાવી દેવામાં આવે છે અને જો પ્રક્રિંયાત્મક અન્યાય દ્ધારા લાદવામા આવે છે, તો તે કલમ ૨૧ ની વિરુદ્ધ પડે છે.

૬. મીઠુ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય [[૧૯૮૩ (૨) એસસીસી ૨૭૭] મીઠુ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય] માં, મેનકા ગાંધી ૫૬ ના અવલોકનોના સંદર્ભમાં નોંધવામાં આવ્યું હતું કે મુખ્યત્વે વ્યાજબીપણાનો ખ્યાલ કલમ ૨૧ દ્ધારા કલ્પના કરાયેલી પ્રક્રિયામાં પ્રતિબિંબિત થવો જોઈએ, તે કલમ પર કલમ ૧૪ ની અસરને ધ્યાનમાં રાખીને. કલમ ૨૧ માં 'કાયદા દ્ધારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા' પદાવલિમાં 'કાયદો' શબ્દનો અર્થ મેનકા ગાંધીના ૫૬ કેસમાં એવો કરવામાં આવ્યો છે કે કાયદો સાચો, ન્યાયી અને નિષ્પક્ષ હોવો જોઈએ, અને મનસ્વી, કાલ્પનિક અથવા જુલમી ન હોવો જોઈએ. અન્યથા તે બિલકુલ પ્રક્રિયા રહેશે નહીં અને કલમ ૨૧

ની જરૂરિયાત સંતોષાશે નહીં. જો તે મનસ્વી હશે, તો તે કલમ ૧૪ નું ઉલ્લંઘન કરશે.

૭. એવી વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે સજા પર એવા આધારે હુમલો કરી શકાય છે કે તે યોગ્ય હોય તેવી સજાના પ્રમાણમાં ગંભીર રીતે અપ્રમાણસર છે. આઠમા સુધારા દ્વારા યુએસ બંધારણમાં દાખલ કરાયેલ સજાની નીતિમાં પ્રમાણસરતાનો બંધારણીય સિદ્ધાંત નીચે મુજબ વંચાય છે:-

"અતિશય જામીનની જરૂર રહેશે નહીં, કે ક્રૂર અને અસાધારણ સજા લાદવામાં આવશે નહીં."

આઠમા સુધારા હેઠળ પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંત પર યુએસ કોર્ટ દ્વારા લાગુ કરવાની કસોટી યુએસ સુપ્રીમ કોર્ટ ૧૫૬ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવી છે, જેમાં એવું ઠેરવવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે આઠમા સુધારા હેઠળ સજાની સમીક્ષા કરવામાં આવે છે, ત્યારે અદાલતોએ ઉદ્દેશ્ય પરિબળો દ્વારા માર્ગદર્શિત થવું જોઈએ, જેમાં (૧) ગુનાની ગંભીરતા અને દંડની કઠોરતા; (૨) તે જ અધિકારક્ષેત્રમાં અન્ય ગુનેગારો પર લાદવામાં આવેલી સજા; (૩) અન્ય અધિકારક્ષેત્રોમાં તે જ ગુનો કરવા માટે લાદવામાં આવેલી સજા સામેલ છે. આ પરિબળોનો ઉપયોગ એ ધારી

લે છે કે અદાલતો ઓછામાં ઓછા સાપેક્ષ સ્કેલ પર ગુનાની ગંભીરતાનો ન્યાય કરવા માટે સક્ષમ છે. પીડિત અથવા સમાજને થયેલા નુકસાન અથવા જોખમ અને ગુનાની ગુનાહિતતાના પ્રકાશમાં સરખામણી કરી શકાય છે.

૮. કેનેડાની સુપ્રીમ કોર્ટનો આર વિરુદ્ધ નુર [[૨૦૧૫ એસસીસી ૧૫] આર વિરુદ્ધ નુર કેનેડાની સુપ્રીમ કોર્ટનો અહેવાલ] નો નિર્ણય અમારી સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યો છે જેમાં એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે ગંભીર અપ્રમાણસરતાની કસોટી "એવી સજાઓ પર લક્ષિત છે જે માત્ર અતિશય કરતાં વધુ છે". પ્રિસ્ક્રાઈબ કરેલી સજા અદાલત સમક્ષના ગુનેગારને લાગુ પડતી હોવાથી ગંભીર રીતે અપ્રમાણસર હોઈ શકે છે, અથવા કારણ કે તેની અન્ય લોકો પર ગંભીર રીતે અપ્રમાણસર અસર પડશે, જે કાયદાને ગેરબંધારણીય બનાવે છે. સજાના સિદ્ધાંતમાં કલ્પના કરવામાં આવી છે કે સજા કરનાર ન્યાયાધીશે વધારનારા અને હળવા કરનારા પરિબળોને પણ ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ, જેમાં એ પણ સામેલ છે કે સજા સમાન સંજોગોમાં આચરવામાં આવેલા સમાન ગુનાઓ માટે સમાન ગુનેગારો પર લાદવામાં આવેલી સજા જેવી જ હોવી જોઈએ.

ઉક્ત નિર્ણયની મદદથી, એવી વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે પ્રમાણસર સજા લાદવી એ ગુનાની ગંભીરતા, ગુનેગારની દોષિતતા અને ગુના દ્વારા થયેલા નુકસાનને અનુરૂપ ખૂબ જ વ્યક્તિગત પ્રક્રિયા છે. પ્રમાણસરતા એ ન્યાયી

સજાની સાઈન ક્વા નોન (અનિવાર્ય શરત) છે. આ સિદ્ધાંત એ સુનિશ્ચિત કરે છે કે સજા ગુનાની ગંભીરતાને પ્રતિબિંબિત કરે છે. આ જાહેર નિંદાના ઉદ્દેશ્ય સાથે નજીકથી જોડાયેલું છે. તે પીડિતો માટે ન્યાયને પ્રોત્સાહન આપે છે અને ન્યાય પ્રણાલીમાં જનતાનો વિશ્વાસ સુનિશ્ચિત કરે છે. પ્રમાણસરતાનો સિદ્ધાંત એ પણ સુનિશ્ચિત કરે છે કે ગુનેગારની નૈતિક દોષિતતાને જોતાં સજા યોગ્ય હોય તેનાથી વધુ ન થાય. આ સિદ્ધાંત મર્યાદિત અથવા નિયંત્રિત કરવાનું કાર્ય કરે છે અને ગુનેગાર માટે ન્યાય સુનિશ્ચિત કરે છે.

તેમાં રહેલા અવલોકનો પર ભરોસો મૂકીને એવી સખત રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે લઘુત્તમ ફરજિયાત સજાઓ, તેમના પોતાના સ્વરૂપથી જ, સજામાં પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંતથી વિચલિત થવાની સંભાવના ધરાવે છે. તેઓ ગુનાની ગંભીરતા, ગુનેગારની દોષિતતા માટે યોગ્ય સજા શું છે તેના ભોગે જાહેર નિંદા, સામાન્ય પ્રતિકાર અને વેરભાવ પર ભાર મૂકે છે.

૯. સબમિશન એ છે કે આ ખ્યાલ ભારતમાં લાવવામાં આવ્યો હતો અને ફ્રાન્સિસ કોરાલી મુલિન વિરુદ્ધ વહીવટકર્તા, દિલ્હી કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ [[૧૯૮૧ (૧) એસસીસી ૬૦૮] ફ્રાન્સિસ કોરાલી મુલિન વિરુદ્ધ વહીવટકર્તા, દિલ્હી કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયમાં પ્રથમ વખત ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો હતો જેમાં અટકાયતના આદેશની શરતોની કલમ ૩

(બી) ની પેટા–કલમો (૧), (૨) ની બંધારણીય વૈધતાને મુખ્યત્વે બંધારણની કલમ ૧૪ અને ૨૧ નું ઉલ્લંઘન કરતી હોવાને કારણે મનસ્વી અને ગેરવ્યાજબી તરીકે પડકારવામાં આવી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલતે તેની સમક્ષના પ્રશ્નનું વિશ્લેષણ કરતી વખતે અહીં અગાઉ નોંધેલા મેનકા ગાંધી–૫૬ અને સુનિલ બાતરા–૬૮ માં કલમ ૨૧ માં સમાવિષ્ટ ગેરંટીના વ્યાપ અને મર્યાદાને લગતા કાયદાના ઉત્ક્રાંતિની નોંધ લીધી છે. પેરેગ્રાફ ૮ ના અવલોકનો પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે, જે આ પ્રમાણે વંચાય છે :–

"૮. પરંતુ પ્રશ્ન એ ઉદ્‌ભવે છે કે શું જીવનનો હક્ક માત્ર અંગ અથવા ક્ષમતાના રક્ષણ પૂરતો સીમિત છે કે તે આગળ વધે છે અને કંઈક વધુ સમાવે છે. અમે વિચારીએ છીએ કે જીવનના હક્કમાં માનવ ગૌરવ સાથે જીવવાનો હક્ક અને તેની સાથે જોડાયેલી તમામ બાબતોનો સમાવેશ થાય છે, એટલે કે જીવનની ન્યૂનતમ જરૂરિયાતો જેમ કે પર્યાપ્ત પોષણ, કપડાં અને આશ્રય અને વાંચવા, લખવા અને વિવિધ સ્વરૂપોમાં પોતાને વ્યક્ત કરવા માટેની સુવિધાઓ, મુક્તપણે હરવા–ફરવા અને સાથી મનુષ્યો સાથે ભળવા અને એકરૂપ થવાનો હક્ક. અલબત્ત, આ હક્કના ઘટકોનું પ્રમાણ અને સામગ્રી દેશના આર્થિક વિકાસની મર્યાદા પર આધારિત હશે, પરંતુ તે ગમે તે સ્થિતિમાં હોય, જીવનની મૂળભૂત જરૂરિયાતોના હક્ક અને માનવ–સ્વયંની ન્યૂનતમ અભિવ્યક્તિ સમાન કાર્યો અને પ્રવૃત્તિઓ ચાલુ રાખવાના હક્કનો સમાવેશ કરવો જ જોઈએ. દરેક

કૃત્ય જે માનવ ગૌરવની વિરુદ્ધ જાય છે અથવા તેને નુકસાન પહોંચાડે છે તે આ જીવવાના હક્કથી વંચિત કરવા સમાન બનશે અને તે કાયદા દ્વારા સ્થાપિત વ્યાજબી, નિષ્પક્ષ અને ન્યાયી પ્રક્રિયા અનુસાર હોવું જોઈએ જે અન્ય મૂળભૂત હક્કોની કસોટી પર ખરી ઉતરે છે. હવે દેખીતી રીતે, કોઈપણ સ્વરૂપની યાતના અથવા ક્રૂર, અમાનવીય કે અપમાનજનક વર્તન માનવ ગૌરવ માટે અપમાનજનક હશે અને આ જીવવાના હક્ક પર આક્રમણ સમાન બનશે અને આ દૃષ્ટિકોણથી, તે કલમ ૨૧ દ્વારા પ્રતિબંધિત હશે સિવાય કે તે કાયદા દ્વારા પ્રિસ્ક્રાઈબ કરેલી પ્રક્રિયા અનુસાર હોય, પરંતુ એવો કોઈ કાયદો જે સત્તા આપે છે અને એવી કોઈ પ્રક્રિયા જે આવી યાતના અથવા ક્રૂર, અમાનવીય કે અપમાનજનક વર્તન તરફ દોરી જાય છે તે ક્યારેય વ્યાજબીપણા અને અમનસ્વીતાની કસોટી પર ખરી ઉતરી શકે નહીં: તે બંધારણની કલમ ૧૪ અને ૨૧ નું ઉલ્લંઘન કરતી હોવાને કારણે દેખીતી રીતે જ ગેરબંધારણીય અને શૂન્ય હશે. આ રીતે જોઈ શકાશે કે કલમ ૨૧ માં યાતના અથવા ક્રૂર, અમાનવીય કે અપમાનજનક વર્તન સામે રક્ષણ મેળવવાનો હક્ક ગર્ભિત છે જે માનવ અધિકારોની સાર્વત્રિક ઘોષણાની કલમ ૫ માં ઘોષિત કરવામાં આવ્યો છે અને સિવિલ અને પોલિટિકલ રાઇટ્સ પરના આંતરરાષ્ટ્રીય કરારની કલમ ૭ દ્વારા ગેરંટી આપવામાં આવ્યો છે. જીવવાનો આ હક્ક જે જીવનના હક્કના વ્યાપક અર્થમાં સમજાય છે તે કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા અનુસાર ઘટાડી શકાય છે તે સ્વીકાર્ય છે અને તેથી જ્યારે કોઈ વ્યક્તિને કાયદેસર રીતે જેલમાં રાખવામાં આવે

છે, ત્યારે જીવવાનો આ હક્ક જેલવાસના કારણે ભોગવવા માટે અસમર્થ હોવાની મર્યાદા સુધી નબળો પડવા માટે બંધાયેલો છે. કેદી અથવા અટકાયતી દેખીતી રીતે જેલની દિવાલોની બહાર જઈને મુક્તપણે ફરી શકતો નથી કે જેલની બહારની વ્યક્તિઓ સાથે તેની પોતાની ઈચ્છાથી સામાજિક સંબંધો રાખી શકતો નથી. પરંતુ, માનવ ગૌરવ સાથે જીવવાના હક્કના ભાગ રૂપે અને તેથી જીવનના હક્કના આવશ્યક ઘટક તરીકે, તે તેના પરિવારના સભ્યો અને મિત્રો સાથે મુલાકાત કરવા માટે હકદાર હશે અને પરિવારના સભ્યો અને મિત્રો સાથે મુલાકાત કરવાના હક્કને નિયંત્રિત કરતા જેલના નિયમો અથવા જેલના નિયમો દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલી પ્રક્રિયાને બંધારણની કલમ ૧૪ અને ૨૧ હેઠળ બંધારણીય રીતે માન્ય રાખી શકાય નહીં, સિવાય કે તે વ્યાજબી, નિષ્પક્ષ અને ન્યાયી હોય."

૧૦. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોની મદદથી, અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ શ્રી તેજસ બારોટ દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળની લઘુત્તમ ફરજિયાત સજા બે લાભોથી વંચિત કરવાની અસર ધરાવે છે, એટલે કે :–

(અ) એક વ્યક્તિ જે પ્રથમ વખત ગુનો કરનાર હોઈ શકે છે, જે લેન્ડ માફિયા નથી, જેણે જમીનના નાના ટુકડા પર કબજો કર્યો છે, અથવા હિતનો ઉત્તરાધિકારી જેણે તેના પુરોગામીઓના માલિકી હક્કની કોઈ જાણકારી વિના

સદ્ભાવનાથી કબજો મેળવ્યો છે તેને સંગઠિત ગુનામાં સામેલ વ્યક્તિઓ અથવા જેમને લેન્ડ માફિયા કહી શકાય તેમની સમકક્ષ ગણવામાં આવ્યા છે. એવી પરિસ્થિતિ હોઈ શકે છે જ્યાં "જમીન હડપ કરનાર" તરીકે ઓળખાતી વ્યક્તિ કાયદેસરના માધ્યમો દ્વારા મિલકતમાં પ્રવેશી હોય અથવા મિલકત પર કાયદેસરની પાત્રતા ધરાવતી હોય, આવી વ્યક્તિને "જમીન હડપ કરનાર" કહી શકાય નહીં. જો કે, નિર્દોષ વ્યક્તિ અથવા સંબંધિત જમીન પર કાયદેસરની પાત્રતા ધરાવતી વ્યક્તિને પણ ફોજદારી ટ્રાયલનો સામનો કરવાની ફરજ પડે છે. આક્ષેપિત કાયદા હેઠળની સજાની નીતિ, આમ, એક વખતના ગુનેગાર અને લેન્ડ માફિયા વચ્ચે ભેદ પાડતી નથી.

(બ) તે ગુનેગારને પ્રોબેશન ઓફ ઓફેન્સિસ એક્ટ, ૧૯૫૯ (ટૂંકમાં "પીઓ એક્ટ") હેઠળના લાભોથી વંચિત કરે છે. આપેલા કેસમાં, અદાલત આરોપીને પીઓ એક્ટ હેઠળ મુક્ત કરવાનું ન્યાયી ઠેરવી શકે છે, પરંતુ આવા લાભો આપી શકાતા નથી, કારણ કે ૨૦૨૦નો કાયદો લઘુત્તમ સજા પ્રિસ્ક્રાઈબ કરે છે. સેન્ટ્રલ એક્સાઇઝ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ વિરુદ્ધ બાહુબલી [[(૧૯૭૯) ૨ એસસીસી ૨૭૯] સેન્ટ્રલ એક્સાઇઝ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ વિરુદ્ધ બાહુબલી] માં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર ભરોસો મૂકીને, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે રતન લાલ વિ. પંજાબ રાજ્ય [[એઆઈઆર ૧૯૬૫ એસસી ૪૪૪] રતન લાલ વિ. પંજાબ રાજ્ય] માં સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યા મુજબ પીઓ એક્ટની કલમ ૩, ૪

અને ૬ નો લાભ એ પેનોલોજી (દંડશાસ્ત્ર) ના ક્ષેત્રમાં સુધારાના આધુનિક ઉદાર વલણની પ્રગતિમાં એક સીમાચિહ્નરૂપ છે, જે મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજાને પાત્ર ગુનાઓ માટે દોષિત ઠરેલા લોકો સિવાયના તમામ ગુનેગારો દ્વારા તેમાં નિર્દિષ્ટ શરતોને આધીન દાવો કરી શકાય છે. જો કે, ૨૦૨૦ના કાયદાની જોગવાઈઓને ૨૦૨૦ના કાયદાની કલમ ૪(૩) અને ૫ દ્વારા બાકાત રાખવામાં આવી હોવાથી, જે જેલની લઘુત્તમ સજા પ્રિસ્ક્રાઈબ કરે છે, તે પીઓ એક્ટ પછી ઘડવામાં આવેલા વિશેષ કાયદા હેઠળના ગુનાનો કેસ હોવાથી, પીઓ એક્ટની જોગવાઈઓનો આશરો લઈ શકાય નહીં. પરિણામ એ છે કે જે વ્યક્તિ લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમ ૪(૩) માં નિર્દિષ્ટ ગુના માટે દોષિત જણાશે, તે પીઓ એક્ટની જોગવાઈઓનો આશરો લઈ શકશે નહીં.

૧૧. સ્ટેટ થ્રુ એસ.પી., નવી દિલ્હી વિરુદ્ધ રતન લાલ અરોરા [[(૨૦૦૪) ૪ એસસીસી ૫૯૦] સ્ટેટ થ્રુ એસ.પી., નવી દિલ્હી વિરુદ્ધ રતન લાલ અરોરા] માં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયની મદદથી અમારી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે વ્યાપક સિદ્ધાંત એ છે કે સજા ગુનાના પ્રમાણમાં હોવી જોઈએ અને તે સાર્વત્રિક રીતે લાગુ થવી જોઈએ, સિવાય કે જ્યાં કાયદો સજા કરવામાં અથવા ગુનેગારને સજાના બદલામાં પ્રોબેશન પર મુક્ત કરવામાં ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિના ઉપયોગને અવરોધે છે. એવા કિસ્સાઓમાં જ્યાં પ્રોબેશન એક્ટ પછી ઘડવામાં આવેલ ચોક્કસ કાયદો જેલની લઘુત્તમ સજા પ્રિસ્ક્રાઈબ કરે છે, ત્યાં પ્રોબેશન એક્ટની

જોગવાઈઓનો આશરો લઈ શકાય નહીં જો વિશેષ કાયદામાં વિશેષ કાયદાના અપમાનમાં જોગવાઈ ધરાવતા અન્ય કોઈ કાયદાના સંદર્ભ વિના તેને લાગુ કરવાની કોઈ જોગવાઈ હોય. પરિણામ એ છે કે જમીન હડપ કરવાના ગુનાના આરોપીને પ્રોબેશન એક્ટનો લાભ આપવાનો કોઈ અવકાશ નથી.

૧૨. આ સાથે, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કોઈ પ્રમાણભૂત સજાની નીતિનો દાવો કરી શકાય નહીં, કારણ કે સજા કરતી વખતે, "જમીન હડપ કરવાના" ગુના માટે લઘુત્તમ સજા પ્રદાન કરીને આરોપી વ્યક્તિ વિરુદ્ધ હળવા કરી શકાય તેવા સંજોગોથી માહિતગાર થવાનો હક્ક છીનવી લેવામાં આવ્યો છે. તે ક્રૂર અસર ધરાવે છે અને વ્યાજબીપણાના સિદ્ધાંતો પર ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાની અંદર તપાસની કસોટી પર ટકી શકે નહીં.

૧૩. દક્ષિણ આફ્રિકાની બંધારણીય અદાલતનો નિર્ણય જે શ્રી તેજસ બારોટ દ્વારા આપવામાં આવેલા સંકલનના ભાગ ૧ ના પૃષ્ઠ '૧૪૬' પર જોડાયેલ છે તે અમારી સમક્ષ એ દર્શાવવા માટે મૂકવામાં આવ્યો છે કે આ અદાલતના બચન સિંઘ-૬૭ અને જગમોહન સિંઘ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય [[(૧૯૭૩) ૧ એસસીસી ૨૦] જગમોહન સિંઘ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય] ના નિર્ણયોની તેમાં નોંધ લેવામાં આવી છે. તેમાં એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે વિધાનમંડળ કોઈપણ અદાલતને એવી સજા પસાર કરવા માટે મજબૂર કરવા સક્ષમ નથી, જે બંધારણ

સાથે અસંગત હોય.

૧૪. દહેજ પ્રતિષેધ અધિનિયમ, ૧૯૬૧ (ટૂંકમાં "પીડી એક્ટ") ની જોગવાઈઓનો સંદર્ભ એ રજૂ કરવા માટે આપવામાં આવ્યો છે કે તેમાં પૂરી પાડવામાં આવેલી લઘુત્તમ સજા માટે, વિશેષ કારણોસર ઘટાડો કરવાની વિવેકબુદ્ધિ અદાલત પાસે છોડવામાં આવી છે, અને આથી, પીઓ એક્ટની જોગવાઈઓ લાગુ થઈ શકે છે.

૧૫. આમ, રજૂઆત એ છે કે પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંત પર સંતુલન જાળવીને, લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળ ગુનેગારને ૧૦ વર્ષની સખત કેદની ફરજિયાત લઘુત્તમ સજા જે ગુનેગારના જીવનના હક્કથી વંચિત રાખવામાં પરિણમે છે તેને નરમ કરીને વાંચવી જોઈએ, જેથી અદાલતોને એ નક્કી કરવાની વિવેકબુદ્ધિ આપી શકાય કે આપેલા કેસમાં ગુનાની ગંભીરતા અને ગુનેગારની જવાબદારીની માત્રાને ધ્યાનમાં રાખીને, ઉક્ત કેસની હકીકતો અને સંજોગોના આધારે પ્રમાણસર સજા શું હશે. અદાલત એવી સજા પ્રિસ્ક્રાઈબ કરવા માટે ગંભીરતા અને હળવા કરનારા પરિબળોનું મૂલ્યાંકન કરવા સક્ષમ હોઈ શકે છે, જે પ્રમાણસર હોય અને અતિશય ન હોય. કલમ ૪(૩) હેઠળ સજાની જોગવાઈને, શ્રી બારોટના જણાવ્યા મુજબ, આમ, નરમ કરીને વાંચીને ગેરબંધારણીયતાની ખામીમાંથી બચાવી શકાય છે.

એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટના હેતુઓ અને કારણોનું નિવેદન દર્શાવે છે કે આ કાયદો જમીન હડપ કરવાના કૃત્યો અથવા પ્રયાસોને અંકુશમાં લેવા, વેચાણ અથવા વેચાણના પ્રયાસ વગેરે દ્વારા તૃતીય પક્ષના હક્કો ઊભા કરવા વગેરે જેવા પ્રશંસનીય ઉદ્ધેશ્ય સાથે ઘડવામાં આવ્યો છે. જો કે, વિધાનમંડળ ૧૦ વર્ષની જેલની લઘુત્તમ ફરજિયાત સજા પ્રિસ્ક્રાઈબ કરતી વખતે નાના ગુનેગારોથી અજાણ રહે છે, જે ક્રૂર અને અસાધારણ સજા છે. દાવો એ છે કે ૨૦૨૦ના કાયદાનો સમગ્ર ઉદ્ધેશ્ય કોઈ બીજાની જમીન હડપ કરવાના સામાજિક દૂષણને અંકુશમાં લેવાનો છે. પીડી એક્ટ પણ દહેજની માંગણીના સામાજિક દૂષણને અંકુશમાં લેવાના પ્રશંસનીય ઉદ્ધેશ્ય સાથે લાવવામાં આવ્યો છે. દહેજની માંગણી એ ગંભીર ગુનો છે કારણ કે તે સમગ્ર સમાજને અસર કરે છે, જો કે, છ મહિનાની લઘુત્તમ સજા પૂરી પાડતી વખતે, ચુકાદામાં ઉલ્લેખ કરવા માટેના પર્યાપ્ત અને વિશેષ કારણોસર અદાલતને છ મહિના કરતાં ઓછી મુદતની જેલની સજા લાદવાની સ્વતંત્રતા આપતો એક પરંતુક (પ્રોવિઝો) પણ ઉમેરવામાં આવ્યો છે.

<u>(બ) સજાની નીતિ પ્રદાન કરવામાં વિધાનમંડળ દ્વારા સત્તાનું અપહરણ</u>

૧. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળ સજાની પ્રમાણસરતાને પડકારવા માટેની

દલીલનું બીજું પાસું છે. એવી વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે અપ્રમાણસર સજા, અતિશય, ક્રૂર અને કઠોર સજા એ ઓવરલેપિંગનો પ્રશ્ન નથી, પરંતુ તે ન્યાયિક કાર્યનું અપહરણ છે. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ફરજિયાત લઘુત્તમ સજા પ્રદાન કરવામાં, વિધાનમંડળે સજાની નીતિની બાબતમાં અદાલતની સત્તાનું અપહરણ કર્યું છે. ભીમ સિંઘ વિરુદ્ધ યુ. ઓ. આઇ [[(૨૦૧૦) ૫ એસસીસી ૫૩૮] ભીમ સિંઘ વિરુદ્ધ યુ. ઓ. આઇ] નો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે. ઉક્ત નિર્ણયના રેશિયો (ગુણોત્તર) મુજબ, સત્તાના પૃથક્કરણનો ખ્યાલ, ભલે કોઈ ચોક્કસ બંધારણીય જોગવાઈમાં જોવા મળતો ન હોય, પરંતુ બંધારણે અપનાવેલી શાસનવ્યવસ્થામાં સહજ છે. સત્તાના પૃથક્કરણનો હેતુ સરકારની દરેક શાખાની મહત્તમ મર્યાદા સુધીની જવાબદારી પ્રાપ્ત કરવાનો છે. સત્તાનું પૃથક્કરણ એ એક આવશ્યક લાક્ષણિકતા છે. આ ખ્યાલને સમજતી વખતે, બે પાસાં ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ. એક, સત્તાનું પૃથક્કરણ એ બંધારણની આવશ્યક લાક્ષણિકતા છે અને બે, આધુનિક શાસનમાં, કડક પૃથક્કરણ ન તો શક્ય છે, ન તો ઈચ્છનીય છે. તેમ છતાં, જ્યાં સુધી જવાબદારીનો આ સિદ્ધાંત જળવાઈ રહે છે, ત્યાં સુધી સત્તાના પૃથક્કરણનું કોઈ ઉલ્લંઘન થતું નથી.

૨. આગળ વિગતવાર સમજાવતા, એવી વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે કેશવાનંદ ભારતી વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય અને અન્ય [[(૧૯૭૩) ૪ એસસીસી ૨૨૫] કેશવાનંદ ભારતી વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય અને અન્ય], ઈન્દિરા ગાંધી વિરુદ્ધ

રાજ નારાયણ [[(૧૯૭૬) ૩ એસસીસી ૩૨૧] ઈન્દિરા ગાંધી વિરુદ્ધ રાજ નારાયણ] ના પ્રખ્યાત નિર્ણયોમાં સત્તાના પૃથક્કરણના સિદ્ધાંત પર વિચાર-વિમર્શ કરવામાં આવ્યો છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે સત્તાના પૃથક્કરણને બંધારણના મૂળભૂત માળખાનો એક ભાગ જાહેર કર્યો છે. એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે જે કાયદો રાજ્યના વિવિધ અંગો વચ્ચેનું સંતુલન બગાડે છે, તે અન્ય શાખાના આવશ્યક કાર્યને પોતાના હાથમાં લે છે, જેનાથી બંધારણીય જવાબદારીમાં ખામી સર્જાય છે, તે બંધારણ હેઠળના સત્તાના પૃથક્કરણના સિદ્ધાંતની વિરુદ્ધ પડે છે.

૩. પોતાની રજૂઆતને વિગતવાર સમજાવતા, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અનુભવ દર્શાવે છે કે ૨૦૨૦ના કાયદાની કલમ ૨(એ) વંચાણમાં લેવાતી કલમ ૧૨(એ) હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા રચવામાં આવેલી કારોબારી સમિતિ ૨૦૨૦ના નિયમો હેઠળ તપાસ કરતી વખતે જમીન હડપ કરવાની ફરિયાદ પર એક શરતી આદેશ પસાર કરે છે જેમાં આરોપી વ્યક્તિને અમુક સમયગાળાની અંદર તેના દ્વારા કબજે કરેલી જમીન સોંપી દેવા માટે કહેવામાં આવે છે અથવા અન્યથા એફઆઈઆર દાખલ કરવામાં આવે છે. કારોબારીઓની સમિતિ કાયદાની બારીકીઓ સમજે તેવી અપેક્ષા રાખી શકાય નહીં, મિલકતમાં માલિકી હક્ક અથવા હક્કના વિવાદિત પ્રશ્નો સમિતિ દ્વારા નક્કી કરી શકાય નહીં. જો કે, ૨૦૨૦ના નિયમોના નિયમ ૫(૪)(૫) ના આધારે સમિતિને તપાસમાં પૂરતી સત્તા આપવામાં આવી છે જેથી તે જમીનના માલિકી હક્ક અને બળજબરી,

ધમકી વગેરેના ઉપયોગ સાથે અનધિકૃત રીતે જમીનના કબજાના પ્રશ્ન પર નિષ્કર્ષ કાઢી શકે. પરિણામ એ છે કે સમિતિને નિર્ણય લેવાની સત્તા આપવામાં આવી છે જે અન્યથા ન્યાયિક અદાલત દ્વારા વાપરવાની હોય છે.

૪. ઉક્ત નિર્ણયની મદદથી, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જો લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ માં બનાવવામાં આવેલા ૨૦૨૦ના નિયમોના નિયમ ૫ ના પેટા–નિયમ (૪) અને પેટા–નિયમ (૭) ની ભાષા વાંચવામાં આવે અને તેનું અર્થઘટન કરવામાં આવે, તો તે માત્ર માલિકી હક્કના પ્રશ્ન અને/અથવા જમીન હડપ કરવાના કૃત્ય પર નિર્ણય લેવાના અદાલતના ન્યાયિક કાર્યોને ઓવરલેપ જ નથી કરતા, પરંતુ કારોબારી સમિતિ રાજ્યની ન્યાયિક શાખાના આવશ્યક કાર્યને પોતાના હાથમાં લે છે, જેનાથી બંધારણીય જવાબદારીમાં ખામી સર્જાય છે. પરિણામે, માલિકી હક્કના પ્રશ્ન અને/અથવા જમીન હડપ કરવાના કૃત્યનો નિર્ણય કરવાનું સમિતિને સોંપવામાં આવેલું કાર્ય સત્તાના પૃથક્કરણના સિદ્ધાંત અને આમ, બંધારણના મૂળભૂત માળખાનું ઉલ્લંઘન કરે છે. તદુપરાંત, વિધાનમંડળ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા ઉક્ત નિયમો સમિતિને સત્તાનું અતિશય પ્રતિનિયોજન છે, જે અન્યથા મુખ્ય કાયદા, એટલે કે, લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ હેઠળ અદાલતને સોંપવામાં આવ્યું છે.

રજૂઆત એ છે કે ૨૦૨૦ના કાયદામાં સક્ષમ જોગવાઈઓ કલમ ૨(એ) અને ૧૨

હેઠળ છે અને રાજ્ય દ્વારા ઘડવામાં આવેલા નિયમોએ ૨૦૨૦ના કાયદાના હેતુને પૂર્ણ કરવો જ જોઈએ. જો કે, કાયદામાં સત્તાનો વ્યાપ અને મર્યાદા નક્કી કરવામાં આવી ન હોવાથી, નિયમો કાયદાની જોગવાઈઓથી આગળ જાય છે. નિયમો ૨૦૨૦ના કાયદાને સુસંગત નથી, કારણ કે સક્ષમ જોગવાઈઓ સમિતિને સત્તા આપવા અંગે મૌન છે.

નિયમ ૫ નો પેટા–નિય(૨) કલેક્ટર અથવા રાજ્ય સરકારને સુઓ મોટો સંજ્ઞાન લેવામાં અને એવી વ્યક્તિ સામે પગલાં લેવામાં અર્ધ–ન્યાયિક સત્તા આપે છે જેણે કથિત રીતે જમીન હડપ કરી છે અને તે "માથાભારે વ્યક્તિ" (હેડસ્ટ્રોંગ પર્સન) છે. નિયમ હેઠળ "માથાભારે વ્યક્તિ" શબ્દ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો નથી અને આશ્ચર્યજનક રીતે, નિયમોમાં તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, જો કે સમગ્ર કાયદામાં ઉક્ત શબ્દનો કોઈ સંદર્ભ નથી. 'માથાભારે વ્યક્તિ' કોણ હશે તે નક્કી કરવા માટે કલેક્ટરને આપવામાં આવેલી વિવેકબુદ્ધિ, આમ, માર્ગદર્શન વિનાની અને અનિયંત્રિત છે. ઉપરોક્ત કારણોસર, કાયદા હેઠળ ઘડવામાં આવેલા ૨૦૨૦ના નિયમો અતિશય પ્રતિનિયોજનની ખામીથી પીડાય છે.

૫. મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય વિરુદ્ધ બલદેવ પ્રસાદ [[એઆઈઆર ૧૯૬૧ એસસી ૨૯૩] મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય વિરુદ્ધ બલદેવ પ્રસાદ] માં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર ભરોસો મૂકવામાં આવ્યો છે એ રજૂ કરવા માટે કે સમાન

સંજોગોમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે મધ્યપ્રદેશ એક્ટ ૧૯૫૦ ના એક્ટ નં. XLIX દ્વારા સુધારેલા સેન્ટ્રલ પ્રોવિન્સિસ એન્ડ બેરાર ગુંડા એક્ટ X / ૧૯૪૬ (ટૂંકમાં 'ગુંડા એક્ટ') ની વૈધતા પર વિચાર કરતી વખતે એવું ઠેરવ્યું છે કે જ્યાં કાયદો નિર્દિષ્ટ સત્તાધિકારીઓને નાગરિકો સામે નિવારક પગલાં લેવાની સત્તા આપે છે, ત્યાં એ આવશ્યક છે કે તેણે ઉક્ત સત્તાધિકારીઓની ફરજના ભાગ રૂપે સ્પષ્ટપણે એવું બનાવવું જોઈએ કે તેઓ કાયદો જેને ઉક્ત સત્તાના ઉપયોગ માટે પૂર્વ-શરતો તરીકે ગણે છે તેના અસ્તિત્વ વિશે પોતાને સંતુષ્ટ કરે. જો કાયદો આવી પૂર્વ-શરતોમાંથી કોઈ એકના સંબંધમાં મૌન હોય તો તે નિઃશંકપણે એક ગંભીર ક્ષતિ બનાવે છે જે અનિવાર્યપણે તેને કલમ ૧૯(૫) ની જોગવાઈઓમાંથી બહાર લઈ જશે. આ ક્ષતિનું પરિણામ એવું છે કે તેણે કોઈપણ નાગરિકને ગુંડા (કાયદા હેઠળ ઘડવામાં આવેલા ૨૦૨૦ના નિયમો હેઠળ 'માથાભારે વ્યક્તિ') તરીકે ગણવા માટે સંબંધિત સત્તાધિકારીની માર્ગદર્શન વિનાની અને અનિયંત્રિત વિવેકબુદ્ધિ પર છોડી દીધું છે.

<u>(સી) સત્તાધિકારીઓમાં વિવેકાધિકારની નિહિતતા</u>

૨૭૬. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કોઈ કાયદા હેઠળ સત્તાના પ્રયોગમાં સત્તાધિકારીઓમાં વિવેકાધિકાર નિહિત કરવા માત્રથી અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન થતું નથી. જો કે, જે વાંધાજનક છે તે એ છે કે તે વિવેકાધિકારના પ્રયોગના

સંબંધમાં કોઈપણ માર્ગદર્શિકા વિના મનસ્વી અને અનિયંત્રિત વિવેકાધિકાર પ્રદાન કરવો. કાયદાએ તેના ઉદ્દેશ્યોને આગળ વધારવા માટે માર્ગદર્શિકા નિર્ધારિત કરવી જોઈએ અને તે માર્ગદર્શિકાના માળખાની અંદર જ સત્તાધિકારીઓ તેમને પ્રદાન કરવામાં આવેલી સત્તાઓના પ્રયોગમાં તેમના વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરી શકે છે. સત્તાના પ્રયોગમાં જે વિવેકાધિકાર સંપૂર્ણ, અનિયંત્રિત અને કોઈપણ માર્ગદર્શિકા વિનાનો હોય તે સહેલાઈથી મનસ્વીતામાં પરિણમી શકે છે.

૨૭૭. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સર્વોચ્ચ અદાલતે પંજાબ રાજ્ય અને વિરુદ્ધ ખાન ચંદ [૧૯૭૪ ૧ એસસીસી ૫૪૯, પંજાબ રાજ્ય અને વિરુદ્ધ ખાન ચંદ] માં સાવચેતીનો શબ્દ ઉમેર્યો છે કે જ્યારે વ્યક્તિઓ તેમની સ્વેચ્છા મુજબ કાર્ય કરે છે, ત્યારે વ્યક્તિઓની ધારણા અનુસાર 'પસંદગી અને નાપસંદગી' (પિક એન્ડ ચૂઝ) નું તત્વ હોવાનું નિશ્ચિત છે. જો ધારાસભા કોઈ કાયદા હેઠળ કામ કરતા સત્તાધિકારીઓને આવો અનિયંત્રિત વિવેકાધિકાર પ્રદાન કરે છે, તો તે તેના આવશ્યક કાર્યનો ત્યાગ કરે છે કારણ કે આવો વિવેકાધિકાર ભેદભાવમાં પરિણમવા માટે બંધાયેલો છે જે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ માં સ્થાપિત કાયદા સમક્ષ સમાનતાના આદર્શનો નકાર અને વિરોધાભાસ છે. ઉપરોક્ત બાબતનો એવો કોઈ જવાબ નથી કે કારોબારી અધિકારીઓ તર્કસંગત વ્યક્તિઓ છે જેઓ તેમની સત્તાના દુરુપયોગમાં કોઈ લાભ મેળવતા નથી અને તેમના પર

વિવેકબુદ્ધિ સાથે "વિવેકાધિકાર" નો ઉપયોગ કરવાનો ભરોસો રાખી શકાય છે. સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા તેમાં નોંધવામાં આવ્યું હતું કે મુદ્દો એ છે કે કોઈપણ વ્યક્તિ પર અંકુશ વિના સત્તાનો ભરોસો મૂકવો જોઈએ નહીં. જ્યાં ઝીણવટભરી તપાસ પછી અદાલતને જણાય છે કે કાયદો સરકારને મનસ્વી અને અનિયંત્રિત સત્તાની સોંપણીની જોગવાઈ કરે છે જેથી તે સમાન રીતે સ્થિત વ્યક્તિઓ અથવા વસ્તુઓ વચ્ચે ભેદભાવ કરવા માટે સક્ષમ બને અને તેથી, ભેદભાવ કાયદામાં જ અંતર્નિહિત છે. આવા કિસ્સામાં, અદાલત કાયદાની સાથે સાથે આવા કાયદા હેઠળની કારોબારી કાર્યવાહી બંનેને રદ કરશે.

૨૭૮. નિયમ ૫ ના ઉપ–નિયમ (૮) નો સંદર્ભ આપતાં, જે સમિતિને તપાસ અહેવાલની વિચારણા પર આગળની કાર્યવાહી નક્કી કરવાની સત્તા આપે છે, જેમાં એફઆઈઆર દાખલ કરવાનો પણ સમાવેશ થાય છે, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સદરહુ નિયમ સમિતિને એ નક્કી કરવા માટે પણ અત્યંત સત્તા આપે છે કે જમીન હડપ કરનાર હોવાનો આક્ષેપ ધરાવતી વ્યક્તિ સામે કાર્યવાહી શરૂ કરવી કે કેમ, તે પણ વધુ ત્યારે જ્યારે જમીન હડપ કરવાની ફરિયાદની સ્વતઃ સંજ્ઞાન (સુઓ મોટુ) અથવા વ્યક્તિની અરજી પર સંજ્ઞાન લેવાની સત્તા અધિનિયમ હેઠળ વિશેષ અદાલતને પ્રદાન કરવામાં આવી છે. સર્વોચ્ચ અદાલતના નીચેના ચુકાદાઓનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે :–

ક્રમ	**પક્ષકારોનું નામ**	**સાઈટેશન**

નં.		
૧.	લાલા હરિ ચંદ સારદા વિરુદ્ધ મિઝો ડિસ્ટ્રિક્ટ કાઉન્સિલ	એઆઇઆર ૧૯૬૭ એસસી ૮૨૯
૨.	પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ ખાન ચંદ	(૧૯૭૪) ૧ એસસીસી ૫૪૯
૩.	એર ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ નર્ગેશ મીર્ઝા	(૧૯૮૧) ૪ એસસીસી ૩૩૫
૪.	ઇન્ડિયન એક્સપ્રેસ ન્યૂઝ પેપર્સ (બોમ્બે) પ્રાઈવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ભારતીય સંઘ અને અન્ય	(૧૯૮૫) ૧ એસસીસી ૬૪૧
૫.	તમિલનાડુ રાજ્ય વિરુદ્ધ પી. કૃષ્ણમૂર્તિ	(૨૦૦૬) ૪ એસસીસી ૫૧૭

<u>(ડી) અનિયંત્રિત અને અમર્યાદિત વિવેકાધિકાર મનસ્વીતા તરફ દોરી જાય છે</u>

૨૭૯. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ગૌણ કાયદાને અતાર્કિકતાના આધારે પડકારી શકાય છે અને તે કાયદાને સુસંગત હોવો જોઈએ, જો કે, ગૌણ કાયદાને સમાન પ્રમાણમાં મુક્તિ ઉપલબ્ધ નથી. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સમિતિની રચનામાં મનસ્વીતા, જેના માટે અધિનિયમ હેઠળ કોઈ માર્ગદર્શિકા પ્રદાન કરવામાં આવી નથી, તે સમિતિની રચનાને ગેરબંધારણીય બનાવશે.

૨૮૦. રાજ્યના વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ શ્રી કમલ બી. ત્રિવેદીએ વળતી દલીલમાં રજૂઆત કરી હતી કે ગુનાહિત માનસ (મેન્સ રીઆ) એ લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટની કલમ ૪(૨) નું એક આવશ્યક તત્વ છે અને તે સદરહુ જોગવાઈના વ્યાપમાં સ્પષ્ટપણે શામેલ છે, જેમાં "હડપ કરેલી જમીન" પદપ્રયોગનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, જે અન્યથા કલમ ૨(ઈ) નો સંદર્ભ આપે છે જે "જમીન હડપ કરવી" શબ્દને વ્યાખ્યાયિત કરે છે. "ગેરકાયદેસર રીતે કબજો લેવા અથવા ગેરકાયદેસર ભાડૂઆત વગેરે ઊભા કરવાના આશયથી અથવા વેચાણ વગેરે માટે તેના પર અનધિકૃત બાંધકામો કરવા અથવા આવા અનધિકૃત બાંધકામોના ઉપયોગ અથવા કબજા માટે" શબ્દો સાથે, ગુનાહિત માનસની હાજરી જે કાયદામાં ગર્ભિત છે, જે અધિનિયમના ઉદ્દેશ્ય અને હેતુને અનુરૂપ "જમીન હડપ કરવી" ને ગુનો બનાવે છે, તે એકત્રિત કરી શકાય છે.

૨૮૧. સજાના પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંત પર અરજદારોના વિદ્વાન વકીલની દલીલો પર પ્રહાર કરતા, વિક્રમ સિંઘ ઉર્ફે વિકી અને અન્ય વિરુદ્ધ ભારતીય સંઘ [(૨૦૧૫) ૯ એસસીસી ૫૦૨, વિક્રમ સિંઘ ઉર્ફે વિકી અને અન્ય વિરુદ્ધ ભારતીય સંઘ] અને રાજુ જગદીશ પાસવાન વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય [(૨૦૧૯) ૧૬ એસસીસી ૩૮૦, રાજુ જગદીશ પાસવાન વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય] માં સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાઓ પર ભરોસો મૂકવામાં આવ્યો હતો અને એવી

રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંત પર સજાની નીતિમાં હસ્તક્ષેપ, એટલે કે અપ્રમાણસર સજા અત્યંત દુર્લભ છે, કારણ કે જે સંજોગોમાં કાયદો બનાવવામાં આવ્યો હતો તેને ધ્યાનમાં લઈને સજા અંગે નિર્ણય લેવો તે ધારાસભાનું કાર્ય છે. સજાની નીતિમાં ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ દુર્લભ કિસ્સાઓમાં ઘોર અપ્રમાણસર, કઠોર, ક્રૂર અને અતાર્કિકના પરિમાણો સુધી મર્યાદિત છે. ભારતીય પરિપ્રેક્ષ્યમાં, સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા બચન સિંઘ–૬૭ અને મિથુ–૬૯ માં નિર્ધારિત કરાયેલા સદરહુ સિદ્ધાંતો સામાન્ય સિદ્ધાંત તરીકે લાગુ થઈ શકતા નથી.

૨૮૨. વિક્રમ સિંઘ ઉર્ફે વિકી–૮૧ ના ચુકાદાની મદદથી, જેમાં ભારતીય દંડ સંહિતામાં ઉમેરવામાં આવેલી કલમ ૩૬૪એ ની કાયદેસરતા પડકારવામાં આવી હતી, જે ખંડણી માટે દોષિત સાબિત થયેલા કોઈપણ વ્યક્તિ માટે મૃત્યુદંડની સજા નિર્ધારિત કરે છે. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સર્વોચ્ચ અદાલતે બંધારણ હેઠળ નિર્દિષ્ટ પોતપોતાના કાયદાકીય ક્ષેત્રોમાં સંસદ અથવા રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદા સાથે એક ધારણા જોડાયેલી છે તે સિદ્ધાંત લાગુ કરીને એક રેખા દોરી છે. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે આપણા જેવી સંસદીય લોકશાહીમાં, ધારાસભાઓ સામાજિક માંગણીઓને પૂરી કરવા અને સમયના પડકારોનો સામનો કરવા માટે છે, કારણ કે ધારાસભાને અત્યંત જ્ઞાની અને સમયની આવી જરૂરિયાતો અને પડકારોથી વાકેફ માનવામાં

આવે છે. અનિષ્ટના નિવારણ માટેના સાધનો પણ કાયદાના ક્ષેત્રમાં છે અને જ્યાં સુધી તે સાધનો બંધારણીય જોગવાઈઓ અથવા નાગરિકોના મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરતા નથી, ત્યાં સુધી અદાલતો તેમના પ્રત્યે આદર દર્શાવશે. જો કે, આનો અર્થ એ નથી કે જે કાયદાઓ અત્યંત બર્બર છે અથવા સજાઓ જે દેખીતી રીતે અમાનવીય છે અથવા ગુનાની ગંભીરતાના પ્રમાણમાં આઘાતજનક રીતે અપ્રમાણસર છે, જેના માટે તે નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે, તેમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકાતો નથી. જો કે, અદાલતો તર્કસંગતતા અથવા પ્રમાણસરતાની તપાસ કરવા માટે કાલ્પનિક પ્રક્રિયા લાગુ કરવા માટે બંધાયેલી છે પરંતુ મુક્ત નથી.

૨૮૩. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સજા ગુનાના પ્રમાણમાં અપ્રમાણસર છે કે કેમ તે નક્કી કરવા માટેના માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતો, જે સર્વોચ્ચ અદાલતના અગાઉના ચુકાદાઓમાંથી મેળવવામાં આવ્યા છે, તે એ છે કે ગુનાઓ માટે સજા નિર્ધારિત કરવાનું કાર્ય ધારાસભાનું છે અદાલતોનું નથી અને અદાલતોએ ધારાસભાની વિવેકબુદ્ધિ પ્રત્યે આદર દર્શાવવો જોઈએ. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત યુએસ બંધારણના આઠમા સુધારાના અમલીકરણ પર યુએસ સુપ્રિમ કોર્ટના નિર્ણયોની વિચારણા પરથી મેળવવામાં આવ્યો છે. તેમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આઠમો સુધારો કોઈપણ એક દંડશાસ્ત્રીય સિદ્ધાંત અપનાવવાનો આદેશ આપતો નથી અને

ગુનાહિત સજાના માર્ગદર્શન આપતા સિદ્ધાંતો સમય સાથે બદલાયા છે. ફેડરલ કોર્ટ્સ દ્વારા પ્રમાણસરતાની સમીક્ષા મહત્તમ સંભવિત હદ સુધી ઉદ્દેશ્યલક્ષી પરિબળો દ્વારા પ્રેરિત હોવી જોઈએ. આમ, એવું તારણ કાઢવામાં આવ્યું હતું કે સજા નિર્ધારિત કરવાનું કાર્ય ધારાસભાનું છે અદાલતોનું નથી. ધારાસભાને અત્યંત જ્ઞાની અને લોકોની જરૂરિયાતો અને તે ઉદ્દેશ્યોને પૂરા કરવા માટે જરૂરી પગલાંઓથી વાકેફ માનવામાં આવે છે. સજા વધુ પડતી હોવાનું માનવામાં આવે માત્ર તેટલા જ કારણસર અદાલતો નિર્ધારિત સજામાં હસ્તક્ષેપ કરી શકતી નથી.

૨૮૪. રાજુ જગદીશ પાસવાન–૮૨ માં, વિક્રમ સિંઘ ઉર્ફે વિકી–૮૧ માં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા માન્ય રાખવામાં આવેલા પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંતોની નોંધ લેવામાં આવી હતી અને તેનો ઉપયોગ અપીલકર્તા પર લાદવામાં આવેલી મૃત્યુદંડની સજા તેણે કરેલા ગુનાના પ્રમાણમાં અપ્રમાણસર હતી કે કેમ તે પ્રશ્નની તપાસ કરવા માટે કરવામાં આવ્યો હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે, જો કે, બિન–મૃત્યુદંડના કેસોમાં સજાની બંધારણીયતા નક્કી કરતી વખતે મૃત્યુદંડના કેસોમાં આપવામાં આવેલા ચુકાદાઓ બહુ મદદરૂપ થતા નથી.

૨૮૫. હરમન સોલેમ વિરુદ્ધ જેરી બકલી હેલ્મ [૧૯૮૩ એસસીસી ઓનલાઈન યુએસએસસી ૧૫૫૬, હરમન સોલેમ વિરુદ્ધ જેરી બકલી હેલ્મ] માં યુએસ સુપ્રિમ કોર્ટના નિર્ણયના સંદર્ભમાં વિક્રમ સિંઘ ઉર્ફે વિકી–૮૧ માં પૅરેગ્રાફ '૪૩'

માં સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકનોની મદદથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સર્વોચ્ચ અદાલતે તેમાં નોંધ્યું છે કે મૃત્યુદંડની સજાના સંદર્ભની બહાર, સજાની પ્રમાણસરતા સામેના સફળ પડકારો અત્યંત દુર્લભ હતા. જો કે, એનો અર્થ એ નથી કે પ્રમાણસરતાનું વિશ્લેષણ બિન-મૃત્યુદંડના કેસોમાં તદ્દન અપ્રસ્તુત હતું. કોઈપણ કિસ્સામાં, સત્તાના વિભાજનના બંધારણના મૂળભૂત માળખાને ધ્યાનમાં રાખીને ન્યાયિક સમીક્ષાના સિદ્ધાંતને લાગુ કરીને નિર્ધારિત સજામાં હસ્તક્ષેપ કરવાની સત્તાક્ષેત્ર અદાલતો પાસે છે. સજાની નીતિમાં ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ અકસ્માતિક હોઈ શકે નહીં અને તેવા કિસ્સામાં તેનો ઉપયોગ કરવાનો હોય છે જ્યાં સજા એટલી ઘોર અપ્રમાણસર, ધૃણાસ્પદ અથવા અસહ્ય હોય, શિષ્ટાચારના ધોરણોને આઘાત પહોંચાડે તેટલી વધુ પડતી હોય.

૨૮૬. અદાલતનું ધ્યાન પ્રકાશ કદમ વિરુદ્ધ રામપ્રસાદ વિશ્વનાથ ગુપ્તા અને અન્ય [૨૦૧૧ (૬) એસસીસી ૧૮૯, પ્રકાશ કદમ વિરુદ્ધ રામપ્રસાદ વિશ્વનાથ ગુપ્તા અને અન્ય] માં સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકનો તરફ દોરવામાં આવ્યું છે, જ્યાં સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું છે કે સમાજમાં સંભવિત સૌથી ખરાબ પરિસ્થિતિ કાયદાની વિહીનતાની સ્થિતિ છે. જ્યારે કાયદાનું શાસન પડી ભાંગે છે, ત્યારે તેનું સ્થાન જંગલનો કાયદો લઈ લે છે. વિશ્વમાં કાયદાની વિહીનતા કરતાં વધુ ખરાબ કંઈ નથી અને પૃથ્વીનું રક્ષણ કરવું એ સજાનો દંડ ધારણ કરનાર રાજાની ફરજ છે જેથી શક્તિશાળી વ્યક્તિઓ નબળા વ્યક્તિઓનો નાશ

ન કરે, જેમ પાણીમાં મોટી માછલી નાની માછલીને ખાય છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે તેમાં મત્સ્યપુરાણમાં કૌટિલ્ય જેવા પ્રાચીન વિચારકોના કથન પરથી આ સિદ્ધાંતો નોંધ્યા હતા.

૨૮૭. વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલે વધુમાં ભારતીય દંડ સંહિતાની ઘણી કલમો રજૂ કરી, જે ફરજિયાત લઘુત્તમ સજાની જોગવાઈ કરે છે, એ રજૂ કરવા માટે કે તેમાંથી કોઈપણને હજી સુધી અસામાન્ય કે અપ્રમાણસર ગણવામાં આવી નથી. લઘુત્તમ ૬ મહિનાથી લઈને ૭ વર્ષ કે તેથી વધુની સજાની જોગવાઈઓ છે. એવી વિવિધ જોગવાઈઓ છે જ્યાં લઘુત્તમ સજા પ્રદાન કરવામાં આવી નથી કારણ કે કલમો મહત્તમ સજા સાથે બંનેમાંથી કોઈપણ પ્રકારની કેદની જોગવાઈ કરે છે. લઘુત્તમ સજા ધરાવતી અથવા માત્ર મહત્તમ સજા નિર્ધારિત કરતી આ તમામ ગુનાઓ ગુનાની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતાના આધારે ધારાસભાની રચના છે. એવો કોઈ સામાન્ય નિયમ નથી કે માત્ર ફરજિયાત સજા નિર્ધારિત કરવાના કારણે, અદાલતો એવું માની શકે કે ધારાસભાએ તેના સત્તાક્ષેત્રની મર્યાદા વટાવી દીધી છે અથવા ન્યાયિક અદાલતોના સત્તાક્ષેત્ર પર અતિક્રમણ કર્યું છે.

૨૮૮. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સજા નિર્ધારિત કરવાનું કાર્ય ધારાસભાનું છે અદાલતોનું નથી તે સિદ્ધાંત લાગુ કરીને, પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંત પર અને જમીન હડપ કરવાના સાબિત થયેલા ગુનાના કિસ્સામાં ૧૦ વર્ષની

લઘુત્તમ ફરજિયાત સજા નિર્ધારિત કરવામાં ધારાસભા દ્વારા સત્તાના હડપ કરવા અંગે અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ શ્રી તેજસ બારોટની દલીલો વધુ પડતી હોવાથી, તેને સીધી જ નકારી કાઢવા પાત્ર છે.

૨૮૯. વિદ્વાન વકીલ શ્રી બારોટ દ્વારા રજૂ કરાયેલા ફ્રાન્સિસ કોરાલી મુલિન–૭૧, બચન સિંઘ–૬૭ અને મિથુ–૬૯ ના ચુકાદાઓનો સંદર્ભ આપતાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આ તમામ કેસો અલગ પડે છે, કારણ કે, તે કેસોમાં સર્વોચ્ચ અદાલત મૃત્યુદંડની આત્યંતિક સજા અથવા અટકાયતના આદેશની શરતોમાંની એક જોગવાઈ સાથે કામ કરી રહી હતી જે અટકાયતીને તેની પસંદગીના કાનૂની સલાહકાર સાથે મુલાકાત કરવાના અધિકારનું નિયમન કરતી હતી. મિથુ–૬૯ માં, અદાલત ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૩ ની કાયદેસરતા સાથે કામ કરી રહી હતી, જે આજીવન કેદની સજા ભોગવી રહેલી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલા ખૂનના ગુના માટે મૃત્યુદંડની સજા નિર્ધારિત કરે છે. સદરહુ સજા સાથે કામ કરતી વખતે, એવું અવલોકન કરતાં કે કલમ ૩૦૩ ન્યાયિક વિવેકાધિકારને બાકાત રાખે છે, સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા નોંધવામાં આવ્યું હતું કે કલમ ૩૦૩ હેઠળ પણ મૃત્યુદંડ એ એક વૈકલ્પિક સજા છે, જે માત્ર "દુર્લભમાંથી દુર્લભ કિસ્સાઓમાં" જ લાદી શકાય છે, જે આપેલા કેસની હકીકતોમાં તેની પ્રમાણસરતાની તપાસ કરવાનો વિવેકાધિકાર અદાલતો પાસે રાખે છે. તેમાં નિર્ધારિત કરાયેલ સિદ્ધાંત, લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ હેઠળના ગુના માટે

દોષિત ઠરેલી વ્યક્તિ પર લાદવામાં આવનારી ૧૦ વર્ષની લઘુત્તમ સજાની જોગવાઈ કરતી કલમ ૪(૨) અને કલમ ૫ ની બંધારણીયતાને પડકારવા માટે લાગુ કરી શકાય નહીં.

૨૯૦. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા જેનો ભરોસો મૂકવામાં આવ્યો છે તે હરમન સોલેમ વિરુદ્ધ જેરી બકલી હેલ્મ–૮૩ ના ચુકાદાના સંદર્ભમાં, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે તે કેસમાં યુએસ સુપ્રિમ કોર્ટે સજાને રદ કરી ન હતી, બલ્કે સક્ષમ અદાલત દ્વારા લાદવામાં આવેલી સજાની પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંત પર વિશ્લેષણ કર્યું હતું. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે શ્રી બારોટ દ્વારા સંદર્ભ આપવામાં આવેલા અને ભરોસો મૂકવામાં આવેલા ચુકાદાનો ગુણોત્તર (રેશિયો) પ્રસ્તુત કેસને લાગુ પડતો નથી. પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંત પર શાયરા બાનો–૩૩ ના ચુકાદાનો સંદર્ભ અસ્થાને છે.

૨૯૧. પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ દલબીર સિંઘ–૬૬ ના ચુકાદાને તેમાં પેરેગ્રાફ '૨૩' અને '૨૪' ના અવલોકનો સાથે અલગ પાડવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે, એ રજૂ કરવા માટે કે મૃત્યુદંડની સજાની જોગવાઈ કરતી કલમ ૨૭(૩) ની બંધારણીયતાની તપાસ કરતી વખતે સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા લેવામાં આવેલો અભિપ્રાય, લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ હેઠળના ગુના માટે ૧૦ વર્ષની કેદની ફરજિયાત સજાની કાયદેસરતાના પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવા માટે ઉપયોગમાં લઈ શકાય નહીં.

સર્વોચ્ચ અદાલતે આર્મ્સ એક્ટની કલમ ૨૭(૩) ની કાયદેસરતાના પડકારને તેને બંધારણથી પર (અલ્ટ્રા વાયર્સ) અને શૂન્ય જાહેર કરીને માન્ય રાખતાં અવલોકન કર્યું છે કે સદરહુ કલમ એ અર્થમાં ખૂબ જ વ્યાપક છે કે અધિનિયમની કલમ ૭ ના ઉલ્લંઘનમાં અને પ્રતિબંધિત હથિયારો અને દારૂગોળાના ઉપયોગ સાથે કરવામાં આવેલ કોઈપણ કાર્ય, જે પરિણામે મૃત્યુમાં પરિણમે છે, તે ફરજિયાત મૃત્યુદંડની સજાને આકર્ષિત કરશે. એક અત્યંત સખત જોગવાઈ જે ફરજિયાત મૃત્યુદંડની સજા લાદે છે તે એટલી વ્યાપક રીતે શબ્દબદ્ધ છે કે જો કલમ ૭ ના ઉલ્લંઘનમાં કોઈપણ આકસ્મિક અથવા અજાણતા ઉપયોગ અથવા કોઈપણ કાર્યથી ઉદ્ભવતા અકસ્માતના પરિણામે મૃત્યુ નીપજે છે, તો ઉલ્લંઘન કરનાર વ્યક્તિ પર જે એકમાત્ર સજા ફરજિયાતપણે લાદવાની છે તે "મૃત્યુ" છે અને 'પરિણમે છે' (રિઝલ્ટ્સ) શબ્દનો અર્થ પરિણામ એવો થાય છે જે 'કારણ બને છે' (કોઝીસ) પદપ્રયોગ કરતાં વધુ વ્યાપક છે. તેથી, એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે અધિનિયમની કલમ ૨૭(૩) માં ખૂબ જ વ્યાપક પદપ્રયોગનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે અને કોઈપણ માર્ગદર્શિકા વિના તે મૃત્યુદંડની ફરજિયાત સજા તરફ દોરી જાય છે. આ દલીલો સાથે, વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ દ્વારા એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ હેઠળ ધારાસભા દ્વારા નિર્ધારિત સજાની ગંભીરતાની તપાસ કરવા માટે ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાના પ્રયોગ માટે અરજદારો દ્વારા ભરોસો મૂકવામાં આવેલા કોઈપણ નિર્ણયોને આધાર બનાવી શકાય નહીં.

(બી) વિશ્લેષણ અને તારણ:-

(એ) પ્રમાણસરતાનો સિદ્ધાંત અને તર્કસંગતતાની કસોટી :-

૨૯૨. ઓમ કુમાર વિરુદ્ધ ભારતીય સંઘ [(૨૦૦૧) ૨ એસસીસી ૩૮૬, ઓમ કુમાર વિરુદ્ધ ભારતીય સંઘ] માં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા બંધારણીય સિદ્ધાંત તરીકે પ્રમાણસરતા પર પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો છે. પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંત પરના કાયદામાં થયેલા વિકાસનો પતા મેળવતા, તેમાં નોંધવામાં આવ્યું હતું કે ઓગણીસમી સદીમાં પ્રશિયામાં ઉદ્ભવેલો આ સિદ્ધાંત ત્યારથી જર્મની, ફ્રાન્સ અને અન્ય યુરોપિયન દેશોમાં અપનાવવામાં આવ્યો છે. જો કે, તેના ઘણા સમય પહેલા ભારતીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ૧૯૫૦ થી કાયદાકીય કાર્યવાહી પર "પ્રમાણસરતા" નો સિદ્ધાંત લાગુ કર્યો છે. "પ્રમાણસરતા" દ્વારા, અદાલતનો અર્થ એ પ્રશ્ન હતો કે શું મૂળભૂત અધિકારોના પ્રયોગનું નિયમન કરતી વખતે, કાયદાના ઉદ્દેશ્યને પ્રાપ્ત કરવા માટે ધારાસભા દ્વારા પગલાંની યોગ્ય અથવા લઘુત્તમ પ્રતિબંધિત પસંદગી કરવામાં આવી છે. આ સિદ્ધાંત હેઠળ, અદાલત જોશે કે ધારાસભા "વ્યક્તિઓના અધિકારો, સ્વતંત્રતાઓ અથવા હિતો પર કાયદાની જે પ્રતિકૂળ અસરો પડી શકે છે અને તેઓ જે હેતુ પૂરો કરવા માંગે છે તેને ધ્યાનમાં રાખીને તેની વચ્ચે યોગ્ય સંતુલન જાળવી રાખે". ધારાસભાને, જો

કે, વિવેકાધિકારનો વિસ્તાર અથવા પસંદગીઓની શ્રેણી આપવામાં આવે છે, પરંતુ કરાયેલી પસંદગી અધિકારોનું વધુ પડતું ઉલ્લંઘન કરે છે કે નહીં તે તપાસવાનું અદાલતનું કામ છે. "પ્રમાણસરતા" નો અર્થ એ જ છે. પૅરેગ્રાફ '૩૦' માં વધુમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું :–

"૩૦.....ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૧) માં ગણાવેલી મૂળભૂત સ્વતંત્રતાઓનું ઉલ્લંઘન કરનારા કાયદાની કાયદેસરતા સાથે કામ કરતી વખતે– જેમ કે વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા, શાંતિપૂર્ણ રીતે એકઠા થવાની સ્વતંત્રતા, મંડળો અને સંઘો રચવાની સ્વતંત્રતા, ભારતના સમગ્ર પ્રદેશમાં મુક્તપણે હરવા–ફરવાની સ્વતંત્રતા, ભારતના કોઈપણ ભાગમાં રહેવાની અને સ્થાયી થવાની સ્વતંત્રતા–આ અદાલતને એ વિચારવાનો પ્રસંગ મળ્યો હતો કે શું કાયદા દ્વારા લાદવામાં આવેલા પ્રતિબંધો પરિસ્થિતિના પ્રમાણમાં અપ્રમાણસર હતા અને તે પસંદગીઓમાં લઘુત્તમ પ્રતિબંધિત ન હતા. પ્રતિબંધ તર્કસંગત હતો તે દર્શાવવાનો પુરાવાનો બોજો રાજ્ય પર હતો. અનુચ્છેદ ૧૯(૨) થી (૬) હેઠળના 'તર્કસંગત પ્રતિબંધો' આ સ્વતંત્રતાઓ પર માત્ર કાયદા દ્વારા જ લાદી શકાય છે અને અદાલતોને સમગ્ર સમય દરમિયાન પ્રતિબંધોની પ્રમાણસરતા પર વિચાર કરવાનો પ્રસંગ મળ્યો હતો. આ અદાલતના અસંખ્ય ચુકાદાઓમાં, કઈ હદ સુધી 'તર્કસંગત પ્રતિબંધો' લાદી શકાય તે અંગે વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો..."

"...'તર્કસંગત' નો અર્થ બુદ્ધિપૂર્વકની કાળજી અને વિચારવિમર્શ થાય છે, એટલે કે, જે માર્ગ વિવેકબુદ્ધિ દ્વારા નિર્દેશિત હોય તેની પસંદગી. જે કાયદો મનસ્વી રીતે અથવા વધુ પડતી રીતે અધિકાર પર ત્રાપ મારે છે તેને તર્કસંગતતાની ગુણવત્તા ધરાવતો કહી શકાય નહીં જ્યાં સુધી તે ગેરંટી આપવામાં આવેલા અધિકારો અને અનુચ્છેદ ૧૯(૨) થી (૬) હેઠળ અનુમતિપાત્ર નિયંત્રણ વચ્ચે યોગ્ય સંતુલન ન જાળવે. અન્યથા, તેને તે ગુણવત્તામાં ખામીયુક્ત માનવો જ જોઈએ..."

૨૯૩. વધુમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે મદ્રાસ રાજ્ય વિરુદ્ધ વી. જી. રાવ [એઆઈઆર ૧૯૫૨ એસસી ૧૯૬, મદ્રાસ રાજ્ય વિરુદ્ધ વી. જી. રાવ] માં તેના અગાઉના ચુકાદાની નોંધ લેતાં નોંધ્યું છે કે અદાલતે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ, "જે અધિકારનું ઉલ્લંઘન થયું હોવાનો આક્ષેપ છે તેની પ્રકૃતિ, લાદવામાં આવેલા પ્રતિબંધોનો અંતર્નિહિત હેતુ, તેના દ્વારા જે અનિષ્ટનું નિવારણ કરવા માંગવામાં આવે છે તેની હદ અને તાકીદ, લાદવામાં આવેલી સજાની અપ્રમાણસરતા, તે સમયની પ્રવર્તમાન પરિસ્થિતિઓ..". પ્રસ્તુત પૅરેગ્રાફ '૩૧' અને '૩૨' અહીં નીચે મુજબ ઉદ્ધૃત કરવામાં આવ્યા છે:-

"૩૧. અનુચ્છેદ ૨૧ સ્વતંત્રતાની બાંયધરી આપે છે અને તેને 'પ્રમાણસરતા' ના સિદ્ધાંતોને પણ આધીન રાખવામાં આવ્યો છે. ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૭૪

અને ભારતીય દંડ સંહિતાની જોગવાઈઓ બચન સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્યમાં વિચારણા માટે આવી હતી, જેમાં બહુમતીએ કાયદાને માન્ય રાખ્યો હતો. ભગવતી જે. (બચન સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય જુઓ) ના અસંમતિ ધરાવતા ચુકાદામાં 'પ્રમાણસરતા' સાથે વિગતવાર કામ કરવામાં આવ્યું હતું અને એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે કાયદા દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલી સજા અપ્રમાણસર હતી.

૩૨. જ્યાં સુધી અનુચ્છેદ ૧૪ નો સંબંધ છે, ભારતમાં અદાલતોએ તપાસ કરી કે શું વર્ગીકરણ સ્પષ્ટ તફાવત (ઇન્ટેલિજિબલ ડિફરન્શિયા) પર આધારિત હતું અને શું તે તફાવતનો કાયદાના ઉદ્દેશ્ય સાથે તર્કસંગત સંબંધ (નેક્સસ) હતો. સ્વાભાવિક છે કે, જ્યારે અદાલતે એ પ્રશ્ન પર વિચાર કર્યો કે શું વર્ગીકરણ સ્પષ્ટ તફાવત પર આધારિત હતું, ત્યારે અદાલતો તફાવતોની કાયદેસરતા અને તફાવતોની પર્યાપ્તતાની તપાસ કરી રહી હતી. આ પણ ફરીથી પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંત સિવાય બીજું કંઈ નથી. એવા કિસ્સાઓ પણ છે જ્યાં કાયદા અથવા નિયમોને અતાર્કિક હોવાના અર્થમાં મનસ્વી હોવાને કારણે રદ કરવામાં આવ્યા છે, જુઓ એર ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ નર્ગેશ મીર્ઝા અને અન્ય [૧૯૮૧] ૪ એસસીસી ૩૩૫ પાના નં. ૩૭૨-૩૭૩ પર. પરંતુ માત્ર 'મનસ્વીતા' ના આધારે કાયદાને રદ કરવાના આ પાછળના પાસા પર આંધ્રપ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ મેકડોવેલ એન્ડ કંપની, [૧૯૯૬] ૩ એસસીસી ૭૦૯ માં શંકા વ્યક્ત કરવામાં આવી છે."

આમ, તેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે કાયદાના ઉદ્દેશ્ય સાથે સંબંધ ધરાવતા સ્પષ્ટ તફાવત પર આધારિત વર્ગીકરણનો તર્કસંગતતાનો સિદ્ધાંત પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંત સિવાય બીજું કંઈ નથી.

૨૯૪. આમ, એ નોંધવું ઘટે કે પ્રમાણસરતાનો સિદ્ધાંત અને પ્રતિબંધોની તર્કસંગતતાનો સિદ્ધાંત "સ્પષ્ટ તફાવત પર આધારિત વિનિમયક્ષમ અથવા પરસ્પર વ્યાપક વિભાવનાઓ છે". મૂળભૂત સ્વતંત્રતાઓ પરના પ્રતિબંધોને લગતા કાયદાને "પ્રમાણસરતા" ની એરણ પર ચકાસી શકાય છે તે કાયદાની સુસ્થાપિત સ્થિતિ છે. અગાઉ નોંધ્યું તેમ, મૂળભૂત સ્વતંત્રતાઓનું ઉલ્લંઘન કરનારા કાયદાની કાયદેસરતાની અદાલતો દ્વારા "પ્રાથમિક સમીક્ષા" પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંત પર કરવામાં આવે છે.

<u>(બી) ફોજદારી કાયદા હેઠળ પ્રમાણસરતા અને સજા નિર્ધારણ:-</u>

૨૯૫. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ શ્રી તેજસ બારોટની રજૂઆત એવી છે કે સજા નિર્ધારણમાં પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંતની વિભાવના ભારતમાં લાવવામાં આવી હતી અને અટકાયતના આદેશની શરતોની કેટલીક કલમોની કાયદેસરતા

ચકાસવા માટે સર્વોચ્ચ અદાલતના ફ્રાન્સિસ કોરાલી મુલિન–૭૧ ના ચુકાદામાં પ્રથમ વખત ધ્યાનમાં લેવામાં આવી હતી. એ નોંધવું જરૂરી છે કે સર્વોચ્ચ અદાલત તેમાં કન્ઝર્વેશન ઓફ ફોરેન એક્સચેન્જ એન્ડ પ્રિવેન્શન ઓફ સ્મગલિંગ એક્ટિવિટીઝ એક્ટ (કોફેપોસા એક્ટ) હેઠળ અટકાયતીના વકીલ અને તેના પરિવારના સભ્યો સાથે મુલાકાત કરવાના મૂળભૂત અધિકારો સાથે કામ કરી રહી હતી, જે કોફેપોસા એક્ટની કલમ ૩(બી) ની ઉપ–કલમ (આઈ) અને (આઈઆઈ) દ્વારા પ્રતિબંધિત હતા.

૨૯૬. સદરહુ પ્રતિબંધની કાયદેસરતા ચકાસતી વખતે, સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા નોંધવામાં આવ્યું હતું કે પ્રતિબંધક અટકાયત સજાના સ્વરૂપમાં નથી, પરંતુ તેનો હેતુ વ્યક્તિને સમાજ માટે હાનિકારક આચરણમાં સામેલ થવાથી રોકવાનો છે. ટ્રાયલ વિના વ્યક્તિની અટકાયત કરવાની આ એક સખત સત્તા છે અને બંધારણે જો કે આ સત્તાના અસ્તિત્વને માન્ય રાખ્યું છે, પરંતુ તે અનુચ્છેદ ૨૧ અને ૨૨ માં નિર્ધારિત વિવિધ સુરક્ષાત્મક ઉપાયો દ્વારા મર્યાદિત છે. આ સત્તાનો પ્રયોગ અત્યંત કાળજી અને સાવચેતી સાથે કરવાનો હોય છે અને અદાલતોએ હંમેશા જાગૃત રહેવું પડે છે કે સત્તાનો દુરુપયોગ કે ગેરઉપયોગ ન થાય.

૨૯૭. તેમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે પ્રતિબંધક રીતે અટકાયત કરાયેલી વ્યક્તિ (અટકાયતી) પર લાદવામાં આવેલો પ્રતિબંધ, અટકાયતની

અસરકારકતાને સુસંગત રાખીને, લઘુત્તમ હોવો જોઈએ. જેલમાં પ્રતિબંધક રીતે અટકાયત કરાયેલી વ્યક્તિ પાસે કોઈ એવા અધિકારો છે કે જેને તે કાયદાની અદાલતમાં લાગુ કરાવી શકે તે પ્રશ્ન પર સુનિલ બત્રા–૬૮ ના ચુકાદાની મદદથી વિચારણા કરવામાં આવી હતી અને તેનો જવાબ આપવામાં આવ્યો હતો. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે કેદી અથવા અટકાયતી પાસે મુક્ત વ્યક્તિને ઉપલબ્ધ તમામ મૂળભૂત અધિકારો અને અન્ય કાનૂની અધિકારો હોય છે, સિવાય કે જેઓ જેલવાસના કારણે ભોગવવા માટે અસમર્થ હોય. સર્વોચ્ચ અદાલતે વિગતવાર જણાવતા કહ્યું કે તેને માત્ર પશુ સમાન અસ્તિત્વ સુધી મર્યાદિત કરી શકાય નહીં. જીવવાના અધિકારમાં માનવ ગૌરવ સાથે જીવવાના અધિકારનો સમાવેશ થાય છે અને માનવ ગૌરવનું ઉલ્લંઘન કરતું અથવા તેને નુકસાન પહોંચાડતું દરેક કાર્ય કાયદા દ્વારા સ્થાપિત તર્કસંગત, ન્યાયી અને ઉચિત પ્રક્રિયા અનુસાર હોવું જોઈએ જે અન્ય મૂળભૂત અધિકારોની કસોટી પર ખરી ઉતરે છે. જીવવાના અધિકારના આવશ્યક ઘટક તરીકે, અટકાયતી તેના પરિવારના સભ્યો અને મિત્રો સાથે મુલાકાત કરવા માટે હકદાર રહેશે અને જેલના કોઈ નિયમો અથવા જેલના નિયમો દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયા પરિવારના સભ્યો કે મિત્રો સાથે મુલાકાત કરવાના અધિકારનું નિયમન કરી શકે નહીં. વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે જ્યારે અંડર–ટ્રાયલ કેદી અથવા દોષિત કેદીને નિયમો અનુસાર તેના સંબંધીઓ અને મિત્રો સાથે મુલાકાત કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે, ત્યારે અટકાયતના આદેશની શરત હેઠળ લાદવામાં આવેલો

પ્રતિબંધ અતાર્કિક અને મનસ્વી છે, ખાસ કરીને જ્યારે અટકાયતી અંડર–ટ્રાયલ કેદી અથવા દોષિત કરતાં ઉચ્ચ સ્થાન પર હોય છે. આ શબ્દો સાથે, સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંતને લાગુ કરતી વખતે, જોગવાઈઓને અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૨૧ નું ઉલ્લંઘન કરનારી, ગેરબંધારણીય અને શૂન્ય ગણાવી હતી.

૨૯૮. મિથુ–૬૯ ના કેસમાં, અદાલત આઈપીસીની કલમ ૩૦૩ ની કાયદેસરતાની ચકાસણી કરી રહી હતી જ્યારે તેણે અનુચ્છેદ ૨૧ ની એરણ પર સજા નિર્ધારિત કરવામાં તર્કસંગતતાનો સિદ્ધાંત અને પ્રમાણસરતાનો સિદ્ધાંત લાગુ કર્યો હતો. તેમાં વિચારવામાં આવેલો પ્રશ્ન એ હતો કે શું આજીવન કેદની સજા ભોગવી રહેલી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલા ખૂનના ગુના માટે આઈપીસીની કલમ ૩૦૩ દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી મૃત્યુદંડની સજા એટલી મનસ્વી અને જુલમી છે કે જેથી તે અનુચ્છેદ ૨૧ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલા મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરે છે. એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે ખૂન માટેની સામાન્ય સજા આજીવન કેદ છે; અને જો મૃત્યુદંડની સજા લાદવાની હોય, તો અદાલત ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૩૫૪(૩) હેઠળ મૃત્યુદંડની સજા લાદવા માટેના વિશેષ કારણો જણાવવા માટે કાનૂની જવાબદારી હેઠળ છે. આમ, કલમ ૩૦૨ વૈકલ્પિક સજા તરીકે મૃત્યુદંડની સજાની જોગવાઈ કરે છે, જે સામાન્ય નિયમમાંથી વિચલન માટે અદાલત દ્વારા જણાવવાના વિશેષ કારણોસર લાદી શકાય છે.

૨૯૯. સજા નિર્ધારણની બાબતમાં, આજીવન કેદની સજા પૂરી કર્યા પછી ખૂન કરનાર વ્યક્તિ અને સદરહુ સજા ભોગવતી વખતે જ ખૂન કરનાર વ્યક્તિ વચ્ચે કોઈ તાર્કિક ભેદ નથી. બે વર્ગો વચ્ચેનો ભેદ અપ્રસ્તુત વિચારો પર આધારિત છે અને કાયદાના ઉદ્દેશ્યો, એટલે કે મૃત્યુદંડની ફરજિયાત સજા લાદવા સાથે કોઈ સંબંધ ધરાવતો નથી. સજા નિર્ધારણની બાબતમાં બંને સાથે સમાન વ્યવહાર થવો જોઈએ અને જે કંઈપણ સુરક્ષાત્મક ઉપાયો અને લાભો પાછળના વર્ગને ઉપલબ્ધ છે તે અગાઉના વર્ગને પણ ઉપલબ્ધ કરાવવા જોઈએ. આમ, આઈપીસીની કલમ ૩૦૩ હેઠળ પ્રદાન કરવામાં આવેલી લઘુત્તમ ફરજિયાત મૃત્યુદંડની સજાને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૨૧ નું ઉલ્લંઘન કરનારી માનવામાં આવી હતી.

૩૦૦. પ્રમાણિત ફરજિયાત સજા અને તે પણ મૃત્યુદંડના સ્વરૂપમાં દરેક ચોક્કસ કેસની હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ જાય છે તે અવલોકન સદરહુ કેસની ઉપર નોંધેલી હકીકતો અને સંજોગોમાં કરવામાં આવ્યું હતું.

૩૦૧. સદરહુ ચુકાદાના ગુણોત્તર પરથી એવું તારણ કાઢી શકાય નહીં કે ધારાસભા દ્વારા લઘુત્તમ ફરજિયાત સજાની બાબતમાં કોઈ સામાન્ય સિદ્ધાંત નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે. સદરહુ કેસમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું

કે ધારાસભા અદાલતોને યોગ્ય કિસ્સાઓમાં મૃત્યુદંડની સજા ન લાદવાના તેમના કાયદેસરના વિવેકાધિકારનો પ્રયોગ કરવાના સત્તાક્ષેત્રથી વંચિત કરી શકે નહીં, તેમને હળવા કરનારા સંજોગો તરફ આંખો બંધ કરવા અને તેમના પર મૃત્યુદંડની પૂર્વનિર્ધારિત સજા લાદવાની શંકાસ્પદ અને વિવેકહીન ફરજ લાદવા માટે મજબૂર કરી શકે નહીં, તે અવલોકનો આઈપીસીની કલમ ૩૦૩ હેઠળની સજાની જોગવાઈની પ્રકૃતિમાં કરવામાં આવ્યા છે.

૩૦૨. ધારાસભા પાસે કાયદાકીય પ્રક્રિયા દ્વારા ફોજદારી ગુના માટે લઘુત્તમ ફરજિયાત સજા પ્રદાન કરવાની કોઈ સત્તા નથી તેવું માનવા માટે મિથુ–૬૯ ના ગુણોત્તરને લાગુ કરી શકાય નહીં. તેના બદલે, મિથુ–૬૯ માં, અદાલતે જગમોહન સિંઘ–૭૫ ના ચુકાદામાં આપેલા અવલોકનને નીચે મુજબ નોંધ્યું છે:–

"ધોરણો નિર્ધારિત કરવાની અશક્યતા એ ભારતમાં અમલમાં મૂકવામાં આવેલા ફોજદારી કાયદાના મૂળમાં છે જે ન્યાયાધીશોને સજાની માત્રા નક્કી કરવાની બાબતમાં ખૂબ જ વ્યાપક વિવેકાધિકાર પ્રદાન કરે છે...."

(સંદર્ભ – પૅરેગ્રાફ ૧૬ મિથુ–૬૯)

૩૦૩. બચન સિંઘ–૬૭ માં, ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૩૫૩(૩) સાથે વંચાતા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ માં પ્રદાન કરવામાં આવેલી મૃત્યુદંડની સજાની બંધારણીય કાયદેસરતાને પડકારવામાં આવી હતી. પ્રમાણસરતાનો સિદ્ધાંત, અનુચ્છેદ ૧૪ માં સ્થાપિત સમાનતાની કલમની મૂળભૂત આવશ્યકતા, યુએસ બંધારણના આઠમા સુધારાના અર્થઘટનને લગતો કાયદો, ક્રૂર અને અસામાન્ય સજા સામેનો પ્રતિબંધ, વ્યક્તિને તેના જીવવાના અધિકારથી વંચિત કરતી સજાની ગંભીરતાને ધ્યાનમાં રાખીને વિચારવામાં આવ્યા હતા. જો કે, એ નોંધવું પ્રસ્તુત છે કે બચન સિંઘ–૬૭ માં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કલમ ૩૦૨ માં બે વૈકલ્પિક સજાઓ વચ્ચે પસંદગી કરવામાં અદાલતોને નિર્દેશ આપવા માટે કાયદાકીય માર્ગદર્શિકાનો અભાવ ન્યાયતંત્રને કાયદાકીય કાર્યની ગેરકાનૂની સોંપણી સમાન છે, તેને ફગાવી દેવામાં આવી હતી અને બહુમતી એ વાત પર સહમત થઈ હતી કે સજાના સંબંધમાં ન્યાયિક વિવેકાધિકારને ઘડવાના ધોરણો લાદવા તે કાયદાકીય કાર્ય હતું.

૩૦૪. સંકલન (કમ્પાઈલેશન) માં અમારી સમક્ષ મૂકવામાં આવેલો નિર્ણય માનનીય ભગવતી, જસ્ટિસનો અસંમતિ ધરાવતો અભિપ્રાય છે. તેમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે મૃત્યુદંડ બર્બર, ક્રૂર અને અમાનવીય છે અને સુસંસ્કૃત સામાજિક મૂલ્યોની વિરુદ્ધ છે, તે અહીં વિચારણા હેઠળના ગુનાની

પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં લેતા, પ્રસ્તુત કેસમાં કોઈ મદદરૂપ થતું નથી. સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા બચન સિંઘ–૬૭ માં જે ધોરણો પર મૃત્યુદંડની સજાની તપાસ કરવામાં આવી છે તે ધોરણો અમારા દ્વારા એવું માનવા માટે લાગુ કરી શકાય નહીં કે "જમીન હડપ કરવાના" ગુના માટે ૧૦ વર્ષની કેદની સજા વધુ પડતી અથવા અમાનવીય વ્યવહાર છે.

૩૦૫. હરમન સોલેમ–૮૩ માં યુએસ સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા લાગુ કરાયેલા પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંતની વિભાવના પર આવતાં, એટલું નોંધવું પૂરતું છે કે આઠમા સુધારા હેઠળ પ્રમાણસરતાની કસોટી, જેમ કે તેમાં માનવામાં આવ્યું છે, અગાઉ નોંધેલા ઉદ્દેશ્યલક્ષી માપદંડો દ્વારા નિર્દેશિત થાય છે. સદરહુ કસોટી યુએસ સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલી સજાનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે લાગુ કરવામાં આવી હતી અને એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે સજા કરવામાં આવેલા ગુનાના પ્રમાણમાં અપ્રમાણસર છે કે કેમ તે પ્રશ્નની તપાસ કરતી વખતે અદાલતોએ ગુનાની ગંભીરતા અને સજાની કઠોરતા જેવા ઉદ્દેશ્યલક્ષી પરિબળો દ્વારા નિર્દેશિત થવું જોઈએ.

૩૦૬. કેનેડિયન સુપ્રિમ કોર્ટના આર વિરુદ્ધ નૂર–૭૦ ના ચુકાદામાં એવું અવલોકન કરતી વખતે કે ફરજિયાત લઘુત્તમ સજાઓ, તેમની પ્રકૃતિથી જ, સજા નિર્ધારણમાં પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંતથી વિચલિત થવાની ક્ષમતા ધરાવે છે અને

પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંતનું ઉલ્લંઘન કરે છે, સંસદીય સમિતિની વિવેકબુદ્ધિને માન્ય રાખી છે. તેમાં એવું માનવામાં આવ્યું છે કે ક્રિમિનલ કોડની કલમ ૯૫(૨) માં ફરજિયાત લઘુત્તમ સજા એ કાયદાકીય ફેરફારોની શ્રેણીનો એક ભાગ હતી જેને "આપણા દેશને પીડિત કરતા હેન્ડગન ગુનાના દૂષણના સીધા પ્રતિભાવ" તરીકે રજૂ કરવામાં આવી હતી. કલમ ૯૫ માં ફરજિયાત લઘુત્તમ વધારવાની સંસદની પસંદગીને માન્ય અને તાકીદના ઉદ્દેશ્યોને પ્રતિબિંબિત કરતી પસંદગી તરીકે સમજવી જોઈએ તેવું અવલોકન કરતાં, તેમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે તેને નિષ્ફળ બનાવવાનું કામ અદાલતનું નથી.

<u>(સી) કાયદાકીય સર્વોચ્ચતા અને ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તા:-</u>

૩૦૭. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા ભરોસો મૂકવામાં આવેલા ઉપર નોંધેલા તમામ નિર્ણયો સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા વિક્રમ સિંઘ-૮૧ માં ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે, જ્યારે તે ખંડણી માટે અપહરણના ગુના માટે મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજાની જોગવાઈ કરતી આઈપીસીની કલમ ૩૬૪-એ ની બંધારણીય કાયદેસરતા સાથે કામ કરી રહી હતી. રોનાલ્ડ એલન હાર્મેલિન વિરુદ્ધ મિશિગન-૮૭ માં યુએસ સુપ્રિમ કોર્ટના નિર્ણયની નોંધ લેવામાં આવી છે કે યુએસ સુપ્રિમ કોર્ટે બિન-મૃત્યુદંડના ગુનાઓ માટે સજાની બંધારણીયતાનો પ્રશ્ન નક્કી કરતી વખતે અપનાવવાના અભિગમની પુનઃવિચારણા કરી છે.

હરમન સોલેમ–૮૩ સહિતના નિર્ણયોના સર્વગ્રાહી અવલોકનના આધારે, અદાલતે એવી પરિસ્થિતિમાં લાગુ પડતા કેટલાક સામાન્ય સિદ્ધાંતો ઘડ્યા છે જેમાં પ્રમાણસરતાની મર્યાદાઓની તપાસ કરવાની જરૂર હતી. હાર્મેલિન [૧૯૯૧ એસસીસી ઓનલાઈન યુએસએસસી ૧૨૯, રોનાલ્ડ એલન હાર્મેલિન વિરુદ્ધ મિશિગનમાં યુએસ સુપ્રિમ કોર્ટ] ના નિર્ણયમાંથી વિક્રમ સિંઘ–૮૧ માં પૅરેગ્રાફ '૪૭.૧ થી ૪૭.૪' માં મેળવવામાં આવેલા સિદ્ધાંતો અહીં ઉધ્ધૃત કરવા પ્રસ્તુત છે :–

"૪૭.૧ અદાલત દ્વારા અગાઉ જાહેર કરાયેલા નિર્ણયોમાંથી મેળવવામાં આવેલો પ્રથમ સિદ્ધાંત એ હતો કે ગુનાઓ માટે સજા નિર્ધારિત કરવાનું કાર્ય ધારાસભાનું છે અદાલતોનું નથી અને અદાલતોએ ધારાસભાની વિવેકબુદ્ધિ પ્રત્યે આદર દર્શાવવો જોઈએ. અદાલતે અવલોકન કર્યું:

"૫૮. આ સિદ્ધાંતોમાંથી પ્રથમ સિદ્ધાંત એ છે કે ચોક્કસ ગુનાઓ માટે જેલની મુદત નક્કી કરવામાં એક ગર્ભિત દંડશાસ્ત્રીય નિર્ણય સામેલ છે જે, સામાન્ય બાબત તરીકે, "યોગ્ય રીતે ધારાસભાઓના કાર્યક્ષેત્રમાં છે, અદાલતોના નહીં." રુમેલ, સુપ્રા, ૨૭૫–૨૭૬ પર, ૬૩ એલ ઈડીરડી ૩૮૨, ૧૦૦ એસ સીટી ૧૧૩૩. ગુનાહિત કૃત્યો માટેની સજાની પ્રકૃતિ અને હેતુઓ વિશેના નિર્ણયો વ્યક્તિની પવિત્રતા, કાયદાની પ્રકૃતિ અને કાયદા તથા સામાજિક વ્યવસ્થા

વચ્ચેના સંબંધને લગતા મુશ્કેલ અને સ્થાયી પ્રશ્નો સૂચિત કરે છે. "નૈતિક અથવા રાજકીય મુદ્દા તરીકે [ગુનેગારોની સજા] ઉગ્ર લાગણીઓ, ઊંડાણપૂર્વક વિરોધાભાસી હિતો અને અસાધ્ય અસંમતિઓ પેદા કરે છે." ડી. ગારલેન્ડ, પનિશમેન્ટ એન્ડ મોડર્ન સોસાયટી ૧ (૧૯૯૦). દંડ પ્રણાલીના હેતુઓ અને ઉદ્દેશ્યો પર સંમતિના અભાવે કોઈપણ સજા પ્રણાલીની અસરકારકતાનું મૂલ્યાંકન કરી શકાતું નથી. અને આ મૂળભૂત પસંદગીઓ કરવાની અને તેનો અમલ કરવાની જવાબદારી ધારાસભાની છે. ગોર વિરુદ્ધ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ [૫૧ યુએસ ૯૯૯] ૩૫૭ યુએસ ૩૮૬, ૩૯૩, ૨ એલ ઈડી ૨ડી ૧૪૦૫, ૭૮ એસ સીટી ૧૨૮૦ (૧૯૫૮) જુઓ ("સજાની કઠોરતા અંગે ગમે તેવા વિચારો રાખવામાં આવે, ભલે કોઈ તેની અસરકારકતામાં માનતું હોય કે તેની નિરર્થકતામાં... આ ખાસ કરીને કાયદાકીય નીતિના પ્રશ્નો છે). આમ, "સમીક્ષા કરતી અદાલતોએ... ગુનાઓ માટેની સજાના પ્રકારો અને મર્યાદાઓ નક્કી કરવામાં ધારાસભાઓ અનિવાર્યપણે ધરાવતી વ્યાપક સત્તાને નોંધપાત્ર આદર આપવો જોઈએ." સોલેમ, સુપ્રા, ૨૯૦ પર, ૭૭ એલ ઈડી ૨ડી ૬૩૭, ૧૦૩ એસ સીટી ૩૦૦૧. રુમેલ, સુપ્રા, ૨૭ chained પર પણ જુઓ, ૬૩ એલ ઈડી ૨ડી ૩૮૨, ૧૦૦ એસ સીટી ૧૧૩૩ ("કાયદાકીય રીતે ફરજિયાત જેલની મુદતની સમીક્ષા કરવામાં અનિચ્છા" સ્વીકારતા); વીમ્સ, સુપ્રા, ૩૭૯ પર, ૫૪ એલ ઈડી ૭૯૩, ૩૦ એસ સીટી ૫૪૪ ("ધારાસભાનું કાર્ય પ્રાથમિક છે, તેનો પ્રયોગ અધિકાર અને કાયદેસરતાની ધારણાઓ દ્વારા મજબૂત બને છે, અને તેમાં

હળવાશથી હસ્તક્ષેપ કરવાનો નથી, કે તેમની વિવેકબુદ્ધિ અથવા યોગ્યતાની કોઈ ન્યાયિક વિભાવના દ્વારા પણ નહીં").

૪૭.૨ અદાલત દ્વારા માન્ય રાખવામાં આવેલો બીજો સિદ્ધાંત એ હતો કે આઠમો સુધારો કોઈપણ એક દંડશાસ્ત્રીય સિદ્ધાંત અપનાવવાનો આદેશ આપતો નથી અને ગુનાહિત સજાના માર્ગદર્શન આપતા સિદ્ધાંતો સમય સાથે બદલાયા છે.

૪૭.૩ ત્રીજો સિદ્ધાંત એ માન્ય રાખે છે કે સજાના અંતર્નિહિત સિદ્ધાંતો અને નિર્ધારિત જેલની મુદત બંનેમાં ભિન્નતા અનિવાર્ય છે, કારણ કે ફેડરલ માળખું છે.

૪૭.૪ અદાલત દ્વારા ઘડવામાં આવેલો ચોથો સિદ્ધાંત એ હતો કે ફેડરલ કોર્ટ્સ દ્વારા પ્રમાણસરતાની સમીક્ષા મહત્તમ સંભવિત હદ સુધી ઉદ્દેશ્યલક્ષી પરિબળો દ્વારા પ્રેરિત હોવી જોઈએ. આવું કહેતી વખતે, અદાલતે સ્વીકાર્યું કે મૃત્યુદંડની સજા ફોજદારી સજાના અન્ય તમામ સ્વરૂપોથી ભિન્ન છે અને વિવિધ સજાઓ વચ્ચેની સૌથી સરળ સરખામણી મૃત્યુદંડ અને બિન-મૃત્યુદંડની સજા વચ્ચેની સરખામણી છે. નિર્ણયમાં એ પણ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે વર્ષોની ભિન્ન મુદત માટેની સજાઓ વચ્ચે તફાવત કરવા માટેના ઉદ્દેશ્યલક્ષી ધોરણોનો અભાવ છે, જેના પરિણામે મૃત્યુદંડની સજાના સંદર્ભની બહાર, ચોક્કસ સજાઓની

પ્રમાણસરતા સામેના સફળ પડકારો અત્યંત દુર્લભ છે. અદાલતે નીચેના શબ્દોમાં સારાંશ આપ્યો (હાર્મેલિન કેસ, એસસીસી ઓનલાઈન યુએસ એસસી ૬૩):

"[૩બી] આ તમામ સિદ્ધાંતો – ધારાસભાની પ્રાથમિકતા, કાયદેસર દંડશાસ્ત્રીય યોજનાઓની વિવિધતા, આપણી ફેડરલ પ્રણાલીની પ્રકૃતિ, અને પ્રમાણસરતાની સમીક્ષા ઉદ્દેશ્યલક્ષી પરિબળો દ્વારા માર્ગદર્શન મેળવે તેવી આવશ્યકતા – અંતિમ સિદ્ધાંતને પ્રેરિત કરે છે: આઠમો સુધારો ગુના અને સજા વચ્ચે કડક પ્રમાણસરતાની માંગ કરતો નથી. તેના બદલે, તે માત્ર એવી આત્યંતિક સજાઓ પર પ્રતિબંધ મૂકે છે જે "ઘોર અપ્રમાણસર હોય....."

૩૦૮. ઈવિંગ વિરુદ્ધ કેલિફોર્નિયા [[૨૦૦૩ એસસીસી ઓનલાઇન યુએસ એસસી ૧૬] ઈવિંગ વિરુદ્ધ કેલિફોર્નિયા] ના નિર્ણયની મદદથી પૅરેગ્રાફ '૪૮' માં નોંધવામાં આવ્યું છે કે સજાના વિવિધ સમર્થન હોઈ શકે છે, જેમ કે અસમર્થતા, નિવારણ, પ્રતિકાર અથવા પુનર્વસન. આમાંના કેટલાક અથવા આ તમામ સમર્થન રાજ્યની સજા નિર્ધારણ યોજનામાં ભૂમિકા ભજવી શકે છે. સજાના તર્કની પસંદગી કરવી એ સામાન્ય રીતે રાજ્યની ધારાસભાઓ દ્વારા લેવામાં આવતી નીતિ વિષયક પસંદગી છે, ફેડરલ અદાલતો દ્વારા નહીં. આર વિરુદ્ધ સ્મિથ [[(૧૯૮૭) (૧) એસસીઆર ૧૦૪૫ (કેન એસસી)] આર

વિરુદ્ધ સ્મિથ] માં સજાની પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંત પર કેનેડિયન અભિપ્રાય નીચે મુજબ નોંધવામાં આવ્યો હતો:-

"સજા ખૂબજ અપ્રમાણસર છે કે કેમ તેનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે, અદાલતે સૌપ્રથમ ગુનાની ગંભીરતા, ગુનેગારની વ્યક્તિગત લાક્ષણિકતાઓ અને કેસના ચોક્કસ સંજોગો પર વિચાર કરવો જોઈએ જેથી કરીને આ ચોક્કસ ગુનેગારને સજા કરવા, પુનર્વસન કરવા અથવા રોકવા માટે અથવા આ ચોક્કસ ગુનેગારથી જનતાનું રક્ષણ કરવા માટે કઈ શ્રેણીની સજા યોગ્ય હોત તે નક્કી કરી શકાય. સજા લાદવા દ્વારા અન્ય જે હેતુઓ સિદ્ધ કરી શકાય છે, ખાસ કરીને અન્ય સંભવિત ગુનેગારોને રોકવાનો હેતુ, તે તપાસના આ તબક્કે પ્રસ્તુત નથી. આનો અર્થ એ નથી કે ન્યાયાધીશ અથવા કાયદા ઘડનાર સજા નક્કી કરવામાં ચોક્કસ ગુનેગારથી પર જતા સામાન્ય નિવારણ અથવા અન્ય દંડશાસ્ત્રીય હેતુઓ પર હવે વિચાર કરી શકતા નથી, પરંતુ માત્ર એટલું જ કે તેના પરિણામે મળતી સજા ગુનેગાર જે લાયક છે તેના પ્રમાણમાં ઘોર અપ્રમાણસર હોવી જોઈએ નહીં."

(સંદર્ભ - વિક્રમ સિંઘ-૮૧ નો પૅરેગ્રાફ ૪૯)

વિક્રમ સિંઘ-૮૧ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કાઢવામાં આવેલા તારણો નીચે મુજબ નોંધવાના રહેશે:-

"પર. સારાંશ આપતાં:

પર.૧ સજાઓ જે ગુનાઓ માટે નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે તેની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતાના પ્રમાણમાં હોવી જોઈએ.

પર.૨ સજા નિર્ધારિત કરવાનું કાર્ય ધારાસભાનું છે અદાલતોનું નથી.

પર.૩ ધારાસભાને અત્યંત જ્ઞાની અને લોકોની જરૂરિયાતો તથા તે જરૂરિયાતોને પૂરી કરવા માટે જરૂરી પગલાંઓથી વાકેફ માનવામાં આવે છે.

પર.૪ અદાલતો કાયદાકીય ઇચ્છા અને વિવેકબુદ્ધિ પ્રત્યે આદર દર્શાવે છે અને વિવિધ ગુનાઓ માટે નિર્ધારિત સજાની માત્રા સાથે સંબંધિત ઘડવામાં આવેલી જોગવાઈઓને ઉલટાવવામાં ધીમી હોય છે.

પર.૫ અદાલતો પાસે, જો કે, હસ્તક્ષેપ કરવાનો સત્તાક્ષેત્ર છે જ્યારે નિર્ધારિત સજા ગુનાના પ્રમાણમાં એટલી ઘોર અપ્રમાણસર હોય અથવા એટલી અમાનવીય કે ક્રૂર હોય કે જે શિષ્ટાચારના કોઈપણ ધોરણ દ્વારા સ્વીકારી શકાય નહીં.

૫૨.૬ નિર્ધારિત સજાની કાયદેસરતા નક્કી કરવા માટે ઉદ્દેશ્યલક્ષી ધોરણોનો અભાવ સજાની સમીક્ષા કરતી અદાલતનું કામ મુશ્કેલ બનાવે છે.

૫૨.૭ સજા વધુ પડતી હોવાનું માનવામાં આવે માત્ર તેટલા જ કારણસર અદાલતો નિર્ધારિત સજામાં હસ્તક્ષેપ કરી શકતી નથી.

૫૨.૮ સજાની પ્રમાણસરતાના પ્રશ્નો સાથે કામ કરતી વખતે, મૃત્યુદંડની સજાને કેદની સજા કરતાં પ્રકાર અને માત્રામાં ભિન્ન માનવામાં આવે છે. પરિણામ એ આવે છે કે જ્યારે એવા ઘણા ઉદાહરણો છે જ્યાં મૃત્યુદંડની સજાને કરાયેલા ગુનાના પ્રમાણમાં અપ્રમાણસર માનવામાં આવી છે, ત્યારે કેદની સજાને અપ્રમાણસર ગણવામાં આવી હોય તેવા બહુ ઓછા અને દુર્લભ કેસો છે."

૩૦૯. ખંડણી માટે અપહરણના ગુનામાં મૃત્યુદંડની ગંભીર સજા પૂરી પાડવા માટે કાયદાને નિર્દેશિત કરનારા સંજોગોને ધ્યાનમાં લેતા, ખંડણી માટે અપહરણની વધતી જતી ઘટનાઓને કારણે આઈપીસીની કલમ ૩૬૪એ લાવવાની જરૂરિયાતને જોતાં, તેમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે નાગરિકોની સુરક્ષા અને સલામતી તથા દેશની એકતા, સાર્વભૌમત્વ અને અખંડિતતા માટે સંસદ દ્વારા દર્શાવવામાં આવેલી ચિંતાને ધ્યાનમાં લેતા, કલમ ૩૬૪એ ની

વિરુદ્ધ કોઈપણ કાર્ય કરનારાઓ માટે નિર્ધારિત સજાને ગુનાની પ્રકૃતિના પ્રમાણમાં એટલી ઘોર અપ્રમાણસર કહી શકાય નહીં કે તેને ગેરબંધારણીય જાહેર કરવી પડે.

૩૧૦. રાજુ જગદીશ પાસવાન–૮૨ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું છે કે યુએસ સુપ્રિમ કોર્ટના હરમન સોલેમ વિરુદ્ધ જેરી બકલી હેલ્મ–૮૩, હાર્મેલિન વિરુદ્ધ મિશિગન–૮૭ અને વિક્રમ સિંઘ–૮૧ સુધીની નિર્ણયોની શ્રેણીમાં, પ્રમાણસરતાની સમીક્ષા એ સિદ્ધાંત પર મૃત્યુદંડની સજા ધરાવતા કેસોને લાગુ પડે છે કે સજા ગુનાની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતાના પ્રમાણમાં હોવી જોઈએ. સજાની નીતિમાં કાયદાકીય સર્વોચ્ચતા આપણા જેવી સંસદીય લોકશાહીમાં સત્તાના વિભાજનના સિદ્ધાંત પર આધારિત છે, જ્યાં ધારાસભાઓ સામાજિક માંગણીઓને પૂરી કરવા અને સમયના પડકારોનો સામનો કરવા માટે છે. બંધારણ હેઠળ નિર્દિષ્ટ પોતપોતાના કાયદાકીય ક્ષેત્રમાં સંસદ અથવા રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદા સાથે જોડાયેલી ધારણા એ છે કે ધારાસભાને અત્યંત જ્ઞાની અને આવી જરૂરિયાતો તથા પડકારોથી વાકેફ માનવામાં આવે છે. અનિષ્ટના નિવારણ માટેના સાધનો પણ કાયદાના ક્ષેત્રમાં છે અને જ્યાં સુધી તે સાધનો બંધારણીય જોગવાઈઓ અથવા નાગરિકોના મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરતા નથી, ત્યાં સુધી અદાલતો તેમના પ્રત્યે આદર દર્શાવશે.

૩૧૧. અમે મદ્રાસ રાજ્ય વિરુદ્ધ વી. જી. રાવ–૮૬ માં સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય બેંચ દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાયની પણ નોંધ લઈ શકીએ છીએ: –

"...આ સંદર્ભમાં એ ધ્યાનમાં રાખવું મહત્વપૂર્ણ છે કે તર્કસંગતતાની કસોટી, જ્યાં પણ નિર્ધારિત હોય, તે પડકારવામાં આવેલા દરેક વ્યક્તિગત કાયદા પર લાગુ થવી જોઈએ, અને કોઈ અમૂર્ત ધોરણ અથવા સામાન્ય પેટર્ન, તર્કસંગતતાની તમામ કેસો પર લાગુ પાડી શકાય નહીં. જે અધિકારનું ઉલ્લંઘન થયું હોવાનો આક્ષેપ છે તેની પ્રકૃતિ, લાદવામાં આવેલા પ્રતિબંધોનો અંતર્નિહિત હેતુ, તેના દ્વારા જે અનિષ્ટનું નિવારણ કરવા માંગવામાં આવે છે તેની હદ અને તાકીદ, લાદવામાં આવેલી સજાની અપ્રમાણસરતા, તે સમયની પ્રવર્તમાન પરિસ્થિતિઓ, આ તમામ બાબતો ન્યાયિક ચુકાદામાં સામેલ થવી જોઈએ. આવા અસ્પષ્ટ પરિબળોનું મૂલ્યાંકન કરવામાં અને આપેલા કેસના તમામ સંજોગોમાં શું તર્કસંગત છે તે અંગેની પોતાની વિભાવના બનાવવામાં, એ અનિવાર્ય છે કે નિર્ણયમાં ભાગ લેનારા ન્યાયાધીશોની સામાજિક ફિલસૂફી અને મૂલ્યોની શ્રેણી મહત્વની ભૂમિકા ભજવશે, અને આવા કેસોમાં કાયદાકીય ચુકાદા સાથેના તેમના હસ્તક્ષેપની મર્યાદા માત્ર તેમની જવાબદારી અને આત્મ–સંયમની ભાવના અને એ ગંભીર વિચાર દ્વારા જ નિર્ધારિત થઈ શકે છે કે

બંધારણ માત્ર તેમના જેવા વિચાર ધરાવતા લોકો માટે જ નથી પરંતુ બધા માટે છે, અને લોકોના ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓની બહુમતીએ, પ્રતિબંધો લાદવાની મંજૂરી આપતી વખતે, તેને તર્કસંગત માન્યા છે."

૩૧૨. ઉપરોક્ત ચર્ચા પરથી જોઈ શકાય છે કે, અદાલતોએ "ક્રૂર અને અસાધારણ સજા" શું ગણાય તેના માટે ખૂબ જ ઉચ્ચ ધોરણો નક્કી કર્યા છે. આ સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત એ છે કે અદાલતે સાવચેત રહેવું જોઈએ કે અપ્રમાણસર અથવા અતિશય હોવાનો આક્ષેપ ધરાવતી દરેક સજાને ગેરબંધારણીય તરીકે કલંકિત ન કરવામાં આવે. રાજ્યની સજા કરવાની નીતિ વિવિધ દંડશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો અને ગુનાહિત ગુના માટે સજા નક્કી કરવાના ઉદ્દેશ્ય પરિબળોની વિચારણા દ્વારા માર્ગદર્શિત થાય છે, જે તે સમયે પ્રવર્તતા સામાજિક સંજોગો અને તેના દ્વારા ઉપાય શોધવાના અનિષ્ટની મર્યાદા અને તાકીદ દ્વારા માર્ગદર્શિત થાય છે. લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ લાવવાના હેતુઓ અને કારણોના નિવેદન પરથી, જે અત્રે અગાઉ નોંધવામાં આવ્યું છે, તે જોઈ શકાય છે કે આ કાયદાના અસરકારક અમલીકરણ માટે, એક અવરોધ તરીકે જમીન પચાવી પાડવા સંબંધિત ગુનાઓ માટે સજાની દરખાસ્ત કરવામાં આવી હતી. આ કાયદાનો ઉદ્દેશ અન્ય માલિકની મિલકત પર ગેરકાયદેસર દાવાઓને કારણે થતી અરાજકતાને પ્રતિબંધિત કરવાનો છે, પછી ભલે માલિક સરકાર હોય કે કોઈ ખાનગી વ્યક્તિ. ખાનગી વ્યક્તિને તેની માલિકીની જમીન કે મિલકતથી વંચિત રાખવી એ જો કે મિલકત

સામેના ગુનાઓની શ્રેણીમાં આવે છે, પરંતુ આવા કૃત્યના પરિણામે માલિકને માત્ર માનસિક ઈજા જ નથી થતી, પણ તેની આજીવિકા, સામાજિક મોભો, તેની આવકમાં વધારો કરવાનો અધિકાર વગેરે અને આમ, ગૌરવ સાથે જીવવાનો તેનો અધિકાર છીનવાઈ જાય છે. હકીકત એ છે કે જમીન માલિકને તેની મિલકત અથવા જમીનનો કબજો મેળવવા અને તેનો ઉપયોગ કરવાના તેના અધિકારથી વંચિત રાખવામાં આવ્યો છે, જે ભારતના બંધારણની કલમ ૩૦૦એ હેઠળ માનવ અધિકારના સ્તર સુધી ઉન્નત છે, જો કે તે રાજ્ય અથવા તેની કાર્યપદ્ધતિ સામે દબાણ લાવી શકાય છે, પરંતુ ૧૦ વર્ષની કેદની સજાની પ્રમાણસરતા પર અરજદારોના વિદ્વાન કાઉન્સિલની રજૂઆતો સાથે કામ કરતી વખતે આપણા દ્વારા તેની અવગણના કરી શકાય નહીં.

૩૧૩. અરજદારોના વિદ્વાન કાઉન્સિલની એ રજૂઆત કે સમાન સજા વિવિધ વર્ગના ગુનેગારોને આપવામાં આવી છે, જેમ કે જમીનના નાના ટુકડા પર કબજો જમાવનાર ગુનેગાર અને લેન્ડ માફિયા અને આમ, તેઓને એક જ સમાન પાયા પર મૂકવામાં આવ્યા છે, તે આપણને પ્રભાવિત કરતી નથી, કારણ કે, આ ગુનો "જમીન પચાવી પાડવાનો" છે, જેના પરિણામે વ્યક્તિ તેની માલિકીની જમીન કે મિલકતથી વંચિત થાય છે. કલમ ૨(ઈ) ના અર્થમાં "પચાવી પાડેલી જમીન" નો વિસ્તાર અથવા સ્થાન ગુનાના સ્વરૂપમાં કોઈ તફાવત ઊભો કરશે નહીં. "જમીન પચાવી પાડનાર" જેણે ગેરકાયદેસર રીતે જમીનના નાના ટુકડા પર

કબજો કર્યો છે અને "લેન્ડ માફિયા" જેણે ગેરકાયદેસર રીતે જમીનના મોટા ભાગ પર કબજો કર્યો છે, તેમની વચ્ચે કોઈ તફાવત હોઈ શકે નહીં. તે બંને કાયદા ૨૦૨૦ ની કલમ ૨(ઈ) હેઠળ "જમીન પચાવી પાડનાર" ના અર્થમાં આવશે અને "પચાવી પાડેલી જમીન" ના વિસ્તાર અથવા સ્થાનના આધારે અલગ પાડી શકાય નહીં.

૩૧૪. આ સુસ્થાપિત છે કે સજા સમાન સંજોગોમાં આચરવામાં આવેલા સમાન ગુનાઓ માટે સમાન ગુનેગારો પર લાદવામાં આવેલી સજા જેવી જ હોવી જોઈએ. તદુપરાંત, વૈધાનિક જોગવાઈની માન્યતાની ચકાસણી કરતી વખતે ભેદ પાડવાનું આવું કોઈપણ અર્થઘટન નિરર્થકતામાં પરિણમશે અને તેને તે રીતે ટાળવું જ જોઈએ.

૩૧૫. નિષ્કર્ષમાં, એમ કહી શકાય કે સંસદ અને ધારાસભા, જે પ્રજાના પ્રતિનિધિઓથી બનેલી છે, તેઓ પ્રજાની જરૂરિયાતો અને તેમના માટે શું સારું અને શું ખરાબ છે તે જાણતા અને તેનાથી વાકેફ હોવાનું માનવામાં આવે છે. અદાલત તેમની ડહાપણ પર ન્યાય કરવા બેસી શકે નહીં.

૩૧૬. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં લેતા, "જમીન પચાવી પાડવા" ના ગુના માટે

લઘુત્તમ ૧૦ વર્ષની કેદની સજાની જોગવાઈ કરતી લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ ૨૦૨૦ ની કલમ ૪(૫) અને કલમ ૫ ની માન્યતા સામેના પડકારને પ્રમાણસરતા અને સત્તાના પડાવી લેવાના સિદ્ધાંત પર બંધારણીયતાના દોષથી પીડાતો કહી શકાય નહીં.

<u>ભાગ ૪ – મેન્સ રીઆ અને પશ્ચાતવર્તી અસર – બંધારણની કલમ ૨૦ નું ઉલ્લંઘન :–</u>

૩૧૭. શ્રી બારોટ દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જમીન પચાવી પાડવાના કૃત્ય માટે જવાબદારી લાદવામાં મેન્સ રીઆ (ગુનાહિત માનસ) નો સંપૂર્ણ અભાવ છે. કલમ ૨(ઈ) માં નિર્દિષ્ટ "જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિ" શબ્દોના અર્થ અને કલમ ૨(ડી) હેઠળ "જમીન પચાવી પાડનાર" શબ્દ પરથી સ્પષ્ટપણે અને જરૂરી ગર્ભિતાર્થ દ્વારા મેન્સ રીઆને બાકાત રાખવામાં આવ્યો છે, જ્યારે તે વ્યાખ્યામાં હિત ધરાવતા અનુગામીઓનો સમાવેશ કરવાની વાત કરે છે. એવી વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે જે વ્યક્તિને "પચાવી પાડેલી જમીન" હોવાનો આક્ષેપ ધરાવતી જમીનનો કોઈ ટુકડો વારસામાં મળ્યો હોય, તેને તેના પુરોગામી દ્વારા કરવામાં આવેલા ગુનાહિત કૃત્ય માટે, જો કોઈ હોય તો, જવાબદાર ઠેરવી શકાય નહીં. ત્યાં કોઈ પરોક્ષ જવાબદારી હોઈ શકે નહીં કારણ કે ગુનાહિત જવાબદારી પસાર થઈ શકતી નથી અથવા વારસામાં મળી શકતી નથી.

કલમ ૨(ડી) અને કલમ ૪(૨) ના સંયુક્ત વાંચન પરથી મેન્સ રીઆની ગેરહાજરીમાં અનુગામીઓ દોષિત ઠરશે, જેમાં કાયદા ૨૦૨૦ ના પ્રારંભ પર અથવા તે પછી કબજો ચાલુ રાખનાર કોઈપણ વ્યક્તિનો સમાવેશ થાય છે.

૩૧૮. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જમીન પચાવી પાડવાનું વાસ્તવિક કૃત્ય કાયદાના અમલીકરણ પહેલાં થયું હોઈ શકે છે, પરંતુ કાયદાના પ્રારંભ પર અથવા તે પછી કબજો ધરાવતી વ્યક્તિને કાયદામાં કથિત "જમીન પચાવી પાડનાર" તરીકે શામેલ કરવામાં આવી છે. ગુનાહિત કૃત્યના કમિશનનો સંબંધ ઘટનાની તારીખ સાથે છે અને કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલું કોઈ કૃત્ય ગુનાહિત ગુનાના દાયરામાં આવશે કે કેમ તે પ્રશ્ન ઘટનાની તારીખના સંદર્ભમાં નક્કી કરવો પડશે. ૨૯/૦૮/૨૦૨૦ પહેલાં "જમીન પચાવી પાડવી" ક્યારેય ગુનો નહોતો. કોઈપણ વ્યક્તિ જેણે કાયદા ૨૦૨૦ ના પ્રારંભ પહેલાં કથિત "પચાવી પાડેલી જમીન" પર કબજો કર્યો હતો, તેને કલમ ૨(ડી) હેઠળ "જમીન પચાવી પાડનાર" ની વ્યાખ્યાને પશ્ચાતવર્તી અસર આપીને "જમીન પચાવી પાડનાર" તરીકે ગણી શકાય નહીં.

૩૧૯. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર વિ. મેયર હંસ જ્યોર્જ [૧૯૬૬ (૧) એસસીઆર ૧૨૩ સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર વિ. મેયર હંસ જ્યોર્જ] માં સર્વોચ્ચ અદાલતનો ચુકાદો આપણી સમક્ષ એ આગ્રહ કરવા માટે મૂકવામાં આવ્યો છે કે મેન્સ રીઆ એ

ગુનાહિત ગુનાનું આવશ્યક તત્વ છે અને માલિક તેના નોકર દ્વારા કરવામાં આવેલા ગુનાઓ માટે, મેન્સ રીઆની ગેરહાજરીમાં પરોક્ષ રીતે જવાબદાર નથી અને આ રીતે, તેમના જ્ઞાનની ગેરહાજરીમાં ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય નહીં. દલીલ એ છે કે કાયદા ૨૦૨૦ ની કલમ ૨(ડી) ના વ્યાપનું અર્થઘટન કરતી વખતે ઉક્ત સિદ્ધાંત લાગુ કરવો પડશે. તદુપરાંત, કાયદો પોતે જ મેન્સ રીઆને બાકાત રાખીને ગુનાહિત ગુનાની જોગવાઈ કરે છે, તે મનસ્વી છે.

૩૨૦. બ્રેન્ડ વિ. વૂડ [(૧૯૪૬) ૧૧૦ જે.પી. ૩૧૭ બ્રેન્ડ વિ. વૂડ] ના નિર્ણય અને રેલિગેર ફિનવેસ્ટ લિ. વિ. સ્ટેટ ઓફ એનસીટી ઓફ દિલ્હી [ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૨૨૪૨ ઓફ ૨૦૨૩ રેલિગેર ફિનવેસ્ટ લિ. વિ. સ્ટેટ ઓફ એનસીટી ઓફ દિલ્હી] ના ચુકાદાનો આગળ સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે તે રજૂ કરવા માટે કે દંડનીય જોગવાઈનું કડક અર્થઘટન થવું જોઈએ અને ગુનાહિત કાયદામાં કોઈ પરોક્ષ જવાબદારી ધારી શકાય નહીં જ્યાં સુધી કાયદો તેને પણ પોતાના દાયરામાં ન લે.

૩૨૧. સર્વોચ્ચ અદાલતનો એમ. અબ્બાસ હાજી વિ. એન.ટી. ચન્નાકેશવા [(૨૦૧૯) ૯ એસસીસી ૬૦૬ એમ. અબ્બાસ હાજી વિ. ટી.એન. ચન્નાકેશવા] નો નિર્ણય એ સબમિટ કરવા માટે મૂકવામાં આવ્યો છે કે કાયદેસરના વારસદારોને કોઈપણ ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય નહીં અને ગુનાહિત ગુના

માટે તેમની સામે કેસ ચલાવી શકાય નહીં. અદાલતે હંમેશા ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે, જ્યાં સુધી કાયદો, કાં તો સ્પષ્ટપણે અથવા જરૂરી ગર્ભિતાર્થ દ્વારા, ગુનાના ઘટક ભાગ તરીકે મેન્સ રીઆને નકારી ન કાઢે ત્યાં સુધી, પ્રતિવાદી ગુનાહિત કાયદાના ગુના માટે દોષિત સાબિત થવો જોઈએ નહીં જ્યાં સુધી તેનું મન ગુનાહિત ન હોય, તે સબમિટ કરવા માટે રવુલા હરિપ્રસાદ રાવ વિ. સ્ટેટ [૧૯૫૧ એસસીસી ૨૪૧] માં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે. (સંદર્ભ : બ્રેન્ડ વિ. વૂડ–૯૧)

૩૨૨. વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ શ્રી કમલ બી. ત્રિવેદીએ વળતી દલીલમાં સબમિટ કર્યું હતું કે મેન્સ રીઆ એ કલમ ૪(૨) નું એક આવશ્યક તત્વ છે અને તે "પચાવી પાડેલી જમીન" શબ્દપ્રયોગના ઉપયોગ સાથે ઉક્ત જોગવાઈના વ્યાપમાં સ્પષ્ટપણે શામેલ છે, જે અન્યથા કલમ ૨(ઈ) નો સંદર્ભ આપે છે જે "જમીન પચાવી પાડવી" શબ્દને વ્યાખ્યાયિત કરે છે. કલમ ૪(૨) હિત ધરાવતા અનુગામીના સંદર્ભમાં મેન્સ રીઆને બાકાત રાખતી નથી કારણ કે કલમ ૪(૨) માં વપરાયેલ શબ્દપ્રયોગ કે "કોઈ વ્યક્તિ પચાવી પાડેલી જમીનના કબજામાં ચાલુ રહે છે" તે કાયદા હેઠળના ગુના માટે દોષિત રહેશે. જેનો અર્થ એ થાય કે, કાયદા ૨૦૨૦ ની કલમ ૪(૨) ના આહ્વાન માટે કલમ ૨(ઈ) ના ઘટકો સંતોષવા પડશે. તેથી, આવા હિત ધરાવતા અનુગામી પર જવાબદારી લાદવા માટે માત્ર કબજો પૂરતો નથી, પરંતુ કાયદેસરની હકદારી વિના અને વેચાણ,

ગેરકાયદેસર બાંધકામ કે ગેરકાયદેસર ભાડૂઆત વગેરે દ્વારા જમીનનો ગેરકાયદેસર રીતે વહીવટ કરવાના હેતુથી સતત કબજા સંબંધિત ઘટકો સ્થાપિત કરવા જરૂરી છે. સર્વોચ્ચ અદાલતનો કોન્ડા લક્ષ્મણ બાપુજી–૬૧ નો નિર્ણય આપણું ધ્યાન ફકરા '૩૭ થી ૩૯' તરફ દોરવા માટે આપણી સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યો છે, જે આ ચુકાદાના અગાઉના ભાગમાં ઉધૃત કરવામાં આવ્યા છે.

૩૨૩. કાયદા ૨૦૨૦ ની કલમ ૨(ઈ) માં દર્શાવેલા કોઈપણ હેતુ માટે આવી જમીનનો ગેરકાયદેસર રીતે કબજો મેળવવાનો અથવા કોઈની જમીનમાં પ્રવેશવાનો ઈરાદો, આવી વ્યક્તિને "જમીન પચાવી પાડવા" ના ગુનાહિત ગુના માટે દોષિત ઠેરવવા માટે પ્રોસિક્યુશન દ્વારા રજૂ અને સાબિત કરવો આવશ્યક છે. એવી વધુ દલીલ કરવામાં આવી છે કે કલમ ૨(ઈ) માં વપરાયેલ શબ્દપ્રયોગ "બળ, ધમકી, વગેરેના ઉપયોગ સાથે અથવા વગર" એ પ્રદાન કરે છે કે કેવી રીતે અને કઈ રીતે કોઈપણ પ્રવૃત્તિને "જમીન પચાવી પાડવી" તરીકે ગણી શકાય અથવા કહી શકાય. રજૂઆત એ છે કે ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનું સંયુક્ત વાંચન દર્શાવે છે કે જો કોઈ જમીન પચાવી પાડવામાં આવી હોય કે જેના પર કબજેદાર પાસે કાયદેસરની હકદારી દ્વારા કોઈ માલિકી હક, ટાઇટલ અથવા કબજો ન હોય, બળ, ધમકી, કપટ, વગેરેના ઉપયોગ સાથે અથવા વગર અને વેચાણ વગેરે દ્વારા જમીનનો વહીવટ કરવાના હેતુથી, તો આવું કૃત્ય "જમીન પચાવી પાડવાનો" ગુનો બનશે અને આવી જમીન "પચાવી પાડેલી જમીન" બનશે.

૩૨૪. મેન્સ રીઆ સંબંધિત રજૂઆત સાથે કામ કરતા પહેલાં, અમે અરજદારોની એ દલીલોની પણ નોંધ લઈ શકીએ છીએ કે જમીન પચાવી પાડવાને પશ્ચાતવર્તી અસરથી ગુનો બનાવવામાં આવ્યો છે. દલીલ એવી છે કે કલમ ૪(૨), જે કહે છે કે કોઈપણ વ્યક્તિ જે કાયદા ૨૦૨૦ ના પ્રારંભ પર અથવા તે પછી અન્યની માલિકીની પચાવી પાડેલી જમીનના કબજામાં ચાલુ રહે છે, તે કાયદા હેઠળના ગુના માટે દોષિત રહેશે.

૩૨૫. કલમ ૯(૧) વિશેષ અદાલતને પચાવી પાડેલી જમીનના સંદર્ભમાં જમીન પચાવી પાડવાના કોઈપણ કથિત કૃત્યમાંથી ઉદ્ભવતા કેસોની સુનાવણી માટે સુઓ મોટો (સ્વતઃ) સંજ્ઞાન લેવાની અથવા કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા દાખલ કરાયેલી અરજી પર સંજ્ઞાન લેવાની સત્તા આપે છે, પછી ભલે તે કાયદા ૨૦૨૦ ના પ્રારંભ પહેલાં હોય કે પછી હોય. કલમ ૧૭ વિશેષ અદાલત દ્વારા આદેશ કરાયેલ મર્યાદા સિવાય, લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટના ઉલ્લંઘનમાં કાયદાના પ્રારંભ પહેલાં અથવા પછી થયેલા વ્યવહારોને અમાન્ય અને રદબાતલ બનાવે છે. "આ કાયદાના પ્રારંભ પર અથવા તે પછી" [કલમ ૪(૨)]; "આ કાયદાના પ્રારંભ પહેલાં અથવા પછી ભલે ગમે ત્યારે હોય" [કલમ ૯(૧)] અને કલમ ૧૭; શબ્દપ્રયોગો કથિત ચાલુ રહેલા ગુના માટે ગુનાહિત જવાબદારી લાદવાની અસર ધરાવે છે. એવી વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે "કાયદાના પ્રારંભ પર અથવા તે

પછી" અથવા "આ કાયદાના પ્રારંભ પહેલાં અથવા પછી ભલે ગમે ત્યારે હોય" શબ્દપ્રયોગને ભૂતકાળમાં લેવાયેલા કબજાને શામેલ કરવા માટે વાંચી અથવા અર્થઘટન કરી શકાય નહીં, જે જોગવાઈ ઘડવામાં આવી ત્યારે સતત કબજામાં પરિણમ્યો હતો. કલમ ૪(૨), ૯(૧) અને ૧૭ એવા કેસોને આવરી શકતી નથી જ્યાં કાયદા ૨૦૨૦ ના ઘડતર પહેલાં, ભૂતકાળમાં કબજો લેવામાં આવ્યો હોય અથવા ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યો હોય.

૩૨૬. યુએસ સુપ્રિમ કોર્ટના કાલ્ડર વિ. બુલ [૩ યુએસ ૩૮૬ (૧૭૯૮) કાલ્ડર વિ. બુલ] ના નિર્ણયનો સંદર્ભ એ સબમિટ કરવા માટે આપવામાં આવ્યો છે કે એક્સ-પોસ્ટ ફેક્ટો (પશ્ચાતવર્તી અસર ધરાવતી) કલમને માન્ય રાખી શકાય નહીં, જેનો અર્થ એ થાય કે આવા કાયદાના અસ્તિત્વ પહેલાં કરવામાં આવેલા કૃત્યોને સજા આપવા માટે બનાવવામાં આવેલા કાયદાઓ, અને જે અગાઉના કાયદાઓ દ્વારા ગુના જાહેર કરવામાં આવ્યા નથી, તે અન્યાયી, જુલમી અને મુક્ત સરકારના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો સાથે અસંગત છે.

૩૨૭. એમ સિદ્ધીક વિ. મહંત સુરેશ દાસ [૨૦૨૦ (૧) એસસીસી ૧ એમ સિદ્ધીક વિ. મહંત સુરેશ દાસ], જે લોકપ્રિય રીતે "રામ જન્મભૂમિ મંદિર" કેસ તરીકે ઓળખાય છે, તેના ચુકાદાના ફકરા ૩૪૨ નો સંદર્ભ એ સબમિટ કરવા માટે આપવામાં આવ્યો છે કે કબજાનું ટાઇટલ એ એકવાર કરવામાં આવેલો ગુનો

છે. ચાલુ રહેતો ગુનો ઈજાના સતત સ્ત્રોત, સતત ઈજા માટે જવાબદાર કૃત્યની અપેક્ષા રાખે છે. "જમીન પચાવી પાડવાનું" કૃત્ય પગલાં લેવા યોગ્ય ગુનાની તારીખે પૂર્ણ થાય છે અને તે એક વખતનો ગુનો છે. જેનો અર્થ એ થાય કે, "જમીન પચાવી પાડવા" ના કિસ્સામાં, જ્યારે જમીન પચાવી પાડવામાં આવે ત્યારે ગુનો એકવાર અને હંમેશા માટે આચરવામાં આવ્યો હોવાનું કહેવાય છે. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે કબજામાં ચાલુ રહેવું, તે પોતે જ કોઈ ગુનો નથી. રજૂઆત એ છે કે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ ભૂતકાળના કૃત્ય માટે ગુનાહિત જવાબદારી પ્રદાન કરવા માટે એક્સ-પોસ્ટ ફેક્ટો કાયદા બનાવીને, જે તેના અમલીકરણ પહેલાં ગુનાહિત ગુનો ન હતો, તે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૦ દ્વારા અસરગ્રસ્ત છે.

૩૨૮. વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ શ્રી કમલ બી. ત્રિવેદીએ વળતી દલીલમાં સબમિટ કર્યું હતું કે કલમ ૪(૨) પ્રકૃતિમાં પશ્ચાતવર્તી નથી. તે કાયદા ૨૦૨૦ ના ઘડતરની તારીખ ૨૯/૦૮/૨૦૨૦ પહેલાં આચરવામાં આવેલા ગેરકાયદેસર કબજો લેવાના કૃત્યને સજા આપવાનો પ્રયાસ કરતી નથી. તે જે કંઈ કરે છે તે માત્ર જમીન પચાવી પાડવાના કૃત્યને સજા આપવાનું છે, એટલે કે ૨૯/૦૮/૨૦૨૦ ના રોજ કાયદા ૨૦૨૦ ના અમલમાં આવ્યા પછી અથવા તે પછી મળી આવેલ "પચાવી પાડેલી જમીન" ના કબજાની હકીકત. બોમ્બે હાઈકોર્ટના સૈયદના તાહેર સૈફુદ્દીન વિ. તૈયબભાઈ મોસાજી કોઈચા [એઆઈઆર

૧૯૫૩ બોમ્બે ૧૮૩ સૈયદના તાહેર સૈફુદ્દીન વિ. તૈયબભાઈ મોસાજી કોઈચા] અને મોહનલાલ વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન [(૨૦૧૫) ૬ એસસીસી ૨૨૨ મોહનલાલ વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન] ના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે.

૩૨૯. એવું સબમિટ કરવામાં આવ્યું હતું કે આ કાયદાની ભવિષ્યલક્ષી અસર છે, કારણ કે, તે કાયદા ૨૦૨૦ ના અમલમાં આવ્યા પછી પ્રવર્તતા સંજોગોના સમૂહને લાગુ કરવામાં આવ્યો છે. કાયદાની કામગીરી કાયદા ૨૦૨૦ પસાર થયા પછી, કલમ ૨(ઈ) ના અર્થમાં "જમીન પચાવી પાડનાર" કહી શકાય તેવી વ્યક્તિઓ પૂરતી મર્યાદિત છે. કાયદો પસાર થવા સાથે, ધારાસભાનો ઈરાદો માત્ર કાયદા ૨૦૨૦ પસાર થયા પછી થયેલા જમીન પચાવી પાડવાના કૃત્યો સાથે કામ કરવાનો હતો અને તે આ કાયદો પસાર થતાં પહેલાં ઉપાર્જિત થયેલા અધિકારો અથવા ઉદ્ભવેલી જવાબદારીઓમાં દખલ કરવા ઈચ્છતી ન હતી. એવું સબમિટ કરવામાં આવ્યું હતું કે પ્રસ્તુત કેસમાં, કલમ ૨૦(૧) ની કોઈ એપ્લિકેશન રહેશે નહીં. કબજાના કૃત્યની કોઈ પશ્ચાતવર્તી અસર નથી. કાયદા ૨૦૨૦ ની કલમ ૪ હેઠળ પશ્ચાતવર્તી અસરથી કોઈ ગુનો બનાવવામાં આવતો નથી. જે સજાપાત્ર છે તે ૨૯/૦૮/૨૦૨૦ ના રોજ અથવા તે પછી તેની સામે કોઈ કાયદેસરની હકદારી વિના જમીનનો કબજો છે, જ્યારે જમીન પચાવી પાડવાનો ગુનો બનાવતો કાયદો ઘડવામાં આવ્યો હતો. પરિણામ એ આવે છે કે

જો કોઈ વ્યક્તિ કાયદા ૨૦૨૦ ના અમલીકરણની તારીખે "પચાવી પાડેલી જમીન" ના કબજામાં હોય, તો તે ગુનો આચરશે, કારણ કે ઉક્ત તારીખે તેની પાસે કાયદામાં જરૂરી એવા "કોર્પસ" (વસ્તુ) અને "એનિમસ" (ઈરાદો) બંને હશે. કાયદાને પશ્ચાતવર્તી કહી શકાય નહીં કારણ કે તેના પગલાં માટેની આવશ્યકતાઓનો એક ભાગ તેના પસાર થવા પૂર્વેના સમયમાંથી લેવામાં આવ્યો છે.

૩૩૦. પક્ષકારોના વિદ્વાન કાઉન્સિલની આ રજૂઆતો સાથે કામ કરતી વખતે, જ્યારે અમે કાયદાની વાંધાજનક જોગવાઈઓ, એટલે કે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ માંથી પસાર થયા છીએ જે અરજદારોના વિદ્વાન કાઉન્સિલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવી છે, ત્યારે નોંધવામાં આવી શકે છે કે કલમ ૪ હેઠળ "કબજામાં ચાલુ રહે છે" શબ્દપ્રયોગ, કલમ ૨(ઈ) હેઠળ "પચાવી પાડેલી જમીન" શબ્દને સોંપવામાં આવેલ અર્થ, કોઈ કાયદેસરની હકદારી વિના "આવી જમીનનો ગેરકાયદેસર રીતે કબજો મેળવવા અથવા ગેરકાયદેસર ભાડૂઆત વગેરે ઊભા કરવાના હેતુથી" શબ્દપ્રયોગને એમ સમજવો પડશે કે કબજાનું કૃત્ય એ પશ્ચાતવર્તી અસર ધરાવતી સજા નથી. જે સજાપાત્ર છે તે કાયદા ૨૦૨૦ ના પ્રારંભ પર અથવા તે પછી તેની સામે કોઈ કાયદેસરની હકદારી વિના "પચાવી પાડેલી જમીન" નો કબજો છે, એટલે કે એવી જમીન કે જેના પર કબજેદાર પાસે કોઈ માલિકી, ટાઇટલ અથવા કાયદેસરના સાધનો દ્વારા મેળવેલ પ્રત્યક્ષ કબજો

ન હોય.

૩૩૧. કાયદા ૨૦૨૦ ના અમલમાં આવ્યાની તારીખે, કલમ ૨(ઈ) ના અર્થમાં "પચાવી પાડેલી જમીન" નો કબજો ધરાવતી વ્યક્તિને કાયદા ૨૦૨૦ હેઠળ "જમીન પચાવી પાડનાર" ના છત્ર હેઠળ લાવવામાં આવી છે, કારણ કે તે ઉક્ત તારીખે ગુનો આચરશે. કાયદા ૨૦૨૦ હેઠળ "જમીન પચાવી પાડવા" ના કથિત કૃત્યના સંબંધમાં "કાયદાના પ્રારંભ પહેલાં અથવા પછી ભલે ગમે ત્યારે હોય" શબ્દપ્રયોગ કાયદાની એપ્લિકેશનને કામગીરીમાં પશ્ચાતવર્તી બનાવતો નથી. તે માત્ર ભવિષ્યમાં, આવી જમીન પર કબજો મેળવવાના અસ્તિત્વ ધરાવતા અધિકારોને અસર કરે છે કે જેના પર કબજેદારનો કોઈ અધિકાર, ટાઇટલ અથવા હિત અથવા કબજો મેળવવા માટેની કાયદેસરની હકદારી નથી, ભલે કબજો લેવાનું કૃત્ય કાયદા ૨૦૨૦ ના પ્રારંભ પહેલાં કરવામાં આવ્યું હોય. કાયદા ૨૦૨૦ ના પ્રારંભની તારીખે, કોઈ કાયદેસરની હકદારી વિના "પચાવી પાડેલી જમીન" પર કબજો કરવાનું કૃત્ય કલમ ૪(૨) હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ ગુનાહિત ગુનો બને છે, ભલે કાયદા ૨૦૨૦ ના પ્રારંભ પહેલાં કબજો લેવામાં આવ્યો હોય, આવા કબજાને ગુનાહિત ગુનો બનાવતાં પહેલાં. પરિણામે, જમીનમાં કોઈ અધિકાર, ટાઇટલ અથવા હિત ન ધરાવતો કોઈ અજાણ્યો વ્યક્તિ અથવા અન્ય વ્યક્તિની જમીન પર કબજો કરનાર અતિક્રમણકાર, ભલે તે ખાનગી હોય કે સરકારી કે પબ્લિક ટ્રસ્ટની હોય વગેરે, તેની સામે કાયદેસરની હકદારી વિના,

પ્રવર્તમાન કાયદા હેઠળ ઘડતર પહેલાં કબજામાં હોવા તરીકે આશ્રય લઈ શકે નહીં, કારણ કે ૨૯/૦૮/૨૦૨૦ ના રોજ આવી વ્યક્તિનો કબજો માત્ર ગેરકાયદેસર જ નહીં, પરંતુ એક ગુનાહિત ગુનો હશે. કાયદા ૨૦૨૦ ના પ્રારંભ પછી આવી વ્યક્તિ દ્વારા કોઈપણ જમીન પરના કબજાને "જમીન પચાવી પાડનાર" નો કબજો કહેવામાં આવશે.

૩૩૨. અમે, આ તબક્કે, ભારતના બંધારણની કલમ ૨૦(૧) ના આયાત સાથે કામ કરતા રાવ શિવ બહાદુર સિંહ અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ વિંધ્ય પ્રદેશ [એઆઈઆર ૧૯૫૩ એસસી ૩૯૪ રાવ શિવ બહાદુર સિંહ અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ વિંધ્ય પ્રદેશ] માં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએ, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય બેન્ચે ચુકાદો આપ્યો છે કે કલમ ૨૦ હેઠળ જે પ્રતિબંધિત છે તે માત્ર "એક્સ પોસ્ટ ફેક્ટો લો હેઠળ દોષિત ઠેરવવું કે સજા છે અને તેની સુનાવણી નહીં". કલમ ૨૦(૧) માં આવતા શબ્દો "ગુનો તરીકે આરોપિત કૃત્યના કમિશન સમયે અમલમાં રહેલા કાયદાના ઉલ્લંઘન સિવાય" જ્યારે લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટની જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં વાંચવામાં આવે ત્યારે એ સ્પષ્ટ થાય છે કે કાયદો ૨૦૨૦ કાયદા ૨૦૨૦ ના પ્રારંભની તારીખે જમીન પચાવી પાડવાનો ગુનો આચરવાની વાત કરે છે, જે ૨૯/૦૮/૨૦૨૦ છે. કાયદા ૨૦૨૦ ની કલમ ૪(૨) હેઠળના શબ્દો "કબજામાં ચાલુ રહે છે" ને એવી રીતે વાંચવા અને સમજવા પડશે કે "પચાવી પાડેલી જમીન" ના કબજાનું

કૃત્ય કાયદા ૨૦૨૦ ના પ્રારંભ પછી, કાયદાના પ્રારંભ પર અથવા તે પછી ગુનાહિત ગુનો બન્યું. ઉપરોક્ત શબ્દો "જમીન પચાવી પાડવા" ને ચાલુ રહેતો ગુનો બનાવતા નથી.

૩૩૩. તેમાં ઉમેરી શકાય છે કે "જમીન પચાવી પાડવા" ના કિસ્સામાં, ગુનો એકવાર અને હંમેશા માટે આચરવામાં આવ્યો હોવાનું કહેવાય છે જ્યારે જમીન પચાવી પાડવામાં આવે, તેની સામે કોઈ કાયદેસરની હકદારી વિના કબજો કરવામાં આવે. કોઈપણ સરકારી જમીન અથવા ખાનગી મિલકત પર તેની સામે કોઈ કાયદેસરની હકદારી વિના કબજો ધરાવતી વ્યક્તિએ જમીન માલિકને કબજો સોંપવો પડશે નહીંતર તેણે જમીન માલિકની ફરિયાદ પર અથવા લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ ૨૦૨૦ ના અમલીકરણ સાથે વિશેષ અદાલત દ્વારા લેવામાં આવેલા સુઓ મોટો સંજ્ઞાન પર ગુનાહિત કાર્યવાહીનો સામનો કરવો પડશે.

૩૩૪. સજ્જન સિંહ વિ. ધ સ્ટેટ ઓફ પંજાબ [એઆઈઆર ૧૯૬૪ એસસી ૪૬૪ સજ્જન સિંહ વિ. ધ સ્ટેટ ઓફ પંજાબ] માં સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકનોનો પણ સંદર્ભ આપી શકાય છે, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલત ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૪૭ ની કલમ ૫(૩) માં ધારણા સાથે કામ કરી રહી હતી, જે ચાર પેટા-કલમોમાં એવા કૃત્યોનો ઉલ્લેખ કરે છે જેના કમિશન પર સરકારી કર્મચારીએ તેની ફરજો બજાવવામાં ગુનાહિત ગેરવર્તણૂકનો ગુનો કર્યો હોવાનું

કહેવાય છે. તેમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આ કલમ આરોપી પાસે તેની આવકના જાણીતા સ્ત્રોતો કરતાં અપ્રમાણસર નાણાકીય સંસાધનો અથવા મિલકત હોવાની વાત કરે છે, જેનો અર્થ માત્ર કાયદાના ઘડતરની તારીખ પછી મેળવેલા નાણાકીય સંસાધનો અથવા મિલકત થાય છે. આરોપી અથવા તેની વતી અન્ય કોઈ વ્યક્તિના કબજામાં રહેલા નાણાકીય સંસાધનો કે મિલકતને ધ્યાનમાં લેવાની દલીલ કે જે કાયદાની તારીખ પહેલાં મેળવવામાં આવી છે તે કાયદાને પશ્ચાતવર્તી કામગીરી આપવા બરાબર છે, તેને ફગાવી દેવામાં આવી છે. ફકરા '૧૩ થી ૧૫' માં નીચે મુજબ ચર્ચા કરવામાં આવી હતી:-

"૧૩. કાયદાને પશ્ચાતવર્તી કહી શકાય નહીં "કારણ કે તેના પગલાં માટેની આવશ્યકતાઓનો એક ભાગ તેના પસાર થવા પૂર્વેના સમયમાંથી લેવામાં આવ્યો છે". (મેક્સવેલ ઓન ઈન્ટરપ્રિટેશન ઓફ સ્ટેચ્યુટ્સ, ૧૧ મી આવૃત્તિ, પાનું ૨૧૧; સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર વિ. વિષ્ણુ રામચંદ્ર એઆઇઆર ૧૯૬૧ એસસી ૩૦૭ પણ જુઓ. આ સંદર્ભમાં વિદ્વાન કાઉન્સિલ દ્વારા કરવામાં આવેલા સૂચનની નોંધ લેવી આવશ્યક છે કે અસરમાં કલમ ૫ ની પેટા-કલમ ૩ સત્તાવાર ફરજ બજાવવામાં એક નવો ગુનો બનાવે છે, જે કલમ ૫(૧) ની ચાર કલમોમાં વ્યાખ્યાયિત છે તેના કરતાં અલગ છે. એવું કહેવાય છે કે જાણીતા આવકના સ્ત્રોતો કરતાં અપ્રમાણસર નાણાકીય સંસાધનો અથવા મિલકતના કબજામાં હોવાનું કૃત્ય, જો તેનો સંતોષકારક હિસાબ આપી શકાતો નથી, તો આ પેટા-

કલમ દ્વારા કલમ ૫(૧) ની કલમો એ, બી, સી અને ડી માં ઉલ્લેખિત અન્ય કૃત્યો ઉપરાંત ગુનાહિત ગેરવર્તણૂકનો ગુનો બને છે જે ગુનાહિત ગેરવર્તણૂકનો ગુનો બનાવે છે. આ દલીલના આધારે આગળની દલીલ એ ઊભી કરવામાં આવી છે કે જો કાયદાની તારીખ પહેલાં મેળવેલા નાણાકીય સંસાધનો અથવા મિલકતને પેટા–કલમ ૩ હેઠળ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો વાસ્તવમાં જે કરવામાં આવી રહ્યું છે તે એ છે કે વ્યક્તિને નાણાકીય સંસાધનો અથવા મિલકત મેળવવા માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવી રહી છે, જો કે તે મેળવવાના આવા કૃત્યના કમિશન સમયે અમલમાં રહેલા કાયદાના ઉલ્લંઘનમાં નહોતું. જો આ દલીલ સાચી હોત તો ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ પહેલાં મેળવેલા નાણાકીય સંસાધનો અથવા મિલકતના સંબંધમાં કલમ ૫(૩) હેઠળ ઊભી થયેલી ધારણા હેઠળ વ્યક્તિને દોષિત ઠેરવવી એ બંધારણની કલમ ૨૦(૧) હેઠળના મૂળભૂત અધિકારોનો ભંગ હશે અને તેથી અદાલત માટે કલમ ૫(૩) નું અર્થઘટન એવી રીતે કરવું યોગ્ય રહેશે કે જેથી તે પેટા–કલમ વતી કાયદા પહેલાં મેળવેલા નાણાકીય સંસાધનો અથવા મિલકતના કબજાને શામેલ ન કરે. દલીલનો આધાર કે કલમ ૫(૩) સરકારી કર્મચારી દ્વારા તેની સત્તાવાર ફરજ બજાવવામાં ગુનાહિત ગેરવર્તણૂકનો એક નવો પ્રકારનો ગુનો બનાવે છે તે જો કે અયોગ્ય છે. પેટા–કલમ એવું કંઈ કરતી નથી. તે માત્ર કલમ ૫(૧) માં વ્યાખ્યાયિત ગુનાહિત ગેરવર્તણૂકના ગુનાને સાબિત કરવાના હેતુ માટે પુરાવાનો નિયમ નક્કી કરે છે જેના માટે આરોપી વ્યક્તિ પહેલેથી જ સુનાવણી હેઠળ છે. આ અદાલત દ્વારા

સી. ડી. એસ. સ્વામી વિ. ધ સ્ટેટ(૧) માં અને ફરીથી સૂરજપાલ સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ. પી. (૨) માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું. કલમ ૫(૧) ની કલમો એ, બી, સી અને ડી માં ઉલ્લેખિત એક અથવા વધુ કૃત્યો કરીને ગુનાહિત ગેરવર્તણૂક માટે સુનાવણી શરૂ થાય ત્યારે જ પેટા-કલમ ૩ અમલમાં આવી શકે છે. જ્યારે આવી સુનાવણી થાય છે, જે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ અમલમાં આવ્યા પછી આચરવામાં આવેલા કૃત્યોના સંબંધમાં હોવી જરૂરી છે, ત્યારે પેટા-કલમ ૩ પ્રોસિક્યુશનના હાથમાં એવો ગુનો સાબિત કરવાની નવી પદ્ધતિ મૂકે છે જેનાથી આરોપી પર પહેલેથી જ આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે.

૧૪. કલમના શબ્દોને જોતાં અને તેમને તેમનો સ્પષ્ટ અને કુદરતી અર્થ આપતાં આપણને એ કહેવું અશક્ય લાગે છે કે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ અમલમાં આવ્યાની તારીખ પહેલાં મેળવેલા નાણાકીય સંસાધનો અને મિલકતને ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ નહીં ભલે તે આરોપી અથવા તેની વતી અન્ય કોઈ વ્યક્તિના કબજામાં હોય. એવી દલીલ સ્વીકારવા માટે કે આવા નાણાકીય સંસાધનો અથવા મિલકતને ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ નહીં, વ્યક્તિએ કલમમાં "મિલકત" શબ્દ પછી "જો આ કાયદાની તારીખ પછી મેળવવામાં આવી હોય તો" વધારાના શબ્દો વાંચવા પડશે. આના માટે કોઈ ઔચિત્ય નથી.

૧૫. એ પણ ઉલ્લેખ કરી શકાય છે કે જો કાયદાના પ્રારંભની તારીખ પહેલાં

મેળવેલા નાણાકીય સંસાધનો અથવા મિલકતને કલમ ૫ ની પેટા–કલમ ૩ લાગુ કરવામાં ધ્યાનમાં લેવામાંથી બાકાત રાખવામાં આવે તો આવકની પ્રાપ્તિને મર્યાદિત કરવી યોગ્ય અને વાજબી રહેશે જેની સામે પ્રમાણસરતાને કાયદા પછીના સમયગાળા માટે પણ ધ્યાનમાં લેવાની રહેશે. દેખીતી રીતે આ એક વિચિત્ર અને વિસંગત પરિસ્થિતિ તરફ દોરી જશે જે કોઈ પણ રીતે આરોપી માટે પોતે સંતોષકારક કે મદદરૂપ નથી. કારણ કે, કાયદાના પ્રારંભ પૂર્વેના વર્ષો દરમિયાન પ્રાપ્ત થયેલી આવકે કાયદાના પ્રારંભ પછી મિલકત મેળવવામાં મદદ કરી હોઈ શકે છે. આપણે બાબતને ગમે તે દ્રષ્ટિકોણથી જોઈએ, આપણને એ સ્પષ્ટ જણાય છે કે આરોપી વ્યક્તિ અથવા તેની વતી અન્ય કોઈ વ્યક્તિના કબજામાં રહેલા નાણાકીય સંસાધનો અને મિલકતને કલમ ૫ ની પેટા–કલમ ૩ ના હેતુ માટે ધ્યાનમાં લેવા પડશે, ભલે તે કાયદાના અમલમાં આવ્યા પહેલાં અથવા પછી મેળવવામાં આવ્યા હોય."

૩૩૫. આમ, તેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જો કાયદાના પ્રારંભની તારીખ પહેલાં મેળવેલા નાણાકીય સંસાધનો અથવા મિલકતને કલમની પેટા–કલમ (૩) લાગુ કરવામાં ધ્યાનમાં લેવામાંથી બાકાત રાખવામાં આવે તો, દેખીતી રીતે, આ એક વિચિત્ર અને વિસંગત પરિસ્થિતિ તરફ દોરી જશે, કારણ કે કાયદાના પ્રારંભ પૂર્વેના વર્ષો દરમિયાન પ્રાપ્ત થયેલી આવકે કાયદાના પ્રારંભ પછી મિલકત મેળવવામાં મદદ કરી હોઈ શકે છે. તે "મિલકત"

શબ્દ પછી "જો આ કાયદાની તારીખ પછી મેળવવામાં આવી હોય તો" વધારાના શબ્દો વાંચવા બરાબર થશે, જેના માટે કોઈ ઔચિત્ય નથી.

૩૩૬. આ ચુકાદા પરથી સંકેત લેતાં, જો આપણે અરજદારોની એ દલીલ સ્વીકારીએ કે ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ પ્રોહિબિશન એક્ટ, ૨૦૨૦ ના અમલીકરણ પહેલાં કબજો મેળવનાર અથવા ટ્રાન્સફર મેળવનાર "પચાવી પાડેલી જમીન" ના કોઈપણ કબજેદાર અથવા ટ્રાન્સફરી કાયદા ૨૦૨૦ ની કામગીરીથી મુક્ત રહેશે અથવા "જમીન પચાવી પાડવાનો" ગુનો ઘડતર પહેલાં લેવાયેલા અથવા પૂર્ણ થયેલા જમીનના વાસ્તવિક કબજા અથવા વેચાણ પૂરતો મર્યાદિત રાખવો જોઈએ, તો તે વિરોધાભાસી અને વિસંગત પરિસ્થિતિ તરફ દોરી જશે. પરિણામ એ આવશે કે "પચાવી પાડેલી જમીન" નો કોઈપણ કબજેદાર, જેની પાસે કોઈ માલિકી કે ટાઇટલ નથી અને જેણે ઘડતર પહેલાં "કાયદેસરની હકદારી વિના" જમીન પર કબજો કર્યો હતો, તેને "જમીન પચાવી પાડવાના" કૃત્યમાં શામેલ કરવામાં આવશે નહીં, ભલે તે કાયદા ૨૦૨૦ હેઠળ "જમીન પચાવી પાડવા" ને ગુનો બનાવવામાં આવ્યા પછી આવી જમીન (પચાવી પાડેલી જમીન) પર કબજો ચાલુ રાખે. પરિણામ એ આવે છે કે આવી વ્યક્તિ, જો "પચાવી પાડેલી જમીન" ના કબજામાં ચાલુ રહે છે, તો તેને "જમીન પચાવી પાડનાર" કહેવામાં આવશે નહીં. જ્યારે, જો કોઈ વ્યક્તિ કાયદા ૨૦૨૦ ના અમલીકરણની તારીખે અથવા તે પછી કોઈપણ તારીખે "પચાવી પાડેલી જમીન"

પર કબજો કરે છે અથવા તેનો કબજો લે છે, તો તે "જમીન પચાવી પાડનાર" બનશે. આ ભેદ ન તો અનુમતિપાત્ર છે કે ન તો શક્ય છે, કારણ કે તે નિરર્થકતા તરફ દોરી જશે. કાયદાના અર્થઘટનનો આ સુસ્થાપિત કાયદો છે કે અદાલત કાયદાના આવા કોઈપણ બાંધકામને ટાળશે જે નિરર્થકતા તરફ દોરી જાય છે અથવા દોરી જઈ શકે છે.

૩૩૭. ઉપરોક્ત ચર્ચા માટે, એવું ઠરાવવામાં આવે છે કે પશ્ચાતવર્તી અસરને કાયદા ૨૦૨૦ માં વાંચી શકાય નહીં. આ કાયદો "પચાવી પાડેલી જમીન" ના કબજાને ગેરકાયદેસર બનાવે છે અને જે વ્યક્તિ ૨૯/૦૮/૨૦૨૦ ના રોજ "પચાવી પાડેલી જમીન" ના કબજામાં ચાલુ રહે છે તેને "જમીન પચાવી પાડવા" ના ગુના માટે દોષિત ઠેરવે છે. સમાન રીતે, મિલકતમાં સામેલ કરાયેલી કોઈપણ વ્યક્તિનો અનુગામી અથવા કાયદેસરનો કોઈપણ અનુગામી જેણે ગેરકાયદેસર રીતે બીજા કોઈની મિલકત પર કબજો કર્યો છે, જો તે ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ, ૨૦૨૦ ના અમલીકરણ પછી કબજામાં ચાલુ રહે છે, તો તેમનો કબજો "પચાવી પાડેલી જમીન" ના "જમીન પચાવી પાડનાર" નો રહેશે, તે વ્યક્તિઓને લાવીને જેમણે ગેરકાયદેસર અથવા ગેરકાયદે માધ્યમો દ્વારા જમીન પર કબજો કર્યો હતો અને આવી જમીન પર કબજો ચાલુ રાખ્યો હતો અથવા જેઓ આવી વ્યક્તિની જગ્યાએ આવ્યા અને કાયદા ૨૦૨૦ ના પ્રારંભ પછી આવી જમીનો પર કબજો ચાલુ રાખ્યો, એ જાણીને કે તેમની પાસે જમીનનો

કોઈ અધિકાર, ટાઇટલ અથવા હિત નથી અથવા તેઓ તેની સામે કોઈ કાયદેસરની હકદારી વિના તેના પર કબજો કરે છે.

૩૩૮. કાયદો એ છે કે ગુનાહિત કૃત્ય બનાવતા કાયદામાં મેન્સ રીઆનું સ્વરૂપ કાયદાના હેતુ અને તેની જોગવાઈઓના આધારે ગર્ભિત રહેશે. પ્રસ્તુત કેસમાં, લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ નો ઉદ્દેશ અને હેતુ "જમીન પચાવી પાડવાની" પ્રવૃત્તિઓને ગુનાહિત ગુનો બનાવીને પ્રતિબંધિત કરવાનો છે જે દોષિતોને જેલની સજા તરફ દોરી જાય છે. આ ઘડતર એક અવરોધ તરીકે કામ કરે છે, જે સામાન્ય રીતે એવો સંદેશ આપે છે કે જે તમામ લોકોએ બીજા કોઈની જમીન પર કબજો કર્યો છે, પછી ભલે માલિક સરકાર હોય, જાહેર સંસ્થા હોય કે ખાનગી વ્યક્તિ હોય, તેમણે હકદાર વ્યક્તિને કબજો સોંપવો પડશે અથવા "પચાવી પાડેલી જમીન" ખાલી કરવી પડશે અથવા અન્યથા તેઓને "જમીન પચાવી પાડનાર" તરીકે ગણવામાં આવશે અને તેમની સામે ગુનાહિત કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવશે. આ સાથે, અમે અરજદારોના વિદ્વાન કાઉન્સિલની જમીન પચાવી પાડવા સંબંધિત કાયદા ૨૦૨૦ ની બંધારણીય માન્યતાને પડકારતી રજૂઆતોને નકારી કાઢીએ છીએ, ગુનાહિત ગુનાના આવશ્યક ઘટક તરીકે મેન્સ રીઆને બાકાત રાખવાની દલીલ અને લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ ૨૦૨૦ ની પશ્ચાતવર્તી અસર સાથે એપ્લિકેશન બંને પર, આમ, ભારતના બંધારણની કલમ ૨૦ નું ઉલ્લંઘન થાય છે.

ભાગ ૫ – નિયમ ૫(૨) – "હેડસ્ટ્રોંગ" (જિદ્દી/માથાભારે) શબ્દના સમાવેશની અસર

૩૩૯. આગામી મુદ્દો નિયમો ૨૦૨૦ ના નિયમ ૫(૨) માં જોગવાઈ વિશે છે, જે કલેક્ટર અથવા રાજ્ય સરકારને સરકારી જમીનના કિસ્સામાં સુઓ મોટો સંજ્ઞાન લેવાની અને પગલાં લેવાની સત્તા આપે છે, જ્યાં જમીન પચાવી પાડનાર વ્યક્તિ "હેડસ્ટ્રોંગ વ્યક્તિ" છે. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આ કાયદો "હેડસ્ટ્રોંગ વ્યક્તિ" ને વ્યાખ્યાયિત કરતો નથી અથવા તેનો અર્થ સોંપતો નથી અને આમ, સમિતિને કોઈપણ વ્યક્તિને "હેડસ્ટ્રોંગ વ્યક્તિ" તરીકે લેબલ કરવાની અને તેની સામે પગલાં શરૂ કરવાની બેલગામ સત્તા આપે છે.

૩૪૦. ગુંડા એક્ટ હેઠળ મધ્યપ્રદેશ અને અન્ય વિ. બલદેવ પ્રસાદ–૭૯ (અત્રે અગાઉ નોંધાયેલ) માં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયને ઉક્ત રજૂઆતને પુષ્ટિ આપવા માટે સેવામાં લેવામાં આવ્યો છે. એ નોંધવું પૂરતું છે કે નિયમ ૫ જિલ્લા કલેક્ટરની અધ્યક્ષતા હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા અધિસૂચિત સમિતિ દ્વારા તપાસ માટે પ્રિસ્ક્રાઇબ કરે છે, લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ હેઠળ ગુનો આચરવા વિશેની માહિતી રેકોર્ડ કરતાં પહેલાં, જે માત્ર પ્રથમ દ્રષ્ટિએ (પ્રાઈમા

ફેસી) તપાસના સ્વરૂપમાં છે. આ તપાસ સંપૂર્ણપણે રાજ્ય સરકાર દ્વારા રચવામાં આવેલી સમિતિનું એક્ઝિક્યુટિવ કાર્ય છે, જેમાં એક્ઝિક્યુટિવ અધિકારીઓનો સમાવેશ થાય છે. નિયમ ૫ માં પ્રિસ્ક્રાઇબ કરેલી પ્રક્રિયા મુજબ કાયદા ૨૦૨૦ ની કલમ ૧૨(એ) હેઠળ અપેક્ષિત તપાસ કરતી વખતે સમિતિ કોઈપણ અર્ધ-ન્યાયિક અથવા ન્યાયિક કાર્ય બજાવતી નથી. સમિતિનો નિર્ણય, એફઆઈઆર દાખલ કરવા સહિતની આગળની કાર્યવાહી નક્કી કરવાનો, અંતિમ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરતો નથી. નિયમ ૫ દ્વારા સમિતિને જમીન પચાવી પાડવાના ગુના માટે કોઈપણ વ્યક્તિને દોષિત ઠેરવવા માટે નિર્ણય લેવાની કોઈ સત્તા આપવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય નહીં. આમ, જો આપણે એમ માનીએ કે સમિતિને કોઈપણ વ્યક્તિને "જમીન પચાવી પાડવાના" ગુના માટે દોષિત ઠેરવવા માટે "જમીન પચાવી પાડનાર" તરીકે ઓળખાવવાની બેલગામ અથવા અનિયંત્રિત સત્તા આપવામાં આવી છે, તો તે કાયદામાં ઘણું વધારે વાંચવા બરાબર થશે.

૩૪૧. "હેડસ્ટ્રોંગ વ્યક્તિ" શબ્દોનો શબ્દકોશનો અર્થ એવો થાય છે કે જે વ્યક્તિ પોતાની રીતે ચાલવા માટે મક્કમ હોય, ઈચ્છાધારી, જિદ્દી અને હઠીલી હોય. અર્થઘટનના કાયદાનો આ મૂળભૂત સિદ્ધાંત છે કે કાયદામાં જો કોઈ શબ્દ વ્યાખ્યાયિત ન હોય, તો તેને તેનો સ્પષ્ટ અને સરળ અર્થ આપવો પડશે. જો કાયદાના શબ્દો ચોક્કસ અને અસ્પષ્ટ હોય અને માત્ર એક જ બાંધકામ માટે

સક્ષમ હોય, તો અદાલતો માટે એ આધારે અન્ય કોઈ કાલ્પનિક બાંધકામ અપનાવવાનું ખુલ્લું રહેશે નહીં કે આવું કાલ્પનિક બાંધકામ કાયદાના કથિત ઉદ્દેશ અને નીતિ સાથે વધુ સુસંગત છે. જ્યારે કાયદાના શબ્દો સ્પષ્ટ, સાદા અથવા અસ્પષ્ટ હોય, એટલે કે તેઓ વ્યાજબી રીતે માત્ર એક જ અર્થ માટે સંવેદનશીલ હોય, ત્યારે અદાલતો પરિણામોને ધ્યાનમાં લીધા વિના તે અર્થને અસર આપવા માટે બંધાયેલી છે. જ્યારે ભાષા સાદી અને અસ્પષ્ટ હોય અને માત્ર એક જ અર્થ સ્વીકારે છે, ત્યારે કાયદાના બાંધકામનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી કારણ કે કાયદો પોતાના માટે બોલે છે. વાઇકાઉન્ટ સિમન્ડ્સ [૧૯૫૭ (૧) ઓલ ઈઆર ૪૯ વાઇકાઉન્ટ સિમન્ડ્સ] ના શબ્દોમાં એક પ્રારંભિક નિયમ નોંધવો ફળદાયી રહેશે:-

"કોઈએ કાયદાના અથવા અન્ય કોઈપણ દસ્તાવેજના કોઈપણ ભાગને આખો વાંચ્યા પહેલાં તેને સમજવાનો દાવો કરવો જોઈએ નહીં. જ્યાં સુધી તેણે તેમ ન કર્યું હોય, ત્યાં સુધી તે કહેવા માટે હકદાર છે કે તે, અથવા તેનો કોઈપણ ભાગ, સ્પષ્ટ અને અસ્પષ્ટ છે"

૩૪૨. સ્પષ્ટ અર્થનો નિયમ એ તબક્કે લાગુ થાય છે જ્યારે શબ્દોનું તેમના સંદર્ભમાં બાંધકામ કરવામાં આવ્યું હોય અને એ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં આવે કે તેઓ માત્ર એક જ અર્થ માટે સંવેદનશીલ છે. તે કિસ્સામાં આ રીતે મેળવેલા

અર્થને પરિણામોને ધ્યાનમાં લીધા વિના અસર આપવાની રહેશે કારણ કે કોઈ વૈકલ્પિક બાંધકામ વાસ્તવમાં ખુલ્લું નથી, એ શરતને આધીન કે કાયદો બંધારણીય છે અને ગેરવાજબીતા અને તે અન્યાય અથવા નિરર્થકતા એવી પ્રકૃતિ અને ગંભીરતાની નથી, જે કાયદાને બંધારણનું ઉલ્લંઘન કરાવે.

– (સંદર્ભ અજય હાસિયા–૫૪; શ્રીમતી ભગવંતી અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા [(૧૯૮૯) ૪ એસસીસી ૩૯૭ શ્રીમતી ભગવંતી અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા]; સ્ટેટ ઓફ કેરળ અને અન્ય વિ. મેસર્સ ટ્રાવણકોર કેમિકલ્સ એન્ડ મેન્યુફેક્ચરિંગ કો લિ. [(૧૯૯૮) ૮ એસસીસી ૧૮૮ સ્ટેટ ઓફ કેરળ અને અન્ય વિ. મેસર્સ ટ્રાવણકોર કેમિકલ્સ એન્ડ મેન્યુફેક્ચરિંગ કો લિ.]).

૩૪૩. શાબ્દિક બાંધકામના નિયમના માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતોમાંનો એક એ છે કે ધારાસભાનો ઈરાદો મુખ્યત્વે વપરાયેલી ભાષામાંથી એકત્રિત કરવાનો છે, જેનો અર્થ એ છે કે જે કહેવામાં આવ્યું છે તેની સાથે જે કહેવામાં આવ્યું નથી તેના પર પણ ધ્યાન આપવું જોઈએ. પરિણામે, એક એવું બાંધકામ કે જેને તેના સમર્થન માટે શબ્દોના ઉમેરા અથવા બદલીની જરૂર હોય અથવા જે શબ્દોને અર્થહીન તરીકે નકારી કાઢવામાં પરિણમે છે, તેને ટાળવું જ જોઈએ.

૩૭૪. આ સુસ્થાપિત છે કે જ્યારે કાયદામાં અમુક જોગવાઈઓના અર્થ અંગે પ્રશ્ન ઊભો થાય છે, ત્યારે તે જોગવાઈને તેના સંદર્ભમાં વાંચવી માત્ર કાયદેસર જ નહીં, પરંતુ યોગ્ય છે. સંદર્ભનો અર્થ છે, સમગ્ર કાયદો, કાયદાની અગાઉની સ્થિતિ, સમાન વિષય વસ્તુ પરના અન્ય કાયદા, કાયદાનો સામાન્ય વ્યાપ અને તે અનિષ્ટ જેનો ઉપાય કરવાનો ઈરાદો હતો. આ હવે સંપૂર્ણપણે સ્થાપિત થયેલો નિયમ છે કે ધારાસભાનો ઈરાદો સમગ્ર કાયદો વાંચીને શોધવો આવશ્યક છે.

[સંદર્ભ:- ફિલિપ્સ ઈન્ડિયા લિ. વિ. લેબર કોર્ટ [એઆઈઆર ૧૯૮૫ એસસી ૧૦૩૪ ફિલિપ્સ ઈન્ડિયા લિ. વિ. લેબર કોર્ટ]; ઓસ્માનિયા યુનિવર્સિટી ટીચર્સ એસોસિએશન વિ. સ્ટેટ ઓફ આંધ્રપ્રદેશ [એઆઈઆર ૧૯૮૭ એસસી ૨૦૩૪ ઓસ્માનિયા યુનિવર્સિટી ટીચર્સ એસોસિએશન વિ. સ્ટેટ ઓફ આંધ્રપ્રદેશ]; કેપ્ટન સુભાષ કુમાર વિ. ધ પ્રિન્સિપલ ઓફિસર, મર્કેન્ટાઈલ મરીન ડિપાર્ટમેન્ટ [એઆઈઆર ૧૯૯૧ એસસી ૧૬૩૨ કેપ્ટન સુભાષ કુમાર વિ. ધ પ્રિન્સિપલ ઓફિસર, મર્કેન્ટાઈલ મરીન ડિપાર્ટમેન્ટ]]

૩૭૫. ધારાસભાનો ઈરાદો શોધવા માટે કાયદાના વાંચનના ઉપરોક્ત નોંધેલા મૂળભૂત સિદ્ધાંતોને લાગુ કરતાં, શાબ્દિક બાંધકામના નિયમને લાગુ કરતાં, જો નિયમ ૫(૨) ની ભાષાને "હેડસ્ટ્રોંગ વ્યક્તિ" શબ્દોને શાબ્દિક કે શબ્દકોશનો અર્થ આપીને વાંચવામાં આવે, તો જોઈ અને સમજી શકાય છે કે જો કોઈ જિદ્દી

માણસ, સરકારી જમીન પર ઈચ્છાપૂર્વક કબજો કરવા ટેવાયેલો હોય, જો તે સરકારી જમીન પર કબજો કરે છે, તો કલેક્ટર અથવા રાજ્ય સરકારને સુઓ મોટો સંજ્ઞાન લેવાની અને નિયમ ૫ ના પેટા–નિયમો (૩) થી (૧૦) અનુસાર તપાસ શરૂ કરવા માટે પગલાં લેવાની સત્તા આપવામાં આવી છે, જેથી આવી તપાસ પૂર્ણ થવા પર પ્રથમ માહિતી અહેવાલ દાખલ કરીને "જમીન પચાવી પાડવા" ની ફરિયાદ નોંધાવી શકાય, તે જ રીતે જે રીતે ફરિયાદની અરજી પર પૂર્ણ કરવાની હોય છે.

૩૪૬. જેનો અર્થ એ થાય કે, પ્રાંત અધિકારી અથવા જે અધિકારીને સંજ્ઞાન અથવા પગલાં લીધા પછી આવી બાબત સોંપવામાં આવી હોય તેમણે વિગતો એકત્રિત કરવી અને આવી વ્યક્તિ દ્વારા સરકારી જમીનના કબજાના સ્વરૂપ વિશેનો અહેવાલ રજૂ કરવો જરૂરી રહેશે. તપાસ અહેવાલ મળવા પર, કલમ ૨(એ) માં વ્યાખ્યાયિત સમિતિ "જમીન પચાવી પાડવા" ના કૃત્યના કમિશનનું પ્રથમ દ્રષ્ટિએ નિષ્કર્ષ કાઢી શકે છે અને પોલીસમાં એફઆઈઆર નોંધાવવાનું નક્કી કરી શકે છે. તપાસ કરનાર અધિકારીએ, ત્યારબાદ, તપાસ હાથ ધરવી અને નિયમ ૫ ના પેટા–નિયમ (૧) મુજબ વિશેષ અદાલત સમક્ષ તેનો અંતિમ અહેવાલ રજૂ કરવો જરૂરી રહેશે. સરકારી વિભાગના સક્ષમ અધિકારીની સત્તાધિકાર હેઠળ રાજ્યના અધિકારી પણ વિશેષ અદાલત સમક્ષ સીધી ફરિયાદ નોંધાવી શકે છે.

૩૪૭. આપણે બેનીલાલ વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર [૧૯૯૫ સપ્લિમેન્ટ (૧) એસસીસી ૨૩૫ બેનીલાલ વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર] અને સ્ટેટ ઓફ પંજાબ વિ. ગુરમીત સિંહ [૨૦૧૪ (૯) એસસીસી ૬૩૨ સ્ટેટ ઓફ પંજાબ વિ. ગુરમીત સિંહ] માં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયોમાંથી સમર્થન મેળવી શકીએ છીએ જેમાં એ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે કાયદાકીય યોજના તેમાં નિર્ધારિત ઉદ્દેશ્યને પ્રાપ્ત કરવા માટે તેની નીતિ અને ઈરાદાને અભિવ્યક્ત કરતા સામાન્યતાના શબ્દોનો ઉપયોગ કરી શકે છે. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે દરેક શબ્દ વ્યાખ્યાયિત કરવાની જરૂર નથી. તે આવા શબ્દો અથવા શબ્દપ્રયોગોના ન્યાયિક બાંધકામની બાબત હોઈ શકે છે. માત્ર એ હકીકત કે કોઈ ચોક્કસ શબ્દ કે શબ્દપ્રયોગ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો નથી તે કાયદાની જોગવાઈઓને અથવા આદેશને ગેરબંધારણીય જાહેર કરવાનો કોઈ આધાર નથી. આ સુસ્થાપિત છે કે જ્યારે કાયદાના શબ્દો વ્યાખ્યાયિત ન હોય, ત્યારે તેને તેમના કુદરતી સામાન્ય અથવા લોકપ્રિય અર્થમાં સમજવાના હોય છે. આ હેતુ માટે, સામાન્ય અર્થ શોધવા માટે શબ્દકોશના અર્થનો સંદર્ભ લેવાની મંજૂરી રહેશે જેમાં શબ્દ સામાન્ય ભાષામાં સમજાય છે.

૩૪૮. ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં લેતા, "જમીન પચાવી પાડવા" ની ફરિયાદની તપાસની પ્રક્રિયા પૂરી પાડતા નિયમો ૨૦૨૦ ના નિયમ ૫(૨) ની માન્યતા

વિશે અરજદારોના વિદ્વાન કાઉન્સિલની રજૂઆતો ફગાવી દેવાને પાત્ર છે.

<u>ભાગ ૬ – અન્ય રાજ્યોના સમાન વિષય વસ્તુ પરના (પારી મટેરિયા) કાયદાઓ:–</u>

૩૪૯. નિષ્કર્ષ પર પહોંચતા પહેલાં, અમે ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ, ૨૦૨૦ ની બંધારણીય માન્યતાને એ આધારે જાળવી રાખવા માટે રાજ્યના વલણની પણ નોંધ લઈ શકીએ છીએ કે સર્વોચ્ચ અદાલતે આંધ્રપ્રદેશ લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ, ૧૯૮૨ ની સમાન વિષય વસ્તુ પરની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે, તેનું અર્થઘટન એવી રીતે કર્યું છે કે કોઈ ગેરબંધારણીયતા કે અસ્પષ્ટતા જોઈ કે દર્શાવી શકાતી નથી. પ્રતિવાદી રાજ્ય કર્ણાટક હાઈકોર્ટના શ્રીરામ પ્રોપર્ટીઝ પ્રા. લિ. વિ. સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટક [૧૯/૦૧/૨૦૨૧ ના રોજ નક્કી કરાયેલી રિટ પિટિશન નં. ૪૭૭૪૭/૨૦૧૭ શ્રીરામ પ્રોપર્ટીઝ પ્રા. લિ. વિ. સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટક] ના બે નિર્ણયો પર આધાર રાખે છે. કર્ણાટક હાઈકોર્ટે કર્ણાટક લેન્ડ ગ્રેબિંગ પ્રોહિબિશન એક્ટ, ૨૦૧૧ ની બંધારણીય માન્યતાને જાળવી રાખી છે, જે ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ, ૨૦૨૦ ની સમાન વિષય વસ્તુ પરની જોગવાઈ ધરાવે છે.

૩૫૦. આસામ લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ, ૨૦૧૦ ની અમુક જોગવાઈઓ, એટલે કે કલમ ૧૦(૨) ને જાળવી રાખતા ચુકાદાની વિગતોમાં ગુવાહાટી હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણયનો પણ સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે, જેણે વિશેષ ટ્રિબ્યુનલને પહેલા સિવિલ જવાબદારીની સુનાવણી અને નિકાલ કરવાની અને પચાવી પાડેલી જમીનના ટાઇટલ, માલિકી અને કાયદેસરના કબજા અંગે આદેશ નક્કી કરવાની અને પસાર કરવાની સત્તા આપી હતી "પછી ભલે આ કાયદાના પ્રારંભ પહેલાં હોય કે પછી હોય", જેવું તે યોગ્ય માગે. તે જોગવાઈ કરે છે કે સિવિલ કાર્યવાહી પૂર્ણ થયા પછી, જો વિશેષ ટ્રિબ્યુનલ નક્કી કરે અને આદેશ પસાર કરે કે પ્રશ્નવાળી જમીન પચાવી પાડવામાં આવી છે, તો વિશેષ ટ્રિબ્યુનલ આદેશ આપી શકે છે કે જમીન પચાવી પાડનાર અથવા જમીનના કબજામાં હોઈ શકે તેવી અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિને હાંકી કાઢ્યા પછી જેની જમીન પચાવી પાડવામાં આવી છે તે વ્યક્તિને જમીનનો કબજો પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવે, જો જરૂરી હોય તો તે હેતુ માટે જરૂરી એવા બળના ઉપયોગ દ્વારા.

૩૫૧. આસામ હાઈકોર્ટ દ્વારા એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે આસામ લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ, ૨૦૧૦ નો મુખ્ય ઉદ્દેશ જમીનના માલિક અને કબજેદારને ગેરકાયદેસર જમીન પચાવી પાડવાથી બચાવવાનો અને ગુનાહિત "જમીન પચાવી પાડનારાઓ" ને સજા આપવાનો છે. આસામ લેન્ડ

ગ્રેબિંગ એક્ટ "જમીન પચાવી પાડવા" ને પ્રતિબંધિત કરવા અને સજા આપવાનો પ્રયાસ કરે છે, જે રાજ્યમાં એક જોખમ બની ગયું હતું. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જો કથિત જમીન પચાવી પાડનાર પ્રશ્નવાળી જમીન પર માલિકી હક અથવા માલિકી અથવા કબજાના અધિકારનો દાવો કરે છે અથવા બચાવ રજૂ કરે છે, તો સિવિલ જવાબદારીની પ્રથમ સુનાવણી કરવામાં આવશે અને જો તે આવો કોઈ અધિકાર સ્થાપિત કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે, તો જમીન પચાવી પાડનાર સામે કેસ ચલાવવા માટેની ગુનાહિત કાર્યવાહી ફરી શરૂ થશે. ૨૦૧૦ ના આસામ કાયદાની યોજના મુજબ, "જમીન પચાવી પાડવા" ના ગુનાહિત ગુનાની સંજ્ઞાન લેવા પર, વિશેષ ટ્રિબ્યુનલ "જમીન પચાવી પાડનાર" સામે કેસ ચલાવવા સાથે આગળ વધશે, માત્ર સજા આપવાના હેતુ માટે જ નહીં, પરંતુ જે વ્યક્તિ પાસેથી જમીન પચાવી પાડવામાં આવી હતી તેને "પચાવી પાડેલી જમીન" નો કબજો પુનઃસ્થાપિત કરવા માટે "જમીન પચાવી પાડનાર" પાસેથી "પચાવી પાડેલી જમીન" વસૂલ કરવા માટે પણ. જો સિવિલ કાર્યવાહીમાં, કથિત જમીન પચાવી પાડનાર પ્રશ્નવાળી જમીન પર માલિકી, કબજો અથવા વધુ સારા દાવાનો બચાવ લે છે, તો વિશેષ ટ્રિબ્યુનલ પહેલા તે પ્રશ્ન નક્કી કરશે અને નિર્ધારણ સુધી ગુનાહિત સુનાવણી મુલતવી રાખશે. જો કે, કાયદા ૨૦૧૦ નો મુખ્ય ઉદ્દેશ પ્રશ્નવાળી જમીન પર અધિકાર, ટાઇટલ અથવા કબજો નક્કી કરવાનો નથી. તે પ્રશ્નવાળી જમીન પર વધુ સારા અધિકાર, ટાઇટલ અથવા હિત અથવા કબજાના બચાવ સાથે સરળ ગુનાહિત સુનાવણીની સુવિધા આપવા માટે છે, જો લેવામાં

આવે તો, તેને પહેલા લેવામાં આવશે અને નક્કી કરવામાં આવશે. જો કે, ધારાસભાનો ઈરાદો જમીન પચાવી પાડવાનો ગુનો કર્યો હોવાનો આક્ષેપ ધરાવતી વ્યક્તિની ગુનાહિત સુનાવણીની કાર્યવાહીને પ્રતિબંધિત કરવાનો નહોતો. આ એટલા માટે છે કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ સામે "જમીન પચાવી પાડનાર" તરીકે કેસ ચલાવવામાં આવે છે, જો તે તેના બચાવ તરીકે પ્રશ્નવાળી જમીન પર વધુ સારા દાવાની દલીલ લે છે, તો તે નક્કી કરવા માટે ન્યાયની જરૂર પડશે કે શું આવી વ્યક્તિને પ્રશ્નવાળી જમીનમાં કોઈ અધિકાર, ટાઇટલ અથવા હિત ન ધરાવતા, તેની સામે કોઈ કાયદેસરની હકદારી વિના તેના પર કબજો ધરાવતા અથવા તેને ભોગવતા "જમીન પચાવી પાડનાર" તરીકે ગણી શકાય કે કેમ.

<u>ભાગ ૭ – નિષ્કર્ષ : ઓપરેટિવ ભાગ (હુકમનો ભાગ) :–</u>

૩૫૨. પક્ષકારોના વિદ્ધાન કાઉન્સિલ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓ પર, ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ, ૨૦૨૦ ની માન્યતાને ધ્યાનમાં લેવાની બાબતમાં તપાસના દરેક પાસાઓ પર ઉપરોક્ત વિગતવાર ચર્ચા સાથે, અમને ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ ૨૦૨૦, અને તેની હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો ૨૦૨૦ ને ગેરબંધારણીય અથવા ભારતના બંધારણની કલમ ૧૩, ૧૪, ૧૯, ૨૦ અને ૨૧ નું ઉલ્લંઘન કરનાર તરીકે ગણવાનો કોઈ સારો આધાર જણાતો નથી.

૩૫૩. નિષ્કર્ષમાં, આપણી સમક્ષ ઉઠાવવામાં આવેલા પડકારના મુદ્દાઓ પર અમારો જવાબ નીચે મુજબ છે:-

(૧) લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ ૨૦૨૦ ના પિથ એન્ડ સબસ્ટન્સ (સાર અને તત્વ) ને ધ્યાનમાં લેતા, અમે ઠરાવીએ છીએ કે તે ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૨ ની એન્ટ્રીઝ ૧૮, ૬૪ અને ૬૫ ને સુસંગત છે અને તે રીતે, અરજદારો દ્વારા આંદોલિત કરાયેલા ધ લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩, ધ સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮, ધ કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩, ધ ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટ, ૧૮૮૨, ધ સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટ, ૧૯૬૩, ધ ઈન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ અને ધ ઈન્ડિયન કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨ જેવા કેન્દ્રીય કાયદાઓ સાથે કોઈ વિરોધાભાસનો પ્રશ્ન નથી. કારણ કે ત્યાં કોઈ વિરોધાભાસ નથી, તેથી રાષ્ટ્રપતિની સંમતિના અભાવે ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ ૨૦૨૦ ભારતના બંધારણની કલમ ૨૫૪ દ્વારા પ્રભાવિત થયેલો કહી શકાય નહીં.

(૨) અસમાન લોકો સાથે સમાન તરીકે વર્તીને ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪ નું ઉલ્લંઘન કરવા બદલ સ્પષ્ટ મનસ્વીતાની દલીલ પર લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ ૨૦૨૦ સામેના પડકારને ફગાવી દેવામાં આવે છે, લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ ૨૦૨૦ ની વિવિધ જોગવાઈઓની નોંધ લેતા, જે કાયદા ૨૦૨૦ ના ઉદ્દેશ અને હેતુ સાથે

તર્કસંગત હોવાનું જણાય છે, જે ગુજરાત રાજ્યમાં "જમીન પચાવી પાડવાની પ્રવૃત્તિઓ" ને અંકુશમાં લેવા માટે છે.

(૩) લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ ૨૦૨૦ ને ભારતના બંધારણના મૂળભૂત માળખાનું ઉલ્લંઘન કરનાર કહી શકાય નહીં. તેની જોગવાઈઓ બંધારણની કલમ ૧૪ નું ઉલ્લંઘન કરતી નથી અને પડકારવામાં આવેલા કાયદામાં પ્રદાન કરાયેલ સિવિલ અને ક્રિમિનલ સુનાવણીની પ્રક્રિયાને સ્પષ્ટપણે મનસ્વી કહી શકાય નહીં.

(૪) જમીન પચાવી પાડવાના ગુના માટે લઘુત્તમ ૧૦ વર્ષની કેદની સજાની જોગવાઈ કરવા માટે પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંત પર લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ ૨૦૨૦ ની માન્યતાની ચકાસણી કરતાં, એવો નિષ્કર્ષ કાઢવામાં આવે છે કે ધારાસભાની ડહાપણને યોગ્ય શ્રેય આપવાનો રહેશે. પ્રજાના પ્રતિનિધિ તરીકે ધારાસભાએ નક્કી કરવાનું છે કે તેમના માટે શું સારું અને શું ખરાબ છે કારણ કે તે પ્રજાની જરૂરિયાતોને જાણતી અને તેનાથી વાકેફ હોવાનું માનવામાં આવે છે. અદાલત તેની ડહાપણ પર ન્યાય કરવા બેસી શકે નહીં. પરિણામે, કાયદા ૨૦૨૦ ને પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંત પર ભારતના બંધારણની કલમ ૧૩, ૧૪, ૧૯ અને ૨૧ ની અલ્ટ્રા વાયર્સ (સત્તા બહારનો) કહી શકાય નહીં અને પ્રિસ્ક્રાઇબ કરેલી સજા કઠોર, અપ્રમાણસર અને સ્પષ્ટપણે મનસ્વી હોવાની દલીલ પર તેને અમાન્ય કરી શકાય નહીં.

(૫) મેન્સ રીઆની ગેરહાજરી અને તેની પશ્ચાતવર્તી એપ્લિકેશનના આધારે કાયદા ૨૦૨૦ ની માન્યતાને પડકારવાની દલીલ અને આમ, ભારતના બંધારણની કલમ ૨૦ દ્વારા પ્રભાવિત હોવાની દલીલ કોઈપણ તથ્ય વિનાની હોવાનું જણાય છે.

(૬) લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો ૨૦૨૦ ની માન્યતા સામેનો પડકાર ચુકાદાના અગાઉના ફકરાઓમાં કરાયેલી ચર્ચા માટે અસમર્થનીય જણાય છે.

(૭) આસામ, કર્ણાટક અને આંધ્રપ્રદેશ રાજ્ય દ્વારા ઘડવામાં આવેલા સમાન વિષય વસ્તુ પરના કાયદાઓ સાથે ગુજરાત કાયદા ૨૦૨૦ ના તુલનાત્મક વાંચન પર, આપણને જણાય છે કે ત્યાંની રાજ્ય ધારાસભાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા ઘડતરના પડકારમાં કર્ણાટક હાઈકોર્ટ અને આસામ હાઈકોર્ટ દ્વારા સમાન વિષય વસ્તુ પરની જોગવાઈઓની માન્યતા જાળવી રાખવામાં આવી છે. માત્ર રાષ્ટ્રપતિની સંમતિની જરૂરિયાત વિશે જ તફાવત દર્શાવવામાં આવ્યો હતો, જેની સાથે આપણા દ્વારા વ્યવહાર કરવામાં આવ્યો છે.

(૮) લેન્ડ ગ્રેબિંગ એક્ટ, ૨૦૨૦ ની કલમો ૭, ૯, ૧૧ અને ૧૫ ના અર્થઘટનના અન્ય સહાયક મુદ્દાઓ પર, અત્રે અગાઉ કરાયેલી ચર્ચાને ધ્યાનમાં લેતા, આપણને કોઈ અસંગતતા કે મનસ્વીતા મળી શકી નથી જેથી ગુજરાત લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ ૨૦૨૦ સત્તાના મનસ્વી ઉપયોગમાં ઘડવામાં આવ્યો હોવાનું અથવા કાયદા ૨૦૨૦ ની જોગવાઈઓ અને તેની હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો ૨૦૨૦ ધારાસભા દ્વારા કોઈપણ માર્ગદર્શન વિનાના હોવાનું જાહેર કરી શકાય.

૩૫૪. પરિણામે, આ જૂથની તમામ રિટ પિટિશનો ગુણવત્તા વિનાની હોવાને કારણે ફગાવી દેવાને પાત્ર છે અને તે મુજબ, ફગાવી દેવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ નથી.

સંબંધિત રિટ પિટિશનો સાથે જોડાયેલી તમામ બાકી સિવિલ એપ્લિકેશનો અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં અને તે મુજબ ફગાવી દેવામાં આવશે.

(સુનીતા અગ્રવાલ, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ)

(અનિરુદ્ધ પી. માયી, ન્યાયમૂર્તિ)

બિજોય બી. પિલ્લાઈ/સુધીર અચુતન

આગળનો આદેશ

ચુકાદો જાહેર કર્યા પછી, અરજદારો વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન કાઉન્સિલ દ્વારા વ્યક્તિગત કેસોમાં પહેલેથી જ મંજૂર કરાયેલા વચગાળાના આદેશને આજથી ૩૦/૦૭/૨૦૨૪ સુધી લંબાવવાની વિનંતી કરવામાં આવી છે, જેને અહીં એ સાદા કારણસર ફગાવી દેવામાં આવે છે કે દલીલોની શરૂઆતમાં, એ વાત પર સહમતિ થઈ હતી કે અદાલત માત્ર કાયદાની માન્યતાની ચકાસણી કરશે અને વ્યક્તિગત કેસોની ગુણવત્તા પર ધ્યાન આપવામાં આવશે નહીં. વ્યક્તિગત કેસોની ગુણવત્તાની ચકાસણી કર્યા વિના, આપણા માટે આગળના સમયગાળા માટે કોઈ વચગાળાનો આદેશ આપવો શક્ય નથી.

અરજદારોના વિદ્વાન કાઉન્સિલની એ દલીલ અંગે કે કેટલીક બાબતોમાં, તેઓએ તપાસ સમિતિ દ્વારા ગુણવત્તા પર પસાર કરાયેલા આદેશોને પડકાર્યા છે અને તેઓને નવી પિટિશનો દાખલ કરીને પડકાર ઉઠાવવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે, અમે સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે આ જૂથમાં રિટ પિટિશનોને ફગાવી દેવાનું લેન્ડ ગ્રેબિંગ (પ્રોહિબિશન) એક્ટ, ૨૦૨૦ ની માન્યતા પૂરતું મર્યાદિત હોવાને

કારણે, તે અરજદારોને તપાસ દરમિયાન વૈધાનિક સમિતિના પગલાં સામે અથવા યોગ્ય કેસોમાં એફ.આઈ.આર. નોંધાવવામાં સમિતિના પગલાં સામે વ્યક્તિગત પડકારો ઉઠાવતી નવી પિટિશનો દાખલ કરવામાં આડે આવશે નહીં.

(સુનીતા અગ્રવાલ, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ)

(અનિરુદ્ધ પી. માયી, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

===

<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER</u>: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.